

ZRKADLENIE - ZRCADLENÍ 4/2008

ČESKO-SLOVENSKÁ REVUE
ZRKADLENIE
SBCVDRГЕИИ 4
2008

ROČNÍK 5.
4. ČÍSLO

SLOVENSKÝ LITERÁRNY KLUB
V ČESKEJ REPUBLIKE

CENA 40
Kč/SK

OBSAH

4

Slovo úvodom

(Vladimír Skalský)

6

PUBLICISTIKA

7

Ohliadnutie cez písmená

- 15 rokov slovenskej menšiny v ČR

(Vladimír Skalský, Nada Vokušová, Olga Šrajerová, Kamil Kopecký, Jarmila Wankeová, Dušan Tillingher)

65

Kalandra znovaobjavený cez slovenčinu?

(Martin Kučera)

67

TVORBA

68

Literárna súťaž Jána Kollára

(Vladimír Skalský, Klára Krpatová, Štěpánka Holová, Martin Verteši, Jakub Hudák, Eva Hašková, Michael Pinkas, Katarína Džunková, Anna Holečková, Eva Bačinská)

106

Východné Slovensko: Päť v jednom

(Slavomír Szabó, Ľubica Andrášiová, Anna Domaniková)

139

Hra Pavla Cmírala

(Pavel Cmíral)

154

Príležitosť pre textárov

(Vladimír Skalský, Silvia Kaščáková, Mário Polonyi, Katka Malíková, Katka Knopp, Miroslava Vorobjevová, Juraj Kuniak)

162

KRITIKA

163

Univerzitné reflexie

(Filip Pacalaj, Iveta Mindeková, Marek Jagielski)

194

AUTORI-AUTÓRI

195

O výtvarnom sprievode

(Dušan Brozman, Ivan Jančář, Aurel Hrabušický)

198

Who is who

199

Paraliteratúra ako Post Scriptum

(Dušan Malota, Jan Jícha, Docent Smrallavý, Saša Gr., Gaco Novomeský, František Kostlán, Roman Beneš, Róbert Furiel, Mathej Thomka)

ZRKADLENIE-ZRCADLENÍ

česko-slovenská revue
štvrťročník - čtvrtletník

číslo 4/2008

deň vydania 31. 12. 2008, miesto: Praha

cena 40 Kč v ČR, 1,327 € v SR

rediguje Redakčný kruh,

predsedníčka: Olga Feldeková,

výkonný podpredseda: Vladimír Skalský

ilustrácie: Milan Adamčík

grafická úprava: Jozef Illiaš

vydáva Slovenský literárny klub v ČR,

Salmovská 11, 120 00 Praha 2,

IČO: 26603292,

tel.: +420 224 918 483,

tel./fax: +420 224 919 525,

e-mail: zrcadlenie@czsk.net

v spolupráci so Slovensko-českým klubom,

Českým PEN klubom

a Slovenským centrom PEN klubu

Tlač: Sdružení MAC, s. r. o.

Reg. MK ČR E 15388

Vychádza s podporou Ministerstva kultúry ČR
a Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí

REDAKČNÝ KRUH

Anton Baláž	Alex Koenigsmark
Ireney Baláž	Imrich Kružliak
Ladislav Ballek	Juraj Kuniak
Zuzana Cigánová	Jan Lukeš
Vojtech Čelko	Lubomír Machala
Ľubomír Feldek	Dušan Malota
Olga Feldeková	Gustáv Murín
Daniela Fischerová	Mira Nábělková
Michal Giboda	Vladimír Petrik
Alexander Halvoník	Ján Rakytka
Helena Haškovcová	Vladimír Skalský
Karol Horák	Zdenka Sojková
Viktoria Hradská	Jiří Stránský
Miroslav Huptych	Eduard Světlík
Anton Hykisch	Ivan O. Štampach
Emil Charous	Nataša Tanská
Rudolf Chmel	Miloš Tomčík
Jozef Junas	Ondřej Vaculík
Peter Juščák	Marián Vanek
Vladimír Karfík	Pavel Verner
Vladimír Kavčík	Nada Vokušová
Peter Kerlik	Jiří Žáček
Ivan Klíma	

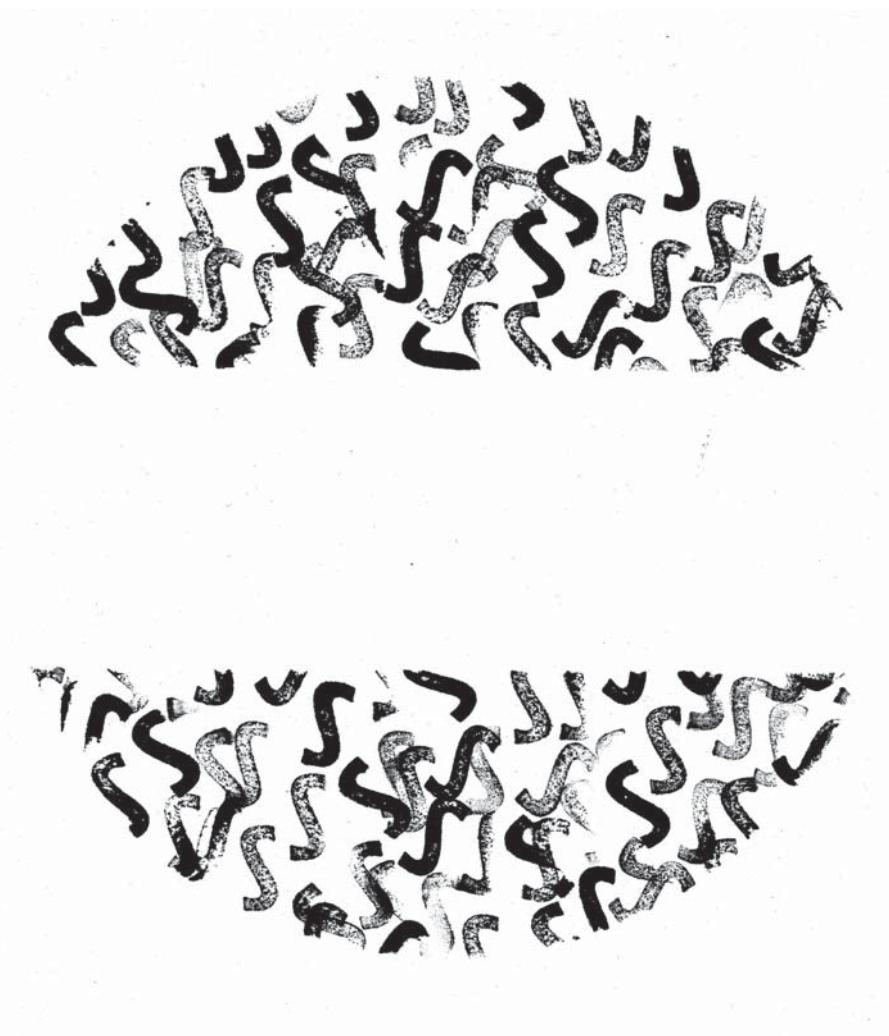
V ZNAMENÍ ŠAMPANSKÉHO

VLADIMÍR SKALSKÝ

rusínske a rómske. Uverejňujeme niektoré, ktoré boli v knihe, a iné, ktoré sa do nej nevošli, avšak ktorých by bola veľká škoda, keby nevyšli nikde...

Pochopiteľne, v tomto čísle, ilustrovanom vynikajúcim konceptuálnym umelcom Milanom Adamčiakom, je toho oveľa viac. Ale vedť prečítajte si sami. Upozorním však ešte na jeden blok – ohliadnutie za významnou para- či pataliterárnu konferenciou. Myslím si, že názov bloku je jasný a nevyžaduje ďalšie vysvetlenia: Rata, mama, rata, tata! Paraveda, veda pata! Erupcie neodvodeného myslenia z oboch brehov Moravy.

Takže, príjemné čítanie. Šampanské k nemu odporúča deväť z desiatich prispievateľov Zrkadlenia, ale povinné nie je...

publicistika

OHLIADNUTIE CEZ PÍSMENÁ

Obdobie 1993-2008. Pätnásť rokov. Samozrejme v našom kontexte najmä 15 rokov existencie samostatných republík – Česka a Slovenska. Avšak aj existencie slovenskej menšiny v Česku. Ako sme tento fenomén reflektovali? Ako sa to menilo? Pokúsme sa za tým ohliadnuť prostredníctvom vybraných článkov zo slovenských periodík, ktoré v Prahe počas tohto obdobia vychádzali...

SLOVÁCI V ČR

VLADIMÍR SKALSKÝ

Podľa sčítania ľudu, domov a bytov z roku 1991 žije v Českej republike 314 877 Slovákov, čo predstavuje 3,06 % z celkového počtu obyvateľstva: 10 302 215. Ďalšími početnými menšinami sú poľská (59 tis.), nemecká (49 tis.), rómska (33 tis.) a maďarská (20 tis.). Trochu sporný je údaj týkajúci sa počtu Rómov, keď odhady ich skutočného počtu sa pohybujú v rozmedzí 150-600 tis. (neprihlásili sa však, prevažne, k svojej národnosti). 1,36 milióna (13,2 %) obyvateľov sa prihlásilo k moravskej, 44 tis. k sliezskej národnosti. Celkovo tvoria štátotvorné národy – český, moravský a sliezsky – 94,8 % obyvateľstva ČR.

Kraje s najväčším podielom slovenského obyvateľstva sú Severočeský (4,9 %), Západočeský (4,7 %) a Severomoravský (4,4 %). Najmenej ich je v Juhomoravskom kraji (1,7 %). V Prahe žije 23 906 Slovákov, čo predstavuje 2,0 % tunajšieho obyvateľstva. V okresoch vedú Sokolov (9,8 %), Tachov (9,6 %), Cheb (8,9 %) a Karviná (8,3 %). Absolútne najväčší počet Slovákov žije v okrese Karviná: 23 774.

Počet Slovákov v ČR stúpol najmä v rokoch 1930-1950 (zo 44 tis. na 258 tis.), teraz mierne klesá (359 tis. v roku 1980, 315 tis. v roku 1991). Počty, zistené pri sčítaniach, sa značne líšia od odhadov daných sledovániami Českého štatistického úradu. V roku 1961 bol predpokladaný počet 422 tis., zistený 276 tis. Podobne to bolo i v prípade poľskej menšiny (67 tis. namiesto 78 tis.). Iná situácia bola len v rokoch 1950 a 1970 – vtedy odhady veľmi presne zodpovedali. Slabne asimilačný tlak teda len v prítomnosti tlaku iného (pofebruárového, či normalizačného)?

Päťdesiat jeden percent Slovákov v ČR má len základné, 5,8 % vysokoškolské vzdelanie (celkové čísla za ČR sú: 32,0 %, resp. 7,3 %). To je dané štruktúrou zamestnaní, za ktorými Slováci do ČR prichádzali (napr. banícke povolania). V SR je podiel vysokoškolákov vyšší než v ČR.

Z cirkví má medzi Slovákmi v ČR výsadné postavenie rímsko-katolícka (52,1 %, v SR 60,3 %). K žiadnemu vyznaniu sa nehlásí 41,3 % slovenskej diasپory (v SR je bez vyznania 27,2 % obyvateľstva). Za povšimnutie stojí, že k českobratskej ev. cirkvi sa v ČR hlásí 2,3 % Slovákov a 2,0 % Čechov.

Džavot 2/1993

„MALI SME PRÁCU, MALI SME VŠETKO...“

RUMUNSKÍ SLOVÁCI V ČESKO-NEMECKOM POHRANIČÍ

VLADIMÍR SKALSKÝ

Hranice v Čechách ležia v najzápadnejšom cípe Českej republiky, hodný kus cesty za Ašou. Toto staré – dnes trojtisícové – mestečko, ležiace v pohraničnom pásme a práve preto určené v päťdesiatych rokoch na likvidáciu, má pohnutú história. Dnes pritahuje svojimi penziónmi s červenými lampami v oknách najmä nemeckých turistov, čímsi celkom iným potom slovenských novinárov či národopiscov. Práve sem bolo totiž v rokoch 1947 až 1949 presídlených asi sedemdesiat slovenských rodín z rumunského Nadlaku a okolia.

Prvé informácie o mestečku i miestnych rumunských Slovákok sme zísobili od tunajšieho starostu, pána Jana Kryla, ktorý nám v dobrom rozmarie – vraj v ten deň brali – poukazoval z auta aj všetky hľadané usadlosti. Hranice v Čechách boli založené, pravda pod názvom Rossbach, roku 1280 bavorskými kolonistami a ešte začiatkom devätnásťteho storočia predčili Aš veľkosťou i významom. Dnes, však, vyzerajú skôr ako roztahaná a nie príliš udržiavaná dedina. Poslednou ranou mestečku bola vojna a následné vysídlenie nemeckého obyvateľstva – počet obyvateľov klesol po týchto udalostiach z pôvodných šesttisíc na päťtu. Preto smerovali do týchto miest transporty našich krajanov z Rumunska, preto zorganizovala vláda nábor i na východnom Slovensku – z Prešova, z Popradu a predovšetkým z dediny Hromoš, ležiacej blízko Plavnice, sem prišlo po vojne vyše 300 ľudí.

Rumunskí Slováci vlastne ani nešli odinakiaľ, len to vzali okľukou.

Je to práve stodeväťdesiat rokov, čo chudoba vyhnala bezzemkov a drotárov z vtedajších Horných Uhier na Dolnú zem. Za chlebom šli do kraja, rozdeleného dnes medzi tri štáty – Maďarsko, Rumunsko a Srbsko. Dodnes si tam udržali krásnu slovenčinu, aj staré zvyky. V Nadlaku, rumunskom deväťtisícovom mestečku s 53 percentmi slovenského obyvateľstva, vystačíte s jazykom privezeným spod Tatier – v obchode, hoteli i na pošte. V meste pôsobí v súčasnosti hned niekoľko významných slovenských spisovateľov, vydávajú tam krajanské noviny Slovenské zvesti, okrem základných majú i strednú školu a učiteľské lýceum. Na ňom vychovávajú pedagógov i pre rodákov v Maďarsku, žijúcich tam v okolí Tótkomlósa (Slovenského Komlóša), či v srbskej Vojvodine, kde ich vyše 70 000 býva v okolí miest Petrovec a Novi Sad. Inak povedané, na Dolnej zemi prebieha obdobie národného obrodenia so všetkým, čo k tomu patrí. Len pre Tótkomlósanov je už vari prineskoro. Úplne iné to ale bolo v rokoch štyridsiatych...

„Keď sme chceli učiteľa zo Slovenska, museli byť do školy zapísaní i tí, čo ju už vychodili. Aby bol dostatočný počet detí...“ spomína Mária Rakovská, dnes obyvatelka Hraníc v Čechách, „a i tak tam bol len od roku 1939 do roku 1944.“ „No, to bolo u vás, v Nadlaku bol stále,“ upresňuje jej švagríná Mária Kosinská. Ale najmä – najmä tam bola bieda...

„Keď bola žatva, vstávali sme o tretej ráno a spať sme chodievali o jedenástej večer,“ s trochu rozpačitým úsmevom predniesol Ján Heistein, ktorý ako osiemnástročný nasadol do transportného vlaku. „Ja som pracoval u murárov, od siedmej do siedmej každý deň – večer mi z prstov tiekla krv – a po roku práce som zarobil akurát na jedny šaty. Zbytok šiel na jedlo a bývanie. A keby sa mi, nedajbože, bolo niečo stalo, nik by sa o mňa neboli postaral – tam vtedy neexistovali žiadne dôchodky ani poistenia,“ pokračuje a my by sme mu vari ani neverili, keby mu neprisvedčili manželka Mária Heisteinová a jej 83-ročná matka Mária Hrivnáková. Tá, zdanlivo, bez súvisu, dodáva: „Prišli z Československa a vraveli nám: Matica vás volá, podte, podte medzi Slovákov, na Žitný ostrov. Tak sme šli, že bude lepšie...“ Aká to musela byť odvaha predať všetok generáciami tažko, pretažko zaručený majetok a peniaze vymeniť za šek z pražskej banky. „Dali nám taký lístok, doklad a povedali: to si chráňte a keď budete potrebovať, pošleme vám peniaze,“ rozpráva ďalej babička Hrivnáková.

Namiesto na Žitnom ostrove, ktorý by tak či onak nik z nich na mape asi neboli našiel, skončili tu – v Hraniciach v Čechách, iní v Pošumaví či na južnej Morave. Ale lepšie bolo, na tom sa zhodujú všetci. „Mali sme prácu, mali sme všetko...“ krátko a múdro hodnotí Mária Hrivnáková, i keď vzápätí priznáva: „Niektorí potom odišli do... Petržalky.“ Väčšina ale zostala. Za peniaze z banky kúpili si prázdne domy. Dnes by už nešli nikam. Svorne hodnotia svoje vztahy s miestnymi, s Čechmi, ako výborné, srdečné. Len s češtinou mali spočiatku problémy – Mária Heisteinová dnes so smiehom

spomína, ako zo zvedavosti kúpila „brambory“ a potom sa úprimne čudovala, že domov priniesla zemiaky, ktorých mali plnú pivnicu. Občas tak prišiel niekto majstrovi namiesto „hřebíka“ rebrík. Ale zžili sa s okolím – pri ich skromnosti celkom zákonito. Pracovali vo fabrikách, prevažne v miestnej textilke. Pravda, trochu zatrpknutosti cítil v hlase Jána Kosinského, keď spomína: „Ja som bol v Rumunsku obuvnícky učeň. Sľubovali, že v Česko-slovensku budem robiť u Batu. Potom sa o to už nikto nestaral...“

I emigrantský spolok mali, i zábavy poriadali. Ale dnes, ako hovoria, len starí zostali, mladí sa rozutekali – do Aše, do Chebu, do Prahy, ba i do Alžírska. Nie všetci, samozrejme. Faktom však zostáva, že spolok zanikol. Keď sa pýtame na Slovensko, tvária sa trochu rozpačito. Čoskoro vysvitá prečo: mnohí z nich na Slovensku nikdy neboli, iný raz – za sesternicou či nejakým iným príbuzným. „Áno, my sme Slováci, ale... Slovensko?, akoby sme čítali v ich očiach. Títo ľudia vytvorili takmer subnárod – na Slovensku nemajú nikoho, z Rumunska sa im do pamäti i do dlaní najhlbšie vryli mozole, tam by sa z nich nechcel vrátiť ani jediný. „Chceli sme ísť na Moravu,“ s touto, na prvý pohľad paradoxnou, odpovedou sme sa stretli niekoľkokrát: „Tam máme rodinu.“ Tak je, vari len tam niekoho majú. Na južné Moravu smerovali prvé dva transporty rumunských Slovákov, tento – Chebský – bol až tretí.

A vynoril sa ešte jeden dôvod počiatocnej rezervovanosti voči nám – slovenským novinárom. Treba povedať, že táto rezervovanosť sa čoskoro vytratiла a srdečnosť našich hostiteľov bola až dojemná, ale predsa... „Ja vám niečo poviem,“ spustila na nás Mária Heisteinová hned pri bráne, „už tu boli dvaja, že chcú robiť výstavu či čo – vraj, aby sme im dali pamäti-hodnosti z Rumunska. Vráveli, že nám ich po výstave vrátia, dodnes ich ale nemáme.“ Neskôr nám nešťastne ukázali súpis predmetov, ktoré zapožičali Dr. Bolebruchovi z Krajanského múzea Matice slovenskej a Dr. Noskovej z Ústavu soudobých dějin ČAV do septembra 1992. I svoju márnu písomnú urgenciu. „Predsa len, sú to pamiatky...“ povedal akosi ospravedlňujúco Ján Heistein. Nuž, opísali sme si adresy, prisľúbili pomoc.

Rumunskí Slováci na česko-nemeckom pomedzí rozprávajú i dnes krásnou slovenčinou. Napriek tomu, že kontakt so Slovenskom prerušili ich predkovia takmer pred dvojstoročím. Mária Kosinská poznamenáva: „Deti vedia po česky i po slovensky. Doma sme používali väčšinou slovenčinu, ale keď sme nechceli, aby nám deti rozumeli, zhovárali sme sa po rumunsky alebo po maďarsky.“ Áno, všetky tieto reči sa naučili počas svojej dlhej cesty za chlebom. Zle to ale vidia so slovenčinou svojich vnukov – zvlášť teraz, keď z obrazovky vymizli pravidelné televízne inscenácie z Bratislavы, keď sa zo stánkov, zdá sa, definitívne vytratila slovenská tlač. Možno preto s takým záujmom nazerali do jednotlivých čísel nášho časopisu, no najmä do druhého – tam sa píše o Nadlaku. Možno preto ich tak zaujala myšlienka na oživenie spolku. Vraj, porozmýšľajú, skúsia nájsť niekoho medzi mladými...

Hlavnú obavu miestnych rumunských Slovákov – i hlavný problém oblasti – vystihla, však, znova babička Hrivnáková: „Fabriky zatvárajú.“ A tito ľudia vedia, čo je to báť sa o skyvu...

Džavot 7/1993

PRIŠLI O STRECHU NAD HLAVOU

VLADIMÍR SKALSKÝ

(S TAJOMNÍČKOU KLUBU SLOVENSKEJ KULTÚRY JANOU HALUKOVOU)

Mnohokrát som vošiel do tej budovy – tak, ako v Prahe vari každý, kto sa zaujíma o slovenskú kultúru v akejkoľvek jej podobe. Tentoraz to ale bolo zložitejšie: tajomníčka Klubu slovenskej kultúry, Jana Haluková, mi musela dvakrát odomknúť a dvakrát za mnou zase zamknúť. Dom slovenskej kultúry zanikol. Zanikol, naštastie však po ňom nezostalo vákuum – v rovnakej budove má v druhom štvrtroku 1994 započať svoju činnosť Slovenské kultúrne a informačné centrum, zriadované Velvyslanectvom SR v Prahe. V susedstve sa obchodný dom Máj zmenil na Kmart a s novým názvom prišiel i nový majiteľ. Nie nepodobná bola i metamorfóza DSK na SKIC. A ako to už býva, všetko to bolo ešte zložitejšie. Práve na to som sa prišiel spýtať.

Pani Haluková je pre mňa – a akiste nielen pre mňa – akousi dobrou vĺhou Domu i Klubu slovenskej kultúry, ktorá celkom mimovoľne utišuje názorové konfrontácie, také charakteristické pre túto zložitú a nervóznu dobu. V DSK pracuje vlastne od jeho založenia v roku 1985, neskôr sa stala i tajomníčkou Klubu.

Ešte predtým sa ale narodila v maličkej dedinke Utekáč v okrese Lučenec. Tam istý čas i učila na základnej škole. „Bola to romantická a vďačná práca – v zime sa deti z blízkych lazov brodili snehom a do školy prichádzali po pás mokré. Všade vôkol bola prekrásna príroda a blízka Kokava nad Rimavicou je známa i rázovitým folklórom,“ so snovým závojom na očiach spomína pani Haluková. Vzápäť sa však vracia k realite: „Neskôr sme sa prestahovali do Poltára a potom, v roku 1974, do Prahy. Manžel pracoval v Pozemných stavbách Banská Bystrica a vtedy sa všetky väčšie stavebné firmy podielali na výstavbe hlavného mesta.“ Ona sama sa v Prahe starala, okrem iného, o kultúrne vyžitie slovenských stavbárov a táto práca ju akosi zákonite musela dovestť do Klubu slovenskej kultúry, ktorého členkou sa stala v roku 1977.

„Najprv sme boli v Prahe na tri, potom na päť rokov, napokon sme tu ostali natrvalo.“ Jedna dcéra sa vydala a vrátila na Slovensko. Druhá je došiaľ doma – študuje vysokú školu – i ona má však spolu s otcom občas nutkanie vrátiť sa. Po dvadsiatich rokoch je to ale ľažké... „Ja sama jazdím na Slovensko aspoň raz za dva-tri mesiace,“ dodáva žena, ktorá nemusí nikoho o svojom vzťahu k starej vlasti presvedčať.

Dom a Klub slovenskej kultúry, tieto dve inštitúcie zviazané obojsmerne pupočnou šnúrou, majú – ako všetko, čo vzniklo z iniciatívy ľudí – spletitú história. Na jedenásteho februára pripadá 25. výročie založenia Miestneho odboru Matice slovenskej v Prahe. V roku 1977, keď vstúpil do platnosti nový zákon o MS a miestny odbor musel byť zrušený, založili nadšenci okolo Ing. Havaša Klub slovenskej kultúry, ktorý spadal pod Pražské kultúrne stredisko a bol tak napojený na rozpočet magistrátu. V roku 1985 zriadilo Ministerstvo kultúry ČR Dom slovenskej kultúry a Klub sa stal jeho záujmovým združením. Právnu subjektivitu získal KSK až v roku 1991, keď sa už po prijatí reštitučného zákona začali nad Domom stáhovať ľažké mračná.

Ozvali sa dva staronoví majitelia a začali rokovania s ich právnymi zástupcami. V tejto situácii Klub inicioval novelu reštitučného zákona, zakotvujúcu u kultúrnych, zdravotníckych a školských zariadení desaťročný povinný prenájom, a parlament ju schválil. Prvé kolo bolo dobojované. Pokračovali však nekončiace rokovania o výške nájomného. Situáciu navyše zneprehľadňovala reštaurácia a vináreň, patriaca tretiemu majiteľovi, ktorý ju riadne odkúpil. A keď sa i to akosi urovnaло, situácia okolo Domu sa skomplikovala novou realitou – pozvoľným rozpadom federácie. Minister kultúry SR Dušan Slobodník navrhhol v liste, ktorým sa obrátil na svojho českého kolegu, zrušenie DSK i recipročnej ustanovizne a zriadenie kultúrnych a informačných centier pri ambasádach.

„Ľudia pocitovali potrebu demonštrovať úzke vzťahy oboch národov, demonštrovať, že tieto sa ani v napätom politickom ovzduší nezhoršujú,“ vysvetluje pani Haluková: „a tak sa, zdánlivо paradoxne, zvýšila v tomto období návštevnosť na našich akciách.“ Zánik Domu sa však – napriek rôznym iniciatívam a chvíľkovým obratom – blížil ľažkými krokmi zákonitosti. „Bol to možno anachronizmus, i keď ja som to za anachronizmus nepovažovala,“ vystihuje Jana Haluková váhania a sebaspytovania mnohých. Navyše, keď slovenskému veľvyslanectvu v Prahe pridelili len neveľkú vilku, nebolo jasné, kde by Slovenské kultúrne a informačné centrum mohlo fungovať. Veľvyslanec Ivan Mjartan pochopil, že by bolo výborné zachrániť pre tieto účely práve budovu DSK. Nasledovali ďalšie rokovania s majiteľmi a napokon – po mnohých komplikáciách – sa dielo podarilo.

To už ale rezignoval na funkciu dlhoročný riaditeľ DSK Dr. Vojtech Čelko, ktorý – podľa vlastných slov – nechcel likvidovať to, čo sám zakladal. Na jeho miesto bol menovaný Mgr. Vítězslav Tondl, ktorému pripadla

nevdačná úloha: vysporiadanie pozemských záležitostí Domu a jeho posledné pomazanie. DSK dokázal, napriek niekoľkým – zo slovenskej strany snáď i právom kritizovaným – akciám, skutočne slúžiť potrebám českých Slovákov i v období vlastnej agónie: poriadali tu, dokonca, besedy s odborníkmi na témy ako občianstvo či slovenskí študenti v ČR. Stále vychádzali – a pod kuratelou Klubu vychádzajú ďalej – Mesačné prehľady, informujúce o slovenských kultúrnych a spoločenských akciách v Prahe. Na adresu SKIC pani Haluková poznamenala: „Je nám trošku ľuto, že nikto zatiaľ neprejavil záujem využiť naše kontakty a skúsenosti.“

Klub slovenskej kultúry teda prišiel o Dom a stal sa len jednou zo slovenských aktivít, ktoré vznikli prevažne na prelome rokov 1993 a 94. „Je dobre, že vznikli – majú rôzne zameranie a dopĺňajú sa. My sa sústredujeme skôr na tú kultúru. Len dúfam, že obdobie napádania sa v tlači už skončilo. Imidž rozhádaných Slovákov nám rozhodne neprospevia.“ Tým viac, že nás všetkých kvária podobné problémy – najviac vari otázka priestorov. „Ja ešte stále verím v Dom národností na Celetnej ulici,“ nemôže v sebe Jana Haluková zaprieť nezdolného optimistu, i keď sama – snáď reagujúc na môj pochybovačný výraz – vzápäť dodáva, že prístup magistrátu by rozhodne mohol byť v tejto veci ústretovejší. A tak jedinou istotou Klubu je dohoda s veľvyslanectvom, podľa ktorej môžu ešte tri mesiac úradovať v niekoľkých kanceláriach na druhom poschodí bývalého DSK.

Od KSK sa oddelil – vraj, najmä, z finančných dôvodov – folklórny súbor Limbora. „Dost ma to zaskočilo, pretože Limbora bola mojou srdcovou záležitosťou, ale ak si vedenie súboru myslí, že takto majú šancu získať viac prostriedkov, nič sa nedá robiť,“ hodnotí so svojou typickou zmierlivosťou pani Haluková. Klub dal Limbore na cestu aj kroje, ktoré doposiaľ patrili do jeho vlastníctva. Takýto názor napokon zvíťazil, i keď pôvodne okolo toho vznikol i menší spor.

Trochu väčší spor predstavovala – a vlastne ešte predstavuje – kauza Slovenské listy. Keď sa opatrne pýtam, prečo KSK a politický časopis, moja hostiteľka zjavne znervóznie: „Tažko sa mi o tom hovorí... Ja som neboala tá, kto súhlasil s vydávaním Slovenských listov pod hlavičkou Klubu. Rešpektujem ale demokratické rozhodnutie rady.“

Takže, SKIC pod vedením nového riaditeľa Dr. Petra Krupára – inak bývalého riaditeľa Českého kultúrneho strediska v Bratislave – a KSK začínajú písat novú, samostatnú história. Preč je heslo „Dom a Klub jedno sú“, na ostatnej Valnej hromade KSK už razili nové: „Dom končí, Klub žije ďalej.“ Len prišiel o strechu nad hlavou. Zaželajme obom inštitúciám veľa úspechov pri prezentácii slovenskej kultúry v Českej republike, ako aj ochotu spolupracovať medzi sebou i so všetkými, ktorí majú záujem.

Korene 1/1994

ŠTEFÁNIK NA PETŘÍNE

(KUR)

Milan Rastislav Štefánik sa narodil 21. júla 1880 v Košariskách, okres Senica. Po skončení vysokoškolského štúdia filozofie astronómie na Univerzite Karlovej v Prahe, žil od roku 1904 vo Francúzsku. Významnú vedeckú činnosť vyvíjal ako astronóm v meudonskej hvezdárni pri Paríži. Roku 1915 nastúpil ako letec do služieb francúzskej armády. Spolu s T. G. Masarykom a E. Benešom pracoval v československom zahraničnom oddaji, pôsobil ako podpredseda Národnej rady československej. Po vzniku ČSR sa stal prvým ministrom vojny. Počas návratu z mierovej konferencie vo Versailles zahynul 4. septembra 1919 pri leteckej havárii nad Vajnormi (dnes súčasť Bratislavy). Je pochovaný na Bradle, okres Senica.

Nedaleko rodiska Bohumila Kafku bola od roku 1968 uschovaná jeho bronzová socha Milana Rastislava Štefánika, jedného zo zakladateľov bývalého spoločného štátu Čechov a Slovákov. Hrad Haranta z Polžíc a Bezdrúžíc, pána z Pece, by bol koniec koncov i príhodným miestom pre skulptúru, vedľa sa tu nachádzali aj mnohé ďalšie plastiky slávneho rodáka z Novej Paky a autora najväčšej jazdeckej sochy na svete – Jana Žižku z Trocnova. To by však nesmel byť takmer dva a pol metra vysoký M. R. Štefánik schovaný pred zrakmi návštevníkov hradu Pecka a obdivovateľov diela B. Kafku, mimochodom Štefánikovho blízkeho priatelia...

Štefánik je Kafkom spodobnený v leteckej uniforme, hádam, ba určite na pamiatku jeho tragickej smrti v lietadle talianskej výroby, značky Caproni. Kafkovým monumentom vysokým 760 cm sa do päťdesiatych rokov hrdila Bratislava, potom však túto velikánsku sochu čakalo rozrezanie autogénom a šrotovisko. Až v roku 1969 sa náhodne našiel fragment jej hlavy. Ten neskôr odovzdala Národná galéria v Prahe Slovenskej národnej galérii v Bratislave. O bronzového Štefánika z hradu Pecka sa po roku 1989 sice Bratislava trochu zaujímala, ale po rozdelení Česko-Slovenska opadol záujem úplne.

Vďaka pani Viere Kmínkovej z Prahy 3, ktorá na osud sochy zabednenej a schovanej v kúte expozície na hrade Pecka neustále upozorňovala slovenskú a českú stranu, dočkala sa napokon plastika lepších dní. Pani Kmínkovej, veľká obdivovateľka veľkého Slováka, upozorňovala na Kafkovo dielo, schovávané kastelánom Červenkom, Krajské stredisko pamiatkovej starostlivosti Pardubice, umelcov. Opäť a opäť písala na Slovensko i poslancom v Prahe. Všetko spočiatku bez odozvy. Napokon sa ale vec začala da-

riť, o problém sa začal zaujímať Dom slovenskej kultúry v Prahe a Nadácia M. R. Štefánika, vedená JUDr. Mariánom Čalfom.

Miesto pre sochu bolo vybrané príhodne – pred Štefánikovou hvezdárňou v Prahe na Petříne. Boli však i iné plány... Československá obec legionárska v zahraničí, a zvlášť jej predseda M. F. Kašper, bojovala s pražským magistrátom o opäťovné premenovanie Švermovho mostu na most Štefánikov a o inštalovanie sochy práve tam. Legionári neuspeli, ale ku cti nech im slúži, že objavili a identifikovali ďalšiu Štefánikovu sochu vo francúzskom Paulhane. Dvojča plastiky je od 30. augusta v Prahe, ktorá tak má ďalšiu sochu významnej osobnosti – vojaka, štátnika, vedca a filozofa.

Ceremoniál pri príležitosti odhalenia pomníka na Petříne otvoril známy slovenský herec Ladislav Chudík, ktorý prečítal báseň z nedokončeného rukopisu P. O. Hviezdoslava Za Milantom Štefánikom. Hrala vojenská hudba, svoju úctu k M. R. Štefánikovi prejavovali osobnosti z Čiech i Slovenska... Na pozvanie Mariána Čalfu sa na slávnosti zúčastnili, okrem mnohých iných, i prezident ČR Václav Havel a ministri obrany a kultúry oboch krajín. Prezident SR Michal Kováč poslal pozdravný list. V celom slávnostnom akte i medzi mnohými jeho účastníkmi som cítil i kus nostalgie za niečím, čo už pominulo. Zdá sa, že osobnosť Štefánika, ktorý „sa zaslúžil o štát“, už nie je v súčasnosti ani tak synonymom štátnosti, ako skôr symbolom potrebnej česko-slovenskej vzájomnosti. Dajme jej viac priestoru...

Korene 9/1994

ÚZEMNÉ ROZMIESTENIE SLOVENSKÉHO OBYVATEĽSTVA V ČR

OĽGA ŠRAJEROVÁ

I. ČASŤ

Slováci, ktorí sa stali 1. januára 1993 najpočetnejšou národnostnou menšinou v Českej republike, nie sú pôvodními obyvateľmi českých krajín ako Poliaci či Nemci, ale prichádzali sem dávno pred vznikom prvého spoločného štátneho útvaru. Nespokojnosť s ekonomicko-sociálnym postavením a snaha o jeho zlepšenie boli hlavnými príčinami pohybu slovenského etnika už počas existencie Rakúska-Uhorska. Aj po vzniku prvej ČSR tisícky obyčajných robotných slovenských ľudí hnáných „žitia nevôľou“ riešilo

svoje problémy vystahovalectvom. V rokoch 1918-1938 to bolo viac ako 200 tisíc ľudí. Ďalšie tisíce odchádzali za prácou do bližšieho aj vzdialenejšieho okolia. Práve v medzivojnovom období prichádzali Slováci zlepšiť sociálnu situáciu svojich rodín, získať vhodné pracovné príležitosti a zabezpečiť tak aspoň dočasný zdroj obživy. Motívácia ich migrácie bola sociálno-ekonomická a nemala v žiadnom prípade národnostný podtext.

Väčšina Slovákov prichádzajúcich v rámci pracovnej migrácie do českých krajín v období prevej republiky pracovala ako námedzní poľnohospodárski robotníci, ako pomocní robotníci na stavbách alebo v priemyselných prevádzkach. Len nepatrňa časť z nich našla uplatnenie v štátnych, alebo lepšie platených službách, ako tomu bolo v prípade Čechov na Slovensku.

V roku 1921 bolo v Čechách prítomných okolo 16 000 Slovákov, t.j. 0,2 % úhrnu obyvateľstva. Do roku 1930 sa ich počet viac ako zdvojnásobil a v polovici 30. rokov prekročil 50-tisícovú hranicu. Neskôr v dôsledku vojnových udalostí klesal. Slováci pracovali v českých krajinách v medzivojnovom období často len sezónne a žili rozptylne v celej českej spoločnosti.

Po skončení druhej svetovej vojny počet Slovákov v českých krajinách začal stúpať. V rokoch 1945-47 sa podieľali na osídlovaní českého a moravsko-sliezskeho pohraničia vyludneného po odsune Nemcov. V tomto období prišlo do českých krajín 110 300 Slovákov. Najviac sa ich usídlilo v oblasti severozápadných Čiech, kde bol najväčší záujem medzi slovenskimi osídlencami o priemyslové okresy Ústí nad Labem, Teplice a Litvínov. V oblasti západočeského pohraničia sa usídlovali Slováci najmä v okresoch Karlove Vary, Sokolov, Cheb, Podbořany, Aš, Mariánske Lázne a Tachov.

V oblasti severných a severovýchodných Čiech mali Slováci veľký podiel na osídlovaní najsevernejších okresov Rumburk a Frýdlant. Usídlovali sa aj v podkrkonošských okresoch Vrchlabí a Trutnov, ako aj v okrese Liberec. V oblasti severnej Moravy a Sliezska sa Slováci usídlili súvislo v okresoch Rýmařov, Bruntál, Krnov a Jeseník. Najmenej slovenských obyvateľov vykazovali oblasti južných Čiech a južnej Moravy.

V súvislosti s rozvojom odvetví tažkého priemyslu v 50. a 60. rokoch sa Slováci usídlovali najmä v priemyslových regiónoch českých krajín, predovšetkým na Ostravsku a Mostecku. V rokoch 1950-55 bolo medzi Slovenskom a českými krajinami v obojstrannom pohybe viac ako 300 tisíc obyvateľov, pričom české krajinu získali 62 500 obyvateľov zo Slovenska. Najväčší migračný prírastok vykazoval v uvedených rokoch Ostravský kraj, potom nasledovali Ústecký a Karlovarský kraj. Slováci prichádzali z najrôznejších miest Slovenska, najčastejšie z oblastí, ktoré boli najviac postihnuté vojnovými udalosťami a najmenej industrializované.

Z údajov celoštátneho sčítania ľudu v roku 1950 vyplynulo, že v dobe sčítania bolo prítomných v Čechách, na Morave a v Sliezsku 258 025 Slovákov, najviac ich bolo prítomných v oblasti severozápadných Čiech

(okresy Dečín, Most, Chomutov, Teplice, Ústí nad Labem, Louny a Litoměřice), západných Čiech (okresy Karlove Vary, Cheb, Sokolov, Tachov) a na severnej Morave (okresy Bruntál a Šumperk).

Pri sčítaní ľudu v roku 1961 sa počet Slovákov v českých krajinách zvýšil na 275 997 osôb. Okrem slovenských obyvateľov, trvalo bývajúcich v českých krajinách, bolo pri sčítaní v danom roku zistených ďalších 56 tisíc Slovákov, ktorí tu boli prítomní dočasne z dôvodu zamestnania, 8 tisíc z dôvodu štúdia a ďalších 30-32 tisíc osôb slovenskej národnosti dochádzalo do českých krajin za prácou.

Slováci, trvalo bývajúci v českých krajinách, žili začiatkom 60. rokov rozptýlene na celom ich území, vo všetkých krajoch a okresoch. Najviac slovenských obyvateľov žilo v okresoch Karlove Vary (13 842), Bruntál (13 470), Praha (13 083), Ostrava-mesto (12 713), Karviná (11 892), Cheb (11 220), Most (10 523) a Sokolov (10 192 osôb). Absolútne aj relatívne najmenšie počty slovenského obyvateľstva vykazovala v celom povojnovom období väčšina okresov Juhočeského a Juhomoravského kraja. Výnimku predstavovali okresy Znojmo a Břeclav, kde sa počet Slovákov pohyboval od 3 do 5 tisíc. V roku 1961 žilo najmenej Slovákov v okresoch Blansko (446), Strakonice (434) a Pelhřimov (341 osôb).

V priebehu 60. rokov bolo už v raste počtu aj v územnom rozmiestnení slovenských obyvateľov v českých krajinách určitý posun. Priemerný ročný počet pristahovaných Slovákov klesal a priemerný ročný migračný zisk českých krajin predstavoval 6 800 slovenských obyvateľov. Hlavným dôvodom stahovania Slovákov do západnej časti republiky boli nadalej hlavne ekonomicke faktory. Ako najčastejší dôvod stahovania do českých oblastí udávali Slováci zmenu pracoviska, alebo priblíženie sa k nemu, ďalším boli bytové dôvody a ako ďalší dôvod stahovania uvádzali svadbu.

Najväčší počet Slovákov smeroval v priebehu 60. rokov do priemyslových oblastí českých krajin, predovšetkým na Ostravsko. Boli to najskôr jednotlivci, ktorí prichádzali do danej oblasti a nachádzali tu pracovné uplatnenie. Neskôr sa za nimi stahovali celé rodiny. Pristahovalecká vlna Slovákov na Ostravsko kulminovala v polovici 60. rokov a najväčší populačný efekt priniesla novým sídelným areálom – Havířovu, Ostravu a Karvinej.

Popri tých Slovácoch, ktorí sa v českých krajinách usadili natrvalo, treba spomenúť aj Slovákov dochádzajúcich do českých krajin za prácou. Denná, týždenná či dvojtýždenná dochádzka za prácou má svoju dlhú tradíciu a pretrváva, hoci v menšej mieri, dodnes. Jej rozsah je priestorovo veľmi široký, najviac slovenských obyvateľov dochádzalo z oblasti Kysúc a Oravy, hoci výnimkou neboli ani Slováci dochádzajúci z južného, či vzdialeneho východného Slovenska.

V migračnej aktivite Slovákov zohrávala od 60. rokov významnú úlohu pracovná a spoločenská príťažливosť hlavného mesta Prahy, kde sa usídliala pomerne početná skupina slovenského obyvateľstva, ktorá sa líšila od

Slovákov v ostatných českých oblastiach svojím sociálnym postavením, vzdelanostnou úrovňou aj kultúrnymi a spoločenskými záujmami. Boli to nielen úradníci vo federálnych úradoch, ale aj ľudia pracujúci v médiách, bezpečnostných zložkách a podobne.

Stahovanie medzi českými krajinami a Slovenskom pokračovalo aj v priebehu 70. rokov. Počty pristahovaných zo Slovenska sa pohybovali okolo 10 000 a migračný prírastok českých krajín osciloval okolo 3 000 až 3 500 osôb ročne. Aktívne migračné saldo vykazovali všetky české kraje, pričom výrazne kladnú bilanciu stahovania zo Slovenska mala nielen severná Morava a severné Čechy, ale predovšetkým Praha, kde stúpol počet Slovákov v roku 1980 oproti roku 1970 o 5 694 osôb na 20 931, čo bol najväčší prírastok zo všetkých českých lokalít v danom období. Počet Slovákov stúpol tiež v okresoch Karviná, Frýdek-Místek a Ostrava-mesto. Badateľne vzrástol v decíniu 1970-80 počet Slovákov aj v stredočeskom kraji. Rozhodujúcim spôsobom sa na tom podieľali okresy Kladno, Kolín, Mělník a Mladá Boleslav.

Celoštátne sčítanie ľudu uskutočnené v roku 1980 vykázalo, že v českých krajinách žilo 359 370 osôb slovenskej národnosti, čo bol najväčší počet za celé povojnové obdobie.

II. ČASŤ

Celoštátne sčítanie ľudu, uskutočnené v roku 1980, vykázalo, že v českých krajinách žilo 359 370 osôb slovenskej národnosti, čo bol najväčší počet za celé povojnové obdobie. Len v 30 okresoch Českej republiky bolo zastúpenie slovenského obyvateľstva menšie ako 1 %, čo svedčilo nielen o značnej priestorovej mobilite Slovákov, ale aj o ich dobrej adaptácii na nové prostredie, často veľmi odlišné od pôvodného, z ktorého sa pristahovali.

Ani v 80. rokoch nezaznamenalo územné rozmiestnenie Slovákov v českých krajinách podstatné zmeny. Slováci žili nadalej rozptýlene na celom území Čiech, Moravy a Sliezska s väčšou koncentráciou v oblasti severozápadných Čiech, na severnej Morave a v Prahe. Došlo však k poklesu ich celkového počtu o 44 493, keď posledné spoločné sčítanie (v roku 1991) vykázalo v ČR 314 877 Slovákov. Pokles počtu Slovákov bol zaznamenaný vo všetkých českých oblastiach. Výnimku predstavovala Praha, kde naopak vzrástol počet Slovákov o 2 975 osôb a mesto Brno, kde oproti roku 1980 pribudlo 323 Slovákov. Hlavné mesto si udržiavalo pracovnú aj spoločenskú príťažливosť pre Slovákov a v čase blížiaceho sa rozdelenia štátu sem smerovala časť slovenskej migrácie.

V tejto súvislosti je žiaduce podotknúť, že na početnom stave Slovákov v českých krajinách sa odrazila okrem iného aj postupujúca asimilácia. Posuny asimiláciou sú evidentné z porovnania národnostnej štruktúry v ro-

ku pred sčítaním a v roku sčítania. Týka sa to v prvom rade detí zo zmiešaných česko-slovenských rodín, ktoré sa už narodili v českých krajinách a rodičia ich nahlásili k českej národnosti.

Na záver môžeme konštatovať, že územné rozloženie slovenského obyvateľstva v českých krajinách bolo výsledkom spomínaných migračných pohybov v povojnovom období. Na území Českej republiky sa sformovalo niekoľko území s väčšou koncentráciou slovenského obyvateľstva a jeho súvislejším osídlením.

V západoceskej oblasti je Slovákmi súvislo osídlený pás územia okresov Tachov, Cheb, Sokolov a Karlovy Vary, na ktorý nadväzujú severočeské okresy Chomutov, Louny, Most, Teplice, Ústí nad Labem, Děčín a Liberec.

Kompaktnejšie je usídlenie Slovákov v Prahe, s ktorou má určité priestorové väzby slovenská populácia v kladnianskom okrese, po Prahe druhá najpočetnejšia v stredných Čechách.

V regióne severnej Moravy a Sliezska sa slovenské obyvateľstvo sústreduje do okresov Karviná, Ostrava-mesto a Frýdek-Místek. Ďalšie celistvé územie zabera slovenská menšina na Jesenicku, v okresoch Bruntál a Šumperk.

Najmenšiu koncentráciu slovenského osídlenia vykazujú naopak okresy južných Čiech a južnej Moravy. Výnimku tu predstavujú juhočeské okresy Český Krumlov a Prachatice, tvoriace akýsi osamelý ostrov medzi česky osídlenými okolitými okresmi a na južnej Morave okresy Znojmo, Břeclav, Hodonín a mesto Brno.

Slovenská národnostná menšina v ČR netvorí homogénny, uzavretý celok, naopak prehlbujú sa jej väzby s väčšinovým českým obyvateľstvom. Žije rozptýlene na celom území českých krajín. Tento veľký rozptyl Slovákov stázuje nielen realizáciu klasických menšinových práv, ako napríklad dvojjazyčnosti či národnostného školstva, ale je tiež prekážkou pre väčší rozmach rôznych kultúrnych a spoločenských aktivít Slovákov

Korene 4/1996

SLOVENSKO-ČESKÝ KLUB KORENE ČESKO-SLOVENSKÝ KLUB KOŘENY

NAĎA VOKUŠOVÁ, VLADIMÍR SKALSKÝ

Okolo nášho časopisu sa za tri roky jeho existencie nahromadil taký potenciál ľudí, nápadov, kontaktov a dobrej vôle, že by bolo mimoriadnou chybou premrhať ho. Práve preto, aby sa tak nestalo, vzniklo v júni občianske združenie Slovensko-český klub korene (Česko-slovenský klub Kořeny). Zakladajúcimi členmi klubu sú popri členoch a spolupracovníkoch redakcie časopisu Korene predovšetkým slovenské i české osobnosti, o ktorých sme v našom mesačníku písali a ktoré k nemu získali trvalý vzťah. Mnohé z nich sa ako hostia zúčastnili na besede v rámci Klubu Koreňov.

Hodnoty, ku ktorým sa klub hľási, jeho ciele, ako aj prostriedky, ktorými ich chce dosiahnuť, sú zhrnuté v preamble jeho stanov. Na stránkach časopisu Korene treba zdôrazniť, že podpora nášho mesačníka a pridružených aktivít je úplne prvoradým poslaním klubu. Okrem toho chce Slovensko-český klub Korene klášť najväčší dôraz na prehľbovanie česko-slovenských a slovensko-českých vzťahov, pričom v tejto otázke nemieni byť zahľadený do minulosti, ale práve naopak – hodlá priniesť pozitívny program pre budúcnosť. Nechce sa tiež obmedzovať iba na kultúrne vzťahy, aj keď ich význam je nepopierateľný, ale hodlá vyvíjať i aktivity v oblasti legislatívy a hospodárskych vzťahov. V neposlednom rade chce klub prispievať k zachovávaniu identity slovenskej menšiny v Českej republike.

Z aktivít, ktoré zamýšla klub realizovať už v najbližšom čase, možno popri niekoľkých pripravovaných knižných tituloch menovať napríklad tri akcie, ktorými sa chce predstaviť pražskému kultúrnemu publiku – prezentáciu filmového diela režiséra Martina Ťapáka, výstavu akademického sochára Teodora Baníka a krst knihy Egona Bondyho Hľadanie duše Bratislav. To, čo tu uvádzame, je pritom len zlomok projektov, na ktorých sa už teraz v klube pracuje. O jednotlivých aktivitách nášho klubu sa vás budeme snážiť na stránkach časopisu Korene priebežne informovať. A pravdaže... privítame iniciatívu každého, kto chce a dokáže veci klubu pomôcť.

PREAMBULA

❶ Slovensko-český klub Korene (Česko-slovenský klub Kořeny) – ďalej len Klub – je apoliticke občianske združenie, ktoré vzniklo okolo mesačníka Korene, prvého slovenského časopisu v ČR. Združuje priaznivcov časopisu

Korene, jeho zamestnancov a spolupracovníkov, ktorí sa hlásia k hodnotám a cieľom obsiahnutým v týchto stanovách.

❷ Klub sa hlási k nasledujúcim hodnotám:

- a) k česko-slovenskej a slovensko-českej vzájomnosti ako k živému a životaschopnému princípu, overeného dlhou historiou a hlboko zakorenennému v kultúre oboch národov,
- b) k demokracii založenej na rešpektovaní práv menším, či už národnostných, náboženských, politických či akýchkoľvek iných,
- c) k tolerancii ako metóde práce a uvažovania, v tejto súvislosti Klub odmietá nacionalizmus, dogmatizmus a všetky formy intolerancie, ktoré ľudí rozdeľujú, namiesto, aby ich spájali,
- d) ku globálному i regionálnemu medzinárodnému zbližovaniu, v tomto kontexte predovšetkým k všeestrannému prehľbovaniu vzťahov medzi Českou a Slovenskou republikou,
- e) k národnej príslušnosti ako k významnej súčasti identity človeka, ktorá obohacuje jeho samotného i spoločnosť ako celok.

❸ Činnosť Klubu smeruje k napĺňaniu nasledujúcich cieľov:

- a) mapovanie česko-slovenskej vzájomnosti ako historického fenoménu a jej všeestranné prehľbovanie v súčasnosti a pre budúcnosť,
- b) zachovávanie bilingválnosti českého a slovenského národa a to i meďi príslušníkmi najmladšej generácie, v tejto súvislosti sa Klub zasadzuje za dostatočné zastúpenie slovenčiny v českých médiách a školstve,
- c) intenzifikácia kultúrnych kontaktov medzi ČR a SR,
- d) rozširovanie ekonomickej väzieb medzi ČR a SR a dosiahnutie takého legislatívneho stavu v tejto oblasti, ktorý by v maximálnej miere uľahčoval pohyb tovaru, kapitálu a pracovných sôl medzi týmito dvoma krajinami,
- e) zlepšenie informovanosti medzi ČR a SR, jednak informovanosti sprostredkovanej médiami, jednak informovanosti o dejinách a reáliach partnerského národa, sprostredkovanej prostredníctvom školstva,
- f) zachovávanie identity slovenskej menšiny v ČR,
- g) rozvoj aktivít Slovákov, žijúcich v ČR, na prvom mieste kultúrnych,
- h) rozvoj spoločných česko-slovenských a slovensko-českých kultúrnych a iných aktivít,
- ch) dosiahnutie čo najpriateľnejšieho cudzineckého režimu pre občanov SR žijúcich v ČR, presadzovanie takých legislatívnych opatrení, ktoré by čo najviac uľahčovali pohyb osôb medzi oboma štátmi.

❹ Klub presadzuje hodnoty a napĺňa ciele obsiahnuté v týchto stanovách predovšetkým prostredníctvom nasledujúcich aktivít:

- a) podporou periodickej i neperiodickej tlače a elektronických médií zodpovedajúcich duchu týchto stanov, na prvom mieste podporou mesačníka Korene, prvého slovenského časopisu v ČR,
- b) vlastnou publikáčnou a edičnou činnosťou,

- c) vypracúvaním štúdií z oblasti česko-slovenských a slovensko-českých vzťahov a informovaním verejnosti o ich obsahu,
- d) podporou kultúrnych a iných aktivít napomáhajúcich prehlbovaniu česko-slovenskej vzájomnosti,
- e) organizovaním vlastných kultúrnych podujatí, zodpovedajúcich duchu týchto stanov,
- f) organizovaním besied, prednášok a seminárov na témy súvisiace s hodnotami a cieľmi obsiahnutými v týchto stanováčach,
- g) podporou školstva a záujmových detských a mládežníckych aktivít v ČR i SR, smerujúcou k tomu, aby české a slovenské deti nestrácali povedomie o česko-slovenskej a slovensko-českej vzájomnosti, ako aj o jazyku, kultúre a reáliach partnerského národa,
- h) poskytovaním právej a inej odbornej pomoci v oblasti česko-slovenských a slovensko-českých vzťahov fyzickým a právnickým osobám,
- ch) konzultačnou činnosťou smerom k normotvorným a mienkovorným subjektom.
- 5** Klub je otvorený spolupráci na každom projekte, zodpovedajúcim duchu týchto stanov, s každým, kto zdieľa hodnoty, vymenované v týchto stanováčach.

Zakladajúci členovia

Ľadislav Ballek, spisovateľ, Teodor Baník, sochár, Valéria Benáčková, výtvarníčka, Egon Bondy, filozof a spisovateľ, Jan Cimický, psychiater a spisovateľ, Josef Dvořák, herec, Pavlína Filipovská, herečka, Marie Formáčková, novinárka, Antonie Hegerlíková, herečka, Elvíra Chadimová, podnikateľka, Branislav Janík, novinár, Alexander Károlyi, právnik a manažér, Josef Kolínský, právnik, Veronika Kolomazníková, výtvarný pedagóg, Vladimír Komár, podnikateľ, Vojtech Kondrót, básnik a prekladateľ, Peter Koza, slobodný šermiarsky majster, Miloš Kurovský, výtvarník, Eva Macháčková, novinárka, Milan Mikuláš, atlét, Miroslav Misiaczek, právnik, Helena Miškufová, novinárka, Jozef Nálepka, diplomat, Tibor Neizer, hudobný pedagóg, Ivana Pavlíková, učiteľka, František Petrák, fotoreportér, Alena Plavcová, novinárka, Štefan Schichman, projektant a karikaturista, Vladimír Skalský, novinár, Anna Šabatová, novinárka, Igor Šebo, šansoniér a moderátor, Josef Šimůnek, nakladateľ, Radslav Špirhanzl, výtvarník, Zita Talpová, kultúrna pracovníčka, Martin Čapák, režisér, Petr Uhl, novinár, Robert Vano, umelecký fotograf, Jiří Vitula, umelecký kritik, Nada Vokušová, novinárka, Hana Vondráčková, novinárka, Vojtech Zamarovský, historik a spisovateľ.

Korene 7-8/1996

Už 40 rokov, koľko ešte?

VLADIMÍR SKALSKÝ

Slovenská základná škola v Karvinej, jediná slovenská škola v Českej republike, si nedávno pripomerala štyridsať rokov nepretržitej činnosti. Radosť z výročia kalí skutočnosť, že kvôli malému záujmu detí zápasí táto škola v posledných rokoch s naozaj existenčnými problémami. A tak zdaleka nie je jasné, či sa dočkáme aj dalšieho okrúhleho výročia. Trochu paradoxne sa práve v tejto dobe, pred pár mesiacmi, rozhodlo o otvorení slovenského Gymnázia Milana Rastislava Štefánika v Prahe. Ako sa bude vodiť jemu, to je ešte zložitejšia otázka. Zaujímalo ma, čo si o tom všetkom myslí učiteľka, ktorá na slovenskej základnej škole v Karvinej pôsobila celkovo 26 rokov, z toho 18 rokov vo funkcií riaditeľky – najdlhšie zo všetkých riaditeľov, Mgr. Božena Ivánková.

Začnime tradične: ako ste sa do Karvinej dostali?

Ako veľmi mladá, dvadsaťšestročná učiteľka, som prišla na rozhlasovú výzvu. Dovtedy som učila na Slovensku, v Bytči. Z vysielania slovenského rozhlasu som sa dozvedela, že v Karvinej už existuje slovenská škola a že tam potrebujú učiteľov, špeciálne slovenčinárov, ku ktorým patrím aj ja. A tak som sa prihlásila. To sa písal rok 1962.

Dá sa povedať, že ste boli prakticky pri všetkom, že ste prežili celú história slovenského školstva v Českej republike. Ako by ste ju v pár vetách zhrnuli?

Úplne prvé roky slovenskej základnej školy v Karvinej som sice nezažila, ale som o nich samozrejme informovaná. V päťdesiatych rokoch sa predovšetkým v súvislosti s rozvojom baníctva v ostravsko-karvinskom revíri pristáhovalo na severnú Moravu veľa slovenských rodín. Mnohé deti mali problémy so zvládnutím češtiny, najmä v jej písanej podobe. A tak prišlo v roku 1956 niekoľko nadšencov, spojených podporučíkom základnej vojenskej služby Štefanom Urbašíkom, s myšlienkom založiť v Karvinej základnú školu s vyučovacím ročníkom slovenským. A tak boli v školskom roku 1956/57 otvorené pre 46 žiakov dve triedy prvého stupňa na ZŠ na ulici Cihelní. Kedže počet žiakov neustále narastal, zmenili sa o dva roky neskôr tieto triedy na samostatnú Slovenskú osemročnú školu v Karvinej. Vtedy mala škola 190 žiakov, tento počet však veľmi rýchlo stúpal. V školskom roku 1962/63, keď som prišla ja, ich bolo už 679. Práve vzhľadom na tento nárast sme sa v roku 1966 prestáhovali s 1166 žiakmi do vlastnej budovy – na ulici Čajkovského, kde škola pôsobí dodnes. Ja som bola zároveň menovaná za zástupkyňu riaditeľa. O rok neskôr

vznikla aj ďalšia slovenská základná škola, na ulici Komenského. Na tej som sa v roku 1970, v období, keď počet žiakov kulminoval, stala riaditeľkou. Napríklad v školskom roku 1970/71 bolo na ulici Čajkovského 1267 a na ulici Komenského 462 žiakov. V roku 1976 som ako riaditeľka prešla na väčšiu z oboch škôl. To už ale začalo dochádzať k obratu, počet žiakov začal postupne klesať. V školskom roku 1981/82 bolo na oboch školách dohromady už len 510 žiakov, a tak sa od ďalšieho roku školy zlúčili. Pokles počtu žiakov na škole na ulici Čajkovského sa však bohužiaľ nezastavil dodnes. Priestory na Čajkovského ulici pre nás boli napokon priveľké, a tak sme časť z nich prepustili ľudovej škole umenia. Ja som v roku 1988 odišla z rodinných dôvodov do Prahy. Odsťahovala som sa za oboma dcérmi. V škole som zanechávala 234 žiakov. Dnes ich je dokonca už len 76.

Hovorili ste len o Karvinej. Určité pokusy sa však odohrali, pokial viem, i inde...

Jedenásť rokov, od roku 1976 do roku 1987, som pracovala v komisii ministerstva školstva pre národnostné školstvo. Tam som sa zúčastnila na množstve takýchto rokovaní. Pokusy boli v Havířove, v Ostrave i v Prahe. Vždy to presadzovala určitá skupinka miestnych nadšencov, skutočný záujem detí a rodičov bol ale vo všetkých týchto prípadoch minimálny. Chcela by som zdôrazniť, že to bol vždy jedený problém slovenského školstva v Českej republike. Všetky kompetentné orgány, od školského úradu až po ministerstvo nám vždy vychádzali v ústrety...

Na základnej škole v Karvinej je tak málo detí, že tam začali spájať triedy. Optimista by asi zdôraznil, že do prvého ročníka sa prihlásilo viac detí než pred rokom – deväť oproti piatim. Mám ale pocit, že už i väčšina zainteresovaných patrí skôr k pesimistom. Ako vidíte perspektívnu tejto školy?

Bola som nedávno na akadémii k štyridsiatemu výročiu slovenskej školy v Karvinej. Bolo to mimochodom veľmi krásne a dojemné. Pokial ide o perspektívnu, stotožňujem sa s tým, čo tam povedala súčasná riaditeľka školy Mgr. Bohuslava Jasanská: „Slovenská škola v Karvinej sa svojho času stala nutnosťou. Zdá sa, že jej čas zmenil svoju naliehavosť, vtedy nutné je dnes menej nutným.“ Obávam sa, že ani ja nemôžem dat optimistickú predpovied. Veľmi prajem tým desiatim pedagógom, ktorí na škole učia a ktorí sú prevažne v preddôchodkovom veku, aby sa toho dôchodku dočkali. Stále hlasnejšie sa hovorí o tom, že slovenská škola v Karvinej má pred sebou už len dva roky....

V čom vidíte príčiny takého vývoja? Robili by ste na mieste súčasnej riaditelky niečo inak?

Myslím si, že pani Jasanská, ktorá je vynikajúcou učiteľkou, sa naozaj snaží a že toho robí dosť. Veľmi pozitívne bolo napríklad nedávne zavedenie češtiny ako povinného predmetu. Tým sa malo zabrániť problémom pri prechode na českú strednú školu. Príčiny poklesu počtu žiakov sú skôr objek-

tívne, ľažko ovplyvnitelné z pozície riaditeľa. Na Karvinsku sa znížil počet pracovných príležitostí, navyše sa rozdelila federácia a v dôsledku toho všetkého sa veľa Slovákov vrátilo na Slovensko a noví neprichádzajú. Tí, ktorých deti sa už narodili v Českej republike, nemajú väčšinou privítavý záujem dávať ich na slovenskú školu. Deti dobre zvládajú češtinu a rodičia, väčšinou baníci, sa nechcú vyčleňovať. A navyše, škola má problémy s vybavením i učiteľským zborom. Pri 76 žiakoch a 10 pedagógoch a tomu zodpovedajúcich dotáciách štátu je každá modernizácia ťažká. Učitelia nechcú na školu, ktorej budúcnosť je nejasná, navyše škola im nemôže poskytnúť byt...

... navyše sa muselo pristúpiť na spájanie tried, čo možno ešte viac odstraňuje rodičov, detí i učitelia.

Bohužiaľ, nedalo sa s tým nič robiť...

Zmeňme trochu tému. Ministerstvo školstva už rozhodlo na základe podnetu Fóra slovenských aktivít v ČR o zriadení slovenského Gymnázia Milana Rastislava Štefánika v Prahe. Má sa otvoriť v školskom roku 1997/98. Ako vnímate tieto správy?

I v Karvinej sme sa pokúšali založiť gymnázium, vydržalo to však presne jeden rok. Myslím si, že je trochu zvláštne, ak by malo v Prahe existovať slovenské gymnázium a pritom ani jedna základná škola v celej republike. Možno tam dajú deti tí, ktorí sa hodlajú vrátiť na Slovensko, možno tam pôjdu deti, ktoré sa inam nedostanú. Ale osobne som aj v tejto otázke dosť skeptická...

Musím sa priznať, že ani vo mne nevzbudzuje gymnázium, ktoré bude mať zatiaľ len jednu triedu, ani jedného učiteľa na plný úväzok a ktoré má fungovať pri strednej priemyslovej škole, privielkú dôveru. Pôvodná predstava bola značne odlišná.

Ja by som vôbec ako nádejnejšiu cestu videla výučbu slovenčiny ako nepovinného predmetu na niektorých českých základných školách.

Korene 12-1/1996-97

ZAKLADÁME REGIONÁLNE KLUBY SLOVENSKÝCH DOTYKOV

NAĎA VOKUŠOVÁ, VLADIMÍR SKALSKÝ

Chceli by ste sa vo vašom, či najbližšom meste stretávať s inými čitateľmi Slovenských dotykov, so Slovákm, či s ľuďmi so záujmom o prehľbovanie česko-slovenských vzťahov? Chceli by ste si organizovať kultúrne, spoločenské, prípadne športové podujatia, alebo aspoň priateľské posedenia?

V tom prípade máte rovnakú túžbu, ako množstvo čitateľov Slovenských dotykov, ktorí sa na redakciu obracajú už zhruba rok so žiadosťou o radu, ako na to. A tak sa vydavateľ nášho časopisu, Slovensko-český klub, rozhodol, že sprostredkuje založenie Klubov Slovenských dotykov v jednotlivých mestách Českej republiky.

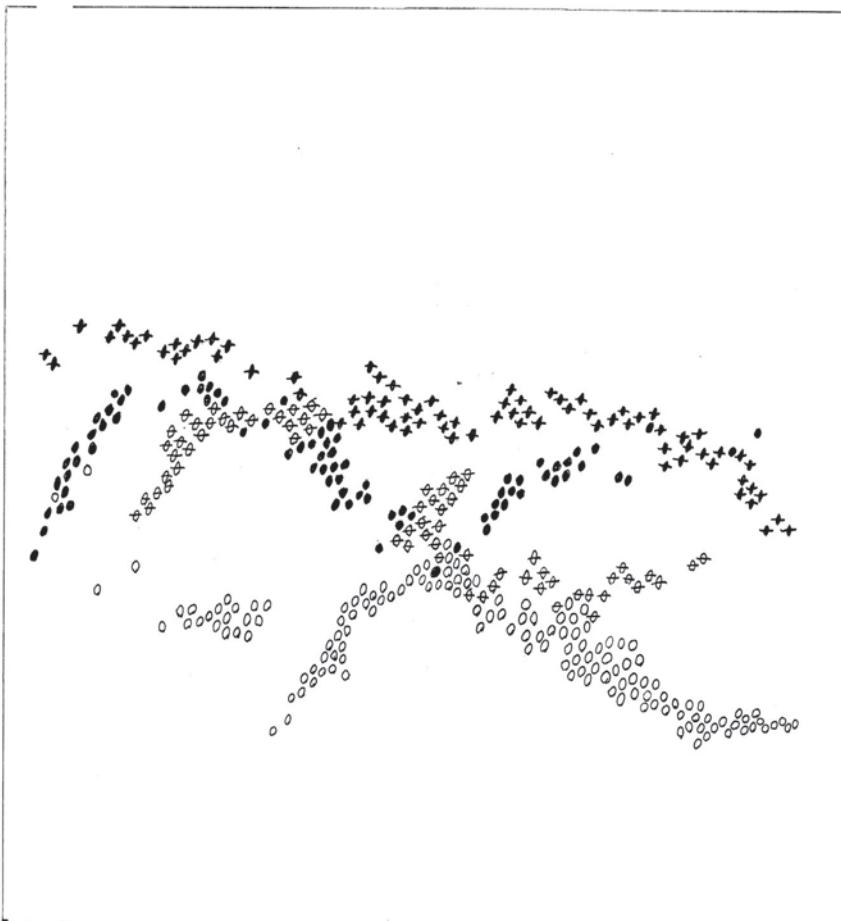
Názov – Klub Slovenských dotykov – skrýva veľmi štastný dvojzmysel: malo by íť nielen o kluby časopisu, okolo ktorého vznikli, ale i o kluby „slovenských dotykov“ v širšom zmysle tohto slovného spojenia, o kluby dotykov so slovenskou kultúrou, jazykom, reáliami...

Ak chcete byť pri tom, napíšte či zavolajte do redakcie nášho časopisu. Ak sa na nás obrátite písomne, uvedte svoju adresu, prípadne aj iný kontakt, napríklad telefonický. My vás dáme dohromady s ďalšími záujemcami z vášho regiónu. Zašleme vám i materiály, ktoré vám pri zakladaní Klubu Slovenských dotykov pomôžu, prípadne vám poskytneme i staršie čísla nášho časopisu na propagačné účely.

Veríme, že Kluby Slovenských dotykov sa stanú akýmisi oázami slovensko-českých stretaní, ostrovčekmi slovenskosti v jednotlivých českých mestách. Veríme, že prinesú slovenskú kultúru a spoločenský život aj do tých miest Českej republiky, kde dnes tieto vzácné „artikle“ prakticky chýbajú. Veríme, že sa Kluby Slovenských dotykov stanú pozitívnym príkladom česko-slovenskej vzájomnosti, ktorá sa, bohužiaľ, akosi vytratila z oficiálnych vzťahov oboch našich štátov...

Vy, naši čitatelia, a možno budúci členovia Klubu Slovenských dotykov vo vašom či susednom meste, si môžete byť istí, že urobíme všetko, čo bude v našich silách, aby sme uskutočneniu týchto cieľov pomohli. Nielen čo sa týka samotného založenia klubov, ale veľmi radi vám sprostredkujeme aj stretnutia so zaujímavými ľuďmi, ktorí sa česko-slovenskými vzťahmi zaoberejú, alebo k nim majú z toho či onoho dôvodu blízko. Vedľ napokon, množstvo takých osobností patrí medzi členov nášho Slovensko-českého klubu a my, ktorí sa s nimi v Prahe stretávame, cítíme akýsi nesplatený dlh voči vám, „mimopražským“. Radi by sme napokon našli vo vašich listoch, či si vypočuli v prípadných telefonátoch, aj vaše názory, mená ľudí, s ktorými by ste sa chceli zísť, ktorých by ste chceli vidieť vystupovať...

V žiadnom prípade sa nemusíte obávať oficiálnosti či náročnosti založenia klubu, vedľ napokon nejde o nič iného, než o piateľské schôdzky ľudí, ktorí si môžu byť blízki. Máte nakoniec možnosť si takéto stretnutia nezáväzne vyskúšať, pobudnúť spolu zopár večerov a sami uvidíte, či v nich budete mať chuť pokračovať aj na oficiálnejšej báze. Vedľ úplne postačí, aby sa našiel niekto aktívnejší vo vašom meste či okolí, niekto, kto bude mať trochu času a minimum organizačného talentu, aby dokázal zopár maličkostí zabezpečiť a koordinovať záujemcov z vašich radov. A sme si istí, že podobné vlohy sa skrývajú vo väčšine z vás. A že vás nenechávajú chladnými česko-slovenské dotyky, o tom už vôbec nemožno pochybovať.

HISTÓRIA, KTORÁ POKRAČUJE...

VLADIMÍR SKALSKÝ

*V týchto mesiacoch si pripomíname tridsať rokov slovenských aktivít v Českej republike, či možno presnejšie, ich modernej histórie. To výročie sa viaže k založeniu **Miestneho odboru Matice slovenskej v Prahe** na valnom zhromaždení 11. februára 1969 a k jeho následným počinom: spoločenskému večeru v apríli a slávnostnému predstaveniu Smetanovej Libuše na počest založenia miestneho odboru v máji toho istého roku. Práve týmito podujatiami vstúpil miestny odbor po prvý raz do povedomia širokej verejnosti. Dôvod, prečo práve na tieto udalosti možno pohliaďať ako na počiatok moderných dejín slovenských organizácií v Českej republike, spočíva v tom, že na rozdiel od všetkých predchádzajúcich spolkov, Miestny odbor Matice slovenskej v Prahe, založený v roku 1969, sa v pretransformovanej podobe, ako **Klub slovenskej kultúry**, zachoval dodnes. Na druhej strane, nemožno zabúdať na slávnu a dlhú história, písanú vysokoškolským spolkom Detvan, založeným už v roku 1882, ale aj medzivojnovými akademickými zoskupeniami **Dav** a **Tatran** a ďalšími – nielen študentskými – spolkami. Dokonca ani Miestny odbor Matice slovenskej v Prahe nevznikol v roku 1969 po prvý raz. Jeden zlikvidovala okupácia v roku 1939, druhý, založený v roku 1950, zanikol po necelom roku spolu s 54 miestnymi odbormi v českom pohraničí. A napokon – hoci ide predsa len o aktivity trochu z iného súdka – od roku 1947 pôsobí **slovenská Evanjelická cirkev augsburského vyznania v ČR** a od roku 1956 **slovenská základná škola v Karvinej**, bohužiaľ jediná, ktorá dodnes prežila.*

ŠTUDENTSKÝ PROLÓG

Bol to kvas roku 1968, ktorý vyvolal nový pohyb v slovenskej komunite v Prahe. Vlastne jeho prvým produkтом bol vznik Slovenského akademickej klubu. Ako uvoľnenie prišlo, tak aj odišlo. Ked **Slovenský akademický klub** dostal inštrukciu, aby vylúčil svojho predsedu, Vojtecha Čelka, nastal zlomový moment. „Sedeli sme a rozmyšľali,“ spomína Vojtech Čelko, dnes asistent riaditeľa Ústavu súčasných dejín AV ČR a tajomník českej časti Česko-slovenskej komisie historikov: „Napokon mi Jano Krajč povedal: „Čo ta budeme vylučovať?! To radšej klub rozpustíme.“ Tak sa i stalo. Pretože však už medzitým vznikol Miestny odbor Matice slovenskej v Prahe, vytvorili študenti v rámci neho Matičný akademický klub. Jeho predsedom sa stal práve Ján Krajč, neskôr dlhoročný novinár a dnes podnikateľ v oblasti reklamy.

ZAKLADATEĽSKÉ ROKY

Federalizácia ČSSR, hoci nemohla mať v režime, opierajúcim sa o „demokratický centralizmus“ privela vnútorného obsahu, predsa len mala niektoré praktické dôsledky. Napríklad sformovanie novej štruktúry štátnych orgánov v Prahe znamenalo, že zo Slovenska prišlo do hlavného mesta množstvo nových pracovníkov a s nimi aj ich rodiny. Práve táto nová vlna, ktorá posilnila si dvadsattisícovú slovenskú komunitu v Prahe, priniesla rozhodujúci impulz na založenie Miestneho odboru Matice slovenskej. Záujem verejnosti potvrdilo, že na jeho zakladajúcim valnom zhromaždení sa zúčastnilo asi sedemsto ľudí. Hlavným iniciátorom tohto pohybu bol Jozef Havaš, vtedy vedúci sekretariátu podpredsedu vlády, dnes manažér v oblasti finančníctva. Práve on sa stal i prvým predsedom miestneho odboru.

„Bolo to náročné, ale robili sme naozaj, čo sa dalo,“ spomína vtedajšia tajomníčka miestneho odboru Zita E. Talpová. Vytvorili kultúrnu, školskú, organizačnú a propagačnú sekciu i už spomínaný akademický klub. „Miestnosť sme mali malú, bez denného svetla a čerstvého vzduchu na chodbe mestskej knižnice, ale tešili sme sa na každé stretnutie v nej,“ rozpráva a ešte i dnes v jej očiach vidieť nadšenie.

Cinnosť bola pomerne široká, najviac však zameraná na kultúrne aktivity. Známymi sa stali i spoločenské večery, prakticky slovenské plesy. Prvý spoločenský večer usporiadali na Ministerstve zahraničných vecí v Černínskom paláci 23. apríla 1969, dovedna sa ich uskutočnilo pätnásť, prevažne v Obecnom dome.

Dodnes sa ľudia, ktorí sa v miestnom odbore angažovali, hlásia ako k svojmu mottu k nápisu na pamätnej tabuli Martina Kukučína, ktorú odhalili v roku 1970 na dome č. 185/49 v Ľubľanskej ulici. Na tej je známy výrok spisovateľa: „Čech učíť Slováka – Slovák Čecha. Dobrú podstatu jedného všepíti druhému...“

KLUB A DOM

S existenciou miestneho odboru Matice slovenskej boli spojené problémy právneho rázu. Tie spočívali v dileme, či možno v Prahe, hlavnom meste ČSSR, akceptovať zákon Slovenskej národnej rady o Matici slovenskej. Novelizáciou tohto zákona v roku 1973 sa vôbec zrušila možnosť zakladať miestne odbory. „Naša činnosť de iure sa odohrávala nelegálne a na pozadí podsúvania politických zámerov vyplývajúcich nie z podstaty činnosti, ale z názvu inštitúcie,“ možno sa o tomto stave dočítať v knižičke s názvom „V bratskej dôvere“, vydanej k dvadsiatemu piatemu výročiu založenia miestneho odboru. A tak došlo k zmene názvu. Rada Národného výboru hl. m. Prahy rozhodla 4. januára 1977 o zriadení Klubu slovenskej kultúry (KSK) a o jeho začlenení do Pražského kultúrneho strediska.

Ďalším prelomovým momentom a splnením sna mnohých pražských

Slovákov bolo zriadenie **Domu slovenskej kultúry** (DSK) ako príspevkovej organizácie mesta. Na dome číslo 4 v Purkyňovej ulici sa objavila pamätná tabuľa, oznamujúca na záver krátkej histórie tejto pôvodne stredovekej stavby, že bola 7. novembra 1985 otvorená verejnosti ako Dom slovenskej kultúry. Historická pravda je taká, že dom bol otvorený o šesť dní neskôr, 13. novembra, čo sa už na bronzovej tabuli nedalo opraviť. Mimochodom, Zväz slovenských architektov udelil svoju výročnú cenu za rok 1985 práve kolektívu slovenských architektov, ktorí uskutočnili rekonštrukciu DSK. V dome bola otvorená slovenská reštaurácia, vináreň, štýlová predajňa Diela, malá výstavná sieň, viacúčelové átrium a dve sály – M. R. Štefánika a Laca Novomeského. Vznikli prakticky optimálne podmienky na činnosť dvojčiat, Domu a Klubu slovenskej kultúry.

V KROJOCH A V LAVICIACH

Aj začiatky slovenských folklórnych súborov sa datujú do roku 1969 a spájajú sa práve s členmi Slovenského akademického klubu, študujúcimi na Vysokej škole ekonomickej v Prahe. Od roku 1983 existoval slovenský krúžok pri folklórnom súbore Zdeňka Nejedlého na tejto škole. Od roku 1987 pôsobil folklórny súbor pri Dome slovenskej kultúry. V rovnakom roku bola vypísaná súťaž na jeho názov. Napokon ho získal po tatranskom strome limbora. Folklórne združenie Limbora, ako sa súbor nazýva od svojho osamostatnenia v roku 1993, pod vedením manželov Márie a Jaroslava Miňovcov pracuje dodnes a rozšíril svoju činnosť napríklad aj na deti.

Naopak dlhodobo najväčšou bolestou českých Slovákov je školstvo. „V päťdesiatych rokoch sa predovšetkým v súvislosti s rozvojom baníctva v ostravsko-karvinskom revíri pristáhalo na severnú Moravu veľa slovenských rodín. Mnohé deti mali problémy so zvládnutím češtiny. A tak prišlo v roku 1956 niekoľko nadšencov spojených podporučíkom základnej vojenskej služby Štefanom Urbašíkom s myšlienkom založiť v Karvinej základnú školu s vyučovacím jazykom slovenským,“ povedala nám o začiatkoch slovenského školstva v ČR neskoršia dlhorocná riaditeľka slovenskej základnej školy v Karvinej Božena Ivánková. Záujem žiakov kulminoval okolo roku 1970, keď existovali v tomto severomoravskom meste dokonca dve slovenské základné školy. Objavili sa pokusy založiť základné školy aj v Havířove, v Ostrave a v Prahe. V Karvinej a v Prahe sa pokúšali aj o otvorenie gymnázií. Všetky tieto snahy však narazili na malý záujem. Dnes chradne i tá jediná slovenská základná škola v Karvinej.

Nielen školských, ale aj kostolných lavíc sa týkali slovenské snaženia v Českej republike. Už 23. februára 1947 vznikol v Prahe z iniciatívy baníka Samuela Hrianku a advokáta Milana Ivánku, za podpory vtedajšieho podpredsedu vlády ČSR Jána Ursínyho, slovenský evanjelický zbor. Po rozdelení vznikla z nevyhnutnosti samostatná cirkev. Je to trochu zvláštna

konštrukcia: Evanjelická cirkev a.v. v ČR je vlastne totožná so svojím jediným zborom – Slovenským evanjelickým a.v. cirkevným zborom v Prahe. „Hoci sme samostatná cirkev, duchovne sme späť s Evanjelicou cirkvou a.v. na Slovensku. Chápeme sa vlastne ako akási dcérina spoločnosť na území Čiech,“ vysvetľuje farár Andrej Hliboký.

SPOLKOTRASENIE DEVÄŤDESIATYCH ROKOV

V roku 1990 nastúpila na čelo Domu a Klubu slovenskej kultúry nová dvojica ľudí. Po odchode Miloslava Kopeckého do dôchodku sa stal riaditeľom DSK Vojtech Čelko. Predsedom KSK sa stal docent-mikroelektronik Ivan Adamčík. „Po roku 1989 sa všetko zmenilo a i klub bol občas napádaný ako ‚stará štruktúra,‘“ povedal v rozhvore pre Slovenské dotyky Ivan Adamčík ešte predtým, než v roku 1997 podľahol zákernej chorobe: „Ale pretože ja som nebol nikdy straníkom, v záujme ‚očistenia‘ klubu, ktorý sa ale naozaj nemal prečo očistovať, som bol zvolený za predsedu.“

V súvislosti s rozdelením Česko-Slovenska vzniklo, prevažne na prelome rokov 1992 a 1993, v Českej republike niekoľko nových slovenských aktivít. Klub slovenskej kultúry tak stratil svoj „monopol“.

K 31. decembru 1993 zanikol Dom slovenskej kultúry a uvolnil tak miesto Slovenskému inštitútu v Prahe, oficiálnej reprezentačnej inštitúcii SR, ktorá v rovnakých priestoroch odvtedy pôsobí. Je dobré pripomenúť si, že za osiem rokov činnosti (1986-1993) sa v priestoroch Domu slovenskej kultúry uskutočnilo vyše dvetisíc programov.

Dnes pôsobí v Českej republike celý rad slovenských aktivít, či spolkov, Dá sa povedať, že vnútri tunajšej slovenskej komunity existujú tri prúdy. Jeden, zameraný výlučne na kultúru, reprezentovaný najmä Klubom slovenskej kultúry (vedený predsedom, geológom Miloslavom Ďurišom a profesionálnou tajomníčkou Janou Halukovou), a dva s ambíciami na širší záber: Obec Slovákov v ČR (na čele s Petrom Liptákom) a napokon striktne občiansky, s ambíciami prepojovať českú a slovenskú spoločnosť v rôznych aspektoch jej života, vedúcou silou ktorého je **Slovensko-český klub**, vydavateľ Slovenských dotykov, ktorý vedie novinárka Nada Vukušová. Okrem týchto troch organizácií a už tiež spomínaných slovenských evanjelikov a **Limbory**, pôsobia v ČR ešte – v abecednom poradí – **Československé komorné divadlo**, **Demokratická aliancia Slovákov**, študentský spolok **Detvan**, **Historická skupina priamych účastníkov SNP**, **Nadácia M. R. Štefánika**, **Spoločnosť priateľov slovenského divadla** a **Zväz Slovákov v ČR**.

Jednotlivé slovenské aktivity vydávajú niekoľko periodík rôznych ambícií, kvality i významu: najvyšší náklad a najširší záber z nich má magazín Slovenské dotyky. Spolky vydávajú i knihy. A Vysielaanie pre slovenských spoluobčanov, vedúcou redaktorkou, ktorého je Irena Novotná, zriadil i veřejnoprávny Český rozhlas.

Pokiaľ ide o slovenské kultúrne a spoločenské akcie, vďadne v Českej republike silná regionálna nevyváženosť: s obvykle viac než desiatimi podujatiami mesačne v Prahe kontrastuje takmer absencia slovenskej kultúry v mnohých iných mestách, vrátane krajských. Organizátormi pražských akcií sú jednotlivé slovenské spolky, Slovenský inštitút v Prahe, prípadne i samotné české kultúrne inštitúcie, napríklad divadlá. Spomedzi najvýznamnejších akcií treba celkom iste menovať Týždeň slovenského divadla v Prahe, organizovaný občianskym združením Adria, teda prakticky manželmi Hanou a Karlom Heřmánkovcami. Slovenský ples v Prahe pod kuratelou slovenských spolkov a slovenskej ambasády, cykly besied Večery Slovenských dotykov, ako i Výstavy slovensko-českých výtvarných dotykov (organizuje Slovensko-český klub) a besedy pod názvom Na slovo s... (usporadúva kabinet slovakistiky Filozofickej fakulty UK a Klub slovenskej kultúry). Zdá sa však, že i na trochu zanedbanom mimopražskom poli sa začína blýskať na časy. Slovensko-český klub je už druhý rok spoluorganizátorom Dní slovenskej kultúry v Moravskej Třebovej. Ide o takmer dva týždne naplnené bohatým kultúrnym programom a prezentáciou špičkových umelcov zo Slovenska, či slovenských autorov a interpretov žijúcich v Českej republike. Najmä vdaka vedeniu Kultúrnych služieb mesta Moravská Třebová a predstaviteľom tamojšieho mestského úradu sa táto prehliadka postupne vypracovala na veľmi vysokú úroveň.

Ako vidno, história pokračuje a, povedzme, o desať rokov bude treba napísť aj pokračovanie tohto článku...

Slovenské dotyky 4/1999

VZNIKLA ČESKOSLOVENSKÁ SCÉNA

VLADIMÍR SKALSKÝ

Zaujímavý česko-slovenský divadelný projekt bol 12. apríla 1999 oficiálne uvedený do života. Vznik Československej scény oznamil jej duchovný otec a umelecký riaditeľ Peter Serge Butko, predsedníčka Slovensko-českého klubu a šéfredaktorka SD Nada Vokušová a patrón scény Jan Antonín Pitinský. Cieľom projektu, o ktorom sa pôvodne hovorilo pod názvom Československé komorné divadlo, je uvádzat dvojjazyčné predstavenia za účasti českých a slovenských umelcov – v Prahe, Bratislave i oblastných mestach oboch krajín. Podľa slov Petra Serge Butka, inak mladého slovenského herca žijúceho v Prahe, chce scéna sprostredkovať najmä kontakt českého diváka so slovenským jazykom, umožniť mladým umelcom pred-

stavovať sa pravidelne v oboch krajinách a tiež ponúknuť hercom slovenského pôvodu, žijúcim v ČR, príležitosť hrať vo svojom rodnom jazyku po boku českých kolegov. Základ repertoáru budú tvoriť komorné divadelné hry, počíta sa však tiež s uvádzaním komponovaných divadelných programov, v ktorých sa stretnú vždy dve osobnosti českej a slovenskej hudobnej scény.

Projekt zaštítil Slovensko-český klub a divadlo bude prevádzkovane produkčnou skupinou The Chamber. Patrónom scény sa stal režisér Jan Antonín Pitínský, známy okrem iného aj svojimi dvojjazyčnými inscenáciami: najmä Rittter, Dene, Voss s Emíliou Vášáryovou, či Divadelníkom, v ktorom exceluje Martin Huba.

Prvá premiéra Československej scény sa uskutoční v septembri 1999, pôjde o autorské predstavenie Občan Brokov na motívy románu Michaila Bulgakova Psie srdce v pražskej Redute. V Redute sa majú odvtedy objavovať tituly Československej scény pravidelne každý druhý pondelok (tentor termín je akýmsi pripomenutím známych slovenských televíznych pondelkov). Podstatné je, že organizátori si nechcú robiť „lacnú slávu“ predvedením niekolkých známych tvári z časov federácie, ale že chcú naopak najväčší dôraz položiť na predstavovanie kvalitných mladých slovenských umelcov českému publiku a naopak. Po rozdelení našich mediálnych mikrosvetov sa už mladí umelci iba veľmi tažko stávajú známymi aj v druhej časti bývalej federácie. Sympatický je aj zámer uvádzat dopoludňajšie predstavenia pre deti, pretože práve tie skutočne strácajú kontakt so slovenskou kultúrou, ba i s jazykom...

Slovenské dotyky 5/1999

DVOJITÉ OBČIANSTVO UŽ V PARLAMENTE

VLADIMÍR SKALSKÝ

V príprave legislatívy, ktorá by mala umožniť dvojité, české a slovenské občianstvo, nastal moment, ktorý je v prípade ktorejkoľvek zákonnej úpravy prelomový. Zo sféry diskusií a príprav sa problém posunul do tej najkonkrétnejšej polohy. Česká vláda podala návrh zákona, ktorým sa mení zákon č. 40/1993 Zb., o nadobúdaní a strate štátneho občianstva Českej republiky, v znení neškorších predpisov (dalej len zákona o nadobúdaní a strate občianstva ČR). Poslanecká snemovňa zamietla jeho vrátenie vláde, čo znamená, že ho v pr-

vom čítaní schválila. Rozhodlo o tom 31. marca 108 zo 169 prítomných poslancov. Druhé čítanie, pri ktorom môžu poslanci podávať pozmeňovacie návrhy, by sa malo podľa plánu uskutočniť na schôdzi Poslaneckej snemovne, ktorá sa začne 12. mája. Cesta, ktorá návrh zákona ešte čaká, nie je krátka: po troch čítaniach v Poslaneckej snemovni príde na rad Senát a podpis prezidenta republiky. To v ideálnom prípade. Dôvod, prečo o problematike písat práve v tejto fáze legislatívneho procesu, spočíva v tom, že práve teraz potrebuje návrh zákona podporu, a tiež, že práve pred druhým čítaním je tá najvhodnejšia chvíľa, keď možno ešte navrhovať čiastkové úpravy.

Pred akýmkoľvek podrobnejším rozborom treba zhrnúť, že návrh zákona tak, ako ho preložila vláda, skutočne umožní odstrániť najvypuklejšie problémy, ktoré vznikli Slovákom žijúcim v ČR a Čechom žijúcim na Slovensku ako dôsledok politického rozhodnutia o rozdelení Česko-Slovenska. Obe spomínané komunity pocitovali oprávnene ako krvidu stav, keď sa stali cudzincami v časti svojej bývalej vlasti, ku ktorej mali privilegované väzby – buď sa v nej narodili, alebo v nej trvalo žili. Návrh zákona je pomerne liberálny, neuviazol na plynčine formalistického úradníckeho prístupu. Ďalším pozitívom zvoleného postupu je určitá previazanost: vláda podala súčasne aj návrh zákona o štátnom občianstve niektorých bývalých československých štátnych občanov (dalej len exilového zákona), ktorý umožňuje znovuzískanie občianstva väčšine emigrantov z obdobia rokov 1948 až 1989. Aj tento návrh zákona Poslanecká snemovňa v prvom čítaní schválila, hoci s o niečo menšou podporou.

Treba pre historiu a v záujme spravodlivosti povedať, že najväčšiu zásluhu na presadení a príprave takejto legislatívnej úpravy má Petr Uhl, ktorý si ju doslova vyvzdoroval. Ako človek, ktorý si zvolil slovenské občianstvo a o to, že české nestratil, sa dlho a napokon úspešne súdil. Ako publicista. A napokon aj ako zmocnenec vlády pre ľudské práva. V udržiavaní povedomia o tom, že tento problém existuje, zohrali svoju úlohu nepochybne i spolky Čechov na Slovensku a Slovákov v ČR, či neziskové organizácie typu Českého helsinského výboru.

DVOJITÉ OBČIANSTVO – PRE KOHO?

Navrhovaný zákon o nadobúdaní a strate občianstva ČR prirodzene nerieší iba problematiku dvojitého, českého a slovenského občianstva. Táto otázka však vzbudila najväčšiu pozornosť, pretože narušila dosiaľ rigidné trvanie na exkluzivite občianstva ČR. Zákon od tohto princípu vo všeobecnosti neodstupuje, avšak vymenúva určité výnimky, medzi ktoré patria práve aj rôzne skupiny Slovákov v ČR a Čechov na Slovensku.

Návrh zákona v súlade s vládnym vyhlásením v paragrafe 18 konštatuje: „Fyzická osoba, ktorá mala k 31. decembru 1992 štátne občianstvo Českej a Slovenskej Federatívnej republiky a ktorá nadobudla voľbou štátne ob-

čianstvo Slovenskej republiky v čase od 1. januára 1993 do 31. decembra 1993, sa pokladá za štátneho občana Českej republiky, pokiaľ sa neprekáže, že toto občianstvo podľa tohto zákona stratil po uskutočnení voľby občianstva Slovenskej republiky (*napríklad žiadostou o občianstvo tretej krajiny – pozn. aut.*).“ To znamená, že asi 65 tisíc bývalých českých štátnych občanov, ktorí získali voľbou občianstvo SR, má súčasne i občianstvo ČR a stačí, ak si títo ľudia zažiadajú o vydanie dokladu o tomto občianstve (napríklad na velyvyslanectve ČR v Bratislave, či na konzuláte v Košiciach). Treba podotknúť, že ide prevažne o etnických Čechov, ale aj o ľudí, ktorí sa na území ČR z akéhokoľvek dôvodu narodili.

Problém 4-5 tisíc občanov ČR, ktorí žijú od rozdelenia na území SR a dosiaľ nenadobudli slovenské občianstvo, rieši ďalšie ustanovenie rovnakého paragrafu: „Štátne občan Českej republiky, ktorý mal k 31. decembru 1992 štátne občianstvo Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, nestratí nadobudnutím občianstva Slovenskej republiky štátne občianstvo Českej republiky.“ Nemožno si nevšimnúť univerzálnosť tohto ustanovenia, ktoré okrem iného „uvolňuje ruky“ slovenskej stane, aby umožnila získať bez straty českého späť i slovenské občianstvo zhruba štvrtmiliónu Slovákov, ktorí si v čase rozdelenia federácie zvolili občianstvo ČR a vyviazali sa tak zo štátneho zväzku SR. Je tak na slovenských štátnych orgánoch, aby boli rovnako veľkorysé, ako – dúfajme – schválením tohto návrhu zákona orgány české. Slovenská strana si môže v zásade vybrať medzi novelizáciou zákona o štátnom občianstve a exekutívnym opatrením (nariadením ministerstva vnútra). Nech tak, alebo onak, mala by úpravu formulovať čo najliberálnejšie, aby sa napríklad dvojité občianstvo umožnilo nielen tým, ktorí si občianstvo ČR zvolili po rozdelení ČSFR, ale aj tým, ktorí si ho zvolili z obavy pred prípadnými problémami už v druhej polovici roku 1992.

Ďalšou významnou skupinou, problémy ktorej chce návrh zákona riešiť, sú bývalí občania ČSFR (občania SR a ľudia de iure, či de facto bez občianstva), žijúci od rozdelenia federácie nepretržite na území ČR. „Fyzická osoba, ktorá mala k 31. decembru 1992 štátne občianstvo Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, ktorá nebola štátnym občanom Českej republiky a ktorá mala na území Českej republiky trvalý pobyt podľa zvláštnych zákonov (*o hlásení a evidencii pobytu občanov, alebo o pobytu cudzincov – pozn. aut.*), alebo ktorá od tohto dátumu žije trvalo na území Českej republiky, môže vykonať vyhlásenie o nadobudnutí štátneho občianstva Českej republiky.“ Teda bez ohľadu na fakt, či majú, alebo nemajú občianstvo SR, môžu veľmi jednoduchým spôsobom získať občianstvo ČR nie iba Slováci s trvalým pobytom na území ČR, ale aj tí, ktorí v Česku fakticky žijú, hoci aj nelegálne (do 10 tisíc ľudí). Žiadateľ bude skutočnosť, že na území ČR trvalo žije, dokladovať v súlade so zákonom 71/1967 Zb. O správnom konaní, teda napríklad aj potvrdením o priznaní sociálnych dávok, vysvedčením zo školy, svedeckou výpovedou, alebo čestným vyhlásením. Zákon pamätá

i na deti týchto ľudí do 15 rokov, ktoré nemusia podmienky, uvedené vyššie spĺňať. Vyhlásenie o nadobudnutí štátneho občianstva ČR sa bude vykonávať pred príslušným okresným (obvodným) úradom.

ČO BY SA EŠTE DALO ZLEPŠIŤ

Napriek značnej dôslednosti navrhovateľov zákona o nadobúdaní a strate občianstva ČR a exilového zákona, neriešia tieto normy postavenie jednej skupiny ľudí, ktorá by asi z logiky veci mala byť tiež odškodnená. Ide o bývalých občanov ČSSR, ktorí v období 1948-89 emigrovali zo Slovenska, stratili československé občianstvo a ktorí od 31.12.1992 trvalo žijú na území ČR. Do tejto skupiny patrí podľa odhadu Slovensko-českého klubu niekoľko desiatok ľudí, medzi nimi i známe osobnosti. Asi najjednoduchším riešením tohto pozabudnutia by bolo rozšírenie paragrafu 6 exilového zákona, ktorý stanovuje, že vyhlásenie o štátnom občianstve ČR môže vykonať i bývalý štátny občan SR, pokial sa jeho rodiča stali, alebo by sa stali k 1.1.1969 štátnymi občanmi ČR, alebo ak mal v čase odchodu do cudziny trvalý pobyt na území ČR, o formuláciu „alebo odo dňa 31.12.1992 až doposiaľ žije trvalo na území Českej republiky“. Slovensko-česky klub sa bude usilovať o presadenie takéhoto pozmeňovacieho návrhu.

Ďalším problémom sú niektoré otázky, týkajúce sa brannej povinnosti dvojitych občanov. Tí, prirodzene podliehajú brannej moci ČR, alebo SR podľa toho, na území ktorého z týchto štátov majú trvalé bydlisko. Komplikácia nastáva v prípade držiteľov takzvaných modrých knižiek, vydaných po 1.1.1993 (modré knižky vydané za trvania federácie sú platným dokladom v oboch štátoch). Ak občan SR vo veku do 36 rokov, držiteľ modrej knižky, získa podľa navrhovaného zákona ako druhé občianstvo ČR a rozhodne sa z mnohých praktických dôvodov pre trvalé bydlisko v ČR, bude musieť absolvovať nepríjemnú a často dlhú odvodovú procedúru znova. Tejto zbytočnej, obtlačujúcej a napokon i drahej komplikácií by sa mohlo a malo predísť.

Avšak predovšetkým: dúfajme, že zákon nenarazí na svojej ešte pomerne dlhej ceste na značku „Stop“!

Slovenské dotyky 5/1999

ZNOVUZÍSKANIE SLOVENSKÉHO OBČIANSTVA

Premiér Mikuláš Dzurinda vyhlásil na svojej prvej oficiálnej návštave Prahy na začiatku októbra, že slovenská vláda umožní znova získať slovenské občianstvo tým, ktorí sa ho vzdali v čase okolo rozdelenia federácie, aby mohli získať občianstvo české. Zaštítil tak svoju autoritou postup, ktorý vlastne už niekoľko mesiacov Ministerstvo vnútra SR dodržiavalо: že

sa k týmto prípadom bude vždy pristupovať ako k „hodným zvláštneho zreteľa“ a že budú vybavované v zjednodušenom konaní. Novinkou je, že o nadobudnutie štátneho občianstva Slovenskej republiky možno žiadať priamo na konzulárnom oddelení Veľvyslanectva SR v Prahe a na jeho pobočke v Ostrave. Veľvyslanectvo SR v Prahe zverejnilo pri tejto príležitosti informáciu...

Občania Českej republiky, ktorí boli k 31.12.1992 štátnymi občanmi ČSFR, a v súvislosti s udelením štátneho občianstva ČR boli po 1.1.1993 prepustení zo štátneho zväzku Slovenskej republiky na základe vlastnej žiadosti, môžu požiadať o nadobudnutie štátneho občianstva Slovenskej republiky. (Podľa vyjadrenia premiéra Mikuláša Dzurindu sa rovnaký postup týka aj tých, ktorí si zvolili občianstvo ČR v období od 1. októbra do 31. decembra 1992 – pozn. red.)

K žiadosti o nadobudnutie štátneho občianstva Slovenskej republiky, tlačivo ktorej poskytne žiadateľovi konzulárne oddelenie Veľvyslanectva SR v ČR (tlačivo si možno vopred vyžiadať aj v redakcii Slovenských dotykov), je žiadateľ povinný predložiť:

1. rodny list,
2. doklady o osobnom stave (sobášny list, úmrtný list, právoplatné rozchodnutie o rozvode manželstva),
3. ak má žiadateľ na území SR povolený pobyt, predloží doklad potvrzujúci túto skutočnosť.

V prípade, že žiadateľ nemá na území SR povolený pobyt, avšak na území SR žijú jeho príbuzní v priamom rade (rodičia, deti, súrodenci), pripojí k žiadosti overené vyhlásenie niektorého z uvedených príbuzných, že počas pobytu v SR sa môže žiadateľ u nich zdržiavať.

V prípade, že žiadateľ nemá príbuzných v SR, uvedie v žiadosti adresu miesta posledného pobytu v SR.

V odôvodnených prípadoch môže Ministerstvo vnútra vyžiadať doloženie ďalšieho dokladu (napríklad výpis z registra trestov).

4. Listinu o prepustení zo štátneho zväzku SR,
5. preukaz zahraničného Slováka, ak je žiadateľ jeho držiteľom.

V zmysle platnej právnej úpravy v prípade nadobudnutie štátneho občianstva SR bude preukaz zahraničného Slováka jeho držiteľovi samozrejme odňatý.

6. Konanie o nadobudnutí štátneho občianstva Slovenskej republiky podlieha spoplatneniu podľa zák. č. 145/95 Z. z. o správnych poplatkoch v znení noviel. Správny poplatok podľa položky č. 247 písm. c/ alebo d/ bod 4 alebo 5 citovaného zákona je určený vo výške 450 Kč (výška správneho poplatku sa môže meniť v závislosti od zmeny kurzu).

7. Žiadosť spolu s pripojenými dokladmi žiadateľ podáva osobne na konzulárnom oddelení Veľvyslanectva SR v Prahe, Pod Hradbami 1, Praha 6, úradné hodiny v pondelok až piatok od 8.30 hod. do 12.00 hod.

Žiadatelia, žijúci v okresoch spadajúcich do konzulárnej pôsobnosti po-bočky konzulárneho oddelenia Vervyslanectva SR v Ostrave, môžu podávať žiadosti na tomto pracovisku. Jeho adresa je Nádražná 20, Ostrava, úradné hodiny v pondelok až štvrtok od 9.00 do 12. hod.

Žiadosť o nadobudnutie štátneho občianstva SR možno podať osobne aj na území SR na ktoromkoľvek krajskom úrade v SR alebo priamo na Ministerstve vnútra SR, odbor vnútorných vecí, oddelenie štátoobčianskej agendy a matrík, Drieňová 22, Bratislava. V prípade podávania žiadostí na území SR výška správneho poplatku je 500 Sk.

Slovenské dotyky 11/1999

KONIEC

(NV)

... jedinej slovenskej základnej školy v Českej republike, ZŠ v Karvinej-Mizerove, ohlásila jej riaditeľka Bohuslava Jasanská. Tento školský rok, do ktorého škola vstúpila s 28 žiakmi, z toho jedinou prváčkou, má byť teda posledný. Ráta sa súčasť s alternatívou, že by bolo možné zriadiť výučbu slovenčiny ako nepovinného predmetu na niektoré karvinskej základnej škole, rodičia však podľa Bohuslavky Jasanskej neumiestnia svoje deti na jednu školu. Preto bude možno musieť kolektív zrušenej školy zabezpečovať výučbu slovenčiny v nejakej inej forme aj v ďalšom roku.

Slovenské dotyky 10/1999

ÚVAHY NAD ČÍSLAMI

TAK SME SA (NE)SČÍTALI

VLADIMÍR SKALSKÝ

Na začiatku júla uverejnili Český štatistický úrad predbežné výsledky Sčítania ľudu, domov a bytov. Pri tejto príležitosti sme sa dozvedeli aj niekoľko šokujúcich, či zdánlive šokujúcich čísel. Okrem drastického poklesu počtu veriacich a nárastu podielu ateistov (z 39,9 na 58,3 percenta), nepríjemne rýchleho poklesu ekonomickej aktivity obyvateľstva, či nárastu počtu neobývaných bytov, sa najväčšie prekvapenia týkajú národností respondentov.

Mierny pokles celkového počtu obyvateľov (zhruba o desaťtisíco) asi nikoho neprekvapil, pomerne rýchle starnutie populácie tiež nie. Ved to, že sa dnes prakticky v celej Európe rodí málo detí, vieme všetci. Zato údaj, že Rómovia - dá sa s trochou zveličenia povedať - už v ČR podľa výsledkov sčítania takmer nežijú, je iste prekvapením. Rovnako ako zaujímavá skutočnosť, že hoci do ČR smerujú ďalší a ďalší Slováci, ich počet údajne klesol o vyše 40 percent!

Než sa ktokolvek pustí do ďalekosiahlych úvah, musí si uvedomiť, že ide o predbežné výsledky. Nejde ani tak o to, že sú zaťažené istou chybou, čo je tiež pravda, ale predovšetkým o to, že niektoré dôležité dátá nie sú dosiaľ vôbec použité. Sčítanie v ČR po prvý raz umožnilo prihlásiť sa k viacerým národnostiam (rovnakako k viacerým občianstvám), do predbežných výsledkov však bola zarátaná iba prvá uvedená národnosť. Predovšetkým deti zo zmiešaných rodín mohli uvádzat českú i slovenskú národnosť, českú asi obvykle ako prvú. Vylúčiť úvahy o dvoch národnostach nemožno vylúčiť ani v prípade „čistokrvných“ Slovákov. Samostatným fenoménom je československá národnosť. Opravy by mohli v lepšom prípade zvýšiť zistený počet českých Slovákov (183 749) rádovo o desaťtisíce.

Na druhej strane treba povedať, že v zistenom čísle sú po prvý raz zahrnutí aj cudzinci, bývajúci v ČR viac než jeden rok. Takých občanov SR je trochu prekvapujúco podľa predbežných výsledkov iba 19 tisíc, dokonca o čosi menej než občanov Ukrajiny. Tento zistený údaj o Slovákoch je zrejme ovplyvnený iným javom - bývajú často nie úplne legálne v obecných bytoch, a tak sa radšej neprihlásili. Také byty sú potom často v sčítaní označené ako neobývané a počet takýchto bytov stúpol od roku 1991 o takmer 170 tisíc na vyše 540 tisíc. Samozrejme, byty sú neobývané aj z iných dôvodov, napríklad kvôli ich stavu. Ďalším dôvodom poklesu počtu Slovákov-cudzincov je umožnenie dvojitého občianstva, prírastok na strane Slovákov-občanov sa však neprejavil.

V každom prípade sa dá konštatovať, že ani po všetkých korekciách však výsledok nemôže byť iný, než pomerne značný pokles zisteného počtu Slovákov, žijúcich v ČR. V roku 1991 ich sčítací komisári napočítali takmer 315 tisíc, v roku 1980 dokonca 359 tisíc. Teraz sa k podobným číslam už nedostaneme. Pritom po zväžení migrácie a ďalších faktorov, by sa dal očakávať naopak nárast. Príčinou určite nie je nejaké národnostné pnutie, ktoré zrejme zohralo úlohu v prípade Rómov (tých sa prihlásilo ani nie 12 tisíc, pritom už číslo 33 tisíc z predchádzajúceho sčítania bolo smiešne malé v porovnaní s 200-tisícovým vládnym odhadom). Slováci sú naopak podľa všetkých výskumov verejnej mienky v ČR najobľúbenejší zo všetkých národov. Ohromnú negatívnu úlohu však bezpochyby zohrala masívna kampaň proti sčítaniu, vedená možno aj záujmami rôznych agentúr na výskum verejnej mienky, ktorých ceny sú o to potrebnejšie a drahšie, o čo menej kvalitné údaje sú dostupné z verejných zdrojov. Ľudia boli zastrašovaní, čože

všetko sa im stane, ak uvedú svoje rodné číslo, nieto ešte tak citlivý údaj ako národnosť, či náboženské vyznanie. A tak stáť sice ľudí neuviedli žiadnu národnosť (určite najmä tí, čo mali inú než českú), ďalší ľudia sa nepochybne prihlásili k majoritnému národu. Študenti, vždy náchylní k recesii, si volili aj eskimácku národnosť. Isteže, voľba národnosti je otázkou slobodnej voľby človeka, lenže ak je táto voľba vedená obavami, hoci aj zbytočnými a zveľičenými, tažko ju možno považovať za slobodnú. Zaznačenie eskimáckej národnosti na českých internátoch zasa tažko považovať vôbec za voľbu, teda aspoň za skutočnú, vážne myšlenú.

Slovenská menšina je však aj nadalej v ČR jasne najväčšou. Slováci predstavujú podľa predbežných výsledkov sčítania 1,79 % obyvateľstva, Poliaci, ktorých ubudlo od roku 1980 asi 8 tisíc na 51 tisíc, asi 0,5 %, Nemci, ktorých je po desaťtisícovom úbytku asi 38 tisíc, 0,4 %, a Rómovia 0,1 %. Počet príslušníkov ostatných menšíň (ukrajinskej, ruskej, rusínskej, gréckej, židovskej a ďalších) neboli do predbežných výsledkov zahrnutý. Členovia majoritného národa (s českou, moravskou, alebo sliezskej národnosťou) tvoria podľa sčítania takmer 94 %, prakticky rovnako ako v predchádzajúcim sčítaní. Už z tohto sa dá usudzovať, že najväčší úbytok príslušníkov národnostných menšíň „má na svedomí“ nárast počtu ľudí s nezistenou národnosťou. Inú než zistovanú alebo nezistenú národnosť má vyše 353 tisíc ľudí (3,4 %). V roku 1980 ich bolo necelých 76 tisíc (0,7 %). Tento problém ešte prehĺbila „osvetová kampaň“ ČSÚ, vysvetlujúca, že národnosť a náboženské vyznania sú dva údaje, ktoré sa nemusia vypĺňať. A tak ich mnohí nevyplnili...

Za zmienku stojí pokles ľudí, hlásiacich sa k moravskej a sliezskej národnosti. Počet Moravanov sa znížil takmer o milión na 373 tisíc, teda zhruba na štvrtinu. Počet Slezanov tiež zhruba na štvrtinu - prihlásilo sa ich 11 tisíc.

Pokiaľ ide o regióny, najvyšší podiel Slovákov žije podľa predbežných výsledkov v Karlovarskom kraji (4,45 %). Nadpriemerný výsledok sa dosiahol ešte v Moravskosliezskom (3,32 %), Ústeckom (2,56 %) a Libereckom (1,90 %) kraji. Vďaka výrazným rozdielom v počte obyvateľov jednotlivých krajov (od 300 tisíc takmer do 1 300 tisíc) žije najviac Slovákov v Moravskosliezskom kraji (vyše 42 tisíc). Najvyšší podiel slovenského obyvateľstva je teda tam, kde bolo po vojne osídľované pohraničie a v oblastiach baníctva, hutníckeho priemyslu a podobne. Najnižší podiel Slovákov zistili naopak v kraji Vysočina (0,69 %). V Prahe sa prihlásilo k slovenskej národnosti 17 406 obyvateľov (1,48 %), čo je hlboko pod všetkými odhadmi.

• • •

Výsledok - možno posledného - sčítania v ČR je teda v niektorých oblastiach nasledujúci: zistili sme „hausnumerá“. Nič na tom nemení dobrý výsledok, pokiaľ ide napríklad o celkový počet sčítaných osôb, kde je rozdiel oproti bilancii obyvateľstva iba -0,41 %, teda najmenší zo všetkých

povoju nových sčítaní. Ak by sme však mali brať vážne aj „hausnumerá“ o národnosti, bola by to smutná vizitka spoločnosti, pretože by v nej - nech už z akýchkoľvek dôvodov - dochádzalo k masívnej asimilácii. V skutočnosti je však ich vypovedacia hodnota malá. Kolko je teda Slovákov v ČR? Dostali sme sa do pozície, v ktorej sú napríklad v USA odjakživa. Nevieme. Málo ich rozhodne nie je...

Slovenské dotyky 8/2001

SLOVENČINA NA ZÁKLADNÝCH ŠKOLÁCH

KAMIL KOPECKÝ

V priebehu tohto a vlaňajšieho roka sa na niekoľkých základných školách v ČR uskutočnil prieskum na základe dotazníkov, zameraný na základné znalosti o slovenčine a tiež na úroveň percepčného bilingvizmu češtiny a slovenčiny. Na prieskume sa zúčastnilo vyše stopäťdesiat žiakov druhého stupňa ZŠ, na niektoré otázky odpovedali i samotní učitelia.

Tridsaťdva percent českých žiakov považuje slovenčinu za jazyk, ktorý je pevne spojený s históriaou našej krajiny, 27 % charakterizuje slovenčinu ako jazyk, ktorému rozumejú. Päťina opýtaných ďalej považuje slovenčinu za jazyk, ktorý nie je svetový, iba 5 % respondentov popisuje slovenčinu ako cudzí jazyk. K vybraným možnostiam niektorí odpovedajúci ďalej doplnili, že slovenčinu vnímajú ako melodický a ľubozvučný, skrátka „pekný“ jazyk.

Ďalšie otázky nášho výskumu boli zamerané na základné znalosti českých žiakov o Slovenskej republike. Hlavné mesto Slovenskej republiky bez problémov určilo 94,6 % respondentov, problémy však nastali v prípade slovenského prezidenta. Toho správne určila približne tretina žiakov (35,87 %). Medzi najčastejších chybne menovaných patril aj Vladimír Mečiar (cca 10 %). Počiatočné slová slovenskej hymny správne zapísalo 71 % žiakov, hoci si v mnohých prípadoch nevybavili presné znenie a mnohé slová komolili. Správny dátum vzniku Slovenskej republiky dokázalo určiť 88,18 % žiakov. Chybný dátum väčšinou korešpondoval s dátumom vzniku Československej republiky.

Pre žiakov 2. stupňa základných škôl, ktorí sa počas školskej dochádzky stretli s menom niektorého slovenského autora (J. Kollár, L. Mňačko, L. Feldeks a ďalší), by doplnenie 3 slovenských literátov nemalo predstavovať problém.

Slovenským autorom a textom sa však vzhľadom na celkovo predimenzované osnovy českého jazyka nevenuje dostatočná pozornosť, v niektorých čítankách (SPN ai.) sa pôvodné slovenské texty dokonca prekladajú do češtiny. Pre mladých čitateľov tak odpadá možnosť prijímať tieto texty v originálnej nepreloženej podobe. Preklad slovenského textu do češtiny samozrejme uľahčuje jeho pochopenie, ale überá na jeho pôvodnej umeleckej hodnote. Troch slovenských spisovateľov nedokázal uviesť žiadny z respondentov, iba 16,36 % si dokázalo vybaviť jedného až dvoch autorov.

Slovenské osobnosti vedy či kultúry už dokázalo vymenovať 85,45 % respondentov. Medzi najčastejšie menovaných patrili slovenskí speváci populárnej hudby Jožo Ráz (18,55 %) a Miroslav Žbirka (16,04 %), Vladimíra Mečiara uviedlo 11,54 % opýtaných. Nasledujúce otázky boli zamerané na slovenčinu na základnej škole.

So slovenčinou sa podľa odpovedí na základnej škole stretlo 50,91 % žiakov, štyridsaťdva percent sa stretlo s jazykovedným výkladom, rovnaké percento so slovenskými ukážkami v čítankách. Čo sa týka názorov na slovenčinu a jej vyučovanie v rámci predmetu český jazyk a literatúra na základnej škole – podporuje ju 65,45 % oslovených žiakov.

V nasledujúcej otázke sa respondenti vyjadrovali k možným formám a metódam vyučovania slovenčiny v rámci predmetu český jazyk a literatúra. Z vybraných možností 33,67 % zvolilo osvojovanie si pomocou literárnych ukážok v učebničiach LV a čítankách, najväčšiu podporu však získala výučba s využitím masovokomunikačných prostriedkov a s využitím didaktickej techniky video, audio...). Podporu respondentov získala i práca s pôvodnými slovenskými knihami, novinami a časopismi. Výklad o slovenskom jazyku podporilo 19,39 % opýtaných.

Ďalšia otázka bola zameraná na prostriedky, prostredníctvom ktorých sa žiaci stretávajú so slovenčinou. Výsledkov vyplýva, že najväčší podiel z uvedených možností padá na televíziu a hudbu (takmer 80 %). Je zrejmé, že masmédiá majú na percepciu slovenčiny v súčasnosti najväčší vplyv. Vďaka mohutnému boomu hudobných programov na všetkých kanáloch sa česká mládež (či už zámerne alebo mimovoľne) stretáva so slovenskými hudobníkmi a kapelami. Napr. slovenská kapela NoName v súčasnosti koncertuje z väčšej časti v ČR (20/25 koncertov), podobne v ČR koncertujú i Pavol Habera a Team, Elán apod.

Prekladová časť dotazníkov sa skladala z prekladu izolovaných slovenských slov a slov v kontexte dvoch textov. Najväčšiu úspešnosť pri nekontextovom preklade zaznamenalo slovo mačka = kočka (86,36 % správnych odpovedí), tesne nasledovalo slovo lopta = míč (64,55 % správnych odpovedí). Na poslednom mieste skončilo slovo rušeň = lokomotiva. Je zaujímavé, že slovenské kompozitum rušňovodič = strojvedoucí dokázalo preložiť temer 13 % opýtaných, príbuznosť so slovom rušeň však neodhalil nikto. Medzi najčastejšie chybné preklady slova rušňovodič patrili: vodič elektric-

kého prúdu, zásuvky, vodovodný kohútik (zrejme na základe podobnosti s českým koreňom vod- (ten, kto chodí po rušnej ulici ai.).

Nasledujúce dve otázky boli zamerané na preklady slovenských lexík v kontexte zrozumiteľného slovenského textu. Prvý text pochádzal z prekladu populárnej knihy Ondřeja Sekoru Ferdo Mravec. Zámerne bola vybraná ukážka, ktorá obsahuje slová slovenskej slovnej zásoby, ktoré v takej istej či podobnej forme existujú i v českej slovnej zásobe.

„Ferdo mal už všetko pripravené. Ľudia moji, hovorím vám, pred jeho domčekom bol celý zábavný park. Hned na začiatku stál na púpave kolotoč. Mal sedadlá na špagátkoch, vozíčky, ktoré sa hojdali, lodičky, ktoré sa kolísali a diežu, ktorá sa krútila.

A veľactená slečna Lienka, napudrovaná, namaľovaná, vyobliekaná začala rozprávať o tom, ako Ferdo zapriahol slimáka do koča na posmech osatným chrobákom, ako jej hned utiekol, keď ho chcela spráskať bičom...“

Vysokú úspešnosť prekladu zaznamenalo slovo chrobák = brouk (60,00 %) a slovesá pohybu hojdali = houpali a kolísali = kolébali (50,00 % a 51,82 %). Najnižšiu úspešnosť v preklade zaznamenalo slovo púpava = pampeliška (4,55 %) a lienka = beruška (14,55 %). Lienku prekladali žiaci obvykle ako vlastné meno Lenka, iba 14,55 % žiakov odvodilo preklad tohto slova na základe vonkajšieho popisu vytýčeného v kontexte: veľactená slečna Lienka, napudrovaná, namaľovaná, vyobliekaná...

Ďalšia otázka bola zameraná na slovenskú menšinu v ČR a možné spôsoby jej podpory. 92,00 % respondentov prieskumu sa vyslovilo k slovenskej menštine v ČR pozitívne, 71,03 % bolo tiež ochotných túto menšinu v ČR podporovať. Medzi základné spôsoby podpory patrila najmä prezentácia tejto menšiny v médiách, podpora slovenskej tlače v ČR ai.

Výskum ukázal, že úroveň percepčného (alebo pasívneho) bilingvizmu češtiny a slovenčiny u českej mládeže postupne klesá. Tento fakt sa prejavuje najmä v postupnom „zabúdaní“ slovenských lexík a v strate orientácie v slovenskom teste s prevahou od češtiny odlišných lexík. Percepčný bilingvizmus slovenčiny u českej mládeže podporuje najmä slovenská populárna hudba, ktorá sa teší veľkej obľube aj v Českej republike. V českých masovo-komunikačných prostriedkoch sa slovenčina takmer neobjavuje, nemôže teda ani pôsobiť na slovnú zásobu jazyka školopovicnej mládeže. Aký bude ďalší vývoj česko-slovenského pasívneho bilingvizmu českej mládeže, to ukáže až čas.

Slovenské dotyky 5/2003

KONFERENCIA K VÝROČIU 10 ROKOV ČESKEJ UNIVERZITNEJ SLOVAKISTIKY

VLADIMÍR SKALSKÝ, JARMILA WANKEOVÁ

Česká univerzitná slovakistika sa zrodila v roku 1994. Na pôde Univerzity Karlovej v Prahe, o tri roky neskôr aj v Brne, na Masarykovej univerzite. „K paradoxom nášho česko-slovenského spolužitia v jednom štáte patrilo, že sme takéto štúdium nepotrebovali oficializovať,“ povedal na úvod konferencie, ktorá sa pri tejto príležitosti konala 26. októbra v Slovenskom inštitúte v Prahe, Rudolf Chmel. Muž, v dvojjedinej úlohe zakladateľa, prvého šéfa a stále pedagóga Kabinetu slovakistiky a súčasne slovenského ministra kultúry. A teda aj v dvojjedinej role hostiteľa i hosta. Význam udalosti podčiarkol už menoslov osobností, ktoré vystúpili s úvodným slovom.

Po ministrovi Rudolfovi Chmelovi hovoril predseda českého Senátu a podľa vlastných slov aj „tajný slovakista“ Petr Pithart. Svoje presvedčenie o dôležitosti tohto odboru vysvetlil aj skúsenosťou z čias delenia federácie: „Bol som na začiatku deväťdesiatych rokov svedkom katastrofálnej neznalosti českých politikov o Slovensku.“ Rektor Univerzity Karlovej, trnavský rodák Ivan Wilhelm, riešil dilemu, či má ako Slovák na slovakistickej oslavách hovoriť po slovensky, či ako rektor českej univerzity po česky. Napokon hovoril najprv osobne v materčine, potom oficiálne po česky. Chýbať nemohol dekan Filozofickej fakulty UK v Prahe Jaroslav Vacek, ktorý k dileme Ivana Wilhelma dodal úvahu o tom, kolík z najvýznamnejších rektorov Karlovej univerzity pochádzali zo Slovenska. Zároveň nezabudol svoju alma mater pochváliť, že sa na nej vyučujú jazyky všetkých krajín Európskej únie a teda i slovenčina. Ďalším - tentoraz naozaj mladým – mužom v dvojjedinej úlohe bol Michal Lukeš, absolvent pražskej slovakistiky s poradovým číslom 2 a dnes generálny riaditeľ Národného múzea v Prahe. Blok „zdraví“, ktoré neboli ani trochu formálne či nebudaj nudné, uzavrel veľvyslanec Slovenskej republiky v Prahe Ladislav Ballek. Ani on nemal iba jedinú úlohu, vedľako jeden z najvýznamnejších slovenských prozaikov je na pražskej slovakistike aj „učívom“. Jeho vystúpenie predznamenalo už jeho dlhorocný priateľ Rudolf Chmel, s ktorým kedysi pôsobili spoločne v Prahe ako funkcionári zväzu spisovateľov – súčasný minister kultúry si totiž spomenul na historku, ako stretol súčasného velvyslance (pravda vtedy

boli obaja najmä ľudmi literatúry bez štátnych funkcií) a zvestoval mu, že v Prahe sa založil kabinet slovakistiky. „To je nateraz jediné pozitívum rozdelenia Česko-Slovenska,“ zhodnotil vtedy Ladislav Ballek. Nuž tak.

V úvodnej časti, ale i neskôr, mimoriadne rezonovali mená dvoch osobností, ktoré sa o založenie a etablovanie pražskej slovakistiky mimoriadne zaslúžili, výročia a konferencie sa však nedočkali. Docenta Ludvíka Pateru a profesora Alexandra Sticha. Mimochodom, celá obsiahla knižnica z poznalosti docenta Pateru, obsahujúca beletriu aj literárnoviednymi publikáciami, počítajúca sa na niekoľko tisíc zväzkov, má byť odteraz k dispozícii všetkým, ktorí o ňu prejavia záujem. Miesto? Sekretariát a učebne Kabinetu slovakistiky v budove Filozofickej fakulty na námestí Jana Palacha v Prahe. Či to nie je veľké gesto?

Pracovné rokovanie moderovala Mira Nábělková, súčasná vedúca Kabinetu slovakistiky Ústavu slavistických a východoeurópskych štúdií FF UK v Prahe, ako zní celý oficiálny názov. Pomyselnú taktovku jej odozvadala hostiteľka, riaditeľka Slovenského inštitútu Ľubica Krénová. Referáty boli rozdelené do niekolkých tematických blokov, v ktorých sa prednášajúci venovali konštituovaniu slovakistiky ako samostatného odboru v českom univerzitnom prostredí, otázkam možnej spolupráce slovenských akademických a univerzitných pracovísk so slovakistickými univerzitnými centrami v zahraničí a porovnanie českej slovakistiky so stavom v ďalších stredoeurópskych krajinách (zastúpená bola popri pražskej a brnianskej aj budapeštianska, krakovská a viedenská slovakistika). Okrem ľudí priamo spätých s dianím okolo slovakistiky, vystúpili napríklad aj blízki spolupracovníci Slovenských dotykov – prekladateľ a literárny historik Emil Charous, či historik a publicista Vojtech Čelko. Mimoriadne zaujímavou súčasťou programu bola prezentácia výsledkov vedecko-výskumnnej činnosti pedagógov a doktorandov, ktorých má pražská slovakistika naozaj požehnane.

Inou otázkou je uplatnenie sa absolventa slovakistiky, ak práve nepokračuje ako doktorand. Stojí česká spoločnosť napríklad o novinárov s profiláciou slovakistika? Lebo vedľa ak pominieme možnosti zamestnať sa v pražských slovenských periodikách, ktoré sú doslova i do písma limitované, potom zostáva ešte česká tlač. Čeština a slovenčina – hoci blízke jazyky na to, aby sme ich pasívne ovládali oba - môžu sa stať kameňom úrazu pre novinára, u ktorého sa predsa len preferuje písomný prejav, a to podľa možnosti na istej výške. Uplatnenie absolventov slovakistiky ležalo na srdci i referujúcim z pracovísk v zahraničí, napríklad z Budapešti. „Trhová ekonomika nemá veľa miesta pre spoločenskovedné disciplíny, a to je proti kultúre“ – zaznelo z úst Anny Divičanovej. Jej kolega doc. Jozef Štefánik sa zasa zaoberal pohnútkami, ktoré vedú študentov z južných okresov Slovenska k tomu, aby študovali slovakistiku v Budapešti. Z jeho príspevku vyplynulo, že ak pominieme skupinu študentov, ktorí berú diplom na univerzite ako prostriedok pre zvýšenie spoločenskej prestíže, či ako doplnok k vzdelaniu

v inom, hoci aj vzdialenejšom odbore, nemajú absolventi slovakistiky, ktorí sa chcú uplatniť práve vo vyvolenom odbore, ani v Maďarsku na ružiach ustlané.

Ďalším problémom, ktorý kabinet slovakistiky na UK v Prahe momentálne rieši, je obsadenie miesta lektora. Tento post sa obsadzuje na princípe reciprocity ministerstvami školstva. Mala by to byť osoba z materskej krajinnej. No kedže na Slovensku neexistuje bohemistika, tento princíp tu nefunguje. Zamestnanci Kabinetu slovakistiky sú zamestnancami Univerzity Karlovej. Pridružuje sa problém, že sa pri osnovaní kabinetu slovakistiky v Prahe akosi predpokladalo, že situácia v prípade blízkeho jazyka je o čosi jednoduchšia, než v skutočnosti je. A kedže ona nie je, možno to chápať i tak, že je „o človeka menej“. Takáto konštatácia z úst vedúcej Kabinetu slovakistiky Miry Nábělkovej oprávňuje domnievať sa, že byť asistentom, odborným asistentom, docentom či vyučujúcim s iným akademickým grádom práve na spomínanom pracovisku nemusí byť práve jednoduché. Nadhodme hoci otázku každotýždenného cestovania z Bratislavu do Prahy a späť, ktorá by sa lektora zrejme týkala. Nie je už iba v tom samom trocha obety a služby vyvolenému odboru?

Nech tak či onak, celý priebeh konferencie bol rovnako ako hoci už zmieňované množstvo doktorandov veľkým príslubom. A tak keď po desathodinovom maratónе slov, prerušenom iba nevyhnutnými prestávkami na občerstvenia tela a ducha, nasledovala slávnostná recepcia, dôvody na veselosť určite nechýbali...

Slovenské dotyky 12-1/2004-05

SLOVENČINA V ČESKOM PRÁVNOM PORIADKU RELIKT ALEBO DRUHÝ ÚRADNÝ JAZYK?

VLADIMÍR SKALSKÝ

Slovenský jazyk má v právnom poriadku Českej republiky mimoriadne postavenie. A nie je to iba pozostatok spoločného štátu v normách spred roku 1992. Všeobecná zrozumiteľnosť oboch jazykov, istá kultúrna i právna tradícia, ako aj existencia veľkej slovenskej menšiny sa zohľadňujú aj v podmienkach samostatnej Českej republiky. Treba povedať, že do istej miery sa postupuje podobne aj na Slovensku vo vzťahu k češtine, hoci istá nevôle sa

prejavila v období vlád Vladimíra Mečiara a česká menšina na Slovensku je podstatne menšia. Postavenie slovenčiny v českom právnom poriadku však nie je úplne systematické, v mnohých ohľadoch sa stavia na roveň českému jazyku, v iných normách sa však na jej používanie pozabudlo, niekde sa samozrejme našli i vecné dôvody na uprednostnenie češtine a úpravu používania slovenčiny iba v zmysle zákona o ochrane národnostných menšíň. Predsa len vo väčšine prípadov je slovenčina postavená na roveň češtine. Zodpovedá to politike vlády, ale i náhľadu ďalších politických súťaží. Poslanec a tieňový minister spravodlivosti Jiří Pospíšil celkom nedávno argumentoval proti prijatiu návrhu jazykového zákona aj tým, že by ohrozil žiaduce postavenie slovenčiny „ako druhého úradného jazyka“. V súčasnosti sa v ČR pripravuje ratifikácia Európskej chartry regionálnych alebo menšinových jazykov. Tento akt by mal jasne definovať záväzok aj do budúcnosti postavenie slovenčiny zachovať. S cieľom zmapovať súčasný stav, vypracoval Sekretariát Rady vlády pre národnostné menšiny v spolupráci s Ministerstvom vnútra ČR na túto tému rozbor, výsledky ktorého by bolo dobré široko popularizovať. Faktom totiž je, že o práve používať pri rôznych právnych úkonoch slovenčinu nie sú často informovaní ani tí, ktorých sa to najviac týka – teda Slováci žijúci v Českej republike...

Niekteré zákony, týkajúce sa konania pred úradmi, otázku jazyka vôbec neupravujú - napríklad Zákon o soukromém podnikaní občanov č. 105/1990 Sb. alebo Zákon o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) č. 455/1991 Sb. To samozrejme implicitne umožňuje aj používanie slovenčiny, súčasne však treba povedať, že zákonodarca v tomto prípade nepamätať na možné problémy s inými jazykmi.

S používaním slovenského jazyka sa dosť rozdielnym spôsobom vysporadúva veľký počet ďalších noriem, ako vyplýva z tabuľky.

PLATNÉ ZÁKONY, KTORÉ ZOHĽADŇUJÚ POUŽÍVANIE SLOVENČINY

527/1990 Sb. Zákon o vynalezech, průmyslových vzorech a zlepšovacích návrzích

§ 11 odst. 4: V případě mezinárodní přihlášky, jíž se žádá o udělení patentu v České Republice, která byla zveřejněna podle mezinárodní smlouvy, přísluší přihlašovateli právo na přiměřenou náhradu podle odstavce 3 až po zveřejnění jejího překladu v českém jazyce (§ 31).

549/1991 Sb. Zákon České národní rady o soudních poplatcích a poplatku za výpis z rejstříku trestů

Položka 24

Za vyhotovení stejnopsisu, opisu, kopie nebo fotokopie listin, protokolů, příloh, záznamů, rejstříků, evidencí, knih a jiných částí spisů vedených soudem včetně pořízených výpisů z nich

a) v jazyce českém nebo slovenském	
- bez ověření za každou i započatou stránku	Kč 50,-
- s ověřením za každou i započatou stránku	Kč 70,-
b) v cizím jazyce	
- bez ověření za každou i započatou stránku	Kč 60,-
- s ověřením za každou i započatou stránku	Kč 100,-

563/1991 Sb. Zákon o účetnictví

§ 4 odst.13: Účetní jednotky jsou povinny vést účetnictví v českém jazyce. Účetní doklady mohou být vyhotoveny v cizím jazyce jen tehdy, je-li splněna podmínka srozumitelnosti podle § 8 odst. 5.

21/1992 Sb. Zákon o bankách

§ 11 odst. 1: Banky a pobočky zahraničních bank jsou povinny informovat ve svých provozních prostorách písemnou formou v českém jazyce o podmínkách pro přijímání vkladů, poskytování úvěrů a dalších bankovních obchodů a služeb a o své účasti v platebních systémech. Na vyžádání jsou povinny poskytnout informaci o pravidlech příslušného platebního systému. Ustanovení § 273 odst. 1 obchodního zákoníku tím není dotčeno.

(16/1998 Sb. Zákon, kterým se mění a doplňuje zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů

13. V § 11 se vypouštějí slova „nebo slovenském“.)

337/1992 Sb. Zákon České národní rady o správě daní a poplatků

§ 3 odst. 1: Před správcem daně se jedná v jazyce českém nebo slovenském. Veškerá písemná podání se předkládají v češtině nebo slovenštině a listinné důkazy musí být opatřeny úředním překladem do jednoho z těchto jazyků. Správce daně může v odůvodněných případech upustit od toho, aby listinné důkazy byly opatřeny úředními překlady. Správce daně může při ústním jednání připustit tlumočníka zapsaného v seznamu tlumočníků, pokud si jej na své náklady obstará daňový subjekt.

odst. 2: Občané České republiky příslušející k národnostním a etnickým menšinám mohou jednat před správcem daně ve svém jazyce, musí si však obstarat tlumočníka zapsaného v seznamu tlumočníků. Náklady na tohoto tlumočníka nese správce daně.

358/1992 Sb. Zákon České národní rady o notářích a jejich činnosti (notářský řád)

§ 58 Notářské listiny se sepisují v českém nebo slovenském jazyku. Jestliže se notářská listina, kromě listin o ověření, sepisuje s tím, kdo jazyk, jímž se listina sepisuje, nezná, postupuje se podle § 69.

523/1992 Sb. Zákon České národní rady o daňovém poradenství a Komoře daňových poradců České republiky

§ 5 odst. 6: ... Kvalifikační zkouška i rozdílová zkouška se konají v jazyce českém.

§ 8c odst. 2: Žádost se podává v českém jazyce a obsahuje

§ 8e odst. 2: Oznámení se podává v českém jazyce a obsahuje...

634/1992 Sb. Zákon o ochraně spotřebitele

§ 11: Pokud jsou informace uvedené v § 9 a 10 poskytovány písemně, musí být v českém jazyce. České údaje u potravin musí odpovídat zvláštnímu zákonu.9a) Fyzikální veličiny musí být vyjádřeny v měřicích jednotkách stanovených zvláštním zákonem.10)

41/1993 Sb. Zákon České národní rady o ověřování shody opisů nebo kopie s listinou a o ověřování pravosti podpisu obecními úřady a o vydávání potvrzení orgánů obcí a okresními úřady

§ 3 odst. 3 c) jestliže je listina psána v jiném než českém či slovenském jazyce a neovládá-li pověřený pracovník jazyk v němž je listina pořízena; to neplatí, pokud byla opatřena kopie prostřednictvím kopírovacího zařízení před pověřeným pracovníkem.

182/1993 Sb. Zákon o Ústavním soudu

§ 33 odst. 2: Jedná-li účastník nebo vedlejší účastník, který je fyzickou osobou, nebo vypovídá-li svědek nebo znalec před Ústavním soudem v jiném než českém jazyce, přibere soud tlumočníka; nemusí tak se souhlasem účastníků učinit, má-li být výpověď učiněna ve slovenském jazyce. Přibrání tlumočníka se uvede v zápisu.

85/1996 Sb. Zákon o advokaci

§ 54 odst. 1: ... Advokátní zkoušku lze vykonat alespoň v Brně a v Praze pouze v jazyce českém nebo slovenském.

odst. 2: ... Zkoušku způsobilosti lze vykonat alespoň v Brně a v Praze pouze v jazyce českém nebo slovenském.

116/2000 Sb. Zákon, kterým se mění některé zákony na ochranu průmyslového vlastnictví

V § 11 odst. 4 se slova „nebo slovenském“ ruší.

258/2000 Sb. Zákon o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů

§ 5 odst.3: ... Návod musí být v českém jazyce, popřípadě jazyce slovenském.

301/2000 Sb. Zákon o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů

§ 14 odst. 6: Je-li oznamovatel neslyšící, nebo němý, popřípadě učiní-li oznamení v jiném než českém, nebo slovenském jazyce, je nutná přítomnost tlumočníka.(dle Zákona č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících.)

40/2004 Sb. Zákon o veřejných zakázkách

§ 91 odst. 4: Doklady, kterými zahraniční osoba prokazuje splnění kvalifikace, musí být předloženy v původním jazyce a též v úředně ověřeném překladu do českého jazyka; to neplatí, pokud jde o doklady ve slovenském jazyce. Zjistí-li se rozdíl v obsahu, je rozhodující překlad v českém jazyce.

188/2004 Sb. Zákon, kterým se mění zákon č. 185/2001 Sb., o odpa-dech a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

§ 55 odst.4: Oznámení a jeho náležitosti se podávají ministerstvu v jazyce českém, slovenském nebo anglickém, nebo s úředně ověřeným překladem do některého z těchto jazyků.

500/2004 Sb. Zákon správní řád

§ 16 odst. 1: V řízení se jedná a písemnosti se vyhotovují v českém jazyce. Účastníci řízení mohou jednat a písemnosti mohou být předkládány i v jazyce slovenském.

561/2004 Sb. Zákon o předškolním, základním středním, vyšším od-borném a jiném vzdělávání (školský zákon)

§ 108 odst. 4: Pokud mezinárodní smlouva nestanoví jinak, pravost podpisů a otisků razítek na originálech zahraničních vysvědčení a skutečnost, že škola je uznána na území státu, kde bylo zahraniční vysvědčení vydáno, musí být ověřena příslušným zastupitelským úřadem České republiky a dále ministerstvem zahraničních věcí státu, v němž má sídlo zahraniční škola, která vysvědčení vydala, popřípadě notářem na území takového státu. V případě dokladu o vzdělání vydaného ve slovenském jazyce se překlad do českého jazyka nevyžaduje.

256/2004 O podnikání na kapitálovém trhu

§ 54 odst.2: Přílohu žádosti o uznání prospektu tvoří

a) schválený prospekt a jeho překlad do českého jazyka; překlad do českého jazyka nemusí být přiložen v odůvodněných případech, pokud s tím Komise souhlasí.

190/2004 O dluhopisech

§ 44: Pokud tento zákon vyžaduje uveřejňování informací na území České republiky, uveřejňují se tyto informace v českém jazyce.

189/2004 O kolektivném investování

§ 132: Pokud tento zákon vyžaduje uveřejňování informací na území České republiky, uveřejňují se tyto informace v českém jazyce.

Treba dodať, že právo používať slovenský jazyk v úradnom styku a vo veciach volebných samozrejme upravuje Zákon o právach národnostných menšíň (menšinový zákon), ktorý v tomto smere novelizoval zákony o obciach, krajoch, volebné a ďalšie.

Používanie slovenčiny upravuje aj množstvo vyhlášok. Podľa expertízy Sekretariátu Rady vlády pre národnostné menšiny ide o nasledujúce: Vyhláška Českého úřadu bezpečnosti práce a Českého báňského úřadu o bezpečnosti práce a technických zařízení při stavebních pracích, Vyhláška ministerstva spravedlnosti České republiky o jednacím rádu pro okresní a krajské soudy, Vyhláška Českého báňského úřadu o pyrotechnických výrobcích a zacházení s nimi, Vyhláška federálního ministerstva obrany o jednacím rádu pro vojenské obvodové a vyšší vojenské soudy, Vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se mění vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 197/1996 Sb., kterou se vydává zkušební řád pro advokátní zkoušky a uznávací zkoušky (advokátní zkušební řád), Vyhláška Ministerstva dopravy a spojů o náležitostech přihlášky ke zkoušce k prokázání zvláštní způsobilosti k obsluze vysílacích rádiových zařízení atd., Vyhláška o náležitostech a přílohách žádosti podle zákona č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu, Vyhláška o náležitostech a přílohách žádosti podle zákona č. 189/2004 Sb., o kolektivním investování, Vyhláška, kterou se stanoví podrobnosti o registraci léčivých přípravků atd., jako i Vyhláška, kterou se stanoví podrobnosti o organizaci přijímacího řízení ke vzdělávání ve strednich školach. V poslednom prípade napríklad úprava znie: „V prípadě dokladů vyhotovených v jiném než českém jazyce přikládá uchazeč jejich úřední překlad do českého jazyka, pokud ředitel školy uchazeči nesdělí, že úřední překlad nevyžaduje. V prípadě dokladů vyhotovených ve slovenskom jazyce se překlad do českého jazyka nevyžaduje.“

Dobrá vôľa umožniť užívanie slovenčiny teda v právnom poriadku Českej republiky určite existuje. Vari aj pri príležitosti ratifikácie Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov by ale asi malo zmysel právnu džungľu, týkajúcu sa tejto otázky, trochu sprehľadniť.

Slovenské dotyky 7/2005

DESAŤROČNICA SLOVENSKO-ČESKÉHO KLUBU

NAĎA VOKUŠOVÁ

Hovorí sa, že tempo, akým nám letí čas, si určujeme sami. Nieko má dlhý život, nieko krátky a vonkoncom nezáleží na tom, koľko rokov prežil. Dôležité je, ako ich prežil, ako je jeho život naplnený, presýtený udalosťami, aký je aktívny. V poslednom čase o tom uvažujem pomerne často. Ked som si uvedomila, že v tomto roku ubehlo desať rokov od chvíle, keď sa zrodil Slovensko-český klub, doslova ma to ohúrilo. Desať rokov... Prečo mám teda pocit, ten nám všetkým známy pocit, akoby to bolo včera?!

Tiež sa hovorí, že dieťa, ktoré sa rodí najťažšie, majú rodičia najradšej. Bez akéhokoľvek patetického tónu musím trochu dojato prikývnuť. Kedže Slovensko-český klub sa nerodil ľahko, sami sa dovtípíte, aký máme my, čo sme stáli pri jeho zrode, k nemu vzťah. Ked vznikal, doba bola zložitá – vytvárala príbeh menšiny, ktorá sa bránila byť menšinou, hľadala svoju tvár, snažila sa zorientovať politicky, občiansky i ľudsky. Vznikali spory, samozrejme, každý mal predstavu o ceste tejto menšiny trochu inú. A neraz ani nie tak inú, ako len formálne odlišnú. Hnieť sme to cesto trochu v rozparkoch, s trochu privelkým nadšením a elánom, čo ospravedlňuje aj nejaké tie chyby. Začali sme sa zaoberať niečím, čo bolo filozoficky i emocionálne principiálne nové. Potrebuje sa slovenská menšina, taká veľmi blízka českému národu, že sa to vari ani nedalo (a pre mnohých stále ešte nedá) rozlišovať, špeciálne schádzat, vydávať svoje časopisy, robiť svoj akcie, uchovávať svoj jazyk? Niektorí sa domnievali, že nie, že najlepšie je začleniť sa do národa, ktorého krajina sa nám stala domovom. Prax však ukázala čosi iné – smútok z rozdelenia pominul a slovenský jazyk, slovenská kultúra, slovenské povedomie zostało väčšine z nás stále blízke, tak hlboko zakorenенé, že po ňom automaticky vzťahujeme ruku. Ako však smerovať túto menšinu, čo je pre ňu to najlepšie, čo si vlastne predstavuje pod naplnením svojich ambícií? Nad tým sme si lámali hlavu, keď sme Slovensko-český klub zakladali.

Odpoveď bola napokon celkom jednoduchá. Viem to však dnes, po rokoch práce a úsilia, ktoré sme slovenskej menšine v Česku venovali. Rozhodli sme sa nevytvárať organizáciu rýdzou krajanskú, na spôsob tých, čo existujú všade na svete. Klub má vo svojich stanovách jednoduchú zásadu – stále udržiavať česko-slovenské a slovensko-české vzťahy ako to pozitívne, čo vyplynulo z nášho dlhorocného spoločného štátu. Áno, rozdelili

sme sa veľmi nekonfliktne a hrdo poukazujeme, ako nás za to obdivuje celý svet (osobne si myslím, že svet má úplne iné starosti, ale to len tak na okraj...). Tak prečo by sme mali spretíhať či nechať spretíhať nitky, ktoré nás spájali?! Ved nám všetkým čosi dávali – umelcom širší trh pre ich diela, o predajcoch ani nehovoriac, nám všetkým omnoho väčšie možnosti – pracovné či kultúrne... A jazyk? To, ako sme si rozumeli, je vlastne zázrak. Dva národy, dva jazyky a taký bezproblémový kontakt, takmer akoby sme mali jazyk totožný! Tak o tom sme uvažovali pred desiatimi rokmi.

Slovensko-český klub začína prakticky z ničoho, od nuly. A dúfam, že to ani v podtóne nezaznie neskromne, keď poviem, že dnes sa dostal na špičku slovenských menšinových organizácií v Česku. Nechcem v žiadnom prípade, aby sa to niekoho dotklo. Počet aktivít, ktoré organizujeme, je aj pre mňa samú niekedy nepochopiteľný. Je nás na prácu zopár a nie je to jednoduché zvládať (často to odnášajú naše nervy, zdravie, súkromie...). Ved napokon skúsim len jednoducho vymenovať. Okrem nášho pilotného média – spoločenského mesačníka Slovenské dotyky, ktorý má najväčší náklad spomedzi slovenských časopisov v Česku, vydávame aj interneto-vý denník Český a slovenský svet pre krajanov v zahraničí, spoluvedúvame literárny štvrtročník Zrkadlenie-Zrcadlení a naša sesterská organizácia Slovensko-český klub na Slovenku zasa mesačník Česká beseda. Vlani sme založili aj slovenské internetové rádio, ktoré však v tomto roku nezískať dotáciu, a tak sme jeho vysielanie museli pozastaviť. Vydávame knihy, každoročne je to päť až sedem publikácií slovenských autorov žijúcich v Česku, českých slovakistov a tiež preklady niektorých slovenských diel do češtiny. Z kultúrnych aktivít musí vyzdvihnúť najmä úspešný festival Dni slovenskej kultúry po českých mestách, ktorý organizujeme už jedenásť rokov a v tomto roku symbolicky už v jedenástich mestách. Podieľame sa na prevádzke divadelnej Česko-slovenskej scény v Café Teatri Černá Labut, pripravujeme Slovenské salóny v Nostickom paláci i inde, výtvarné výstavy, významné vzdelávacie programy, sme koordinátorom prezentácie stredo-európskej literatúry navonok, taktiež najnovšieho vysehradského projektu Visegrad – Terra Interculturalis, ktorý je venovaný vzájomným národnostným menšinám v krajinách V4. Jeho súčasťou budú konferencie, výstavy i publikácie. Mohla by som takto vymenúvať ďalej, ale v úvodníku je na to naozaj primálo priestoru.

Ked sa obzriem dozadu na tých desať rokov, vidím za nami množstvo práce a jej výsledkov. Na to zlé a nepríjemné človek zabúda – ani ho vlastne nebolo tak veľa. Myslím na to množstvo ľudí, bez ktorých by sa tento klub nezrodil a najmä neudržal až doteraz. V prvom rade je to môj najbližší kolega, podpredseda nášho klubu Vlado Skalský, ktorý je zdruj nevyčerpateľnej energie a obrovský „tahúň“, človek, čo nikdy nič nevzdáva. Vždy, keď som už hádzala flintu do žita, zodvihol ju a šli sme ďalej. A aj, keď nám jeho cholerickej povahy občas dáva zabrať, je neotrasiteľným pi-

lierom Slovensko-českého klubu. Nedá mi nespomenúť si na nášho prvého grafika Radslava Špirhanzla, od nečakanej smrti ktorého už uplynulo vyše päť rokov. V tažkých a krízových časoch nám veľmi pomáhal svojím nenapodobiteľným humorom a optimizmom. Podakovať chcem všetkým minulým i súčasným spolupracovníkom, rovnako ako aj tým, ktorí vedú naše regionálne organizácie. Zabudnúť by som rozhodne nemala ani na Vydavateľstvo MAC, ktoré s nami celé tie roky spolupracuje na výrobe časopisov a kníh. Intenzívna a časovo veľmi náročná práca vyžaduje plné nasadenie, teda ľudí, ktorí ju robia s nadšením, ktorí jej bezmedzne veria a nedajú sa tak ľahko odradit. Väčšinou som takých ľudí okolo seba mala...

Symbolicky preto zdvíham pohár, aby som si pripila s nimi všetkými, ako aj s predstaviteľmi českých i slovenských inštitúcií, ktorí nás celý čas podporovali, so všetkými našimi čitateľmi a priaznivcami. Nech to vydrží ďalšie desiatky rokov – tak nám, ako i vám. A dúfam, že s mnohými z vás sa stretneme 20. júna na slávostnom večere v Lichtenštejnskom paláci, usporiadanejmu k nášmu desiatemu výročiu.

Slovenské dotyky 6/2006

SLOVENSKÝ EVANJELICKÝ A. V. CIRKEVNÝ ZBOR V PRAHE AKTÍVNY ŠESTDESIAKNIK

DUŠAN TILLINGER

Na začiatku júna oslávil významné výročie Slovenský evanjelický a. v. cirkevný zbor v Prahe – pripomenul si svoj vznik pred šestdesiatimi rokmi. V programe osláv dominoval najmä slávostný koncert Michelle Hradeckej spojený s uvedením knihy Pavla Haluku o histórii tohto cirkevného zboru a vernisážou stálej výstavy o pôsobení zboru v kostole sv. Michala v Jirchářích. Na druhý deň podčiarkli okrúhle jubileum i slávostné bohoslužby. Pri tejto príležitosti si pripomeňme dejiny zboru, ako i kostola, v ktorom pôsobí.

HISTÓRIA KOSTOLA SV. MICHALA V JIRCHÁŘICH NA NOVOM MESTE

História kostola sv. Michala v Jirchářích sa začína datovať už začiatkom 12. storočia, keď kladrubskí Benediktíni v roku 1115 dostali pod Zderazským kláštorom miesto, na ktorom založili osadu, ktorá sa podľa nich začala volať Opatovice. Písomne je však meno tejto časti doložené až v roku 1318.

Kostol sv. Michala bol pravdepodobne postavený už v období, keď sa Opatovice zakladali, ako farský chrám tejto novej osady. Podľa spomínanej záhrady sa táto svätyňa ešte v listinách zo 14. a 15. storočia nazývala kostolom sv. Michala v „zahradě dříové“.

Okrem farára v kostole pôsobili aj správca školy, zvonár a správcovia oltárov. Z tohto obdobia sú nám známe štyri bočné oltáre. Okolo kostola sa rozkladal aj priestranný cintorín, na ktorom stála fara. Neskor, keď sa v roku 1419 Prahou začali šíriť husitské myšlienky, sa vraj na cintoríne pri sv. Michalovi strhla hádka medzi knazom Zikmundom a laikom z husitských radov. Bola taká vážna, že husita bol vzápäť zabity. Kostol sv. Michala na niekoľko mesiacov potom prevzali a obsadili husiti.

V 17. a 18. storočí sa služby Božie v tomto chráme konali ako v každom farskom kostole, pravidelne. Jeho cirkevníci boli pochovávaní na cintoríne v okolí kostola, alebo v jeho vnútornej krypte. V roku 1789 bol však kostol odsvätený a za 880 zlatých predaný neznámemu vlastníkovi. V roku 1970 ho kúpili nemeckí luteráni, ktorí ho upravili na svoju modlitebňu. Napriek tomu hlavné mury tohto chrámu pochádzajú z 12. storočia, rovnako ako i guľaté piliere a polkruhové oblúky, ktoré oddelujú hlavnú loď od bočných. Dom, ktorý niekedy býval svätomichalskou školou, sa neskôr stal farským príbytkom. Časť cintorína na juhu kostola bola upravená na záhradku.

V Prahe sa čoskoro po Tolerančnom patente utvorili dva luteránske cirkevné zbory – nemecký a česky. Ten nemecký vznikol pri miestnej nemeckej posádke a pridali sa k nemu členovia mnohých šľachtických rodín. Česky cirkevný zbor tvorili väčšinou pražskí mešťania a príslušníci ostatných občanov.

Česky cirkevný zbor v Prahe sa veľmi rýchlo konštituoval. V Truhlárskej ulici si jeho cirkevníci kúpili objekt č. 1113, v ktorom vybudovali modlitebňu, byt farára a tiež ubytovacie priestory pre ostatných cirkevných služobníkov. Nemeckí evanjelici sa schádzali v takzvanom Morzínskom paláci, v rezidencii generála grófa von Wurmsera v bývalej Spornergasse 256, dnešná Nerudova ulica, na mieste súčasného Rumunského veľvyslanectva.

Po vypuknutí francúzskej revolúcie veľká časť vojenskej posádky z Prahy odišla. Z toho dôvodu nemeckí evanjelici začali hľadať vhodné miesto, vhodný chrám, okolo ktorého by si mohli vytvoriť svoj zbor. Pokus získať niektoré zrušené kostoly sa nevydaril. V ústrety im však vyšiel kupec Kern, ktorý im ponúkol budovu kostola sv. Michala, ktorú používal ako sklad. Predal im ho 28. apríla 1791. V tom istom roku bol chrám zrenovovaný a od I. slávnosti svätodušnej, 12. júna 1791, sa tu začali vykonávať nemecké evanjelické bohoslužby.

Kedže nemecká evanjelická cirkev rástla, začala postupne budovať i ďalšie chrámy. Nemeckí evanjelici v Prahe žili pomerne aktívnym náboženským životom. Náboženské povedomie sa upevňovalo a zostávali v stálom kontakte s ostatnými náboženskými inštitúciami v Nemecku. Nepodľahli

ani unionizačným snahám v Čechách a na Morave po I. svetovej vojne, keď evanjelici a.v. a reformovaní (h.v.) vytvorili unionovanú Českobratskú cirkev evanjelickú. Zostali verní svojmu augsburgskému vyznaniu, čím si aj kostol sv. Michala zachoval svoj luteránsky charakter.

V období II. svetovej vojny sa situácia v nemeckom zbere veľmi skomplikovala. Po jej skončení museli Nemci, to znamená aj nemeckí evanjelici, opustiť Prahu a teda aj svoje zby, svoje chrámy, ktoré si za tažkých podmienok vybudovali. Týmto bol náboženský luteránsky element v Prahe veľmi oslabený.

VZNIK SLOVENSKÉHO EVANJELICKÉHO A. V. CIRKEVNÉHO ZBORU V PRAHE

Obrat nastal až v roku 1947. Už po vzniku Československej republiky sa veľká časť slovenských evanjelikov ocitla v Prahe, respektívne na iných miestach historických Českých krajín. Slovenskí evanjelici pred založením vlastného zboru v Prahe navštevovali bohoslužby v iných zboroch. Počet pristáhovalcov však po roku 1939 rapídne vzrástol, pretože sa mnoho zmiešaných manželských párov muselo vystahovať zo Slovenska. Najsilnejší prúd stahovania Slovákov do Čiech nastal práve po II. svetovej vojne. Mnohí z nich túžili po vlastných službách Božích, po vlastnom zbere, kde by sa mohli duchovne vzdelávať v materinskej reči.

Práve za týmto účelom bol podpredsedom vlády Jánom Ursínym vyčlenený komplex budov bývalej nemeckej evanjelickej cirkvi na ulici V Jirchářích. Vďaka agilnému kurátorovi Dr. S. Hriankovi a ďalším osobnostiam, ktoré vtedy pôsobili v Prahe, bol 27. 2. 1947 zvolaný do chrámu sv. Michala v Jirchářích mimoriadny konvent, ktorý sa uzniesol na zriadení samostatného Slovenského evanjelického a. v. cirkevného zboru v Prahe.

Historicky prvým farárom Slovenského ev. a.v. cirkevného zboru v Prahe bol neskorší biskup Slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi Rudolf Košťiaľ, ktorý zbor organizačne podchýtil. Bol akýmsi misijným kazateľom zboru. V cirkevnom zbere pôsobil do roku 1956. Po jeho odchode prišiel do Prahy Eugen Mičovský. On previedol zbor cez zložité obdobie marxistickej ateizácie a útlaku 50. rokov. Treba mať na zreteli, že zbor vznikol v predvečer februára 1948, nemal dostatočné historické základy, a preto tlak likvidácie cirkvi niesol o to ľahšie.

Počas pôsobenia brata farára Emanuela Vargu sa v rokoch 1973-84 uskutočnila zložitá rozsiahla rekonštrukcia kostola a vytvorili sa predpoklady pre právne riešenie vlastníctva kostola. Začiatkom deväťdesiatych rokov po jeho odchode do dôchodku v zbere krátko pôsobil Ján Bunčák. Po ňom prišiel farár Andrej Hliboký. V zbere pôsobil dvanásť rokov. Jeho pôsobenie bolo charakterizované prelomovými rokmi 1992-93, keď sa dovedajšia Česko-Slovenská federatívna republika pod vplyvom politických okolností

rozdelila na dva samostatné a suverénne štáty. Dôsledkom toho sa slovenský zbor v Prahe formálne inštitucionalizoval na samostatnú Evanjelickú cirkev a. v. v Českej republike.

V druhej polovici deväťdesiatych rokov v zbere pôsobili dvaja neordinovaní pracovníci David Jurech a Pavol Halaj. Vzali si na starosť prácu s mládežou, vedenie študijných biblických hodín, ako i prevádzku Centra pomoci, ktoré v miere svojich možností poskytovalo diakonickú pomoc členom nášho zboru ako i blízkemu okoliu. Na sklonku roku 2001 prijal cirkevný zbor kaplana Františka Korečka. 1. januára 2003 sa stal novým farárom zboru Dušan Tillinger, ktorý 1. januára 2004 prevzal funkciu superintendenta cirkvi.

BOHOSLUŽBY

Bohoslužby sa v tomto zbere konajú pravidelne každú nedelu o 9,30 hod. v kostole sv. Michala v Jirchářích. Navštenuje ich priemerne sedemdesiat ľudí. Stredyždňové Bohoslužby sú vždy vo štvrtok o 18 hod., resp. o 17,00 hod. v zimnom čase. Okrem Bohoslužieb sa konajú biblické hodiny mládeže (streda 19,00 hod.), biblické hodiny pre dospelých (utorok 15 hod.), vyučuje sa náboženstvo (pondelok 17 hod.) a detská besiedka (nedele 9,30 hod.). Z nepravidelných aktivít treba spomenúť mesačné prednášky týkajúce sa rôznych tém, ktoré práve v tejto dobe hýbu spoločnosťou a rôzne iné detské a mládežnícke aktivity.

Slovenské dotyky 7/2007

PÄŤ ROKOV SLOVENSKÉHO LITERÁRNEHO KLUBU V ČR PRAŽSKÉ OSLAVY SLOVENSKÉHO LITERÁRNEHO KLUBU

VLADIMÍR SKALSKÝ

V stredu 27. júna sa konal večer pri príležitosti piateho výročia vzniku Slovenského literárneho klubu v ČR. Doba to nie je dlhá, ale výsledky dávajú na oslavy dosť dôvodov. Či už ním má byť česko-slovenský literárny štvrtročník Zrkadlenie-Zrcadlení, ktorý vychádza od roku 2004, celý rad kníh, podujatí, prezentácií na knižných veľtrhoch, medzinárodných projek-

tov, krstov a výstav, alebo tretí ročník nesmierne úspešnej Literárnej súťaže Jána Kollára. O tom všetkom sme už v Slovenských dotykoch písali.

Takže oslavovať bolo čo. Chut tiež bola. Skvelí hostia sa postarali o ne-menej skvostný zážitok z programu aj z rozhovorov, tiahnúcich sa do noci. Do tej, ktorá vystavovala hviezdy za sklenenými stenami Café galérie Černá labuť.

Medzi hostami nechybal veľvyslanec SR v ČR, prozaik a čestný predsedá Slovenského literárneho klubu v ČR Ladislav Ballek, bývalý podpredsedá českej vlády Egon T. Lánský, vedúci sekretariátu podpredsedu vlády SR Lubomír Šišák, početní zástupcovia oboch PEN klubov i Literárneho informačného centra v Bratislave. Prezident českého PEN klubu Jiří Dědeček v sebe nezaprel pesničkára a gratuloval po svojom, na šiestich strunách. Folkloristi Marienka a Jarko Miňovci presiahli hranice tradičného folklóru a s gitarou a akordeónom zabrúsieli až kamsi k šansónu, hoci fujara chýbať nesmela. No a hlavné slovo malo slovo. Z kníh vydaných literárnym klubom i zo Zrkadlenia. Texty neprednášali herci, ale spisovatelia, vrátane predsedníčky klubu Olgy Feldekovej, bývalého prezidenta slovenského PEN klubu Gustáva Murína či môjho spolumoderátora Dušana Malotu.

No a potom, už pri rute Slovenskej reštaurácie Panonia z Hradca Králové a Café Černá labuť, plynuli rozhovory. Výsledkom sú ďalšie plány – krátkodobý na 5, strednodobý na 50 a dlhodobý na 500 rokov...

Slovenské dotyky 8/2007

SLOVENSKÁ MENŠINA V ČESKU

SEBAVEDOMÁ A ŽIVOTASCHOPNÁ

NAĎA VOKUŠOVÁ, VLADIMÍR SKALSKÝ

V Českej republike žije zatiaľ najmladšia slovenská menšina vo svete vôbec – v tomto roku oslavuje pätnásťte výročie svojho zrodu. Po rozdelení Česko-Slovenska sa v pozícii najväčšej národnostnej menšiny v Česku a druhej najväčšej na svete (po Spojených štátoch amerických) ocitlo vyše tristotisíc bývalých česko-slovenských občanov slovenskej národnosti. Táto menšina má preto z logiky veci celkovo špecifické postavenie medzi ostatnými.

Slováci žijúci v Českej republike sa len ľahko a pomaly vyrovňávali s faktom, že sa stali z noci na ráno národnostnou menšinou. Išlo nielen o psychickú záležitosť, ale koniec-koncov i o počiatočné administratívne

problémy. Tie sa časom utriassli a slovenská menšina v Česku sa postupne ešte viac rozrastala najmä migráciou mladých Slovákov za prácou a štúdiom. V súvislosti s rozdelením Česko-Slovenska postupne vznikali aj nové menšinové spolky a združenia. Slovenskú menšinu dnes zastupuje rôznorodé spektrum občianskych iniciatív, ktoré sa postupom času sformovali do troch hlavných prúdov, reprezentovaných Klubom slovenskej kultúry, Obcou Slovákov a Slovensko-českým klubom. Okrem toho v Českej republike pôsobí i rad užšie zameraných či menších spolkov.

Je len logické, že medzi najdôležitejšie aktivity tejto komunity sa čoskoro, vlastne hned po rozdelení, zaradili najmä mediálne projekty. Tie pochopiteľne hrajú nezastupiteľnú úlohu pri organizovaní činnosti krajanskej komunity, pri informovaní českých Slovákov, ale aj širšej českej verejnosti. Veď napokon v Prahe sme mohli nadväzovať na dlhú a slávnu história slovenských médií. Spomenút môžeme literárne almanachy študentského spolku Detvan, ktorý fungoval v rokoch 1882-1948. Nemenej slávnou kapitolou bol mesačník pre umenie Elán, vydávaný od roku 1930 v Prahe. Ďalej napríklad mladý slovenský komunitista Viliam Široký začal v roku 1936 vydávať v Prahe týždenník Slovenské zvesti. Pochopiteľne, že v neskoršom období v Česku pôsobilo veľké množstvo slovenských novinárov.

V Českej republike dnes vychádzajú tri slovenské spoločenské mesačníky. Hned v roku 1993 začali vychádzať dva – Džavot, ktorý sa od roku 1994 premenoval na Korene a Slovenské listy (neskôr premenované na Listy Slovákov a Čechov, ktorí chcú o sebe vedieť. V roku 1996 odišla redakcia Koreňov od ich vydavateľa, Obce Slovákov, a začala pod vydavateľskou kuriatou vydávať časopis Klub Korene, od roku 1997 pod názvom Slovenské dotyky. Od roku 2004 vychádza tiež literárny štvrtročník, česko-slovenská revue Zrkadlenie-Zrcadlení, ktorú vydáva Slovenský literárny klub v ČR. V roku 2002 sa okolo divadelnej ČeskoSlovenskej Scény a jej Café Teatru Černá labuť sformoval dvojjazyčný dvojmesačník Ilustrovaný žurnál Černá labut. Slovensko-český klub prevádzkoval od roku 2001 internetový denník krajanov Český a slovenský svet, ktorý sa v súčasnosti pretransformoval na internetový portál Slováci vo svete, ktorého hlavným vydavateľom je Svetové združenie Slovákov v zahraničí.

Slováci v Českej republike vydávajú aj celý rad neperiodických publikácií, ktoré sú buď z dielne jednotlivých slovenských organizácií alebo vznikajú nezávisle od nich zásluhou známych slovenských tvorcov. Výrazne najvýznamnejšími vydavateľmi kníh sú Slovensko-český klub a Slovenský literárny klub v ČR.

Pokiaľ ide o slovenské kultúrne a spoločenské akcie, vtedy v Českej republike silná regionálna nevyváženosť – s obvykle viac než dvadsiatimi podujatiami mesačne v Prahe kontrastuje takmer absencia slovenskej kultúry v mnohých iných mestách, vrátane krajských. Preto, ak chceme hovoriť o slovenských kultúrnych aktivitách na území Českej republiky, v prvom

rade treba spomenúť cyklus festivalov „Dni slovenskej kultúry po Českej republike“, ktorý usporadúva Slovensko-český klub. Projekt je ako celok najväčšou slovenskou aktivitou na území Českej republiky, jednotlivé festivaly prebiehajú v rozsahu päť dní až mesiac a zahŕňajú od siedmich do niekoľkých desiatok jednotlivých podujatí prezentujúcich divadlo, literatúru, hudbu, výtvarné umenie, folklór a podobne. Cyklus sa neustále rozširuje, v roku 2007 sa uskutočnil už v trinástich mestách. Jeho zmyslom je predstavovať slovenskú kultúru v regiónoch, kde je o ňu veľký záujem, avšak kam sa inak často ľažko dostáva. Ide o jediný podobný cyklus festivalov. Jednotlivé festivaly spoluorganizujeme s rôznymi regionálnymi partnermi aj partnerskými organizáciami slovenskej menšiny. Významnými partnermi sú jednotlivé mestá, miestne divadlá, galérie, knižnice, kultúrne služby či kultúrne domy. Projekt podporuje aj partnerské vzťahy medzi mestami v ČR a v SR (Moravská Třebová - Banská Štiavnica, České Budějovice - Nitra, Praha 2 - Bratislava-Rača, Praha 7 - Bratislava-Nové Mesto a podobne), v niektorých prípadoch nadviazanie či obnovenie takejto spolupráce inicioval (Kroměříž - Nitra, Jihlava - Trnava, Kraj Vysočina - Nitriansky kraj a iné). Myšlienka sa zrodila na základe iniciatívy Kultúrnych služieb mesta Moravská Třebová. Mimoriadne renomé si získal festival v Českých Budějoviciach, kde sa jeho súčasťou stal aj Radničný bál, najväčší ples v južných Čechách, ktorý nadobudol česko-slovenský charakter. Popri vysokej umeleckej hodnotnosti sa festivalom darí získať veľkú návštěvnosť, značnú mediálnu odozvu a spoločenskú úroveň. Za zmienku stojí, že na Dňoch slovenskej kultúry v Českých Budějoviciach prezentoval osobne svoju literárnu tvorbu aj prezident SR Rudolf Schuster, na tejto prezentácii sa osobne zúčastnili aj podpredseda vlády Petr Mareš, velvyslanec SR v ČR Ladislav Ballek, velvyslanec ČR v SR Rudolf Slánský, prvý námestník ministra kultúry ČR Zdeněk Novák, hejtman Juhočeského kraja Jan Zahradník a samozrejme i primátor Českých Budějovíc Miroslav Tetter.

Slovensko-český klub tiež spoluprodukuje divadelnú ČeskoSlovenskú scénu / Café Teatr Černá labuť. Domovskou scénou projektu je od roku 2001 moderný priestor, interiér ktorého navrhla významná česká architektka Eva Jiřičná. ČeskoSlovenská scéna však účinkuje hostovsky aj v ďalších českých a slovenských mestách. Hlavným cieľom scény je uvádzat predstavenia, na ktorých spolupracujú českí a slovenskí divadelníci. Herci oboch národností v nich hrajú spolu, každý vo svojom jazyku. Ďalším cieľom scény je privázať do Prahy najkvalitnejšie predstavenia – najmä mladého – slovenského divadla. Scéna tak vyplňa medzeru v oboznámenosti publiku, ktorá vznikla okrem iného nízkou úrovňou vzájomnej televíznej výmeny. ČeskoSlovenská scéna sa venuje aj galérinej činnosti, uvádzá koncertné programy, a ako sme už spomínali vydáva svoj Programový žurnál Černá labuť.

Slovensko-český klub organizuje tiež už tradičné „Slovenské salóny v Nostickom paláci“. Projekt predstavuje mimoriadne prestížny cyklus

spoločensko-kultúrnych podujatí, ktorý poskytuje možnosť každomesačne prezentovať slovenskú kultúru (vytvárať akúsi jej výkladnú skriňu) priamo v hlavnom sídle Ministerstva kultúry Českej republiky. Realizovať sa začal v januári 2005 v spolupráci Slovensko-českého klubu a Kultúrneho centra Nostický palác. Od minulého roku sa podobné, veľmi prestížne večery konajú aj v Míčovni Pražského hradu. Pražský hrad je miestom významných kultúrnych podujatí a nepochybne vďaka spoločným dejinám našich krajín, aj miestom, ktoré je vyložene predurčené i na česko-slovenské a slovensko-české programy, ktoré pod názvom „Česko-slovenské večery na Pražskom hrade“ organizuje klub spolu so Sdružením Aréna a Kanceláriou prezidenta republiky. V oboch týchto historických pražských budovách pripravujeme bohatý kultúrny program – od malých divadelných útvarov, cez hudobnú produkciu, uvádzanie nových kníh, približovanie významných slovenských osobností – súčasných i minulých, ktoré sa zaslúžili o česko-slovenskú vzájomnosť. Ako jednu z najdôležitejších akcií za posledné obdobie môžeme menovať podujatie „Charta 77 a Slováci“, ktoré sa konalo koncom minulého roku práve v Nostickom paláci. Zúčastnil sa na ňom prezent Václav Havel, ako i mnohí slovenskí a českí chartisti. Na stretnutí sa hovorilo o významnom historickom podiele slovenských signatárov Charty 77 na politickom dianí v období vzniku tohto dokumentu.

Slovensko-český klub realizuje aj veľké množstvo širších medzinárodných projektov. Bol koordinátorom prezentácie stredoeurópskej literatúry navonok pod názvom „Centraleuropeans in Central Europe“. Podielal sa tiež na organizovaní najväčšej vedomostnej súťaže pre deti a mládež vo visegradskej priestore „Eurorebus“. Klub koordinuje aj projekt „Visegrad – Terra Interculturalis“, venovaný vzájomným národnostným menšinám. V rámci neho sa uskutočňujú jednak spoločné kultúrne podujatia a tiež každoročné konferencie, z ktorých sa vydáva zborník.

Slovenský literárny klub v ČR pripravuje každoročne celorepublikovú „Literárnu súťaž Jána Kollára“ pod záštitou velvyslanca SR v ČR Ladislava Balleka a podporou ministerstiev školstva a kultúry, ako aj Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí a Slovensko-českého klubu. Každoročne sa vyhlasujú výsledky v žánri poviedka v troch kategóriách – deti zo základných škôl, stredných škôl a mladí ľudia do 26 rokov. Súťažné práce anonymne vyhodnocujú významní slovenskí spisovatelia či literárni teoretici. Finančné i vecné ceny sa odovzdávajú na slávnostnom vyhlásení v Nostickom paláci, na ktorom sa zúčastňujú i významní predstavitelia politického a kultúrneho života z oboch našich krajín.

Spolu s Obcou Slovákov v ČR sa Slovensko-český klub podieľa na príprave pravidelného „Česko-slovenského bálu“, ktorého hlavným organizátorom je Zuza Art Production. Bál predstavuje svoju návštěvnosť a plejádou vystupujúcich slovenských i českých hviezd vrchol pražskej spoločenskej sezóny. Obec Slovákov tiež každoročne udeľuje „Cenu

Mateja Hrebendu“ dvom osobnostiam – jednému Slovákovi a jednému Čechovi – za mimoriadny prínos k rozvíjaniu česko-slovenských a slovensko-českých vzťahov. Vyhlásenie výsledkov býva taktiež spojené s bohatým kultúrnym programom. Klub slovenskej kultúry je zasa spoluorganizátorom „Slovenského plesu“. Taktiež pripravuje spolu s Historickou skupinou priamych účastníkov SNP každoročnú (i keď s niekoľkými prestávkami) „Plavbu po Vltave“, venovanú výročiu Slovenského národného povstania. Z naozaj veľkých a významných podujatí treba vari ešte spomenúť folklórne festivaly „Jánošíkov Dukát“, ktorý spoluusporadúva Obec Slovákov v ČR a súbor Púčik, ako aj akciu „Praha - srdce národov“, pripravovanú súborom Limbora.

Pätnásť rokov po zrade slovenskej menšiny v Česku môžeme konštatovať, že ide o výnimočne sebavedomú, aktívnu a životoschopnú menšinu. Je sice ovplyvňovaná rýchlosťou prirodzenou asimiláciou, danou predovšetkým prevahou zmiešaných manželstiev, napriek tomu z hľadiska slovenského povedomia nepochybne predčí najväčšiu slovenskú komunitu v zahraničí, ktorá je v USA. Výrazným špecifíkom prostredia, v ktorom žije, je nielen spoločná história, ale aj vzájomná zrozumiteľnosť češtiny a slovenčiny, a tým daný i nesmierne veľký záujem českého prostredia o slovenskú kultúru a dianie v tejto susednej a stále veľmi blízkej krajine. Už aj preto nepochybne má slovenská menšina v ČR pred sebou stále bohatú a pestrú budúcnosť.

Slovenské dotyky 3/2008

MATERSKÁ ŠKOLA – MALÝ VEĽKÝ KROK

VLADIMÍR SKALSKÝ

Mnohokrát už bolo diskutované o slovenskom školstve v Česku. Vlastne o jeho úplnej absencii. Jej dôvodom bol po dlhé roky nedostatočný záujem rodičov a detí, hoci samozrejme možno diskutovať aj o tom, či by pri zisťovaní tohto záujmu nemal byť prístup škôl, štátu či aj slovenských organizácií aktívnejší. V tejto chvíli však môžeme konštatovať, že prinajmenšom v jednom segmente je tento nezáujem minulosťou. Ide o predškolské vzdelávanie, kde je naopak záujem slovenských rodičov až prekvapujúco obrovský.

A tak Slovensko-český klub pripravuje spolu s partnermi otvorenie prvej slovenskej materskej školy v Prahe. Právny rámec zaručuje podporu takého projektu zo strany štátu, dá sa počítať s ďalšou podporou na grantovej báze v ČR i SR. A nechýba to najdôležitejšie – postupne dokumentujeme záujem o umiestnenie detí. Hlásia sa aj ľudia, ktorí by v škole chceli pracovať či inak pri jej založení pomôcť.

O škole uvažujeme najmenej rok, impulzy prišli od našich členov, regionálnych pobočiek, zo slovenského evanjelického zboru v Prahe a vo veľmi intenzívnej podobe aj z komunity okolo portálu SomvPrahe.sk.

Škola by mala byť v optimálnom prípade otvorená od školského roku 2009/2010, bude koncipovaná ako slovenská s vyučbou angličtiny. Nebude bazírovať na trvalom pobyt v príslušnej mestskej časti či vôbec na trvalom pobute v Prahe a v ČR.

Škola možno v blízkej budúcnosti nebude jediná, vzhľadom na záujem, aký cítime, môžu nasledovať ďalšie v iných mestách (napríklad v Brne). Budeme monitorovať, ako sa mení situácia, nálady, a v prípade, že sa taká potreba objaví, uvažovať môžeme v dlhodobejšom horizonte aj o základnej škole, čo je však omnoho náročnejšie.

Dôvodov, prečo sa atmosféra tak radikálne mení, je niekoľko. Určite medzi ne patrí aj masívny príliv mladých Slovákov do veľkých českých miest za prácou či štúdiom. Títo mladí ľudia prichádzajú nezriedka aj s rodinami, prípadne si ich vytvárajú tu v Prahe, avšak častejšie než predtým ide o čisto slovenské rodiny. Príliv je daný ekonomicky, ako aj prehľbujúcou sa európskou integráciou. Špecifický záujem o materské školstvo má aj ďalšie príčiny. Škôlok je markantný nedostatok, navyše mestské časti pri umiestňovaní do nich uprednostňujú deti s trvalým pobytom na svojom území. Lenže celý rad Slovákov, žijúcich dlhodobo v ČR, nemá v Česku trvalý pobyt vôbec!

Školstvo je dlhodobo najväčšou bolestou českých Slovákov. V päťdesiatych rokoch sa predovšetkým v súvislosti s rozvojom baníctva v ostravsko-karvinskem revíri pristáhalo na severnú Moravu veľa slovenských rodín. Mnohé deti mali problémy so zvládnutím češtiny. A tak prišlo v roku 1956 niekoľko nadšencov, spojených podporučíkom základnej vojenskej služby Štefanom Urbaškom, s myšlienkom založiť v Karvinej základnú školu s vyučovacím jazykom slovenským. Záujem žiakov kulminoval okolo roku 1970, keď existovali v tomto severomoravskom meste dokonca dve slovenské základné školy. Objavili sa pokusy založiť základné školy aj v Havířove, Ostrave a Prahe. V Karvinej a Prahe sa pokúšali aj o založenie gymnázií. Všetky tieto snahy však narazili na malý záujem. V súčasnosti už neexistuje žiadna slovenská škola, posledná v Karvinej-Mizerove skončila pre nedostatočný záujem rodičov po rokoch výnimiek z minimálneho povinného počtu študentov a po spájaní ročníkov na samom konci dvadsaťteho storočia.

Slovenská národnostná menšina sa pohybuje v právnom rámci, danom niekoľkými druhmi dokumentov. Medzi významné medzinárodné doku-

menty patria Rámcový dohovor o ochrane národnostných menšíň, novo ratifikovaná Európska charta regionálnych či menšinových jazykov, ako aj bilaterálna Zmluva medzi Českou republikou a Slovenskou republikou o dobrom susedstve, priateľských vzťahoch a spolupráci. Samozrejme, základnú úpravu ochrany práv príslušníkov národnostných menšíň obsahuje už Ústava ČR a Listina základných práv a slobôd. Konkrétna úprava je obiahnutá najmä v zákone č. 273/2001 Sb. o právach príslušníkov národnostných menšíň; dotačnú politiku (prostredníctvom ministerstiev kultúry a školstva) a ďalšie konkréta upravujú podzákonné normy. Z druhej strany upravuje vzťah Slovenskej republiky k tejto menšine Zákon 474/2005 Z. z. o Slovákoch žijúcich v zahraničí, na základe ktorého bol k 1. 1. 2006 zriadený aj Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí s vlastnou dotačnou politikou. Pre slovenskú menšinu boli dôležité aj zmeny v zákonom o občianstve, ktoré umožnili veľkej časti príslušníkov tejto komunity dvojité občianstvo.

Z hľadiska založenia materskej školy je však klúčový školský zákon a nedávna ratifikácia Európskej charty regionálnych či menšinových jazykov. K dodržiavaniu základných ustanovení ochrany sa ČR zaviazala v prípade slovenčiny, poľštiny, nemčiny a rómčiny, avšak podrobnej ochranu (podľa článku III charty) bude štát poskytovať iba poľskému a slovenskému jazyku. Poľština bude chránená na základe väčšieho počtu ustanovení, avšak len na území okresov Frýdek-Místek a Karviná, slovenčina v menšom počte bodov (37 oproti 42), avšak na celom území štátu. Európska charta regionálnych či menšinových jazykov je zložitý dokument s dikciou nie celkom obvyklou v našom právnom systéme, podrobnej rozbor sme uviedli v Slovenských dotykoch 11/2005. Charta garantuje napríklad práve aj podporu predškolských zariadení a základných škôl so slovenským vyučovacím jazykom. V prípade stredných škôl sa podarilo presadiť aspoň do dôvodovej správy príslub, že ak by sa objavila reálna požiadavka na vytvorenie takej školy, príslušný bod by bolo možné v súlade so školským zákonom ratifikovať dodatočne.

Podľa školského zákona triedu materskej školy možno zriadniť, ak sa k vzdelávaniu v jazyku národnostnej menšiny prihlási aspoň osem detí, materskú školu, ak budú triedy v priemere naplnené najmenej 12 deťmi. Za tých okolností musí štát zriadenie takéhoto zariadenia aj podľa charty podporiť. Vzhľadom na to, že neexistuje vôbec žiadne iné slovenské školstvo, mala by byť takáto podpora veľmi výrazná, pochopiteľne vrátane poskytnutia priestorov. Tým skôr, že profity slovenskej menšiny z ratifikácie charty sú skôr v morálnej rovine, než v podobe nejakých konkrétnych výsledkov.

Záujem 36 detí, aspoň 8 v každej triede, to nie je v tejto chvíli žiadny problém. Erudovaný personál tiež nie. Odhadlanie v Slovensko-českom klube nechýba. Verme teda v ústretosť štátu a obce a nič nám nestojí v ceste. Bude to malý krok a súčasne prelomový – začiatok novej etapy slovenského školstva v Českej republike.

ZÁVIŠ KALANDRA: ZVON SVOBODY

MARTIN KUČERA

Záviš Kalandra (1902-1950) byl ve 30. letech 20. století prvořadý český novinář levicové orientace, jeden z mála nedogmaticky myslících marxistických polemiků a kritiků, kteří měli vysokoškolské vzdělání. Pocházel z moravské rodiny s masarykovskou demokratickou tradicí, vystudoval na FF UK v Praze filosofii a historii, a i když měl napsanou doktorskou disertaci pozoruhodné kvality, obhajoby doktorátu se vzdal pro nával práce v komunistických periodikách. Byl průkopníkem hnutí česko-slovenské umělecké avantgardy, jedním z obhájců surrealismu, Osvobozeného divadla a divadelního programu E. F. Buriana. Přítel Mileny Jesenské, Karla Teigeho a Vítězslava Nezvala, Laca Novomeského a Vlada Clementise, manžel spoluzačladelky slovenské karikatury Ludmily Rambouské se v roce velkých moskevských procesů 1936-1937 nekompromisně rozešel s komunistickým hnutím a se stalinismem. Za protektorátu byl šest let vězněn v koncentračním táboře, po osvobození pokračoval v publicistické a vědecké činnosti, marně se snažil o obhajobu demokracie. Jako známý odpůrce totality a doktrinarismu byl koncem roku 1949 Státní bezpečností zatčen a v procesu s JUDr. Miladou Horákovou a spolupracovníky na jaře 1950 odsouzen k trestu smrti, který byl vykonán 27. června. Jeho žena ho přežila jen o pár měsíců. Teprve po listopadových událostech 1989 byl plně rehabilitován a k 28. říjnu 1991 prezidentem Václavem Havlem in memoriam vyznamenán Řádem T. G. Masaryka I. třídy.

V 90. letech se odborná veřejnost i obec širších zájemců mohla seznámit s Kalandrovým odkazem. Vyšla monografická studie Jaroslava Boučka i jeho doktorská disertace, byl vydán výbor z Kalandrovy publicistiky, vzorně uspořádaný Jiřím Brabcem, a nakladatelství Dauphin zpřístupnilo reedici jeho největší knižní práce České pohanství. Jediné, co prozatím zůstalo stranou zájmu, bylo Kalandrovo dílo slovakistické, z něhož nejvýznamnější je knižní esej ZVON SLOBODY, vydaný v létě 1948 na Slovensku pod pseudonymem Juraj Pokorný, pravděpodobně v překladu Laca Novomeského. Novomeský jako slovenský pověřenec školství a osvěty vydání knížky inspiroval a osobně zaštítيل. Český rukopis Zvonu svobody se nedochoval, byl zabaven StB s ostatními Kalandrovými papíry a zničen. Jde přitom o práci nejen stále podnětnou, nýbrž i čtivou a především zcela nepoplatnou do-

bově kanonizované marxistické ideologii. Kalandra v ní zpracoval slovenské události let 1848-49 u příležitosti jejich stého jubilea se snahou obhájit slovenské národní hnutí proti kritice Karla Marxe a Friedrika Engelse. Přistoupil k nim jednak ze sociologického hlediska a hledal jejich sociální determinanty, jednak komparativně. Důsledně srovnal poměry na Slovensku s revolučním hnutím v jednotlivých oblastech tehdejší Evropy, čímž jeho knížka získala na přesvědčivosti a nadčasovost. Nacionnalismus Slováků a Čechů ani neomlouval, ani nevelebil, ale ani nezatratil, snažil se naopak o hlubinný, objektivní, nezaujatý výklad hnutí početně malých národů. Marxův pohled na ně ukázal jako velkoněmecky, nacionalisticky a subjektivisticky předpojatý, což v době uveřejnění Kalandrova eseje vyžadovalo občanskou statečnost a ideovou nezaujatost.

Editor si byl vědom mimořádných kvalit nedoceněného Kalandrova textu, a proto se rozhodl připravit jej k vydání. Aby mohla být knížka po víc než šedesáti letech publikována pod jménem svého autora, bylo nutné ji tlumočit do češtiny (provést její retranslaci jaksi v Kalandrově zastoupení). Pro potřeby edice ji vybavil poznámkovým aparátem, kde objasnil autorem nevysvětlené kontexty, jmenné údaje a zejména doplnil odkazy na hojně citované prameny, a opravil věcné omyly, pokud se jich ve spěchu Záviš Kalandra dopustil. Kniha by měla být poctou českému hrdinovi svědomí, velkému propagátorovi rovnoprávných česko-slovenských kulturních vztahů i tzv. prvnímu slovenskému povstání, jímž na sklonku čtyřicátých let 19. věku Slováci poprvé vystoupili jako samostatný dějinotvorný činitel.

କିମ୍ବାନ୍ଦିର
ପାତାରୀ
କାନ୍ଦିଲା
କାନ୍ଦିଲା

tvorba

ŠTVRTÍ KOLLÁROVSKÍ VÍŤAZI

VLADIMÍR SKALSKÝ

V roku 2008 Slovenský literárny klub v ČR zorganizoval už štvrtý ročník Literárnej súťaže Jána Kollára - s podporou českých ministerstiev školstva a kultúry, ale aj Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí, a spoločne s partnermi, medzi nimi aj Slovensko-českým klubom. Už po štvrtý raz poznáme tri trojice víťazov – troch ocenených v každej z troch vekových kategórií. V roku 2009 nás čaká piate výročie.

Slávostné vyhlásenie výsledkov sa uskutočnilo 15. decembra v Nosickom paláci, sídle českého ministerstva kultúry. Tento rok bolo spojené aj s prezentáciou antológie slovenskej poézie v zahraničí Medzi dvoma domovmi, ktorú vydalo Svetové združenie Slovákov v zahraničí, Literárne informačné centrum a Matica slovenská. Nechýbal ani hudobný program.

Súťaž je anonymná a vypisuje sa v troch kategóriách: žiaci základných škôl, študenti stredných škôl a napokon študenti vysokých škôl vrátane doktorandov a ostatní mladí autori do 26 rokov. V porote zasadli spisovateľ Lubomír Feldek, literárny teoretik a riaditeľ Literárneho informačného centra Alexander Halvoník, a slovenský publicista a spisovateľ, žijúci v Prahe, Dušan Malota. Ceny odovzdali velvyslanec SR v ČR Peter Brňo, autor tohto článku ako predsedu Svetového združenia Slovákov v zahraničí a porotcovia.

Uzávierka súťaže bola ako každý rok symbolicky 28. októbra, v deň vzniku spoločného štátu, a porota po nej z prác mladých Slovákov i Čechov vybrala víťazné. V kategórii základných škôl si vavríny odnášajú prvá Klára Krpatová, druhá Štěpánka Holová (obe z Jablonca nad Nisou) a tretí Martin Vérteš z Havířova. V súťaži stredoškolákov sa na prvom mieste v zozname objavilo meno, už tradične obsadzujúce najvyššie priečky – Jakub Hudák z Prahy, nasledovaný Evou Haškovou z Úpice a Michaelom Pinkasom z Prahy. A v najvyššej kategórii, obosielanej predovšetkým slovenskými študentmi na českých vysokých školách, zvíťazila Katarína Džunková z Prahy, pred Annou Holečkovou z Liberca a Evou Bačinskou z Olomouca.

Mimoriadne sympatický je výpočet inštitúcií, ktoré súťaž podporili: Ministerstvo školstva, mládeže a telovýchovy ČR, Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí, Ministerstvo kultúry ČR, Literárne informačné centrum, Svetové združenie Slovákov v zahraničí, Slovenská národná knižnica, Slovensko-český klub, Spoločnosť Jána Kollára, Art Benický, Slovenský inštitút v Prahe, Metrostav, Microsoft a Slovenská reštaurácia Hotela Paulíny.

V Nostickom paláci kedysi žil a pracoval Josef Dobrovský. Nezneli tam preto cudzo obrodenecké slová Jána Kollára o slovenčine: „Žiadny jazyk na svete nemal vari toľko odporcov, neskúsil toľko nezaslúžených ubližení a prenasledovaní, nezápasil s tolkými nebezpečnými prekážkami, úškľabkami a rúhaním, nestratil toľko drahých pokladov, kníh a spisov, hned v hlavnom plameni, hned v podzemných skryšach a jaskyniach, ako náš tento, a predsa naposledy všetko šťastne prežil, nad nenávistou zvítazil a hlúpost zahanbil.“

Pretože však ide o súťaž pre mladých, má aj neformálneho mladého ducha, a tak cudzo nezneli ani slová porotcu Dušana Malotu, ktorými zdôvodnil svoju sympatiu k istej práci: „Pretože aj mne občas hrabe.“ Dúfajme, že takto sympaticky bude „hrabat“ čo najviac mladým ľuďom.

V tomto čísle predstavujeme víťazné práce...

PŘÍBĚH Z LEDU

KLÁRA KRPAŤOVÁ

„Mami? Kde je otec?“

„Teď ho nech, Jano, je nemocný,“ odpověděla matka, „před dvěma hodinami omdlel, teď leží v posteli. Lucie se před chvílí vrátila z vesnice s doktorem.“

„A...?“

Matka jen mlčky kývla směrem k ložnici.

Jano otevřel dveře a to, co uviděl, ho zcela ochromilo.

Jeho otec byl vysoký, dobře stavěný muž. Byl silný, vtipný a všude kam přišel, dovedl pomoci. Svou ženu miloval a syna vychovával pevnou rukou, uvyklou těžkostem života. Jano si ale na tvrdou práci neztěžoval. Otce měl rád a byl rád, když mu mohl jakkoli pomoci. Už od svých deseti let pomáhal otcí živit rodinu, a to obnášelo jarní těžbu ledu a jeho odvoz do nížiny, kde ho prodávali bohatým měštanům, letní a podzimní práci na poli a zimní lov zvěře. Otec byl vždy ten první, nenáviděl zahálku, ale za dobrou práci dokázal vždy odměnit, i když často jen povzbudivým slovem.

A teď ho skolila nemoc. Bezvládně ležel v posteli, v obličeji bledý, rty popraskané horečkou.

„Má jen horkou nemoc, paní Kramarová,“ promluvil po chvíli doktor, „myslím, že se ji pokoušel přechodit, ale na konec ho přemohla. Týden dva bude doma odpočívat, a bude zase zdravý.“

Jano si spolu s matkou a sestrou oddechl. Nic vážného otcu nehzilo. Ale... zítra měl Jano s otci vyrazit k plesu těžit ledové kvádry. Před párem dny již nanosili zásoby jídla a dřeva do srubu u plesa. Jestli teď budou dva týdny čekat, led roztaje. Ale zároveň mu bylo jasné, že o tom, aby otec teď někam vyrazil, nemůže být ani řeč.

Jano se o tom zmínil až u večeře.

„Peníze potřebujeme,“ pokývala ustaraně hlavou matka a obrátila se na Jana, „ale myslím, že není možné, abys šel sám, bez otce.“

Jano zalapal po dechu. Ani ve snu by ho nenapadlo, že by o tom matka vůbec uvažovala, ač v duchu po ničem jiném netoužil.

„Určitě bych to zvládl,“ ujistoval matku Jano, „cestu znám a otec by za mnou mohl dorazit hned, jak se uzdraví.“

„Nebo bych s ním mohla jít já,“ ozvala se Lucie.

„To nepřichází v úvahu,“ zasáhla matka, „a ty, Jano, také nemáš dobrý nápad. Je ti teprve sedmnáct a cesta k plesu je divoká a pleso samotné je nebezpečné. Sám bys to měl vědět nejlépe!“

„Dobrá,“ souhlasil Jano, „ale co tedy chcete dělat?“

II.

Jano se rozhlédl kolem dokola. Obklopovaly ho vysoké hory, bílý sníh a tmavé, zakrslé borovice. Tu a tam zahlédl stopy nějaké šelmy, ale jinak neviděl nic.

Povzdychl si a znova vyrazil na cestu, směrem k průsmyku mezi horami.

Když přísahal matce, že cestu k plesu zná, byl si tím opravdu jist, ale teď o tom pochyboval. Už tři dny byl na cestě a od té doby, co vyrazil, neviděl jediné stavení, jediného člověka. Věděl, že jestliže brzy nenajde pleso, nebo alespoň cestu k němu, nemá šanci přežít.

K průsmyku došel asi po dvou hodinách. Byl zasypán sněhem tak, že se v něm Jano bořil po kolena. Jakmile jej přešel, unaveně zvedl oči od země a překvapením i radostí klesl do sněhu. Před ním se otevíral výhled na údolí, jemuž dominovalo zamrzlé pleso.

Nemohl tomu uvěřit. Dokázal to!

Rozeběhl se z kopce dolů, a za chvíli už spatřil i srub, který tam otec postavil.

Do údolí to však z průsmyku bylo daleko, a tak se Jano po chvíli zastavil a prudce oddechoval. Potom se vydal na cestu již volnějším krokem.

Ke srubu došel před soumrakem. Ano, byl pravdu tady. Před ním stál srub, nedaleko tušil pod vrstvou sněhu první led a kousek dál po břehu byla ve skále jeskyně, zčásti zasypaná sněhem, kam se ukládaly ledové kostky, než přijelo pář horalů, aby pomohli dopravit led do nížiny.

Jano se ještě jednou nadechl a otevřel dveře srubu. Vešel, a přistoupil ke krbu. Narovnal do něj několik připravených polínek a zapálil je. Oheň se

rychle rozhořel a Jano si teprve teď uvědomil, jak moc je unavený. Svlékl si promočený kabát, palčáky, čepici a boty a rozložil je kolem krku, do kterého přihodil ještě několik polínek. Sám se zabalil do kožešin, které našel v jednom koutě, lehl si blízko ohně a brzy usnul.

Probudil se až pozdě dopoledne. Najedl se ze zásob srubu a pustil se do práce. Nejprve bylo potřeba odhrnout sníh z ledu, led nasekat, potom pilou rozřezat na kvádry a ty dopravit do jeskyně.

Jano pracoval den po dni od rána do večera a práce mu šla dobře od ruky.

Sluneční paprsky však byly den ode dne silnější, a to znamenalo, že led začíná tát. Toho se Jano obával, ale zatím se nezdálo, že by se na plese cokoli měnilo.

III.

Led měl již nasekaný, proto dnes vzal těžkou pilu a pustil se do další namáhavé práce. Těsně před poledнем se rozhodl, že si svlékne kabát, protože slunce začínalo hřát a navíc se zapotil při práci, když v tom za sebou zaslechl zavrčení. Pracoval zády ke břehu, a proto neviděl, kdo nebo co je za ním. Rychle se otočil. Spatřil obrovského horského medvěda, který se k Janovi rychle přibližoval. Jano dostał strach. Pevně stiskl pilu a pomalu ustupoval do středu plesa. Ale medvěd za ním. Jano byl tak napjatý, že si ani nevšiml, jak se mu led pod nohami začíná bořit. Zjistil to v okamžiku, kdy se propadl do vody. Vykřikl. Potopil se pod hladinu. Tělem mu projel jako tisíce jehel třeskutý chlad. Zimní kabát hotížil a ke dnu ho táhla i těžká pila. Cítil, jak se mu do úst dере ledová voda. Dlouho se nerozmýšlel a pilu pustil. Pak začal ostrými tempy plavat k hladině, kde se zhluboka nadechl čerstvého vzduchu. Zahlédl, jak se medvěd rychle vrací na břeh.

Možná, že taky pocítil oblevu, pomyslel si Jano a podíval se do hlubiny, kde nenávratně mizela upuštěná pila...

IV.

„Ze dna Štrbského plesa byl vytažen unikát. Pila, která do počátku minulého století sloužila k řezání ledu na vysokohorských plesech, má při své délce více než dva metry a hmotnosti devět kilogramů velmi působivé rozměry. Potápěči ji vytahovali z hloubky téměř šestnácti metrů více než hodinu a po vytážení přišli na to, že se jedná o pilu, pomocí které se těžily ledové kvádry do lednic a sklepů...“

Zpráva z tisku 22. října 2008

TAJEMSTVÍ LÉTAJÍCÍHO MNICHA

ŠTĚPÁNKA HOLOVÁ

Možná je to jen pověst – ale spíš ne: Cyprián z Červeného kláštera, zvaný též Létající mnich, je skutečná historická postava a významný učenec slovenské minulosti. Názory na to, zda skutečně sestrojil létající stroj a úspěšně se na něm vznesl, se ale rozcházejí.

Turisté, kteří míří do Pieninského národného parku, Červený klášter mi-nou jen málokdy. Při jeho návštěvě se také mohou dozvědět pověst o mnichu Cypriánovi, který tu provozoval alchymii, léčil své spolubratry a toužil se vznést k nebesům jako pták. Postavil si prý proto okřídlený stroj, za pomocí dábla jej dolekl na vrchol Troch korún a tam se odlepil od země. Odtud prý doletěl až k Mořskému oku, dál se zkazky o jeho osudu rozcházejí. Podle jedných ho hrom srazil k zemi, protože člověku létat nepřísluší. Podle druhých opovážlivce potrestali církevní otcové doživotním žalářem nebo dokonce upálením.

Není nejmenších pochyb o tom, že mnich Cyprián je skutečná historická postava. Doklady o tom jsou ke spatření nejen v Červeném klášteře, ale i na dalších místech. Především pak v Slovenském národním muzeu v Bratislavě, kde se nachází jeho herbář, výmluvně nadepsaný jeho jménem – mimochodem, nejstarší dílo svého druhu, které se na území Slovenska zachovalo. Je datovaný letopočtem 1766. Ukazuje, že autor byl velmi vzdělaný muž, který ovládal řadu jazyků, včetně latiny, řečtiny, němčiny, polštiny a samozřejmě i slovenštiny. Nejde totiž o pouhou sbírku rostlin; autor dílo doplnil i pozoruhodně svěžími a neortodoxními názory na tehdejší lékařskou vědu i na své okolí. Alchymistické značky, jimiž je text vyšperkován, svědčí o tom, že Cyprián se skutečně věnoval i „hermetickým vědám“.

Ví se také, že Cypriána jeho spolubratři považovali nejen za dobrého lékaře, ale i za všeuměla, který do jejich kláštera přišel s velmi dobrým vzděláním. Bezpečně je také známé datum, ve kterém složil slib v kamaldulském řádu (13. září 1753) a rok, kdy přišel do Červeného kláštera (1756), který tomuto řádu patřil. O jeho životě před tím však historikové mnoho nevědějí.

Teprve v minulém století se podařilo badatelům zjistit jeho pravděpodobnou identitu. Mnich Cyprián se původně jmenoval František Ignác Jäschke a narodil se 28. července 1724 v polském Slezsku. Jeho otec byl ve Wroclawi krejčovským mistrem. Má se za to, že vzdělání získal nejen ve Wroclawi, ale i v Itálii.

LETADLO NA HRANICI INKVIZICE

Spojit úspěšného léčitele, milovníka přírodních věd i alchymie s dáblem není pro lidovou obrazotvornost nic těžkého. Cypriána však v Červeném klášteře předcházelo několik jiných mnichů s podobnými zálibami, žádný z nich však nevstoupil do legend. Pokud někdo skutečné historické postavě připsal pokusy o sestrojení letadla, pak k tomu nejspíš měl nějaký konkrétní důvod. Je proto velmi pravděpodobné, že v pověsti o létajícím stroji na Slovensku 18. století se musí ukryvat alespoň zrnko pravdy.

Vzbudil jsem se někdy uprostřed noci a sedl si na rozviklanou židli. Můj dům byl u lesa. Jako celá vesnice i já zrovna zaslechl něco, co odtud nejspíš pocházelo. Vzal jsem si na sebe černý kabát a šel se podívat ven. Vydal jsem se do lesa a šel tam, odkud zvuk vycházel. Už jsem stál mezi několika stromy a přede mnou byla mýtinka. Viděl jsem malé světélko. Zůstal jsem za stromem, když jsem zaslechl lidský hlas, nechtěl jsem, aby mě ten dotyčný viděl. Zaslechl jsem, jak něco říká, ale jediné, co jsem slyšel celé bylo „konečně i my budeme moct...“. Jenže potom jsem zaslechl kroky a vydal se zpátky. Rozeběhl jsem se po kamenné cestě, klacíky mi křupaly pod nohami. Snad mě nikdo nezaslechl, pomyslel jsem si. Už jsem byl přede dveřmi, když mě někdo zatahal za kabát. „Dnes odvezli kopretinu,“ řekl známý hlas. Otočil jsem se. „Cože?“ zeptal jsem se a už věděl koho. To Cypríán stál za mnou. Věděl jsem, o co jde. Kopretina je přezdívka pro jednu tajemnou dívku. Nikomu neřekla své jméno a když často chodila s kyticí kopretin, dostala tuto přezdívku. Hodně lidí ji pomlouvalo, a teď na to doplatila. Otočil jsem se a vešel dovnitř. Koukl jsem se ještě ven a pozoroval Cypríána. Že by on byl v tom lese? Co by tam dělal? Sedl jsem si zase na židli a koukal po prázdné místnosti. Venku bylo úplně ticho, uvnitř tma... Probudil jsem se s hlavou na stole. Celý pokoj byl plný nepříjemného slunečního světla. Stoupl jsem si a přistoupil k oknu. Z venku byl slyšet křik. Rozhlížel jsem se po cestě a jiných domcích, ale nic jsem neviděl. Rychle jsem vyběhl ven. Lidé stáli venku před domy a koukali jedním směrem. Černovlasá žena křičela v držení dvou mužů a natahovala ruku po malé holčičce. Dva muži a ona zmizeli v dálce a všechni z vesnice se vracejí do svých domů. Holčička stála sama před domem. Je jistě spousty lidí, co by ji pomohli, ale každý se bál. Všechni koukali z okna na dívku. I já koukal zevnitř. Šel jsem do kostela za Cypríánum. Otevřel jsem obrovské dveře a koukl se na něho. „Na čem pracuješ?“ zeptal jsem se. „Nevím, o čem mluvíš,“ řekl Cypríán a zatahl mě do malé místnůstky za varhany. „O čem víc?“ zeptal se mě Cypríán a udiveně se na mě koukl. „Řekni, na čem pracuješ?“ Neodpověděl jsem. „Pojď se mnou,“ zavolal na mě a od té doby neřekl skoro nic. Šli jsme po kamenné cestě a potom po lesní cestě. Došli jsme na onu mýtinu a šli dál. Cypríán mě vedl do jeskyně. Spatřil jsem velký dřevěný stroj. „I lidé budou moct létat,“ řekl Cypríán s nadějí v hlase. „Vypadá to skvěle,“ pořádně

jsem si stroj prohlédl. „Už jsi to zkoušel?“ zeptal jsem se a napjatě čekal na odpověď. „Ne, potřebuji pomoc, aby to nikdo neviděl.“ „Pomůžu ti,“ řekl jsem a Cyprián to zjevně čekal. „Zkusíme to v neděli večer. Sejdeme se tady,“ řekl a já souhlasil. „Půjdu,“ odpověděl jsem a odešel domů. Už byla skoro tma. Šel jsem okolo sousedních domů. Jakoby zraky všech lidí spočinuly na mě. Zase jsem byl uvnitř. Kde asi teď je malá dívka? Co se stane v neděli večer? Seděl jsem zase u stolu a koukal ven z okna. Všichni chodili kolem a dívali se dovnitř. Šel jsem do vedlejší místnosti bez oken. Sem nikdo nemohl. Žádné oči se sem nedostaly. Ale lidské ano. Zaslechl jsem kroky ve vedlejší místnosti. Vrátil jsem se tedy zpátky. „Co chcete?“ zeptal jsem se muže, pro mě zatím neznámého. „Slyšel jsem vás mluvit v kostele, a vím, o co jde. Vím o neděli večer. Rozmluv mu to, znič to, nebo se podělím o naše tajemství,“ řekl a odešel. „Eh...“ vypadlo ze mě, když byl pryč. Dny ubíhaly a už byla sobota ráno. Dívence už dlouho nikdo neviděl. Seděl jsem na posteli a koukal z okna. Naproti ze starého domu na mě koukal muž. Ten muž na mě teď udělal posunky a potom zmizel. Večer jsem nemohl spát a ráno jsem nemohl být vzhůru. Celý den byl podivný... Byl nedělný večer a já stál schovaný za stromem. „Ihnad přestaňte!“ křikl jeden muž. Ale Cyprián nasedl do velké dřevěné krabice a vrtulky se začaly točit. Jel ze straně a čekal, že vzletí. Jenže na stráň vyběhl druhý muž. Hodil hořící klacek na létající stroj. Když stroj opustil zemi, vypadal nadějně. Rozletěl se. Potom ale začal hořet celý a začaly padat velké kusy dolů. Já už teď stál na kraji srázu. „Promiň,“ řekl jsem potichu a oči sklopil k zemi.

TÁBOR ZÁHAD

MARTIN VÉRTEŠI

Mirek byl normální třináctiletý kluk. Každým dnem přišel ze školy, hodil aktovku do kouta a šel ven před dům hrát s kamarády fotbal.

To byla jeho každodenní rutina. Ve škole problémy neměl, učivo mu říkal, „samo do hlavy“. Večer jen vždy napsal úkoly a bylo hotovo.

Už rok měl ale tento stereotyp, který ho sice bavil, ale neuspokojoval, trochu zpestřen.

Jeho kamarád Dominik ho totiž přivedl do skautu a jemu se tam tak zalíbilo, že tam začal docházet pravidelně. Už je členem rok a stále ho to baví.

Na tyto prázdniny se ale těší nejvíce. Maminka mu totiž dovolila jet s oddílem na tábor! No dovedete si představit, co to bude? Samá legrace, hry, soutěže, kluci, které už moc dobře zná, a to, co je na táboření asi nejlepší - spaní v podsadových stanech... no prostě super!

Odjezd byl naplánován hned na druhého července. Mirek, jen co přišel domů s vysvědčením, si nachystal svou obrovskou krosnu, kterou dostal na Vánoce (hlavně kvůli tomuto táboru) a začal balit.

Jak si myslel, že je jeho krosna obrovská, tak byla najednou malá. S každou věcí, kterou tam dal, se prostor zmenšil, jako by tam těch věcí dal deset.

Nakonec k tomu musela přijít maminka, aby se Mirek vůbec někdy vypravil.

V sobotu druhého července v sedm hodin a patnáct minut stál Mirek v hale vlakového nádraží. Vzadu zahlédl povědomé tváře, a tak se tam vydal. Už ted začal pocitovat menší problémy v chůzi s takovým závažím na zádech... nesl tam necelých dvacet kilo!

Přistoupil k hlučku stojících skautů a začal se s nimi zdravit. Jak bylo vidět, vedoucí Jarda tam ještě nebyl. Každý, včetně Mirka, byl ve svém kroji a u sebe na zemi měl položenu podobnou tašku jako on. Všichni hýřili vtipnými poznámkami a Mirek se do rozhovorů hned zapojil. Ještě však nestačil ani pořádně něco říct a objevil se Jarda. Muž středního vzrůstu, na první pohled silák, s krásně upravenými hnědými vlasy, ve sportovní obuvi a kroji.

„Ahoj kluci!“ začal hned Jarda.

„Ahoj Jardo, ahoj Jardo...“ začalo se ozývat od každého. Je to možná divné, ale Jarda si ještě za ty roky, co oddíl vede, nevysloužil žádnou

přezdívkou. Někteří kluci, jen co do oddílu vstoupí, hned chytnou nějakou tu přezdívku podle něčeho, co se jim přihodilo, nebo podle nějaké jejich vlastnosti. Ale Jarda zatím nic...

Když Jarda provedl přepočítání a zjistil, že jsou v plném počtu, odvelel celý oddíl na perón. Měli namířeno na Slovensko, na Žlutou říčku.

Zanedlouho se příšoural osobák do Ostravy-Kunčic a kluci začali nastupovat. Nakonec si začali podávat společné oddílové náčiní, uložené ve velkých krabicích.

Cesta do Ostravy nebyla moc dlouhá, takže některí se ani neusazovali. Přestup byl provázen velkým zmatkem, poněvadž nikdo pořádně nevěděl, kam má jít, a na přestup bylo pouze pět minut. Vše naštěstí zachránil Lev, který zahlédl cedulkou s nápisem Rychlík - Velká Čaboň.

Dohromady obsadili tři kupé. Mirek byl v kupé se Lvem, Bobrem, Sovou a Wapim.

Všichni hráli polovinu cesty „Člověče, nezlob se“ a zbytek cesty bud dělali prostě „Blbosti“ nebo dělali „Blbosti“.

Z vedlejších kupé se ozýval smích a řev, nikdo jen tak neseděl a nekoukal z okna.

Překolejili se přes hranice a jejich nadšení dostupovalo vrcholu.

Stále se vnořovali do méně a méně obydlených krajin a to jim lahodilo... čím méně lidí, tím více dobrodružství!

Jarda právě přišel nakouknout do Mirkova kupé a zeptal se: „Tak co, kluci, jak se těšíte?“

„No úplně hrozně!“ řekl Bobr a ostatní už ani nic neříkali, protože Jarda stejně věděl, že jsou na tom stejně.

„A za jak dlouho už tam budeme?“ zeptal se nedočkavě Lev.

„No přibližně za dvacet minut. Nebojte, dočkáte se.“

Jarda opustil kupé a zamřítil vedle. Kluci si hned začali balit drobnosti, které si na cestu vybalili, a naposledy před příchodem do tábora se nasvačili.

Dvacet minut se v nedočkovosti hrozně vleklo, ale přece jen uběhlo. Vlak začal brzdit, skřípět a drhnout o kolej, když konečně zastavil. Nejprve se vyneslo ven oddílové náčiní a poté každý vystrnul své „bágly“.

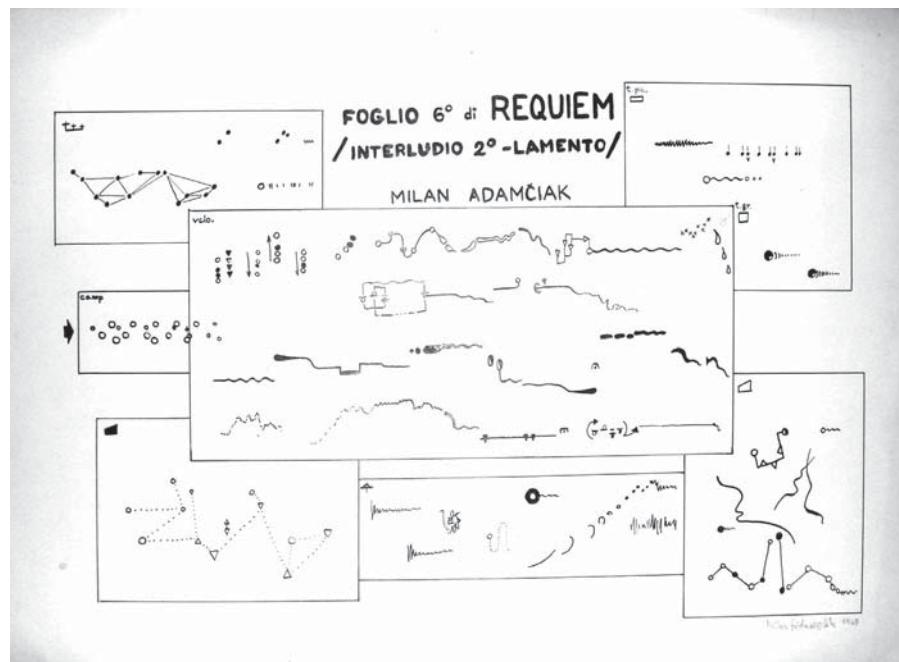
V zástupu vyšli ven před budovu a Jarda se začal dívat po ukazatelích.

Vydali se po malé pěšince do mírného kopečka. Sledovali žlutou značku. Pomalu přecházeli do zalesněného terénu a spolu se stromy také přibývalo nepříjemného hmyzu.

Co chvíli se někdo oháněl kolem sebe a tyto komické situace vzbuzovaly vždy vlnu posměšků a smíchu.

Došli na malou mýtinku s několika stromy a rozhodli se dát si zde přestávku. Většina oddílu se usadila na svahu, který tu z jedné strany zasahoval. Některí pili, jedli, jiní si jen povídali.

Jarda se vyplhal na svah a zašel hloub do lesa, kde na něj kluci již neviděli.

Všichni už byli nachystaní k odchodu, když přišel Jarda: „Zatím nikam nepůjdeme. Zahrajeme si tady nějaké hry.“

Vtom se začaly z davu ozývat řeči jako „cože?“, „proč jako?“, ale ne-trvalo to dlouho, protože kluci měli přeci jen z Jardy určitý respekt. Věci si uložili pod urostlý strom nedaleko svahu a shromáždili se do hloučku.

„Tak jakou hru si zahrajem?“ řekl Jarda.

„Co třeba tu, kterou jsme hráli na výpravě v Ještěrovicích?“ navrhl Ježek.

„Aha, máš na mysli Boj o mapu, že? No, to je skvělý nápad,“ souhlasil Jarda a už začal chystat věci ke hře.

Smyslem celé hry bylo obsadit co nejvíce území tím, že plnili různé úkoly. Hra skončila asi za hodinu a půl. Mirek a Lukáš se umístili na třetím místě z osmi dvojic. Následovaly další hry, jako: boj o ostrůvky, lov na komáry, stolař apod. Když dohráli poslední hru, Jarda rozhodl pokračovat v cestě do tábora. Co však zjistili hoši, když ušli několik set metrů... byli v táboře.

Vše bylo jasné - Jarda věděl, že už jsou blízko, a proto rozhodl počkat a zahrát si hry... a ani žádný z úkolů hochy nesměřoval tímto směrem.

Ted už se tím ale nezabývali, ted začali prozkoumávat okolí tábořiště - místa, kde prožijí příští týden.

Byla to louka, kterou ze tří stran „obeplouvala“ řeka. Na čtvrté straně stál krásný borovicový les. Voda byla průzračně čistá, slunce nádherně svítilo... hoši neodolali a hned šli vodu vyzkoušet. Pravda, nebyla ještě úplně prohřátá; slunce svítilo až od poloviny minulého týdne; chlapcům to však nevadilo, byli otužilí.

Zanedlouho je však Jarda vyhnal z vody a ukázal na svůj již postavený stan. Ted měli kluci za úkol postavit si stany přesně podle něj. Jarda přitom chodil kolem a pomáhal tomu, komu to nešlo.

Jako první měli hotovy svůj stan dvojice Standa-Mlejnek a Lukáš-Wapi. Ty si vzal Jarda na pomoc při stavbě kuchyně.

Do večera bylo vše hotovo a utahaní hoši usnuli do pěti minut. Jen Jarda ve svém stanu byl vzhůru dlouho do noci a vymýšlel program na několik dalších dnů. O tom však kluci neměli ani tušení...

Po ranním vstávání a po rozcvíčce následoval dopolední program: obhlídka a mapování okolí.

Vydali se směrem, kterým zde včera přišli. Minuli můstek přes řeku a začali stoupat do mírného kopce. Zanedlouho se ocitli v lese, kterým pokračovali prošlapanou stezkou. Krajina se ale pozvolna měnila na skalnatou. Když už celou levou stranu stezky obklopovaly skály, podal kdosi návrh, aby ty skály prozkoumali důkladněji.

Jarda rozpáčitě souhlasil, a tak se kluci začali rozlézat po skalních výstupcích. Mirek byl ze všech nejvíce napravo, chtěl prozkoumat oblast, kde se ve skalních puklinách bujně rozrůstala vegetace.

Nevnímal nic kolem sebe. Měl hlavu jen pro skály - takové dobrodružné

věci byly pro něj jako stvořené. Velice rád prozkoumával divoké a nedotčené kouty, lesy, skály a kraje. Dobrodružství vyloženě vyhledával.

Z jeho úvah a postupování vzhůru ho náhle vyrušil nějak moc hlasitý hovor. Otočil se směrem, kde předpokládal původ hluku, ale stejně nic neviděl. Zřejmě by nad tím jinak mávl rukou, ale hovor byl stále hlasitější a hlasitější. Rozhodl se tedy podívat se, co se děje; to nebude určitě jen tak.

Zanedlouho už spatřil hlouček stojících hochů. Zrychlil chůzi, až dorazil až k nim: „Co se děje?“ zeptal se.

„No, podívej se! Kluci, pustte ho tam!“ řekl Radek a ukázal někam jako by do útrob hloučku.

Ostatní trochu ustoupili a Mirek se prodral do středu. Byl zde kus relativně rovné skály a cosi se na ní bělalo. Ano, byl to nápis křídou. Když už byl opravdu blízko, začal číst text.

„*Kdo čteš toto ohlášení, bud si jist, že pokud do dvaceti čtyř hodin neopustíš prostor nejbližšího okolí, budeš toho litovat. Toto je území Hnědých Bobrů, a ti si jej budou bránit.*“

Jakmile dočetl tuto zprávu, napsanou růžovou křídou, otočil se na ostatní. Podvědomě hledal nějaké vysvětlení, ale kluci se na něj jen dívali a měli v obličeji stejný výraz jako on.

Hlavou se mu honilo několik myšlenek: Nedělaj si z něj kluci jen legraci? Pokud ne, tak kdo to sem napsal? Kdo jsou Hnědí Bobři? Existují vůbec? A jak je toto oznámení staré? Co když už je tady několik let?

Během jeho přemítání sem přispěchal Jarda, informován po cestě Lukášem. Všichni najednou zmlkli a uvolnili cestu Jardovi.

Jarda přistoupil ke skále a přejízděl řádky očima. Poté trochu odstoupil a zamyslel se.

„No ted a tady s tím nic neuděláme, ani nic nezjistíme. Budeme pokrátovat v mapování okolí a o všem se poradíme až v tábore,“ rozhodl Jarda.

Kluci však byli při další cestě tak rozrušeni, že Jarda je stejně zanedlouho musel odvést zpět do tábora. Po cestě se tvořily hloučky rokujících hochů, každý měl na věc svůj názor a chtěl se o něj s ostatními podělit.

Po zbytek dne Jarda kluky rozdělil do skupinek a rozdal jim práci. Stihli vykopat odpadní jámu, postavit „mini molo“ na břehu řeky a vztyčili oznamovatel a sloup na vlajku.

Po večeři svolal Jarda poradu kvůli záhadnému nápisu. Nebylo to však to, co si hoši představovali. Jarda jim jen řekl, aby raději dávali větší pozor, ale že zatím se nic neděje.

Noc proběhla v klidu, ale na druhý den musel Jarda odvolut své původní ohlášení a připustit, že se opravdu něco děje. Ale vezměme to po pořádku:

Ráno byla nejprve rozsvíčka a poté snídaně. Potom si hoši šli uklidit ve stanech, aby neměli problémy při následné kontrole. Wapi byl, jako dosud,

vždy první, a proto si šel prohlédnout vývěsku. Vzápětí však přiběhl a křičel: „Rychle! Rychle, pojďte se podívat!“

Kluci tomu nerozuměli, ale vzápětí pochopili. Na vývěsce přes denní program byl připíchnut zelený pergamen a na něm text: „Varujeme vás! Myslíme to vážně! Pokud urychlenu neopustíte toto tábořiště, bude zle!“

Všichni se drali dopředu, aby si to mohli pročíst. Zanedlouho zaslechl hluk i Jarda a přišel. Jediným pohledem prozkoumal vývěsku a otočil se k hochům: „Měli jste pravdu. Musíme zavést určitá opatření. Ode dneška bude každou noc v táboře hlídka. Rozdělte se na dvojice. Nebo jinak... Každou noc bude mít hlídku jeden stan. Začíná Lev s Lukášem.“

Ten den se udaly ještě závody obratnosti, ale kluky to z jejich rozechvělosti nedostalo. Další chod táborového života kluci vůbec nevnímali. Jejich mysl zaměstnávaly události naprosto jiné!

V úterý dopoledne kluci zhotovali vodní klouzačku. Po obědě se nad ní chvíli rozplývali, a potom se vydali na výlet.

Do tábora se vrátili až pozdě večer. Už ani nebyl čas na něčem se domlouvat - hned šli unaveni spát.

„Vstávejte! Vstávejte! Rychle! Stala se pohroma!“ S těmito slovy běhal Sova, ranní ptáče, kolem stanů a budil hochy. Nikomu se samozřejmě nechtělo z prohráté postele, ale stejně by zanedlouho museli vstávat.

„Co se zase děje?“

Nemusel jim však ani odpovídat, protože jen co vylezli ven ze stanu a otevřel se jim pohled na zátoku, pochopili jeho zcela oprávněnou reakci. Klouzačka byla rozřezaná napůl! Jedna půlka byla kdoví kde, musel ji odnést proud, ale druhá byla na břehu. A na této jedné polovině byl také kus zeleného pergamenu s nápisem „Hnědí Bobři“.

Jarda, který byl výjimečně u tohoto odhalení jako jeden z prvních, hned reagoval: „Rychle se nasnídejte, půjdeme najít ty Hnědé Bobry. Už si vážně dovolují hodně.“

Všichni mlčky splnili Jardův příkaz a za půl hodiny stáli nastoupeni před táborem.

„Půjdeme tam do těch lesů,“ řekl Jarda a ukázal nahoru nad zátoku.

Vyšli rychlým krokem a zanedlouho byli v onom lese. „Jděte směrem nahoru a mějte oči na stopkách,“ řekl Jarda a sám se zařadil na konec.

Všichni šli tedy nahoru, jen Mirek se trochu zdržel, rozvázala se mu tkanička. Když se zvedal, zahlédl někoho, jak mizí v kroví. Ale ano, je to Jarda! Ale co, asi si jen potřebuje odskočit. Rozběhl se nahoru, aby dohonil ostatní.

„Tak co, viděli jste něco?“

„Ne, zatím nic.“

V tom se však v kroví mihlo tělo. Bylo vysoké a na hlavě mělo černou kuklu.

„Tady jsme, my, Hnědí Bobři!“ ozvalo se odtamtud.

Kluci se otočili a v okamžiku se rozběhli. Mirek se také rozběhl, ale spodem. Nadběhl si prchající osobě a najednou byla před ním. Mirek se vzepřel a skočil na ni. Povalil ji na zem a přitom se oné osobě svlékla kukla z hlavy.

Za chvíli přiběhli i ostatní kluci a vyděšené pohledy nebraly konce. Na zemi kromě Mirka ležel Jarda.

„Ano, jsem to já. Vše vám vysvětlím.“

Jarda skutečně vše vysvětlil: On dělal vše, co domněle dělali Hnědí Bobří; od nápisu na skále až po rozřezanou klouzačku. A důvod byl jasné: Chtěl zpestřit tábor a měl také v úmyslu zjistit, jak jsou bystří a chápaví. Ano, vše už bylo jasné.

Zbytek tábora proběhl v ulehčené náladě. Vyrobili si novou klouzačku a nakonec jim ani nevadilo, že o tu první přišli.

HERBERT ROBÍ DO POPU

JAKUB HUDÁK

Ked som mal trinášť, objavila sa mi na brade ryha ako po miniatúrnom pluhu, ktorý ani zvuk nevydáva. Neustále som sa na ňu pozeral v zrkadlách, starostlivo som pozoroval aj svoj odraz vo vitrínach a dúfal som, že mi na prehliadke neuberú body z mojich celkových deväťdesiatich šiestich bodov krásy za archetyp číslo štyri, ekumenický, teda za krátko ostrihaného, čiernovlasého tmavokožca s čiernymi očami a štíhlou, vysokou postavou do veľkosti overalu sto dva. Ked mi mamina povedala, že som sa narodil ako tlstučký albín s očami do nebeskej modrej, o akej sa hovorí v štrnástej lekcii rádžajogy, roztrhal som všetky fotky, ktoré to dokazovali. Rodičov som týmto činom nechal stáť s ústami, aké majú veľmi nešťastní kapríkovia a ďalej sa už o mojom batofatstve nezmieňovali.

V šestnástich mi došlo, že zväčšujúca sa ryha, ktorá mi brázdila kožu pod spodnou perou, urobí časom z mojej brady bradu otváraciu, že teda budem mať riťku. Tá by mi na prehliadke ubrala viac než polovicu z mojich deväťdesiatich šiestich bodov! Moje nádeje na to, mať naozaj pekného šéfa, by boli pochované. Zostal by som naveky na prehliadkovom móle! Takže sem došla evolúcia človeka? K riťkám? Na čo je, preboha, to, keď má niekto rozrezanú bradu? Adaptujem sa vari na to, aby som raz mohol zbierať zrno zo zeme bez pomoci rúk? Začal som si cez spolužiaka zháňať nelegálne botoxové ihly a úroveň prehnutia brady tým zmenšovať. Mesiac až mesiac a pol to vydržalo, potom sa však botox rozostúpil a koža sa mi zarezala na svoje miesto ako nohavice do zadku. Potreboval som viac botoxu! Viac botoxu z marockých plantáží!

Pred niekoľkými dňami som si kúpil ďalších päť ihiel. Pred spaním som si vsunul špičku ihly pod kožu a palcom pritlačil malý piestik. Botox sa mi roztiekol okolo silnejúcej vrásky a začal ju vypĺňať. Masíroval som si bradu, aby som v nej mal aspoň trochu citu, ktorý botox tak účinne odplavil. V rozprávke by to najskôr urobilo „Plop!“. To som ešte nevedel, čo to bude robiť ráno.

Posadil som sa na posteli a do očí mi napľulo slniečko. Odhrnul som periny, posadil sa k veľkému sekretáru s lŕčidlami a zrkadlom a poplieskal sa po nose. Ruky som mal pod stolíkom. Zasa som sa poplieskal. Pozrel som sa na svoje ruky a strážil som ich. Napriek tomu sa zase ozval ten rozhnevaný plieskavý zvuk a bolest v nose, ktorá sa ma pokúšala rozzúriť. Zaškúlil som si na špičku nosa a uvidel tam malý pampúch, ktorý na mňa z brady

nečujne kričal, sprevádzal to veľmi výrečnými gestami ručičiek, ktoré mu vyrastali z miest, kam by som mu vsadil uši, keby som mal tú moc. Keď som sa snažil byť veľmi potichu a zatvoril okná, počul som ako kričí: „Ja som Herbert, kamoš! Botoxový kamarát! Hej, Herbert hovorím! NAŽRAŤ!“

Nevkusné stvorenie.

Potriasol som hlavou, ale Herbert, môj „botoxový kamarát“, nezmizol. Chytil sa za môj nos a pritiahol sa, aby ma začal hrýzť do perí. Bol totiž hladný. Zmätene som dobehol do kuchyne, nasypal si do misky niečo málo vločiek a sadol som si k nim, aby som sa naraňajkoval. Herbert predsa nemohol byť skutočný, raňajky všetkému pomôžu. Pozrel som sa do misky, ale tá bola prázdna. Počul som len, ako Herbert labužnícky pomľaskáva. Bol totiž hladný. Chudáčik. Omotal som ho uterákom a naraňajkoval sa. Bol som totiž tiež hladný. Ale dalo to prácu – rozozárený Herbert sa trhal zo strany na stranu a ja som sa nemohol traftiť lyžicou do úst. Skoro som si vyhodil sánku. Preboha! Ešte tak, aby som išiel na prehliadku so zadŕtovanou čelusťou! Možno by som si tam niekam mohol napasovať bižutériu...

Vzal som do ruky telefón a vykrútil číslo kamaráta, ktorý mi predáva botox.

„Si to ty? Ten botox, čo si mi predal...“ zrazu som sa zarazil. Čo som mu chcel vlastne povedať? Že ma jeho botox oslovuje, hryzie, mláti a že mi požiera jedlo?

„No, čo je s ním?“

„On na mňa hovorí, vraví mi kamoš a zjedol mi raňajky. Do kelu, ved' on si ku všetkému ešte hovorí Herbert!“

Z druhej strany sa chvíľu nič neozývalo. Potom len: „Herbert, hovoríš? Kedy máš prehliadku? Tento štvrtok? Tak dobre. Neboj sa, všetko zariadim...“

„Prečo ty?“

„Bola by to galiba!“

„Tak... vdaka. Maj sa,“ zavesil som skôr, než stihol čokoľvek odpovedať, ale neurobil som to naschvál. Rozhodol som sa do štvrtka nevyliezať z posteľe. Uvidírm, či teda niečo vyrieši...“

Bolo štvrtkové popoludnie a množstvo mladých ľudí s imitáciami môjho Herberta sa hrnulo na štadión. Dnes sa do nášho mesta mal dostaviť sám Majiteľ, ten, ktorý si zvelebil svet reťazcom všemocných kliník plastickej chirurgie a mal nám povedať, kolko bodov krásy máme a aký život teda prežijeme. Na štadióne stalo neuveriteľné kvantum zástupcov štyroch ekumenických archetypov krásy a každý mal na brade malého Herberta. Muselo ich byť aspoň tridsaťšisíc a takých päťdesaťšisíc ich prišlo na prehliadku. Ale tí ich Herbertovia nefungovali. Teda ako že tam boli, ale len tak viseli a občas niekomu jeho botoxový priateľ odpadol. Boli z gumy. Môj Herbert len neveriaci krútil hlavou. Trošku ho to bolelo – koniec-koncov jeho hlava

začína tam, kde končí moja brada a on by to naozaj nerád videl inak.

Postavil som sa do radu a pozeral sa, ako ma hodnotia pohľady starších, ktorí už prehliadkou prešli. Snažil som sa z ich tvári určiť svoje šance. Krok po kroku, minútu za minútou som postupoval radom dopredu ku sklenenej tabuli, pri ktorej stál Majiteľ. Ako brodit sa mokrými dunami piesku! Fakt to bol archetyp tri. Neuveriteľné! Tiež mal Herberta. Tiež neživú náhradu. Bol som nad ním – pri prehliadke sa môj Herbert rozreval na celé kolo a zjedol Majiteľovi manžetový gombík. Bol som taký pyšný! A poriadne a mal som prečo. Nakoniec som dostal deväťdesaťsedem bodov. Bude zo mňa stevard v lietadle! Toľko ľudí! Toľko cudzokrajných trendov! Ach, toľko obdivu! Som... ja som POPULÁRNY!

MÁ MILÁ BABIČKO

EVA HAŠKOVÁ

V Úpici 10.-12. října 2008

Má milá babičko,

když jsme 6. dubna tohoto roku odjížděly s mamkou a s tetou do Hospicu Anežky České v Červeném Kostelci, někde v hloubi jsem stále věřila, že jednoho dne přijdu k Tobě do pokoje a řeknu: „Babi, vzali mě na Lékařskou fakultu. Babi, udělala jsem maturitu. Babi, podívej, chci Ti ukázat harfu a něco Ti na ni zahráji.“ Bohužel, krátce po jedné hodině odpolední se tento sen rozplynul. Nevyplněná přání se změnila v prázdro. I když jsem věděla, že už Ti bylo mnohem lépe a nic Tě nebolelo, přesto jsem si stále sobecky přála, abys s námi ještě zůstala. Tolik toho zůstalo nevyřčeno...

Když se v srpnu roku 1925 narodilo v Malackách na Slovensku děťátko, holčička, dostalo jméno Mária. Maruška i přes zážitek druhé světové války dospěla a odešla do Čech. Tady se seznámila se svým budoucím mužem a v Úpici společně založili rodinu. Narodily se jim dvě dcery – starší Věra a mladší Eva. Té jsem se za několik desítek let poté narodila já.

Vybavují si svou první vzpomínku s Tebou. Bylo mi jen málo let, snad dva nebo tři, a Ty jsi mne přišla hlídat. Seděla jsem v pokoji na válendě a sama sebe se ptala, kdopak je ta paní, co k nám přišla a maminka se k ní tak má. Maminka mi vysvětlila, že je to moje babička a bude tu se mnou. Od té doby jsi mě hlídala ještě mnohokrát a užily jsme si spolu mnoho legrace, nemám pravdu? Až teprve nedávno jsem se dozvěděla, že to kolikrát bylo velice zajímavé hlídání. Jako jednou, když jsem se po židli vyšplhala k pootevřenému oknu a možná bych i byla vypadla, kdyby sis mě nevšimla včas. Sama ses mamce přiznala až několik let nato.

Nebo jak jsme spolu byly venku ještě s další paní, já zlobila a dostala od tebe první pohlavek. Stále si pamatuji ten pocit rozhořčenosti, jako by to bylo včera. Pohlavků jsem od tebe ale dostala velmi málo a proto s odstupem času musím přiznat, že byly všechny zasloužené.

S Tebou také souvisí mé kuchařské začátky. Kolik já se Ti navařila kafíček, když jsme si hrály na restauraci! „Jedno kafíčko, prosím.“ „Ano, hned to bude.“ Ráda na ty časy vzpomínám. Byla jsem sice malá, ale právě malé děti potřebují nejvíce pozornosti a Tys mi jí dávala dostatek. U Tebe jsem také poprvé uvařila pravou večeři a zároveň jsem sama byla svědkem Tvého kuchařského umění – někdy si při pohledu na těstoviny vzpomenu na Tebe v zástěre, jak děláš své vlastní domácí těstoviny a krájš je nožem na velkém, pomoučněném, dřevěném válku.

Když jsem byla malá, trávila jsem u Tebe mnoho času, ale když jsem vyrostla, mohla jsem u Tebe i spát. Bylo to vzrušující, ačkoli jsi bydlela pouhých pár minut od našeho domu. Brzy večer jsem si připravila postel, ustlala si a společně jsme se dívaly na televizi. Vzpomínáš si, jak jsi jednou usnula v křesle, po nějaké době se probudila a vyděsila se, jestli se nedívám na programy nepříslušné svému věku? Když jsi zjistila, že v televizi běží Limonádový Joe, neopomněla jsi mi připomenout: „Nekoukej se na to, jsou tam vidět podvazky, to není pro tebe!“ Tehdy mi bylo asi třináct.

Často jsme spolu večeřely, hrály karty nebo si jen povídaly. Pamatuješ se, jak jsem Tě učila hrát Prší? Uměla jsi jen Zelenou louku a tu jsme spolu často hrávaly. Ale já Tě chtěla naučit něco nového. Během naší hry často zaznělo: „Ty mě šulíš!“ To jsi říkala vždycky, když sis myslela, že podvádíš. Nikdy jsem Tě nepodváděla, ani v kartách, ani jinak, ale asi jsem neuměla vysvětlovat pravidla. Vlastně jsme Tě „šulili“ s mamkou jen jednou a to když jsme měli krátké pejska, naší černou fenku pudlíka Ketinu – tu, které jsi tak ráda říkala Sketa. Její oblíbenou hračkou byl a ještě stále je přískací párek. Pamatuješ, jak jsme ho nechali na podlaze a když jsi přišla na návštěvu, tak jsme sehráli divadélko na téma Kdo nám nechal na zemi ležet párek? Legraci jsi brzy prokoukla a všichni jsme se společně zasmáli. Přesto ses nikdy na návštěvě nezapomněla v legraci zeptat: „Tak co, už vám Sketa chcípla?“ Že to bylo v legraci potvrzuje Tvoje radost, jakou jsi měla, když jsme Tě vzali z Domova důchodců na výlet a Ty jsi ji po dlouhé době uviděla.

Mám s Tebou jednu moc krásnou vzpomínku. Venku je šero. V pokoji je přítmí, ačkoli je odpoledne. Na Tvém dřevěném stole se skleněnou deskou stojí krásný malovaný keramický servis. Z konvice stoupá pára a pokojem voní nasládle čaj. Na stolečku stojí dva hrnečky s podšálkem, cukřenka a ona vonící konvice. Sedím před Tebou směrem k oknu a nalévám nám oběma ten čaj. Stačí zavřít oči a znova se v tom pokoji s Tebou ocitnu, ucítím vůni čaje a uslyším, jak kostka cukru se šplouchnutím spadla do hrnečku. Beru hrneček do rukou a napiji se. Ten čaj je stejně dobrý jako tenkrát. Bohužel všechno jednou končí a i tato naše chvilka odezněla. Naši čajovou chvilku jsme si od té doby zopakovaly už pouze jednou u nás, s naším servisem se zlatou proužkou. Potom mezi nás vstoupil čas.

Kolikrát já se naprosila osudu, proč jsem se nenarodila alespoň o rok dříve! Když jsi poprvé spadla a zlomila si zápěstí, ještě jsem příliš nechápal, co se děje. Ale byla to předzvěst. Stáří se ozývalo stále častěji a Tvé pády a s nimi i náš strach o Tebe rostl. Vzpomínám si na svou sobeckost a touhu Tě k nám dovést na oběd, když jsem Tě vytáhla ven a snažila se Tě dovést k nám domů. Jako přemoudrý Brouk Pytlík jsem Ti radila, jak máš chodit a jak se držet chodítka – jenže je rozdíl mezi chůzí a sílou těla mladé dívky, co ještě nic nezažila, a babičkou, co na nohách prožila celý svůj život. Když jsi mi cestou upadla a nemohla vstát, uvědomila jsem si, že Tě sama nezvednu, že na to nemám sílu, že je mi zde veškeré bojovné mládí

k ničemu. Kdyby okolo nešel jeden pán a nepomohl Ti vstát, nechci si ani představovat, jak by to skončilo.

Pády se stupňovaly, pobytů v nemocnicích přibývalo. Nakonec nezbylo než Tě dát do Domova důchodců. Sama vříš, jak se Ti tam nechtělo, ale nebyla jiná možnost. Nedokážeš si představit muka, která musela zažívat má maminka, tvoje dcera, když se o tom rozhodovala. Byla rozpolcená mezi touhou nechat Tě dožít doma a zároveň věděla, že nechat Tě bydlet samotnou už není možné. Já byla ještě hodně mladá a mamka si uvědomovala, že se nemůže vzdát práce a začít se o Tebe starat.

Život v Domově důchodců měl své klady i záporu. Několikrát jsi nám říkala, že chceš zpět domů, ale to nešlo. Snažily jsme se Ti alespoň trochu tvůj pobyt ulehčit a zpříjemnit. Pamatuješ si na jedny Vánoce, kdy jsem Ti přivezla ukázat příčnou flétnu? A na další, kdy jsem přivezla housle, abych Ti mohla zahrát vánoční koledy? Nebo na chvíle, kdy jsem stála uprostřed dvora s rozklepanými prsty s nástrojem, na který jsem toho mnoho neuměla? Vždycky jsi mi zatleskala a povídala, jak je to hezké a jak moc pěkně hraji, i když si uvědomuji, že kolikrát to muselo pěkně tahat za uši. Snažila jsem se do Tvého Domova důchodců dostat naši hudební školu na vystoupení, všechno bylo připravené a já se těšila, jak Ti tam zahráji s orchestrem. Bohužel to nevyšlo. Jsme z Úpice, u vás hrála jiná škola. Dotedá stále nemožnu pochopit, jak je to možné. Jedná se přece o vás, o lidi, kteří jsou rádi za každou příjemnou chvilku, ne o katastrální rozčlenění. Tak jsem si dělala soukromé koncerty u Tebe na pokoji. Na tyto Vánoce jsem měla připravenou harfu.

V březnu tohoto roku jsi byla převezena do Hospicu Anežky České a do měsíce jsi odešla za dědou. Však jsi nám často říkala, jak se na něj těšíš a jak se Ti po něm stýská. Musíme Ti to přát.

Když jsme se vrátily s tetou a mamkou domů, druhý den zařídily pohřeb a několik dní na to se v úzkém rodinném kruhu sešli na hřbitově v kapli, největší bolest již odezněla a my všichni byli smíření s Tvým odchodem. Avšak stačilo pár tónů Dvořákova Larga a plakaly jsme všechny stejně jako při rozloučení s Tebou v Hospicu. Varhany dohrály a naše rodina vyšla ven z kaple. Pohřeb byl posledním rozloučením. Ale opravdu posledním?

Často se mi stává, že zapomínám, že už tu s námi nejsi. Když mamka nedávno měla v ruce šikovnou umělohmotnou krabičku, málem ze mě vyletlo: „Ta se bude hodit babičce na cukroví.“ Když zazvoní nečekaně mamce telefon, mnohemkrát se leknu, že někdo volá z Domova, že je s Tebou zle. Když cestou po Úpici potkám známé paní od Tebe z klubu, vzpomenu si i na Tebe, jak jsi s nimi chodila. Někdy se mi také stane, že bych v neděli ráno klidně vstala, šla na autobus a odjela za Tebou na návštěvu. Jenže nic z toho už se stát nemůže. Přestože vím, že už tu s námi nejsi, cítím, že jsi stále s námi. Možná se Ti to zdá jako klišé z amerického filmu, ale já to tak cítím. Mám Tvou fotografii na obrazovce mobilního telefonu, panenku, kte-

rou jsem od Tebe dostala asi k pátým narozeninám, mám stále vedle postele a mám ji jako amulet pro štěstí. Zároveň si myslím, že kdykoli ji pohladím, pohladím tím i Tebe. Modrého slona, kterého jsem si od Tebe vyprosila k vysvědčení a mým rodičům jsme potom řekly, že jsi mi ho koupila už několik dní předem, mám na polštáři v posteli a říkám mu Maruška. Stejně tak jsem na Tvou počest pojmenovala svou harfu Maruška a ať se to každému může zdát divné, pro mě jí zůstane. Navíc jsem pevně rozhodnutá pojmenovat svou prvorrozenou dceru Marie.

Ačkoli jsme spolu prožily jen několik málo let a jen tak málo si z nich pamatuji, velmi jsi mě ovlivnila. Naučila jsem se plést. Sice ještě nezvládám plést ponožky na dvou jehlicích, dívat se přitom na televizi a zároveň se nesplést, ale pracuji na tom. Vzpomínáš si, jak jsem Ti do Domova přivezla ukázat svůj vůbec první samostatně pletený kousek? Byla to tři metry dlouhá pletená šála. Pamatuješ? Modro-bílo-žlutá. Byla to druhá šála, kterou jsem kdy upletla, ale tu první jsi mi pomáhala plést Ty, vlastně jsi ji upletla celou vyjma mých prvních několika centimetrů. Dokonce jsem se pustila do pletení svetru, ale... pletení se nějak protahuje. Už ho pletu snad přes rok, tak do příští zimy ho možná stihnu, mám se stále co učit. Začínám rozumět slovensky. Občas s rodiči koukáme na slovenský program a, představ si, já jím rozumím! Už začínám pomyslet, že si přečtu některé knížky z Tvé knihovničky, jako je Forsytovská sága od Johna Galsworthyho. Také bych se jednou chtěla podívat na Slovensko, do Tater, do Malacek, Tvého rodiště, i do Bratislavы. Byla jsem třikrát v Dánsku, dvakrát v Anglii a navštívila jsem několik dalších evropských zemí, ale na Slovensku jsem nikdy nebyla. Chci to napravit.

Ovlivnila jsi mě i nepřímo. Když si mamka dlouho v legraci lámala hlavu, po kom že mám ten hudební talent, přišly jsme na to, že po Tvé mamine, mojí prababičce, kterou jsme bohužel nepoznala. Byla přece od maďarských hranic a Madaři jsou velice temperamentní. Jejich čardáše na housle jsou pověstné! Sice si ještě dlouho žádný čardáš na housličky nezahráji, ale mám cíl do budoucna.

Od Tvého odchodu se toho příliš nezměnilo. Chodím každý den do školy, rodiče do práce, slunce ráno vyjde, večer zajde. Nikdo jiný nepozná, že se něco změnilo. A přece něco velmi důležitého. Od té chvíle vím, že kdykoli budu hrát na koncertě, uvidíš to. Moc mě tenkrát mrzelo, že jsi nemohla být na mé slavnostním ukončení základní školy. Mrzelo mě, že nemůžeš vidět žádný můj absolventský koncert na klavír. Nejvíc ze všeho mě ale mrzelo, že jsem Ti nestihla ukázat harfu. Přivezla jsem si ji domů 9. března a malovala si iluzi, že Ti ji přivezu ukázat. Bylo to v době Tvého převozu do Hospicu a na tohle nebyl čas. Na přelomu prosince a listopadu mne čeká moje první velké vystoupení s harfou před lidmi. S kamarádkou nacvičujeme italskou árii. Určitě si to zapamatuj a podívej se na mě. A hlavně mi drž pěsti, budu potřebovat velkou porci štěstí!

Na závér dopisu Ti chci něco slíbit. Jistě si pamatuješ, jak jsem se před pár lety rozhodla jít studovat zubní lékařství. I když už ses toho tady s námi nedočkala, slibuji Ti to, co jsem slíbila již na Tvém pohřbu: já se na Lékařskou Fakultu v Hradci Králové dostanu! A budu se tam držet zuby nehty a dodělá m jí. I přesto, že vím, že to pro mě nebude jednoduché a několikrát určitě omdlím. Ale věř mi, že udělám všechno pro to, abych za šest let na promoci získala titul MUDr. Tak doufám, že se za těch šest let přijdeš podívat.

A abych nezapomněla – nevím, jestli si tu chvilku pamatuješ, ale jednou jsem Ti řekla, že o Tobě napíši knížku. Aby všichni věděli, jaká jsi byla skvělá! Soucítila jsi s ostatními, nikomu nic zlého nepřála, nikdy sis na nic nestěžovala, viděla jsi vždycky svět z té lepší stránky. Vybavuje se mi jedna vzpomínka na ráno u Tebe. Hodně mě bolelo břicho a rozplakala jsem se. Ty ses mi snažila všechno pomocí a když už to víc nešlo, rozplakala ses také. Tak moc jsi milovala všechny své blízké! S dědou jsi prožila jen část svého života než ho nemoc odvedla pryč, ale i tak pro mě Ty a děda jste symbolem lásky. Díky tomu také věřím, že někde na světě je má druhá půlka a že ji také najdu, stejně jako se to povedlo vám dvěma. Proto o Tobě jednou chci tu knížku napsat, na Tvou počest. Nemohu Ti přesně slíbit datum, ale mohu Ti slíbit, že ji napíšu. Božena Němcová také napsala o své babičce a postavila jí tak pomník, díky kterému nemůže být nikdy zapomenuta. Chci, abys žila věčně, tak jako to cítím já.

Na konci svého dopisu pro Tebe napíši písničku, kterou jsi mi napsala do památníku spolu s obrázkem Tvého rodného domečku v Malackách.

*Šel Mácek do Malacek, šošovičků
mlatit, zabudol si doma cepy
mosel se on pro ne vrátit!*

Babička
Šilárová

Budu se těšit na setkání s Tebou, moje milá babičko!

Tvoje vnučka
Eva

SLOVENSKÁ TORPPA

MICHAEL PINKAS

Je jaro. Ležím v trávě a přemítám o budoucnosti. Cítím, že se mi změnil život. Prožila jsem něco tak nečekaného a překrásného. Slunce se pomalu loučí se zemí, a já odcházím z místa, kde bych chtěla strávit celý svůj život. A to jsem ještě relativně mladá. Vdaná žena pár let po promoci. Předchozí noc jsem strávila v bratislavském hotelu a byla to noc pro mě velmi symbolická. Zjistila jsem ještě jednu úžasnou věc, já jen doufám, že mého manžela potěší...

Do téhle malé vesničky na jihu Slovenska jsem přijela dopoledním autobusem z Bratislavы, kde se včera konala tiskovka ohledně mé nové knihy, kterou jsem se rozhodla prezentovat i v jiných zemích než v mé rodné. Z čeho jsem ale měla strach, byl spíše dnešek, protože mě čekalo setkání s rodiči mého manžela, který na mě naléhal, ať se za nimi stavím, když budu tak blízko. On se mnou jet nemohl, poněvadž byl na služební cestě někde ve Florencii, a já mu nakonec vyhověla, protože nějaký ten oddych v přírodě se přece jenom hodil. Hned u autobusu mě uvítali dva postarší lidé, kteří byli sice staromódně, ale slušně oblečeni. Došlo mi, že mají na sobě pravděpodobně to nejlepší, co vlastní, a tak jsem jim hned na uvítanou složila pochvalu. Bohužel v ní ucítili trochu ironie, alespoň se mi to tak zdálo, a pak celou cestu až k jejich domu mlčeli. Určitě přemýšleli o tom, že se chovám jako nějaká panička, měla jsem sice na sobě šaty dle nejnovější módy, ale nijak jsem se jich tím určitě nechtěla dotknout. Možná v tom také byla zášť vůči jejich synovi, který od nich odešel studovat do Prahy, a tím porušil uzavřený rodinný kruh, možná v tom byla i zášť vůči mně, protože za mnou se pak po škole přestěhoval do Helsink. Když jsme je pak zvali na svatbu, nepřišli. Svého manžela jsem poznala v šestém semestru v jedné literární kavárně. Já studovala lingvistiku a bohemistiku, proto jsem se chytla hned první příležitosti vyjet do Čech v rámci zahraničních programů. On nic takového nestudoval, byl nadšený do žab a ptáků. Byli jsme sice zájmově na míle vzdáleni, ale když ke mně přistoupil jako k neznámé slečně a zeptal se, jestli bych si ho nechtěla vzít, hned mě něčím zaujal. Vzala jsem si ho, ale až po několika letech a ve Finsku. Měla jsem velké štěstí, protože jeho zajímala hlavně severská fauna, takže v Helsinkách byl jen maličký krok od svého vysněného teritoria. Než ale odešel se mnou, stihnul se ještě pohádat se svými rodiči. Nebo oni s ním? To již přesně nevím, ale od té doby byla i korespondence s nimi poněkud zestručnělá. Každopádně jsem v té chvíli kráčela po boku starých rodičů mého manžela a oni mlčeli.

**FOGLIO 7° di
REQUIEM**

MILAN ADAMCIAK

ORGANO

timpani

tutti

ALTI E BASI
REQUIEM AETERNAM

CORO PRIMO
SOPRANI E TENORI
REQUIEM AETERNAM

CORO SECONDO
ALTI E BASI
REQUIEM AETERNAM

Soprano e Tenori

Violini

Tromba

Trombone

Cembalo

Requiem aeternam dona nobis domine

et lux perpetua luceat eis.

attacco

Došli jsme konečně k jejich velké chalupě, která stála daleko od celé vesnice a já, nebylo to z pouhé zdvořilosti, jsem hned užasla nad tou dokonalou harmonií tvarů dřevěných konstrukcí, byla to taková ta pohádková roubenka z minulých století, kterou obepínaly řady borovic a také kopcovitá louka, na které se pásala koza. Dole byla zavedena strouha, kudy se hnala voda z přilehlé řeky a odvodňovala rozsáhlé a myslím i velmi úrodné pole, na kterém bylo poznat, že se obdělávalo každý rok. Od chalupy se táhla vyšlapaná cestička přesně na rozhraní louky a pole, ta vedla až k vysoké maštali a vedlejší sušárně. Podle pachu trusu a vyschlých stop kopyt jsem usoudila, že ten na první pohled vetchý stařec umí zacházet s kořmi. Upřela jsem hned zrak na tohoto muže, který se zdál být překvapen mým vytržením a nevěděl přesně, co si má myslet. Až ted jsem měla možnost se mu podívat do vybledlých očí a zjistila, že je skoro slepý... a přesto šel celou cestu jako normálně vybavený člověk. Vlastně při bližším zkoumání mi přijde značně vitální a soběstačný. Měl oblek starorakouského střihu a černé, léta nelakované boty. Byl velmi vysoký a hubený, ale stále plný síly, měl důstojný knír a jeho tvář nesla hluboké vrásky již dávno zapomenutých let. Jeho paní působila klidným dojmem, její záda se již trochu hribia, ale snažila se stát vzpřímeně. Vypadala na šikovnou hospodyně a jistě kdysi patřila k nejkrásnějším dívкам, ne-li na celém Slovensku. Že by ale tato dvojice dokázala obstarat všechn majetek? Jak vůbec může hospodářství fungovat?

Stařec opatrně povídá: „Tohle jsem postavil jako mladý, ted už toho tolik neutáhnu, ale snažím se to udržovat tak nějak v chodu,“ dodal skoro omluvně. Vzpomněla jsem si na svou knihu, díky které jsem vůbec cestu na jih podnikla. Ve stručnosti pojednává o rodině mého prapradědečka, který měl nedaleko Oulu vlastní dědičnou torppu. Tu založil vlastníma rukama na zcela neúrodném lánu a já vyprávím o jeho životních příbězích, jak ta jeho torppa pro něj znamenala celý život a jak se jeho syn chtěl stát námořníkem, otce poslal do starobince a všechno prodal. To byl můj dědeček, ten již nežije, zemřel kdesi na moři, ale ještě předtím stihnul mít moji maminku s jednou dívkou z přístavu v Tallinu. Ta po jeho smrti osaměla a se mnou v náručí vycestovala do země Urho Kekkonena hledat bývalou torppu svého manžela. Nakonec došla jen do Helsink, kde získala práci v továrně na lepící pásky. Do toho jsem se narodila já, a že moje maminka měla české kořeny, vždy když se vrátila z práce, tak mě učila česky. No, a o tom je přibližně ta moje kniha, která ve Finsku lámal rekordy. Za to, že jsem tam, kde jsem, vděčím také svému tatínkovi, který sice pil, ale dovolil mě jít na studia na univerzitu na rozdíl od mé maminky, která mě nutila už od dvacáti let pracovat. Již jako malíčká jsem přečetla celý ruský realismus a unikala do romantických příběhů finských lyriků. V té době jsem měla číst zakázáno a proto mě četba tak vábila. Později jsem měla studovat a já pracovala, abych se měla líp. Přesto jsem univerzitu zvládala jako jedna z nejlepších. Na lingvistiku jsem měla přece základy z děství a bohemis-

tiky se mi dostalo od maminky již dosti. Toužila jsem se podívat do Čech, ale jí se tam nechtělo. Čekala jsem na dvousemestrové stipendium v Praze. A pak si vzala Slováka, který utekl od rodičů, aby mohl být vzdělaný. Nikdy o nich nemluvil a přitom vypadají tak mile.

Po prvních teplých soustech jsem se znova dostala do reality. „Chutná...?“ zeptala se stařenka. „Ach, díky,“ odpovídám trošku zahanbeně. Na to se opatrně zeptám, „váš syn tu už nebyl dlouho, nechybí vám?“ „I že chybí, co naplat, dej si ještě přidat, ať nejsi tak hubená. A vidíš tu květinu na stole? Tu máme až z Bratislav!“ „Jezdí sem za vámi někdy někdo?“ ptám se a cítím, že bych jim chtěla pomoci, „a kam se teď zase poděl váš muž?“ „Inu, orá na poli, a sem zavítá akorát tak pošták s důchodem. A co náš syn, je v pořádku? Dlouho se neozval.“ - Začala jsem mít s nima takový soucit. Roky jsem pátrala po historii mé rodiny a teď jsem našla takovou malou torppu na jižním Slovensku. Jako by to byli mí předkové. Můj manžel se žene celé roky jen za kariérou, aby zapomněl na své rodiče a na svou rodnou půdu? Tady bych chtěla jednou žít, ještě se ho na to zeptám, až přiletím nazpět. „A... skrz co jste sem vlastně přijela, paní...“ „.... Laura... Laura, vydávám tady svój knihu. V mé zemi měla velký úspěch a tak se začíná překládat i do jiných řečí. Už jsem byla v Polsku, Německu a teď tady, adresu na vás mi dal váš syn, tak jsem vám napsala. Má se moc dobré, žijeme spolu, platí za odborníka světového formátu, teď je někde v Itálii na služební cestě.“ Ještě jsem se v jejich společnosti prošla po okolí, ale po chvíli jsem se musela rozloučit, protože mi večer letí letadlo. Řekla jsem, že k autobusu už dojdu sama a že určitě přemluvím manžela, abychom se sem příště podívali společně. Oba dva se pousmáli a s očekáváním v hlase prohlásili, že dokud má hospodářství dědice, žije naděje, že nezchátrá.

O tom všem jsem přemýšlela cestou a také nyní, když čekám na autobus do Bratislav, ležím v trávě a přemítám o budoucnosti. Říkali, že jsem moc milá a pěkná dívčina. Já jsem jim však neprozradila jedno tajemství, které se dozví jako první až můj muž. Snad to nebude moc novinek najednou. Totiž hospodářství jen tak nezchátrá, protože již má dědice dva.

Nastalo léto a já se vrátila nejen s manželem, ale i s malým Vladimírem. U autobusu nás však čekala už jen babička a museli jsme jí celou cestu podpírat, jak byla churavá. Proto jsme se rozhodli, že jí pomůžeme, a zůstali jsme...

Nadešel podzim, spadané listí zakrývalo ojíněnou louku. Vladimír je už dost starý, aby obstaral hospodářství, ale rád bych ho poslal na studia do Prahy – sám si to přeje. Zrovna pluží na poli. Jeho mladší bratr Oto stojí na cestě k maštali a sušárně a soustředěně jej pozoruje, snaží se něco přiučit a rád by i pomohl, ale Vladimír ho vždy odežene, ať si hledí svého. Oto se zoufale obrátí na nás a já si všimnu, že má oči po mamince. Mohl by to jednou převzít, protože na rozdíl od bratra má větší vztah k půdě, alespoň mi to tak případá. Povídám ženě, o čem jsem přemýšlel, ale ona neposlou-

chala, dívala se nepřítomně do krajiny, kterou zakrývala mlha svými bílými závoji. Pak se na mě otočí a omluví se mi, že jen přemítala nad starými časy. Pohlabil jsem jí po větrem rozchaných vlasech, na kterých bylo znát první známky šedin. „Je mi zima,“ povídá a já ji přitisknu k sobě a zahřívám ji. „Víš, co je pěkné?“, řeknu své ženě, „že po zimě přijde zas jaro.“ Ona se neznatelně pousměje a odvětí, že nemám tolik přemyšlet. „Jseš tu šťastný?“ zeptá se mě poté. „Musel ses vzdát své práce.“ Bez rozmyšlení znám odpověď, „jsem šťastný, kde jsi ty a naše děti.“ Za námi stojí chalupa, v jejíž světničce sedí u kamen naše nejmladší dcera Anikki, ta už teď má ve vesnici plno nápadníků, bude z ní určitě velmi pěkná dívka, ne-li nejkrásnější na Slovensku, a z komína se valí dým, který zakrývá vršky korun borovic. A stejně tak jako nevidíme nahoru skrz oblaka kouře, se nám pomalu vše zahaluje mlhou minulosti. A my právě teď vidíme jen sebe a své nejbližší a jsme šťastni v tomto zapomenutém kraji uprostřed ničeho...

JASEŇ

KATARÍNA DŽUNKOVÁ

95

LITERÁRNA SÚŤAŽ JÁNA KOLLÁRA

Volali ho der schmalblättrige Esche. Stál na okraji cesty medzi Ladronkou a Kajetánkou, dvoma parkmi s rozmanitou výsadbou iných, upravenejších a vzácnejších stromov, medzi Scyllou a Charibdou, dvoma mestami, kde sa Praha utiahla do svojich zelených dutín a miesto dlhých odstavcov sídlisk zanechala bujné, kvitnúce, popínavé, životaschopné stromové bánsne.

Nikto presne nevedel, kedy sa Kajetánka premenila z upraveného zámockého parku s rovnými šíkmi obrnených stromov a poddajnými gestami moruší na zelený živelný organizmus. Možno drobný kaštieľ spustol už v devätnásom storočí, keď táto časť Prahy stratila svoju prímestskú identitu a rozširujúcimi synapsami ju pohltilo rastúce secesné mesto. Alebo sa to stalo náhle, po historickej udalosti - požiare, vojne, zoštátnení – ktorá prudko udrela do mäkkého a statického života tohto šlachtického sídla a premenila ho na ruinu.

Zámok a park to poznačilo natoliko, že ak sa vraví, že spoločné utrpenie zблиžuje, týchto dvoch rovesníkov to synkretizovalo úplne. Tak, ako kaštieľ starol, jeho klasicistické vrásky stratili podlhovasté línie a miesto nich sa ako nezakryteľné vitiligo začala na fasáde objavovať biela omietka, zmizli aj charakteristické črty parku.

Chodníky úplne zmíkli, stiahli tenké pieskovcové ruky a prestali ukazovať smer. Kríkom sa tiež zmenila povaha. Tým, ako sa o ne nikto nestaral, prestali rásť v pravidelných intervaloch, nekvitli a iba náhodou sa na jeseň objavila na niektorom z nich červená vyplavená slzička precitlivej bobule. A azda najzreteľnejšie sa tá zmena dotkla cudzokrajných kvetín a drevín. Väčšina z nich si zrazu uvedomila svoju krehkosť a odlišnosť a zvláštnym spôsobom dendrotranscendencie sa na nasledujúcu jar jednoducho neprebudila. Len ich torzá, sčernalé cibulky alebo zmätené poletovanie zabladeného hmyzu a vtáctva prezrádzali, že tu kedysi existovali. Tie z nich, ktoré prežili, pôsobili už len ako osamelé fosílie plné drobných svetielok chlorofylu: tu rovnobežná žilnatina z regiónu Emilia-Romagna, tam volánik kôry z brehov Bodamského jazera alebo hentam buket mäsitych kvetov z porastu na ostrove

Madeira.

Miesto nich sa do ohradeného priestranstva nasláhovali potulné stromy. Pajaseň, borievka, poľný javor. A okolo nich sa s eleganciou brušných tanecníč začali symetricky ovíjať popínavé rastliny a hlaďť ich melancholické kmene, keď starnúca kôra už ani neverí v takúto špirálovitú lásku.

Takto sad nadobudol úplne iný výraz. Už sa aj zabudlo na jeho viazaný verš záhonov s presným metrickým systémom zasadených kvetín. Myšlienky na blízky zámok nahradili myšlienky na prítomnosť veleslavínskej nemocnice alebo kúpaliska Petynka. Mesto sa stalo funkčnejšie a vypočítavejšie, optika obyvateľstva sa zmenila.

Bledučké telíčko čoraz viac odhmotneného zámku Kajetánka už ani nebolo vidieť cez navôkol rozširujúcu sa húštinu. A keďže tam hniezdili holuby, na povrchu jazierka sa usadila zelenkavá háčkovana žaburinová dečka a v zimných nociach tam nachádzali prístrešie opilci a tuláci; park akoby úplne vypadol z vnímania Pražanov.

Až ked v tej lokalite postavili dve vysoké ubytovne a podľa katastrálnej zvyklosti ich pomenovali Kajetánka, tento názov - ktorý kedysi znamenal pre juhozápad Prahy tak veľa a niesol stopy po svätcovi, ktorý spieval v Padove tak krásne, že ženy prechádzajúce okolo si snímali z pliec plédy a zakrývali otvorené rany dlaždíc na námestí - vstúpil opäť do povedomia domácich.

Z komplexu Kajetánka sa čoskoro stal vysokoškolský internát. A ako keby to boli iba dievčenské gumičky do vlasov, natiahli radnú do tejto časti Stovežatej autobusové linky, rozšírili cesty, postavili obchody. A Kajetánka znejúca rušným, roztrúbeným, karnevalovým mestským životom (ako by s takýmto hlučným sprievodom neprechádzali už pohanské družiny), sa opäť stala plnohodnotnou súčasťou Prahy.

Nespôsobili to turisti. Tí sem prichádzali iba zriedka, ked sa v sprievodcoch dočítali o nedalekom Břevnovskom kláštore s klenotami takými nádhernými, že zo zlatých výšiviek na biskupských mitrách vystupovala vôňa akoby pred vami kvitla vysokohorská lúka a podľa hrúbky nití alebo intenzity arómy sa dali rozpoznať jednotlivé druhy rastlín. Kajetánka ožila vďaka študentom a tomu, aký význam jej pripísali.

Zo zarastených plôch vyvstalo nové pokolenie cestičiek, kde študentky ustráchané chodili venčiť psíkov, akoby si stále aj napriek povoleniu neboli isté, či sa to vôbec smie. Stromy už nevrhali tiene bezúčelne a fyzikálne, ako sa to dialo v prvohorách alebo v kapitolách Biblie v krajinách, ktorými ešte neprechádzal človek. V ich tôňach presahujúcich starý zámocký plot sa medici učili anatómiu a histológiu, ked sa bunky menili na ohradené stredoveké mestá s tmavou katedrálou miesto jadra. A z korún drevín, ktoré celé desaťročia predtým redli a bujneli samy pre seba, sa stali terče nových internátnych disciplín. Podľa postavenia vráb sa vedelo, kto doholil najďalej z okna plastový téglík. A košatý javor sivý bol ešte dlho hlavnou postavou anekdoty o vyhodenej stoličke študenta molekulárnej fyziky. Možno trochu smiešne, ľahkovážne a neúplne, ale predsa sa. Stalo sa – Kajetánka začala žiť.

Ani ja som si to, že človek má moc robit veci krajšími a vôbec, stvorí veciam zmysluplnú existenciu tým, že si ich oblúbi, najprv neuvedomovala.

Ale aj na mňa zapôsobili kajetánske stromy mohutne a bujne, ako sa pod internátom dožadovali dopadu olovených guliek z brokovníc mojich zreničiek. A keď som sa na ne teda napokon pozrela, z vďačnosti sa z ich listnatých korún stávali teplovzdušné balóny s nákladom tmavozelenej, ktoré sa celou krásou dvíhali vyššie a stúpali a stúpali a stúpali, až sa skoro zamotali do sietnic študentov na internátnych balkónoch.

Aj ja som mala v batalióne stromov svojho vyvoleného krásneho dôstojníka. Zelený jaseň.

Študentky germanistiky ho volali Schmalblättriger Esche, keď okolo neho utekali so smiechom a svetríkmi zvlnenými podľa vlasov Nelly Sachsovej. Keď prišla jeseň a slnko ako útla sopranistka prekvapovalo, ešte ako vysoko dokáže vytiahnut tón, začal meniť farby. Zo svojich stanovísk odchádzali ležie zelenej a miesto nich priplávala na úzkej lodičke neapolská žltá. Jaseň sa do nej obliekal pomaly, dalo by sa dokonca povedať, že v noci, akoby sa za ten nový odtieň hanbil ako za dievčenský kabát, ktorý museli z núdze nosiť po starších sestrách malí chlapci po vojne. Len aby ho nikto nevidel takého zraneného. Úbohého. Žltého. Postupne sa Schmalblättrigerove zranenia stali naozajstnými, keď jeho listy nadobudli prvky červenej: kraplaku a karminovej; na kedysi takých hrdých a vyrovnaných listoch sa objavovali ako kartografické značky kolieska sienovej farby. A potom, nikto nevedel ako, sa nebo v jeden deň zatiahlo a z ohrád vypustili chlad ako schovávaného obrieho zápasníka v bitke pri Termopylách a jaseň stál pred celým svetom znovuzrodený a úplne nahý.

Zima, zima, kričali deti stopujúce dlhé reťaze stôp na bielych plochách okolo kajetánskeho parku akoby na ich koncoch čakali veľkého vianočného psa. Ovocné stromy, zhrbené a pestované, ktoré opatruvali břevnovskí benediktíni ako svoje matky už dávno zabudnuté vo svete za kláštorným areálom, zimu prečkali dôstojne, s bielou plachtom náteru na odhalených bedrových kostiach. Jaseň tam, naopak, stál vyziaabnutý, viditeľný a prehliadnuteľný zároveň. A potom prišla jar, zo zeme prúdili laserové lúče poskladaných bledofialových šafránov, až ožiarili celú celucičkú Prahu šest. A kdesi pod tarchou naliehavej jari, keď celá planéta spokornie a viac sa nakloní k starým povestiam vychádzajúcim z obrovského slnka, rozkvitol aj on.

Schmalblättriger ma vítal každý večer novými a novými variáciami na voňavú tému, jeho kvety pokryli vzduch ako obrus so strapcami a z nich, z tých takmer neviditeľných chumáčov, padali v júli tenučké slzičky šťastia...

Odvtedy som viac na Kajetánke nebola. Prestáhovali sme sa a nutnosť prepojenia Letenského a Strahovského tunela sa dotkla aj tejto časti Prahy. Do ulíc zamierili žlté bagre a žeriavy, niektoré plochy sa ohradili argumentmi lešení a keď ich po roku stiahli, Patočkova ulica sa stala účelnejšou a priechodnejšou. Odvtedy som viac na Kajetánke nebola. Nemohla som

sa totiž dívať na to, ako mi na prste pristane drobná zlatoočka a chrobačím hlasom na šiestich nohách sa pýta: „Jaseň, ale kde je jaseň...“

Som zlé dievča a občas klamem. Klamem, aj keď pŕsem, že odvtedy som viac na Kajetánke nebola. Inak by som nevedela, že po Schmalblättrigerovi nezostal ani peň, ani pníček, ani pnisko, ani ten smiešny kužeľ drevenej hmoty. Chodím tam často a jedným okom sa dívam na to bývalé miesto. Tam, kde kedysi stával Schmal.

Utekajú tadiaľ ranní Pražania a na viazankách majú drobný fliačik od kávy. Ale tá ulica je iná. Tá ulica je a bude iná, lebo pre mňa niečo znamená. Tá ulica už bude navždy živou a existujúcou, lebo sa na nej nachádzalo miesto, ktoré niekto miloval.

Hoci to bolo len niekoľko centimetrov štvorcových dreviny, ktorej som aj tak nikdy nepovedala: „Schmalblättriger.“

KRESIELKO

ANNA HOLEČKOVÁ

Stretla som vo výtahu muža, človeka. Mala som v úmysle ísť po schodoch, ale tak galantne mi pridržal dvere...

„Kampak to bude?“ opýtal sa.

„Do piateho.“

Keby tento muž spáchal vraždu, napadlo mi, nikdy by ho nikto neobjavil. Mal priemernú postavu, priemerný vek, priemerne vypadané vlasy, všedný hlas. Nebol ani krásny, ani škaredý. Jednoducho, nebolo na ňom nič zvláštne, nič zaujímavé, až na to, že na mňa abnormálne vyplieštal oči.

„Do pátynho, vážne?“

„Do piateho.“

„Skutečně jedete do pátynho?“

„Do piateho,“ opakovala som už trochu podráždene.

Muž, šedá myš, sa nervózne poškriabal na hlave a zmätene sa zahľadel na tlačidlá.

„Jedete za mojí matkou? Nejste náhodou jehovistka, nebo něco podobného. Nemáme zájem o...“

„Nepoznám vašu matku a nie som jehovistka,“ skočila som mu prudko do reči. „Jednoducho idem do piateho.“

Muž, šedá neurotická myš, konečne stisol gombík a výtah sa pohol. Podivné ticho trvalo až do druhého poschodia. Potom sa muž opäť ozval:

„Žiju v pátym.“

„Tiež,“ snažila som sa tváriť milo.

„Žijete v pátym?“ Ten človek nemôže byť normálny, pomyslela som si.

„Na piatom.“

Štvrté poschodie sme prešli mlčky. Už len jedno, už len jedno... Konečne výtah zastavil a ja som si zhľboka vydýchla.

„Žijete tu dlouho?“ spýtal sa ešte.

„Už tri roky,“ odpovedala som a zabuchla vchodové dvere.

•

V podstate mám v živote všetko, čo som vždy chcela. Chcela som žiť vo veľkom meste. V skutočnom meste s divadlom, s botanickou záhradou, s parkom. Moje slovenské mestečko, v ktorom je len kravín, dva kostoly a tri krčmy, mi nestačilo. Všetko teraz mám. Žijem v Liberci, v krásnom veľkom meste pod Ještedom. Máme tu svoj vlastný byt, štvorizbový s výhľadom na Ješted. Máme aj staré kožené kresielko, z ktorého trčí slama. Celé hodiny v ňom sedávam, pozorujem Ješted a šklbkám slamu. Vtedy mi je dobre. Pijem

kávu z odratého hrnčeka, ktorý som si priviezla ešte z domova, dívam sa von oknom a maľujem si plány, ktoré nikdy neuskutočním. Napríklad, že si raz kúpim kaktus, množstvo kaktusov, a budem ich pestovať na balkóne. Myslím však, že nikdy nepríde čas, keď uznám, že som skutočne schopná postarať sa o živý organizmus. A ešte aj čítam. V jednom rohu izby staviam pyramídu z prečítaných kníh a v druhom búram pyramídu kníh neprečítaných.

Áno, myslím si, že mám všetko, čo som živote chcela. Mohla by som byť zo sebou spokojná. Mohla, asi aj mala, ale nie som. Tak strašne som chcela byť súčasťou sveta, až som sa v ňom stratila. Schovávam sa pred ním vo svojom kresielku. Aj môj byt mi je veľký. Tri roky v ňom žijem, ale stále to vyzerá tak, akoby som sa nastahovala včera. Všade sú len holé steny a na dlážke porozhadzované nevybalené škatule. Naozaj žijem len v tom kresielku. Tak sa mi cnie za domovom. Za Jankom, ktorý mi za kravínom siahal na prsia. Za mamou aj za otcom, ktorí si myslia, že ich dcéra dobyla svet len preto, že dokázala odísť.

•

Zvonček. Zvonček, u mňa?! Za dverami stojí šedá neurotická myš z výtahu. Neotvorím mu, zapriem sa, vravím si v momente, keď ruka otvára dvere.

„Dobrý den, maminka vám upekla bábovku. Na privítanou. To víte, prišli bychom už dřív, ale nevédeli jsme o vás.“

Šedá neurotická myšička trepe piate cez deviate a tlačí sa mi do bytu. Teraz musím nejako šikovne zareagovať, podakovať, milo sa usmiať a vystrčiť ho von. Hlavne ho nevpúšťať dnu. Chlap už ale medzi tým vpochodoval do obývačky. Zasa má ten výtahový výraz. Hrozitánsky vypleštené oči, ako to len dokáže? Vyzerá to tak, akoby mu mali každú chvíliku vypadnúť, až mám obavy o jeho zdravie. Moje holé steny to spôsobili.

„Ríkala jste, že tu bydlíte už tři roky?“

„Viete, ja sa zariadujem len pomaly, dávam tomu čas.“

„Chápu necháváte to vyzrát.“

Mužove oči zas zaliezajú do svojich jamôk. Sadá si do kresielka, najskôr opatrne, asi má strach, že ho neunesie, ale vzápäť sa v ňom pohodlne rozvalí. Bábovku drží na kolenách a tvári sa hladno.

„Dáte si kávu, keď ste už tu.“

„To byste byla moc hodná, tři lžičky a s mlékem bez cukru. Miluju kafe. Já bych byl bez něj úplně nemožnej. Měl bych to omezovat, ale to víte...“

Rozpráva nahlas a tak akosi bezobsažne. Celkom ma to zabáva, vypnúť zvuk a pozorovať, ako hýbe ústami, ako živo gestikuluje. Usmievam sa, chlap je tiež spokojný a rozpráva s ešte väčším gustom. Skúšam si ho predstaviť s fúzikmi, typ Hercula Poirota by mu pristal, alebo porast à la ZZ Top. Rozosmiala som sa nahlas, asi vhodne, lebo chlap sa začal smiať tiež. Keď sa to tak vezme, je celkom dojemný. Celý výjav je dojemný. Muž šedá myš, sedí v mojom roztrhanom kresielku, na kolenách má zvyšky bábovky, ktorú si sám priniesol, sám nakrájal, a sám aj zjedol.

Káva je vypitá, bábovka zjedená, návšteva sa končí. Muž, myš, rozpráva ešte aj na chodbe. Nakoniec som prvá, kto zavrie dvere, aj keď chlap svoje nashledanou povedal aspoň päťkrát. Mohol by ešte príšt. Veď nakoniec to bolo aj príjemné.

Už na výške som prišla o domov. Vrátila som sa domov na prvé prázdniny a všetci sa ma pýtali: „Tak čo, Marka, už žikáš?“ Vtedy už som nebola ich Marka, ale Marka Češka, s ktorou sa už nepočítala. Keď som prišla na ďalšie prázdniny, z mojej izby bola otcova pracovňa. On to nazýval pracovňa, ale v skutočnosti sa tam ukrýval pred mamou. Keď som ešte bola doma, ukrývali sme sa spolu. Celé týždne sme spolu majstrovali v garáži, ale nikdy z toho nič rozumného nevzišlo. Alebo sme polroka úplne zbytočne upratovali pôjd. Mama je krásny človek, ale treba si od nej niekedy oddýchnuť. Treba sa skryť pred jej nápadmi. Ako keď sme cestovali s kozou. Mama chcela mať inteligentné zvieratá, a inteligentný je ten, kto cestuje. Ušila preto našej koze cestovné plienky do auta a brávala ju na naše výlety. Koza výlety milovala a vteperila sa do auta vždy, keď dostala príležitosť. A potom sme predali auto a koza umrela. Otec sa teraz pred mamou ukrýva v pracovni, vraví, že píše román. Mama miluje literatúru, a preto ho neruší. Keď však prídem domov, som ubytovaná v pracovni, a otec sa nemôže skrývať. Už v tom nie som jeho spojenec, ale protivník. Všetko je inak, než bolo.

Aj Janko sa už oženil. Predvlni sa mu narodila dcéra, Magdalénka. Zostal doma a nadáva na život. Ale myslím si, že je vlastne šťastný. Má dobrú ženu, hlúpu síce, ale dobrú. Vie dobre varit a rodiť deti. To Janko vždy chcel, to väčšina mužov chce. Aj Martin, spolužiak z výšky, mi povedal: „Ty nevieš varit? Tak to si u mňa ako žena skončila.“ Smiali sme sa vtedy obaja, ale už mi nezavolal. Janko je šťastný a už ma nepotrebuje. Už ma nebude volať za kravín. Už tam nikoho nebude volať. Za také dva tri roky bude spoza neho vyháňať mladých, ako kedysi vyháňali nás. Všetko je inak, než bolo.

„Maruško, pojďte na výlet.“

„Na výlet? A kam?“

„Na Ještěd, máte ho tak ráda.“

Muž, človek, ma neprestáva prekvapovať. Chodí ku mne každý deň a vždy niečo vymyslí. Šedá myš dostala farbu. Stále ma tak dojíma, jeho poctivo zaštopkané ponožky, jeho „to víte“... čo hovorí takmer za každou vetou. Jeho snaha dobiť ma je taká zábavná. Aj to ako teraz vedľa mňa funí je zábavné. Ideme na Ještěd. Ešte som tam nebola, vždy som ho len z diaľky obdivovala. Som rada, že tam idem s ním.

Sedíme hore na skale a pod sebou máme celý Liberec. Vlastne ani nie je taký veľký. Nie, nie je veľký, zdá sa mi sotva väčší než dlaň. Určite nie je väčší než moje kresielko.

„Maruško, není tu krásně?“

TVOJICH DVANÁŠŤ KRSTNÝCH MIEN

VÝPIS Z REGISTRA VZŤAHOV

EVA BAČINSKÁ

JAROMÍR

Vždy mešká, akoby vôbec neuznával čas. Odmieta riadiť sa niečím, čo nemôže sám ovplyvniť a radšej žije podriadený všeobecnej nepresnosti. Všetko, čo s ním prežijem, bude celkom vytrhnuté z obmedzujúceho časopriestoru.

On je priestor, ja čas. Budeme žiť vedľa seba akoby nič, sedieť na posteli s nohami prikrytými paplónom a opierať sa o studený radiátor. Jeho chrbtica sa začne rebro po rebre približovať k mojej až na doraz. Naše ramená sa stretnú v malom dotyku, v ktorom bude stelesnená absolúttna prítomnosť.

Nič nezostane tak, ako bolo predtým, pretože to bude náš prvý dotyk. A po tej radikálnej zmene sa už viac nebudeme môcť tváriť akoby nič, pretože toho otravného časopriestoru sa tak ľahko nezbavíme.

FREDERIK

Po čase ma zaviedol na miesto, kde sa kedysi hrával.

Jeho detstvo, dôsledne zakonzervované preležaným snehom, každým krokom tmavlo a zmenšovalo sa. Mala som premočené nohy a skrehnuté prsty, akoby som kráčala po niečom príliš intímnom. Akoby som nechtiac zanechávala stopy v jeho minulosti, do ktorej ma viedol ako do siene plnej symbolov, preňho živých, no voči mne celkom cudzích a odmeraných. Bolo mi jasné, že tam nenájdem to, čo hľadám, pretože každý môj krok bol prešlapom. Nohy som si osušila ešte v ten večer, ale mrazil ma pocit, že on bude musieť počkať do ďalšej zimy, kým moje stopy zasype čerstvý sneh.

MARCEL

Bol večer a búrka. Pred nami kráčal chlapec pod dáždnikom s mačacími ušami, presne takým, aký si raz Marcel zabudol v trolejbuse. Od jednej poluličnej lampy k druhej pozoroval svoje tiene: jeden hustnúci a čoraz kratší, druhý, ktorý rástol a bledol. Vyskočil, rozbehol sa a prudko zastal, znova sa rozbehol tak rýchlo, aby za ním tiene azda nestačili, a zase prudko zabočil v očakávaní, že to tmavé machule na chodníku nestihnu. Nestalo sa nič,

pretože pouličné svetlá náhle zhasli.

Odvtedy Marcela všetci ešte neodbytnejšie presviedčali, že svoj tieň nikdy neprekročí, ale on tvrdohlavo vzdoroval. Až doteraz. Cítila som, ako mu prudko ochladla ruka, akoby v tej chvíli dospel. Na druhý deň nechal svoje ilúzie s veľkým dáždnikom v niektorom trolejbuse a odvtedy mokne pešo a pomaly ako malý chlapec.

Na druhý deň som si kúpila vlastný dáždnik. S mačacími ušami.

AUREL

Ticho je príliš nehmotné na to, aby sa naň mohli lepiť asociácie, hovoril zakaždým, keď mi požičiaval cédéčka. Doma ma z nich tak zvláštne rozbolela hlava a zdalo sa mi to úžasne autentické: každý úder na klavír som cítila v záhlaví, bicie a elektrická gitara ma pichali okolo uší presne podľa výšky tónu a saxofónové sóla mi skrúcali mozog do akejsi bolestivej špirály.

Raz ma vylakal tichom oveľa hustejším a neprehľadným, z ktorého váhavo viselo zásadné rozhodnutie. Možno sa chystal definitívne oddeliť naše mlčanie od ticha naokolo a dať mu meno, ktoré by sme poznali len my dva-ja. Nestihol povedať nič, pretože som to hlúpe napätie nevydržala a vrátila som mu všetky cédéčka. Aj to posledné, na ktorom boli len dve stopy ticha, zaseknutého medzi jeho perami.

JULO

Po škole sme chodievali do zámockého parku, kde z opotrebovaných stromov samovoľne opadávajú konáre a tráva je už od narodenia stará, zlepnená a neprehľadná. Voda v Kysuci si nikdy nie je celkom istá, či sa chce utopiť vo Váhu, a tak ju Váh striedavo prehľa a vypľúva späť.

Kŕmili sme dezorientované ryby zvyškami desiaty. Postupne sa hladina dvíhala a nás zaplavil rybí chlad. Kráčala som po stopách rýb, ktoré vstupovali stále do tej istej nerozchodnej rieky. Ponúkol mi rameno, príliš mŕtve na to, aby patrilo viac jemu ako Váhu. To bol príliv.

Odliv bol pomalý. Na lýtках nám postupne zasychalo bahno a rozpukané opadávalo do vody ako kôrka nedojedeného chleba. Ešte s mokrom v sandáloch sme obaja pochopili, že obojsmerná rieka nikam nevedie a pustili sme sa.

Z jedného opotrebovaného stromu náhle spadol konár a zahatal nám cestu naspäť k prameňu.

AUGUSTÍN

Ten môj bývalobudúci má poriadne nezbedného brata. Na triednom výlete v zoologickej záhrade si kúpil škrečka a z ruksaku ho vytiahol až

týždeň po tom. Do poslednej chvíle veril, že to úbohé zviera v mikroténovom vrecku vydrží, kým sa odhodlá predstaviť doma nového člena rodiny a zabezpečiť hlodavcoví primerané obydlie.

Tak sme s ním šli do ZOO s čisto výchovným úmyslom. Aby sme sa všetci traja držali za ruky a hrali na ideálnu rodinku na výlete. Aby sa malý naučil správať k zvieratám. Okrem toho som potrebovala prechodiť takú malú krízu, príliš bežnú a samoliečiteľnú na to, aby som ju vytahovala von na vydýchaný letný vzduch.

Vrátili sme sa podvečer. Neviem, či bol malý dostatočne prevychovaný, ale priniesol si domov živého škrečka aj s obytným príslušenstvom a my sme mali večer celkom pre seba. Tentoraz som naozaj nemala chuť na nijaké neprístojnosti a už vôbec nie na ďalší gýčový západ slnka. Bola som vnútorné celkom rozhodaná a mohlo by to štípať.

Krízu som neprechodila ani po týždni. Bol to obyčajný, skrytý, tažko priznateľný koniec, ktorý som v sebe celý čas dusila ako v mikroténovom vrecku. Ten môj budúcobývalý má aspoň nezbedného brata a jeho živého škrečka.

SILVESTER

Kolko žiab ešte musím pobozkať, kým nájdem svojho princa?

OLIVER

Niekedy mi je lúto, že nedokážem byť nedostupnejšia a len tak čakať. Po každom rozchode mi zostane v hrudnom koši kopa skamenelín a tie musím vláčiť všade so sebou, kým si ma nenájde niekto, kto ich bude chcieť vysypať.

Možno si prisadne ku mne na breh a začne hádzať žabky. Keď budú všetky skameneliny na dne, usmeje sa a ja budem vedieť, že je to on.

Ďalší v poradí.

NORBERT

1.

Pásikavý šál je príšerne osobný darček. Ten od neho navyše tak zvláštne vonia. Korenisto, hrejivo a neviditeľne. Oviniem si ho okolo krku a budem ho v spánku ovoniavať. Hned v prvú noc?

2.

Príšerný luxus tento vzťah. Za každý kúsok bytia s ním musím prežiť jednu nekonečnú zimomravú samotu a nečinne sa prizerat, ako sa jeho obraz vo mne krčí, stráca obrys a identitu.

Zakaždým ho stretnem iného, ako očakávam.

3.

Dôverujem tomu mužovi oveľa viac, ako by som chcela a mala. Oveľa viac, ako by sa pozdávalo opatrnému, predvídavému a celkom zaznávanému dospelákovi vo mne.

4.

Bolo mi jasné, že to nebude také, ako som si to vysnívala. Priestranný, pohodlný les a slnečné nebo s barokovými oblakmi, na ktorých hompálajú nohami bučlatí anjelici.

Pršalo. Všade bola vtieravá špina a špinaví ľudia, vtieraví ľudia a prítmie celkom špinavé a neintímne. Musím si prestať vopred odšťavovať skutočnosť sladkými predstavami, lebo mi nechutí.

5.

Nabudúce mu poviem, aby ma toľko nebozkával. Bojím sa, že to vyprchne ako ostrá vôňa pásikavého šálu. Ako jeho obraz vo mne, ako neviditeľné nožičky kučeravých anjelikov, ktorí by na bezoblačnom nebi nemali na čom sedieť. Ako všetok čas, keď spolu nie sme, sa stratí medzi našimi zazipsovanými prstami.

DEMETER

Poznám ťa tak dobre, že si ťa občas mylím sama so sebou, a zároveň sa môžem s tebou donekonečna zoznamovať.

Prvýkrát sme sa spoznali v lekárni, keď si sa lekárničke stažoval, že z ibuprofenu máš pocit, akoby si lietal a vôbec ti nezaberá na bolest hlavy. Ospravedlnil si sa mi, že zdržuješ a zaumienil si si, že už nikdy nedovolíš svojej hlave, aby ťa bolela.

Pri druhom zoznámení som ťa len pozorovala, ako čakáš na vlak. Stál si v rade pred novinovým stánkom a namiesto nakupovania si sa náramne zabával na začudovaných výrazoch ľudí, ktorí videli, ako si sa zakaždým, keď si sa dostať k okienku, zaradil znova na koniec radu. Potom si ma zbadal, odstál si ťa ešte raz a kúpil si mi veľkú oranžovú lízanku. Vlak ti medzitým ušiel.

Tretíkrát sme sa spoznali v čítarne. Sedel si oproti staršiemu pánovi, ktorý zaspal s novinami na kolenách, a kreslil si ho na nejaký leták. Ešte stále ho mám doma na stole a čakám, kým sa zobudí.

Potom sme sa zoznamovali celkom pravidelne a predvídateľne, až nás jednotvárné zoznamovacie frázy začali nudit. Nemuseli sme sa ani rozchádzať, pretože sme sa vlastne nepoznali.

PRÍBEHY Z KOLEKTÍVNEJ PAMÄTI

Najnovšia kniha z autorskej dielne spisovateľov z Literárnej spoločnosti Pravé orechové nesie titul *Východné Slovensko: Päť v jednom*. Nájdete v nej pätnásť povestí, tradovaných i historicky verných príbehov z východu Slovenska. Boli zozbierané od najstarších obyvateľov z desiatich obcí, v ktorých žijú nielen Slováci, ale aj národnostné menšiny – madarská, rusínska a nemecká („mantácka“), ako i rómske etnikum. Spisovatelia zachytili a literárne spracovali príbehy tak, ako sa v jednotlivých komunitách tradujú. Zároveň odrážajú pestrosť odlišných, ale pritom stáročia vedla seba existujúcich kultúr. Či sa už niekto cíti byť Slovákom, Madarom, Rusínom, Nemcom alebo Rómom, má tu svoje miesto.

Povedka z nemeckého prostredia „mantákov“ nebola v knihe, ale vznikla v rámci projektu

TEN TRPASLÍK A JA

Miesto: Vyšný Medzev, okres Košice-okolie

Cas: Dej povesti nie je presne časovo určený

Autor: Slavomír Szabó

Bol som zúrivý. Najradšej by som zaboril prsty do hrude, hlboko až kde si k srdcu a vyral si ho z tela, len aby to všetko skončilo. Všetko. Kráčal som rýchlo, udychčaný a spotený, akoby som sa chcel naschvál čo najviac vysiliť a takto zabudnúť na skutočnosť, ktorá bola ako zlý sen. Ba horšia, lebo zo sna človek precitne a naraz zistí, že všetko je úplne inak. Lenže ja som sa nemal z čoho prebudíť, toto bol môj ozajstný život, ak to vôbec životom možno nazvať. Zúrivosť bol vlastne iba dôsledok toho najhoršieho pocitu, aký sa môže človeka zmocniť. Pocitu bezmocnosti. Osud sa riadi zvláštnymi pravidlami. Mohol som sa usilovať, kolko som len chcel. Byť poctivý a pracovitý, ale to nestaciло. Osud potrebuje aj trochu štastia. Bez neho sú po čase poctivosť aj pracovitosť iba neznesiteľnou príťažou. Keď som videl ostatných naokolo, ktorí v sebe nemajú toľko odhodlania, zdaleka do práce nevkladajú toľko sôl ako ja, no darí sa im lepšie, ako som sa mohol cítiť?

Kráčal som po ceste, tam od Fichtenhüblu, ako sa ten prekliaty kopec nazýva, kde som znova drel celý deň v bani. Kopal som, aby som zarobil aspoň na stravu, zasýtil ženu, deti, vedľ od toho je muž mužom, aby sa o nich vedel postarať. Kladivkom som tukal po kameňoch, vo svetle kahanca pozorne prezerala úlomky, hľadal rudu. Keď sa mi len trochu zazdalo, že volakde hodno začať tažiť, čakan som neľutoval. Lenže zbytočne. Moje

koše, čo som vynášal von na svetlo a prezeral, mrviac nakopanú zeminu medzi prstami, boli samí šífer. Hlušina, bridlica, ani kúsok rudy. Waldburger – majiteľ baní, len rozhodil rukami. Malo to snáď vyzerat ako gesto, že mi silou mocou chce vylačiť toliare do dlane, ale nemôže? Neviem, nakoľko to bolo úprimné a ani som sa to nepokúšal zistiť, pretože som ešte voľakde v podvedomí jasne vnímal, že nemám triezvu myseľ a moja zúrivosť ma môže priviesť k nesprávnym úsudkom. Nedostal som nič. Ani toliar, ani jeden mizerný toliar, vôbec nič. Rovnako ako včera, predvčerom, vlastne už takmer dva týždne.

Kráčal som lesom od Fichtenhüblu a nevdojak mi prišiel na um červený mních. Jeho prízrak sa vraj zjavuje, už ako dietľa mi to hovorili, že vraj ho ktosi zabil v lese, a teraz nemá pokoja ani po smrti. Stretnúť tak teraz červeného mnícha... Nechať sa zovrieť v jeho smrtiacom náručí a cítiť, ako mi z tela uniká život... To by bolo niečo. Smrť, v ktorej všetko končí, aj ten pocit zúrivosti a ostávajú len ticho, tma a večný pokoj... Nie, nikto mi nevravel, že prízrak toho nešťastníka zabíja. Ale ak sa zjavuje, isto chce niečo vykonať, vyjaviť, alebo aspoň upozorniť, že sa blíži voľajaká zmena. Preto by som ho uvítal, postúpil to riziko, lebo ak sa v blízkej budúcnosti nezmení nič... na to radšej ani nemysliet!

Po chrbte mi odrazu prebehli zimomriavky. Už som načisto zošalel? Stratil všetku súdnosť? Preboha, o čom to rozmyšľam? Túžim stretnúť prízrak, či rovno túžim zomrieť? Lebo mi osud nedoprial šťastia, takže i so všetkou svojou pociťosťou a usilovnosťou sa môžem cítiť iba ako neschopný hlupák? Kráčal som domov, tam do Vyšného Medzeva, hanbiac sa, že sa musím ukázať na oči žene a deťom, tým, ktorí mi veria a povedať im, že okrem vlastných mozoľov nemám vôbec nič....

Svitol ďalší deň. Cestou do bane mi svietilo slnko na hlavu, ale to bolo asi tak všetko. Či práve prší, alebo je jasná obloha bez mráčika, ostalo pre mňa tak ako vždy veľkou neznámomou. Už niekoľko hodín ma obklopovala len tma podzemia, ktorú chabo pretínał plamienok mojej lampy. Prechádzal som už ktoriekorou štôlňou, zdalo sa mi, že tam na konci, kde kopú všetci, nebude nič. Myslel som, že by bolo vhodné začať kopáť niekam stranou, hľbiť novú bočnú chodbu. Pozorne som teda prezeral kamenné steny, hľadal miesto, kde by mohla byť ruda, keď sa stalo naozaj čosi nezvyčajné. Najskôr to bol len pocit. Zdalo sa mi, že nie som sám. Potom, keď zo dva razy voľačo ticho zašramotilo, zdvíhol som zrak. Zbytočne, obklopoval ma iba prázdný priestor podzemia hôr. Lenže odrazu celkom neskrývane, ako by to bolo voľačo všedné, prišiel ku mne trpaslík. Bolo to ako blesk z jasného neba, ako sneh uprostred leta, či iné voľačo čudesné, nečakané, až sa mi stiahlo hrdlo a takmer som zabudol dýchat. Mal som pocit, že som od prekvapenia celkom stuhol a nie som schopný ani toho najmenšieho pohybu.

„Hľadáš rudu?“ spýtal sa ma pomerne hlbokým hlasom.

Nikdy som neveril v trpaslíkov, zdalo sa mi, že si ich ľudia vymysleli, aby

mali čo rozprávať deťom. Lenže tento tu naozaj stál! Naviac, ten jeho hlas... Ako dieľa som si vždy prestavoval, i keď som o ich existencii pochyboval aj vtedy, že trpaslíci majú tenučké hlásky, pisklavé ako pŕšaly. Ale tento hovoril hlasom normálnym ako dospelý chlap. Jeho tvár, preoraná hlbokými vráskami plnými banského prachu, svedčila o tom, že nie je najmladší. Len oči mu svietili tak, ako môžu azda iba rozprávkovým bytostiam. Ale kdeže rozprávka! Stál tam skutočný, z mäsa a kostí, len výškou mi bol čosi nad kolenná.

„No čo tak pozéras? Ved už hovor!“ ozval sa trpaslík znova, keď mi od prekvapenia spadlo kladivo z rúk. „Čo si taký prekvapený? Len sa ma nepýtaj, či som skutočný, alebo sa ti snívam. A nerozprávaj, že nemôžeš uveriť vlastným očiam, že to je nemožné, lebo skôr než to dopovieš, odídem a už ma nikdy neuvidíš. Teraz máš príležitosť, tak sa vzchop a odpovedz mi, či hľadáš rudu, lebo ma čaká veľa roboty a nebudem tu len tak vystávať!“

„Hej,“ vysúkal som zo seba po pravde, lebo aj tomu trpaslíkovi muselo byť jasné, že ak by som povedal čokolvek iné, bola by to lož.

„Dobre teda. Už ta sledujem pekných párr dní a vidím, aký si nešťastný. Ked si v zúfalstve hovoril sám so sebou, tiež som si dosť vypočul. Pomôžem ti nájsť rudu, chceš?“

Nemo som prikývol a díval sa, ako ten malý chlapík vytiahol spod kabátca horský kryštál. Bolo mi hned jasné, že toto nie je obyčajný trpaslík, ale sám probemajster. Obyčajný trpaslík, ak teda okrem toho ešte nejakí existujú, musí mať určite banícku uniformu plnú vreciek. Do nich si ukladá vzorky kameňov, aby ich niesol do skúšobne rýdzosti rúd. Ale uniforma tohto tu bola úplne bez vreciek a so zlatými gombičkami. Určite bol probemajstrom, vrchným trpaslíkom, nadriadeným všetkým iným.

Trpaslík stál, možno ešte čakal, že okrem horlivého kývnutia niečo poviem, ale potom asi ozaj nechcel strácať čas a hľadiac na mňa cez kryštál začal vysvetľovať: „Od dnes budeš počuť, čo iní nie. Cengavý zvuk krompáčov permoníkov, mojich podriadených. Vždy začneš kopat v tom smerre, odkiaľ pôjde zvuk. Ale polovica peňazí čo zarobiš, bude moja. Tie mi na druhý deň, potom ako ta vyplatia, necháš vždy na konci štôlne pod kameňom, takže musíš odchádzať z bane ako posledný. Ja si ich v noci vezmem.“

Opäť som sa nezmohol na slovo, len som prikývol. Trpaslík isto čakal aspoň dakujem, potrasenie rukami, vyznanie, že je mojom spásou, či zo pára láskavých slov. Ale viete si predstaviť, ako vás to vezme, keď rozprávate s bytosťou, o ktorej ste si vždy mysleli, že jestvuje len v rozprávkach? Trpaslík pozrel na mňa ešte raz cez svoj horský kryštál, potiahol nosom, otočil sa a odišiel. Ostal som sám, stojac, hľadiac za ním do čiernej tmy a cítiac akési chvenie okolo žalúdka. Prešla krátka chvíľa, sotva by človek stihol lusknúť prstami a už som aj začal pochybovať o všetkom, čo sa stalo. Vidiny? Možno. Alebo som zišiel z myseľ? To sa len predo mnou zhmotnili

túžby, ktoré driemu kdesi hlboko v predstavách každého z nás? Ťažko si v takú chvíľu odpovedať. Ako chlap som hľadal nejaké vysvetlenie, niečo, čo sa neprieči zdravému ľudskému rozumu. Už som skoro presvedčil sám seba, že všetko bolo iba zdanie, keď sa ozval akýsi cvengot. Jemné klopanie kovu na kameň, jasne som to počul. Čože to vravel ten trpaslík? Že začujem, kde pracujú permoníci a tým smerom mám kopáť? Vzal som čakan do rúk a pustil sa do práce. Odrazu som pocítil v ramenách obrovskú silu. Zahárial som sa, kopal, zastal vždy len na chvíliku, aby som sa uistil, odkiaľ prichádza ten jemný cvengot. A odrazu... Viete, keď robíte v bani dlhé, naozaj dlhé roky, rozoznáte rudu už aj vo svetle kahana. Hej, bola to ruda, úžasná kopa, čo spod čakana padala na zem vo veľkých kusoch a ja som ju zdvívhal, kládol so svojich košov. Prelud? Nie... To bol ozajstný trpaslík. Nech si každý vraví čo chce, tuká po čele, máva nado mnou rukou, permoníci jestvujú, sú majstri nad majstrami a bytosti, ktoré si zaslúžia našu úctu. Vedel som, že okrem svojej ženy nikdy nikomu nepoviem, čo sa mi presne stalo. Ale keby sa tu odrazu ten trpasličí probemajster z niektornej chodby vynoril, zaplavil by som ho slovami vdaky, potriasol mu rukou ako poriadnemu chlapovi a hádam sa i pýтал, ako viac sa mu môžem odmeniť. Len polovicou mojej výplaty? Ved teraz som za tri hodiny nakopal viac ako inokedy za týždeň! Akoby som sa v tej chvíli znova narodil. To tým, že som uveril, sa predo mnou otvoril nový svet, do ktorého som vstúpil. Svet väčší a skutočnejší.

To všetko sa stalo pred rokmi. Pred mnohými rokmi, počas ktorých som určite o dosť zostarol, ale to je tak asi všetko. Na nič iné sa nemôžem stažovať. Waldburger si ma nevedel vynachváliť, každý deň som vynášal plné koše rudy, zarobil som viac než ktokoľvek iný. Najsikr som opravil dom, potom postavil nový, väčší. Aj na polia mi ostalo, postupne roľu po roli som pospájal do riadneho lánu, takže by ma uživil aj ten. I zvieratá. Kravy, kone, prasce, vlastne som sa už na nič nemohol stažovať.

Moja žena, tá jediná vedela, v čom spočíva môj úspech. Najsikr sa smiala, vraj trpaslík, že som si mohol vymyslieť aj čosi inšie. No keď ma šťastie neopúšťalo, uverila. Mám naozaj dobrú ženu. Máloktoľa by sa zmierila s tým, že jej muž nechá každý deň polovicu z toho čo zarobí kdesi v štôlni pod kameňom. Ani raz mi to nevyčítala, beztak sme mali viac než ktokoľvek iný. Mali sme viac, než sme si kedykoľvek predstavovali. Dokonca sme už vôbec neboli odkázaní na banícky zárobok. Ale kopať som neprestával, aj keď vekom moje paže slabli.

Spomienka na osudové stretnutie s trpaslíkom nikdy nevybledla, i keď jeho obraz sa mi spred očí postupne vytrácal, stával sa nejasnejším. Ale len čo som vstúpil do bane a začul jemný cingot permoníckych čakanov, vedel som, že sú tu. Nie jeden, nie dva, ovela viac, ale nechcú sa ukázať, vlastne ani nemajú prečo. Oni majú svoj život a my svoj.

Bolo to v deň, keď som sa cítil akýsi nesvoj. Možno na mňa liezla nejaká

choroba, alebo som jednoducho nevládal tak ako kedysi. Menej som však robiť nechcel, trpaslík predsa nemôže doplácať na to, že už nevládzem. Kopal som teda, ako sa len dalo, ale toliare, čom som dostal na ruku, sa odrazu delili ľažšie. Polovica mne, polovica trpaslíkovi. Lenže počet toliarov bol prvýkrát nepárny. To sa jednoducho na dva rovnaké diely rozdeliť nedá! Vedel som, že trpaslík probemajster nemôže byť chudobný. Nikdy som sa síce nedozvedel, čo s tými peniazmi robí, kde ich ukladá a aký poklad tam niekde v podzemí leží, ale vedľ do toho mi nič. Jeden toliar môžeš tak najväčši rozseknúť sekerou a rozdeliť medzi dvoch, ale ani jeden z neho nebude mať nič. Alebo áno? Čo ak trpaslíkovi nejde o hodnotu mince, ale len o rýdzi kov? Hej, to je nápad! Presne tak som urobil. Večer doma, keď mi to riešenie napadlo, som bosý vybehol na dvor a mincu, čo sa leskla v striebornom svite mesiaca, som roztaľ napoly. Peniaze som vložil do koženého vrecúška k ostatným a večer, keď som zaspával, mi bolo všetko jasné. Ráno som znova načúval cingotu malých čakančekov, ľažil a na konci dňa, ešte predtým než som vyšiel zo štôlne, práve keď som dával diel z včerajšej výplaty pod kameň, vložil som tam aj polovicu rozseknutého toliaru.

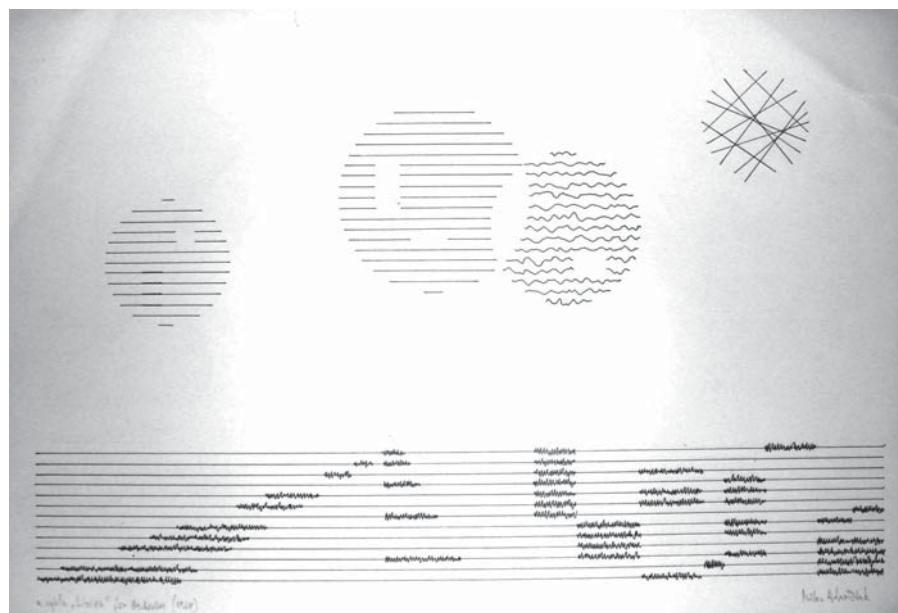
„Odteraz ti nemusím pomáhať, lebo si už dost bohatý. Pod, odvediem ťa von z bane,“ ozval sa odrazu predo mnou hlas, akurát keď som kľačal.

Zdvihol som hlavu a uvidel trpaslíka. Bol presne taký ako pred rokmi, akoby sme sa videli včera. V čiernej uniforme so zlatými gombíkmi a pozeral na mňa cez horský kryštál. Isto pretože už pre svoj vek zle videl.

Môžete si myslieť, že ste na takéto stretnutie pripravený. Môžete si tisíckrát v hlave opakovat slová, čo v taký čas vyriecknete, ale keď na to príde, opäť vás opantá pocit neistoty. Pozeral som do jeho tváre s hlbokými vráskami, čiernymi od banského prachu, a prehľtol naprázdno. Musel som sa poriadne vzchopíť, aby som konečne začal. Hovoril som mu, aký som vďačný. Ako mi to pomohlo, i žene aj detom, ktoré už vyrástli, možno si čoskoro založia vlastné rodiny. A nebude to s prázdnymi rukami. I keď som tu vždy poctivo nechal polovicu, viem zabezpečiť aj ich. Trpaslík len uznanlivo pokýval hlavou. Potom ma chytil za okraj rukáva a viedol štôlňou. Na moje počudovanie sme však nešli k východu. Mal som pocit, že vchádzame stále hlbšie a hlbšie do hory. Miestami som musel pokračovať po štyroch, potom sa bokom presúvať pomedzi skalné pukliny, až sme došli do chodby, ktorú som nepoznal. Ņou sme schádzali stále hlbšie a hlbšie do podzemia. Trpaslík sa odrazu zastavil.

„Vidíš tento tenký šíferový strop?“ zdvihol ruku ukazujúc hore. „Ponad neho sme pred chvíľou prechádzali. Keby si si privlastnil ten toliar, ktorý ti celkom nepatriel, strop by sa pod tebou preboril. Zasypalo by ťa, už nikdy by si neuvidel svetlo, lebo tu by si zahynul. Tvoja poctivost ťa zachránila.“

Nevedel som, čo odpovedať. Myslím si však, že teraz odpovedeť ani nečakal. Opäť ma chytil za rukáv, viedol neznámymi chodbami, aby sme sa vrátili naspäť, kde to už poznám a potom zmizol. Odvtedy som trpasličieho probemajstra nevidel.

Doma som dlho neostal. Pole, statok, to nie je pre mňa, najmä, ak všetku robotu porobili moji pacholci. Námorník vraj nedokáže vydržať bez mora. Musím povedať, že ani baník bez bane. Opäť som musel sfárať do podzemia a kopat. Cinkanie permoníckych kahančekov som už súce nepočul, ale napodiv sa mi celkom darilo. Už sa nikdy nevrátil deň, kedy by som sa vracal domov nešťastný, túžiac zájsť v smrteľnom objatí červeného mnícha. Naopak, teraz som sa tešíl všetkému, čo život prinášal. Polovicu toho toliara, čo mi ostala, som si pribil na rúčku baníckeho kladivka. Pre šťastie. A keď prešli ďalšie roky a ja som vedel, že som v bani naposledy, kladivko aj s poltoliarom som ukryl v jednej skalnej pukline. Možno raz niekto, kto zájde do starých štôlní Fichtenhüblu, ho nájde. Kiež by mu ten poltoliar priniesol toľko šťastia ako mne...

Povedka z rómskeho prostredia nebola v knihe, ale vznikla v rámci projektu

KRAČÚNOV CHLIEB

Miesto: Rovné, okres Svidník

Čas: štyridsiate roky 20. storočia

Autor: Slavomír Szabó

Všetko začalo v ten večer, keď to vyzeralo, akoby Perún zošalel a chcel vyliat svoju rozhnevanú pohanskú dušu na celé Rovné. Hej, Rovné bude rovným, dedina ostane zarovno so zemou. To meno jej beztak nikdy nepasovalo, vedľ leží medzi kopcami Ondavskej vrchoviny. Teraz sa nad ňu od Čiernej hory i Grúňa hnali tažké čierne mraky, zotmelo sa, hoci ešte nenastal večer a blesky švihali oblohou. Zdvihol sa vietor, veľký vzdušný vír preletel priamo cez ulicu, a potom z jedného domu vytrhol niekoľko slamených kyčiek, až zanechal v streche dieru. Za každým oknom sa rozsvecovali sviečky, hromničky na odvratenie pohromy a ľudia sa cítili akýsi malí, bezmocní. Najmä Ivan, teraz stojac pri obloku, hľadel von s obavami o život. Nie vlastný, o ten sa nikdy nebál, vedel sa o seba postarať, ale čo žena, deti? Ráno, ešte za brieždenia odišli na Mariánsku púť, že dôjdu pešo až do Levoče, ale ktovie, kde sú teraz? Možno ich prichýlili nejakí dobrí ľudia, vedľ kto by odmietol ženu dvoma malými deťmi, keď sa blíži taká skaza? Takto sa utešoval, pozerajúc do tažkej mrákavy, keď sa z neba spustil dážď. A nie hocijaký. Akoby sa ženili diabli, pršalo husto, a nielen voda. Spustili sa aj krúpy, bubnovali po strechách a o chvíľu sa od nich belel aj Ivanov dvor. Dovidel len naň, cítiac sa sám a neistý. Naviac, trápil ho aj statok. V ňom bol celý jeho majetok, v tých šiestich kravách a telati, čo tiež práve dnes ráno zveril cigánovi Michalovi. Okolo celej dediny bola už tráva spasená, tak ho poslal, že nech ide až na Boželásky, prípadne na Paportiny, vedľ to je jedno, ktoré pastvisko si vyberie, ale že do večera kravy doženie naspäť, aby sa dalo dojít. Lenže čo teraz? V tomto počasí sa cigán určite ukryl do nejakej

koliby a až ráno spočíta, koľko kráv mu ostalo a koľko ušlo. Alebo nie? Ivan nevedel, ako by sám konal, nebol si istý ani cigánom.

Z oblohy šľahol blesk rovno nad dedinu, hrom sa ozval v ten istý okamih a za ním druhý, tretí. Obloha zbelela, ako keď páli slnko uprostred leta, možno ešte viac. Vidieť nebolo ani na dva kroky, a pre tie krúpy, ktoré sa na seba vršili, celé okolie vyzeralo ako pokryté snehom. Ivanovi nenapadlo nič inšie, než zložiť ruky a odriekať otčenáš, keď sa mu zazdalo, že ktorí otvoril bráničku. Nebol si tým celkom istý, hustý dážď šľahal, besnel, neustával, videl tam len čosi neurčité, rozmazané. Lenže to čosi sa tlačilo do dvora. Bez ohľadu na tú príšernú smršť vybehol pred dvere.

„Michal, ty si?“ zakričal, schovávajúc sa pod okraj strechy, i keď to neznamenal, že by mal zostať suchý, lebo pri prvom nápore vetra mal už celkom premočenú košeľu.

Neodpovedal mu nikto, isto ho nebolo počuť, ale videl, ako mu dvora vchádzajú kravy. Zatiaľ čo prvé tri si to už poslušne a pokorne namierili k maštali, došla štvrtá, piata, šiesta, aj to teľa, čo sa držalo len okolo matkinho zadku a za nimi aj Michal.

„Gazda, ved bežte dnu! Ja som to! Bežte dnu a ratujte sa, bo ide hotová pohroma! Potoky sa rozvodnili, bohuprisahám, toto nie je len tak!“

Cigán Michal, prezmený a premočený, si jednou rukou pridŕžal široký čierny klobúk a druhou zvieral drevenú bakuľu, ktorá bola jeho večnou pomocníčkou, pretože na jednu nohu kríval.

„Do maštale, rýchlo do maštale,“ kričal Ivan, akoby to nebolo dosť jasné a vybehol len tak, bosý po napadanom ľadovci až k vrátam, čo ihned otvoril, aby zvieratá došli až ku svojim žľabom. Michal dnu vstúpil ako posledný. Premočený do poslednej nitky, husiu kožu mal snáď i na svojej počernej tvári a klepal sa ako osika. Len pokorne kývol hlavou, keď gazda nakázal, že zvieratá treba poprivázať, lebo nevedno, čo v tejto galibe urobia. Keď tak konečne spravili, pustili sa hned do dojenia. Michal sa triasol, drkotal zubami, ale robil. A i keď toho veľa nevydojili, aspoň vedeli, že zvieratá sú už na poriadku. Opäť pozreli von a prebehli do domu. Z Michalových nohavíc tieklo na zem, akoby ich práve vytiahol z potoka.

„Zohrejem ražnej kávy a odkrojím ti chlieb. Dáš si?“ pozrel Ivan na cigána a ten hned prikývol. „A keď máš všetko mokré, môžeš si veci zatiaľ aspoň trochu osušiť nad pecou.“

Michal si rýchlo stiahol košeľu, chcel aj nohavice, ale potom sa zháčil, lebo by ostal celkom nahý. Chvel sa však od zimy, šaty ho chladili. Chvíľku popremýšľal, zavesil košeľu na šnúru rovno nad pec, a potom radšej stiahol aj tie nohavice. Klobúk rýchlo zložil z hlavy a prikryl si ním mužský predok, aby tu nepobehoval ako Adam v raji. Ivan naň pozrel, bol by sa aj zasmial, ale Michalov zúbožený výraz ho zastavil. Naviac, teraz rovno pred oknami šľahol ďalší blesk, až obaja poskočili. Keď Ivan položil na stôl hrnček a krajec chleba, Michal už sedel na stoličke s klobúkom v kline.

„Toto je hotové požehnanie, taká káva. Určite ma zahreje, určite,“ fúkal Michal do hrnčeka, z ktorého sa poriadne parilo a opatrne srkol. „A chlebík, boží dar, taký chlebík, určite ho gazdinka upiekla, akú má lesklú kôrku,“ básnil, ale už aj doň poriadne zahryzol až sa mu naplnili celé ústa.

„Len dúfam,“ vzdyhol Ivan, čo si prisadol, „že žena i s detmi sú teraz niekde na poriadku. Ktovie, koľko dnes prešli a kde budú spat.“

„Terka je dobrá, starostlivá, paničku máte ako sa patrí a Ondrejko aj Anička sú milé deti. Určite ich niekto k sebe zbral, ved v takej trme-vrme by som aj ja radšej spal na zemi a dal im svoju postel, keby ma navštívili. Tak je ako hovorím, určite teraz niekde ležia v perinách a myslia len na vás, aby ste sa o nich nebáli.“

„Ved hej, aj ja dúfam, ale čo keď šli práve cez les? Blesky, krúpy, mohli aj zablúdiť, teraz sa možno...“

„Gazda, nebojte sa! Cestu poznajú, ved vaša Terka tade chodila na pút už ako decko a rozumu má dosť. Určite sa postarala, však dosť dlho sa zberalo na búrku, musela to vidieť, tak isto šla do prvej dediny! A určite, hovorím zasa, že určite, sú niekde v teple, lebo teraz nehodno ani psa vyhnat.“

Ivan pozeral na Michala, ako zdôrazňuje každú vetu, každé slovo, najmä, ak vraví o ľudskej pomoci a złutovaní. Bolo mu to jasné. Cigánska osada je od Rovného dobrý kus cesty. Vonku bola smršť, vietor, krúpy a Michalovi sa určite nechcelo nazad do mokrých čiat a šliapať cestu križovanú bleskami. Nejedného už takto zabilo, vedeli to obaja.

„Chceš u mňa prespať?“ spýtal sa ho priamo.

Michal na chvíľu prestal žuť, akoby rozmyšľal, či sa mu to oplatí, i keď odpoved bola zrejmá vopred.

„No, gazda, hádam by ste ma teraz nevyhodili? Tri razy sa mi rozutekali kravy. Ja sám, bez psa a s tou svojou pochrámanou nohou som za nimi utekal, zháňal ich dohromady. Ani sa mi nechcelo uveriť, že som ich tu dohnal všetky.“

„Hej, tak je,“ pritakal Ivan, tiež mu to prišlo ako malý zázrak. „Tak teda, pôjdeš do maštale, alebo do stodoly, dobre?“

Michal si usrkol z kávy, neodpovedal. Až po chvíľke začal rozdumovať: „Pokojne, však aj tam je dobre, ale... Gazda, to sú moje jediné šaty a sú mokré, žeby som ich mohol žmýkať. Spat v mokrom, to je istá choroba. Hej, istá. Mohol by som súčasťou aj bez nich, ale čo ak ma niekto ráno uvidí, že bezíím holý cez dvor od maštale rovno do domu? Celá dedina bude len o tom rozprávať.“

Opäť nastala chvíľka ticha. Taká, čo bola súčasťou rozhovoru, lebo keby Ivan odpovedal ihneď, vyzeralo by to, akoby sa chcel Michala len zbavit. Ale dobytok mu zachránil, to je pravda. Preto nevravil hneď a svoj návrh, že mu ráno donesie do maštale vysušené šaty, si odkladal, aby to vyzeralo ako premýšľanie a hľadanie toho najlepšieho pre oboch. Už aj chcel konečne povedať, čo vymyslel, keď vonku šlahol ďalší blesk a pohľadom cez okno

zistil, že celý dvor je pokrytý ľadovcom. Bože, čo robí Terka a deti? Zlutoval sa nad nimi niekto? A nemal by sa aj on zlutovať nad cigánom, čo tu sedí nahý s klobúkom preloženým cez klin?

„Dobre teda, ostaneš u mňa v dome. Ale mám len jednu posteľ, na nej spíme všetci štyria. Tak si īahneš na druhý bok a ráno, ak sa vyprší, mi pôjdeš zasa pásť!“

„Vždy som vravel, že ste dobrý človek. Veru dobrý. Ako len chcete, ale veľmi dobre ste to vymysleli, veľmi dobre. Bude tak, ako poviete,“ začal sa naraz Michal poklonkovať, ale nebolo v tom nič neúprimné. Naopak, tešil sa, že ostane v dome, v suchu, v teple, dokonca v perinách. To bude niečo! Len šaty mal stále celkom mokré, nedali sa obliecť. Ba ani neboli ktovieako čisté. Bude nahý, len si musí dať pozor, aby sa v spánku počas sna náhodou nepritúlil k Ivanovi ako ku frajerke, vedť to by bola pohroma!

Dážď o niečo oslabol, neprestal úplne, ale aspoň už nepadali krúpy a aj blesky sa zjavovali iba z diaľky. Búrka sa stáhovala kamsi za hory, keď si do posteľ īahla Ivan s Ondrejom. Obaja mlčky, v rozpakoch, viediac, že toto je prejav vdáky, o ktorom nebudú nikdy nikde hovoriť.

Prešli dni, týždne, mesiace. Ivanova Terka sa už dávno vrátila šťastne domov aj s Aničkou a Ondrejom, ako mali v pláne. Ba prišli aj o niečo skôr, lebo sa zvezli hodný kus cesty späť s furmanmi na vozoch. Samozrejme, v onen večer, keď prírodné živly besneli, ich prichýlili akýsi ľudia vo svojom dome, poriadni kresťania, u ktorých sa cítili celkom v bezpečí. Už aj na všetko zabudli, najmä v posledné dni, keď ich duše naplnila slávnostná atmosféra Vianoc. Zo stropu v kuchyni visel ozdobený stromček, stôl bol plnší ako kedysi, mohli sa cítiť spokojne i radostne.

Rok bol dobrý, jedla dosť. Iba chlieb, z toho teraz museli počítať každý krajec. Bol to zvyk, ba viac než zvyk, hotový rituál, keď sa ešte pred Vianocami piekol Kračúnov bochník. Býval väčší než tie obyčajné, ktoré inak robievali raz do týždňa. Kračúnov chlieb upiekli vždy taký veľký, ako im to len dovolila pec. Aj toho roku meral azda i tolko ako chlapská ruka od ramena po končeky prstov. Ešte skôr ako ho Terka vložila do pece, urobila uprostred bochníka krížik, ktorý sa potom nádherne vynímal v čerstvo upečenej kôrke. Okrem Kračúnovho chleba upiekla aj pári bocmaniek, malých chlebíkov ako dlaň. To na zahnanie hladu, keby Kračúnov chlieb nestačil. K Vianociam patrilo viacero zvykov a medzi nimi aj ten, že ďalší chlieb sa mohol pieciť až na Troch kráľov, či na Sviečky, ako tu tento zvyk nazývali podľa toho, že v onen deň v každej domácnosti jednu zapálili, aby sa im darilo po celý rok.

Anička aj Ondrejko rástli ako z vody, i keď celkom to tak z vody nebolo. Bolo to, ako inak, z jedla. A zdalo sa, akoby im chutilo stále viac a viac, určite toho pojedli aj dva razy tolko ako vlani. Bocmanky sa už dávno minuli a z Kračúnovho chleba ostala ani nie polovica a to ešte ani neprišiel nový rok. Terka ho zabalila do obrúška, aby nevyschol a vyložila na trám ku

stropu, kde bolo jeho miesto. Detom povedala, že ním musia šetriť a večer im ponúkne zemiaky, alebo fazuľu. Anička s Ondrejkom sa potom vybehli sánkovať a Terka tiež niekam odišla. V kuchyni ostal len Ivan, keď voľakto zabúchal na dvere.

„Michal, ideš vinšovat?“ prehodil napol žartovne, keď otvoril dvere a uvidel známeho cigána.

„Môžem, keď treba, ale už je po Vianociach, nie?“ zaškeril sa Michal, ale zdvorilo, tak ako sa patrilo, keď v zime chodili cigáni po žobraní. Od jari gazdom oral, ak bolo treba, rúbal a zvážal drevo, kosił lúky, na poliach, alebo pásol iným statok. Ale v zime? Čo mal v taký čas iného na robote, než žobranie?

„No, pod ďalej, sadni a dám ti ražnej kávy. Budeš?“ pokynul mu Ivan rýchlo rukou, aby mu cez otvorené dvere neušlo veľa tepla. Michal pochopil, len si zložil svoj veľký čierny klobúk, poklepal po ňom, aby opadol sneh a vošiel dnu.

„Takže?“ zdvihol Ivan sebavedomo hlavu. „Deti ešte nemáš, i keď by si už mohol, ani ženu, aspoň o nej neviem, pre koho a čo si prišiel vypýtať?“

„Deti mám, aj ajaj. To nie sú moje, no mojej sestry. Ale bývame všetci spolu, oni ešte nemajú vlastnú chyžu. A psota, preveľká psota je pre nás táto zima. Síce dobre tak, že aspoň, keď mrzne, tak sa i sa riadne kúri. Len tak občas dačo zarobím, keď rúbem gazdom drevo, ale to je akoby nič. Veľmi málo. A hlad je sviňa. Sviňa by sa síce zišla viac, ale my máme len hlad, teda deti majú,“ začal Michal na citlivú strunu, lebo to vždy zberalo. Predstava hladného decka nemôže nechať nikoho na pokoji.

„No, a prečo potom neprišla pýtať tvoja sestra? Prečo ty?“ začal Ivan pochybovať, ale už na stôl kládol hrnček s kávou, zatiaľ čo si Michal s hrmotom pritiahol stoličku.

„Však by prišla, ale ešte kojí. Práve teraz dala decku cicať, tak som povedal, že pôjdem ja.“

„A čo potrebuješ? Dám ti štyri vajcia a hrst fazule, chceš?“ ponúkol sa Ivan, vec už považoval viac-menej za jasnú, keď ho Michal nečakane prerušil.

„Ďakujem, ja som vždy vedel, že ste dobrí. Ale keď môžem, ja by som celkom rád doniesol detom chlebík. Viete, z Kračúnovho, lebo toto sa im veľmi žiada a nikde mi nechcú dať, že už ho majú málo.“

„Nedá sa, Michal. Aj my máme málo. Aha, pozri hore na trám, tam je v obrúsku.“

Cigán zdvihol zrak, pozeral naň upriamene, ani čoby ho hltal očami a usrkol z kávy.

„Taký kúsok by nám bol hádam aj dosť.“

„Michal, to je pre moje deti! Rozumieš? Dám ti vajcia a fazuľu!“ nástojil na svojom Ivan. Nebol naozaj zlostný, skôr to prijímal ako akúsi prekárač-

ku, možno cigánsku taktiku, že keď budú pýtať stále iba chlieb, pridajú im z iného viac, len aby sa ich zbavili.

„Ale tá búrka, to bolo riadne čudo, pamäťate?“ zmenil odrazu Michal rozhovor na celkom inú tému. „Vtedy, keď som vám pásol, to bolo skoro ako zázrak, že sa mi zvieratá nerozutekali. A viete, že iným aj voľačo ušlo? Vraj potom dajaké zvieratá našli, ale dačo nie, však len ja viem o dvoch stratených kravách, po ktorých neostalo ani stopy. Taká krava, to je riadny majetok. Keby som mal jednu, hned by nám bolo lepšie. Ale viete, gazda, ja si kravu nikdy nekúpim. Však toľko peňazí, to kde by som zarobil?“

Ivan uznanlivo pokýval hlavou, vraviac, že pravda, vtedy ho Michal nazaj prekvapil, keď všetko zahnal domov, do maštale. Ved keby mu ušla čoby len jedna, bolo by menej mlieka a masla na predaj, a to by nebolo dobre.

„Nebolo, nebolo,“ pritakal cigán Michal. „Však ma aj mohol trafil blesk, keď som len tak išiel po ceste a ľad mi padal rovno na hlavu.“

„Máš dobrý klobúk, ochránil ta.“

„Hej, tak. Ale hádam len nemyslíte, že som to urobil iba pretože mám ten klobúk? Že to nie ja, ale klobúk vám zachránil statok.“

Ivan sa nad tým musel usmiať. Sadol si z druhej strany stola na lavicu, pozrel Michalovi do očí a opýtal sa rovno: „Ked mäš pocit, že som ti voľačo dlžný, povedz. Koľko vajec, koľko fazule, môžem ti dať aj zo zemiakov, alebo z múky. Chlieb si upečieš doma.“

„Ja som deťom slúbil, že im donesiem z Kračúnovho chleba, len na to čakajú. My taký nevieme piečť, ani pec na chleba nemáme. Dajte mi rovno chlieb,“ prestal Michal chodiť okolo horúcej kaše a povedal všetko tak priamo, až to Ivana zarazilo. To u cigánov nebývalo zvykom.

„Chlieb ti nedám. Múku, vajcia a fazuľu. Dobre sa najete!“

„Slúbil som deťom chlieb,“ nástojil sa svojom Michal, a už to vôbec nevyzeralo ako prosba.

Ivan pozrel von oknom. Na dvor od rána pripadlo čosi snehu pripadlo, za bránkou na cestičke sa dokonca kopil vo vysokých závejoch, čo siahali ponad pás. Mal by rozmyšľať, čo má cigán za lubom, či tá jeho priama reč predsa len nie je zasa nejakou oklukou, aby ho pritlačil k niečomu inému, ale jemu prišiel na um práve sneh. Hlúpost! Dá mu fazuľu, vajcia a múku, iba keď mu odprace dvor. Nemal naňho tak tlačiť. Už sa aj otočil, povedal Michalovi ako sa veci majú, ale cigánova tvár bola ako z kameňa.

„Sestríne deti sú ako moje. Viete, ako ma majú radi? Dakedy sa ani ku svojmu otcovi netlačia ako ku mne. Ked som im povedal, že bude Kračúnov chlieb, ako im mám teraz dať fazuľu? Budem pre nich len táraj!“

„Chlieb ti nedám!“ zvýšil Ivan hlas, už ho to prestávalo baviť a chcel všetko ukončiť.

„Ja viem, že si vás neradno pohnevať,“ začal Michal nanovo, teraz o niečo pokojnejšie, no s rozhodnosťou v hlase. Kávu už vypil, prstami nepokoj-

ne šúchal okraj klobúka. „Viem, že sa na jar prídem ponúknut orať, alebo pásť a nechcel by som, aby ste ma vyhnali. Ale chlieb som pýtal v každom dome, kým som tu prišiel.“

„A dali ti niekde?“

„Nedali. Preto viem, že i keď si vás pohnevám, a hoci už od vás nikdy nedostanem žiadnu robotu, musím odtiaľ odísť s chlebom. Slúbil som deťom a sľub musím splniť! Ja som vám pomohol, ako som len vedel, pomôžte teraz vy mne.“

„Pekné, že to chceš splniť kvôli deťom, ale nemal si slúbiť. Čo teraz urobíš? Budeš sa chcieť bit?“

„A na to ste ako prišli? Ako by som mohol? To by mi nikdy nenapadlo, pre božie rany, ruku by som na vás nikdy nepoložil!“

„Tak potom ako?“

„Tak len tak, že tu budem sedieť, kým mi nedáte chlieb, a keď ma nebodaj vyhodíte, potom v dedine porozprávam, že ste ma dali spať holého vedľa seba do posteľe!“

V Ivanovi sa voľačo zlomilo. Stačila tátó jedna, jediná veta a pred oči sa mu navalila červená hmla. Nevdojak stlačil päste, zmrašil čelo a mal chuť vyskočiť. Vyskočiť a... A čo? To nevedel. Snažil sa zachovať triezvu hlavu, predýchať zlost, čo ho naplnila, ovládnuť sa. Vstal, začal merať cestu od dverí k peci a nazad, presne päť krokov, po ktorých sa otočil, potom ďalších päť opačným smerom a takto neustále dookola, zatiaľ čo Michal sedel nehybný ako socha.

Ak vyhodí cigána, celé Rovné sa z neho bude rehotať. Každá klebetná baba k tomu ešte niečo pridá a o týždeň sa bude po dedine hovoriť, že je zvrhlý neznaboh a odroň, čo pošle ženu s deťmi na svätú púť, aby si pritiahol do posteľe holého chlapa. Nikto mu už ani nepríde na meno, budú si pred ním odpľúvať. A tá pohana pre Terku aj pre deti! Vedľa na niečo také sa v dedine nikdy nezabudne! Čo potom urobí? Prestaňujú sa? Kam, keď tu majú dom, role statok? A ten cigán, prečo to robi? Lebo... lebo... lebo chce dať deťom chlieb. Chlieb náš každodenný daj nám dnes a odpusť nám naše viny, tak ako aj my odpúšťame svojim vinníkom.... Ivanovi nevdojak došli na mysel verše otčenáša. Natiahol ruku, zložil z trámu zvyšok Kračúnovho chleba zabalený v ľanovom obrúsku a dal ho na stôl.

„Môžem zobrať?“ spýтал sa Michal, ktorý skôr očakával krik a vyhodenie.

„Dáš ho deťom?“

„Dám.“

„Tak ti z toho odkrojím polovicu a zober,“ rozhodil Ivan rukami a ukázal na dvere.

„Ďakujem. Aj za sestru ďakujem, aj za jej deti, aj za seba... A nehnevajte sa, však viete, keď raz deťom slúbite,“ poklonkoval sa ešte Michal, a len čo mu Ivan odkrojil z chleba presnú polovicu, už sa aj pratal von.

„A na jar prídem. Pooriem, pokosím a budem aj pásť, keď treba. Však viete, aj keď krívam, mne žiadna krava neujde. Žiadna! Aj vám som zachránil. Všetky čo máte. Aj vy ste teraz zachránili mňa. Sestríne deti si nepomyslia, že som sa chvastal, alebo im klamal. Musíme tak robiť, aby nám deti verili. Tak sa, prosím, nehnevajte. Kvôli deťom človek znesie všetko. Aj po pysku, čo som od vás čakal, keď som chcel.... no, ale dostał som chlieb. Ste zlatý človek, gazda!“ zakriačal ešte Michal a už ho nebolo. Jediné, čo tu po ňom ostalo, bol úsmev na Ivanovej tvári, ktorý vyvolal prešibaný cigán.

Poznámka autora: Kračún je názov, ktorým sa v minulosti na vidiek u označovali Vianoce. Vychádza z pôvodného slovanského označenia zimného slnovratu (21. december), po ktorom sa začali noci krátiť a dni predlžovať. Názov sa používal aj v spojení so slovanskou mytológiou, udával sa ako meno akejsi osobnosti, ale bližšie sa o nej nezachovali žiadne informácie. Skôr je možné predpokladať, že označovať Kračúna ako pohanského boha Vianoc je nezmysel, staré pramene takéto meno v panteóne slovanských bohov neuvádzajú. Zdroje, ktoré by slovu Kračún pripisovali takýto význam, vychádzajú nanajvýš z tradovaných informácií, ktoré však vznikli až za čias kresťanstva. Napriek tomu sa slovo Kračún používalo v personifikovanej podobe, teda nešlo napríklad o kračúnsky chlieb, ale o Kračúnov chlieb.

Poviedka zo slovenského prostredia, je aj v knihe

DVE STRANY JEDNÉHO KRÍŽA

Miesto: Rozhanovce, okres Košice-okolie

Čas: r. 1949

Autor: Ľubica Andrásiová, Anna Domaníková

Augustový nedeľný podvečer patril dedinskej zábave. Bundurovci, rozhanovskí cigáni, hrali pred krčmou ako o život. Po tučných tvárich im stekal pot a sláky divo kízali na strunách huslí, akoby ich bol voľakto začaroval. Hanča sa zvŕtala pod Cibuľovou vŕbou s ostatnými dievkami, no nielenže viac vykrúcala zadok v nariasených sukniach, ale aj čižmičkami vírlila prach divokejšie ako ostatné a bez prestania sa smiala. Ukazovala biele zuby, čo sa ligotali ako šťastie v jej očiach. To pretože dnešný deň bol najvýnimočnejší a najkrajší za celých jej devätnásť rokov. Vinco povedal, či zašepkal jej do uška, a to veľmi jemne i rozhodne zároveň, že sa s ňou ožení!

Celé tri roky bola Hanča s Vincom vdačnou témou babských klebiet. Ona trochu divoká, večne usmiata, bohabojná dievka z chudobnejšej rodiny. Katolíčka. On o desať rokov starší, statný mládenec, pracovitý a úslužný,

pokojný s hlavou na pravom mieste, z bohatej gazdovskej rodiny. Evanjelik. Všetci vraveli, že z ich vzťahu nič nebude. Kto to kedy videl, aby sa brali mladí z rôznych cirkví? To je proti svetskému aj božskému poriadku.

Nie jedna dievka po Vincovi poškuľovala, no Hankin milý mal oči iba pre ňu. Tak boli všetky klebety pripísané na vrub závisti a neprajnosti. Dnes večer sa všetko mení, Hanku ohováranie prestávalo trápiť, ved sa bude vydávať! Ked si to znova uvedomila, krv sa jej v žilách rýchlejšie rozprúdila a primála ju k bujarému tancu. Myšlienky jej vírili hlavou a telo sa vrtelo v rytmе hudby. Čo na tom, že je chudobná a že chodí do iného kostola ako Vinco? Oveľa dôležitejšie pre ňu bola láska, Vincove objatia, bozky a pevný stisk rúk, ako ju držal okolo drieku.

„Pozri na tie babizne na lavičkách. Sedia tam ako dáke bosorky a neusťale melú jazykmi. Určite si ich obtreli aj o nás dvoch,“ šepla mu do ucha a na chvíliku jej pohasli šťastné plamienky v očiach. Ostali tmavé, aj keď muzika začala znova vyhrávať.

„Ale neboj sa, moja malá,“ chlácholivo si ju Vinco privinul, „nech si len kotkodákajú. Vezmeme sa... Ved ty si už takmer moja žena. Bude nám dobre, uvidíš.“

Kým tancovali, večer pokročil a tma, čo padla pod víbu, príjemne chladila Hančine horúce líca a skryla neposlušné Vincove ruky. Ten po chvíli povedal: „Zajtra idem za vašim farárom. Spíšeme dohodu, že keď sa nám deti narodia, pokrstíme ich v katolíckom kostole a vychováme v katolíckej viere. Vraj sa to tak má urobiť. Podpíšem to a ožením sa s tebou,“ dvihol ju ponad hlavu, do výšky, až sa mu hlava stratila pod jej širokými sukňami.

Obaja sa nahlas smiali, aj keď im v kútku duše sedel strach, čo ako splašené vtáča, treptalo krídlami, akoby v predtuche čohosi zlého. Hanke stačilo, že ju Vinco miloval a viac jej nebolo treba. Všetko sa jej zdalo dokonalé.

„Ach, Vinco! Lúbim ťa! Toto je dokonalé šťastie! Nemyslela som si, že ho niekedy zažijem,“ znova sa jej rozžiarili oči, no hned ju prepadli pochybnosti. „Myslíš, že Boh dovolí, aby bol niekto taký šťastný ako my? Nenahnevá sa na nás za to?“

„Neboj sa, moja malá,“ nežne ju Vinco objal a silno pritisnutí jeden k druhému, každý so svojimi myšlienkami, tancovali až kým cigáni nezahrali poslednú. Vinco naberal odvahu na zajtrajší rozhovor s farárom a Hanke sa už videla v bielom, na čele svadobného sprievodu...

Druhý deň Hanka vyskočila z posteľe už skoro ráno, upravila sa, zapletla svoje krásne slamovožlté vrkoče a nervózne pobehovala po dome a po dvore. Chytala sa každej roboty, staby jej mala utieť a ona by ostala samučičká sama stáť uprostred vyzametanej zeme pred kurníkom a na hlavu by jej páliло letné slnko, čo sa vlieklo po oblohe pomaly a lenivo ako slimák po suchej tráve. Už stihla nakŕmiť hydinu, aj pozametať dvor, pomôcť mame

s prípravou halušiek na obed, no čas sa akoby zastavil a deň nemal konca kraja. V bruchu cítila divné chvenie a nech urobila čokoľvek, spravila to nemotorne, staby prvý raz v živote. Motala so ako námesačná a stále myslala na Vinca. „Večer, pri Toryse.“ Toto jej včera šepol do ucha, keď sa lúčili.

„Hanča, čo je s tebou?“ okríkol ju otec. „Čo si dnes ako vymenená? Len sa tu motáš ako bez duše. Kade ti rozum behá? Spamätaj sa, lebo ta vybijem!“ hromžil.

„Ved' už idem, idem,“ mumlala. Nemala chuť pocítiť na chrbte otcove suché, mozoľnaté dlane, v ktorých mal dosť sily. Prešmykla sa popri ňom šikovne ako myška a vkízla do maštale.

„Dievčisko jedno zdivené!“ ulavil si otec. Pomenší, vychudnutý muž s tvárou pokreslenou hlbokými vráskami, bledými lícami a orlím nosom, mal silu za dvoch. Každodenná robota ho zocelila. Bol prísný na seba a na všetkých okolo, aj odolný bol a vytrvalý ako sú ľudia, čo každý deň zápasia o kúsok chleba. O živote mal jasnú predstavu: žiť v pokore, skromnosti, bohabojne a postarať sa o rodinu. Aj teraz, keď sa kútikom oka díval za dcérou mysel len na jedno: „Musím ju vydať. Dobre vydať.“

„Mara, žena moja, počúvaj,“ sadol si v kuchyni na lavicu za stolom, vložil si do úst kúsok chleba a medzi žuvaním zamyslene pokračoval. „Abi bolo našim dvom dcérám v živote lepšie ako je teraz, musíme ich dobre vydať. Ved' vieš, že iba mládenec z bohatšej rodiny im zaručí ľahší život. Robiť budú musieť vždy, aj keby sa vydali za samotného ríchtárovho syna, o tom ani slovo, no aby tá práca mala aj voľajaký úžitok... To je dôležité. Chcem ti iba povedať, že Hana som vyhliadol ženicha. Mladého od Adamovcov. Janka. Poznáš ich. Bývajú hentam, pri Cibulovej víbe. Je to bohatá gázdovská rodina. Poriadni sú, pracovití, starajú sa o statok aj o polia a hlavne, sú katolíci. Nie ako ten Vinco, či ako mu je meno, čo sa s ním Hana vláči... Evanjelik! Takého do rodiny nevezmem.“

Dožul chlieb a odmlčal sa. Spýtavo, no zároveň rozhodne uprel zrak na svoju drobnú ženu. Tá stála pri peci a sledovala bublinky, čo vyskakovali z vriacej vody v hrnci. Horúca para stúpala k povale a strácala sa v tichu, zanechávajúc po sebe stopy na Marinej tvári v podobe červených líc posiatých drobnými kvapkami potu.

„Ani starí nie sú proti,“ pokračoval muž, „ved' naša Hanča je k svetu. Do kostola chodí, aj v kuchyni sa vie obracať. Vraveli, že sa im pozdáva, že by si s nami ťapli...“

„Jáj ten?“ zatiahla Mara, lebo sa jej mužovo rozhodnutie nie veľmi pozdávalo. „Nuž ale po dedine idú reči, že Janko má iné dievča. A že je to medzi nimi väzne...“ pochybovačne zavrtela hlavou a na chvŕťu jej prišlo ľuto dcéry. Vedela o jej citoch k Vincovi, aj o tom, že je to nedobrý vzťah a musí sa skončiť, a tiež veľmi dobre poznala pocit sklamania zo straty muža, ktorého žena ľubi tak veľmi ako sa len dá, no musí sa ho vzdať, opustiť ho, lebo jej prvoradou povinnosťou je poslúchnuť rodičov... Napriek tomu v duchu

súhlasila so všetkým, čo jej muž hovoril. Vedela, že ten miluje svoje dcéry, i keď svoje city nedáva najavo priveľmi okato. Ba naopak, niekedy bol k nim drsný a častoval ich aj tvrdšími slovami. Staral sa a robil všetko len pre ich dobro. Pre to, čo on vnímal ako dobro. Áno, dievky treba dobre vydať! Jej myšlienky prerušili mužove slová.

„Cha, že iné dievča! Starí o nej nechcú ani počuť. Kone by brali od gazdu. No dievku, tú nech si vraj nechajú,“ rehotal sa na plné ústa a rukami si veselo udieral po kolenách. „Počula si? Že radšej kone ako dievku! A poviem ti, naša Hanča sa im ozaj páči. Mladí ešte nemajú dosť rozumu na to, aby vedeli, čo je pre nich dôležité a preto bude tak, ako som povedal! Ja najlepšie viem, čo je dobré pre obe moje deti. Zajtra Janka dovediem. Aj s rodičmi. Už som všetko dohodol,“ ešte raz si rázne plesol po kolenách a skončil rozhovor.

Mara mlčala. V mysli mala obraz Vinca a zaľúbenej Hanky. Hrdlo jej zvieraľ žiaľ, no rozum jej zakázal vyroniť čo i len slzičku. Hľadela do hrncov a zdalo sa jej, že v stúpajúcej pare vidí svoju vlastnú minulosť. Spomíala, že aj ona sama sa kedysi takto vydávala. Nikto sa jej nepýtal, či chce, a vôbec sa nemohla vyjadriť k voľbe ženicha. Nakoniec, dobrého muža jej vybrali rodičia, o tom už dnes nepochybovala. No aj keď to bolo už dávno, znova ju premkli pocity, ktoré ju vtedy tažili. Iba chvíľočku oprela svoj pohľad o náprotivnú stenu a bez pohnutia sledovala, ako sa jej telo chveje pri spomienke na vlastnú minulosť. No hned sa prebrala zo snívania a spomínania, sedliacky rozum zvítazil nad márnivými citmi: „Má pravdu ten môj chlap. Mladí sú pochabí. Nič nevedia o živote. A Hanča bude aspoň na poriadku. A tak je to správne!“

Na nižnom konci dediny sedela Hanka na brehu Torysy, čo trisko šumela, voda poskakovala na rokmi vyhladených kamienkoch a pomaly splývala so závojom trny, ktorá sa vzniesla nad krajinu rýchlejšie, než by to dievča čakalo. Už jej bola dlhá chvíľa. Len čo slnko strčilo nohy za kopce, vybehla za domy a cez lúky sa dostala k riečke. Tak sa s Vincom dohodla. Tu ho mala čakať. Ale kde je tak dlho?

„Vinco!“ vykŕikla radostne, keď sa konečne zjavil. „Môj milý, nevedela som sa ľa dočkať. Aj som sa tu začala trochu báť.“ Jemná výčitka sa stratila sa vo veľkom potešení, že ho znova vidí.

„Ani si ma neprivinieš? Teším sa na teba celučký deň. No a... čo bolo u pána farára? Máš?“

Vinco mlčal, aj sa tak akosi ošíval, krútil na všetky strany, nedíval sa jej priamo do očí, ani bozk na líčko jej nedal. Azda nebude všetko v poriadku? Hanka chlácholila svoju zvedavosť a túžobné očakávanie dobrej správy, aj ten strach, čo sa sice vošiel pod nechet na malíčku, no dobiedzať tak vytrvalo a silne, až začala podozrievať Vinca, že možno na fare ani nebol. Nuž, ale slúbil jej, že to zariadi. Chcela vidieť písмо, čo mali spísať, no Vinco stále mlčal a nič jej neukazoval..

„Tak, čo je?“ spýtalo sa dievča s trasúcim sa hlasom. Hanka pocítila znova to zvláštne chvenie v bruchu a červík pochybností začal nahlodávať jej istotu. „Čo sa stalo? Niečo nie je tak, ako má byť. Vidím to na tebe!“ Teraz sa jej už netriásol len hlas, ale aj celé telo. Srdce splašene trepotalo ako krídla vtáčika, čo sa chytí do pasce.

„Nemám žiadne písmo. A.... svadba.... nebude,“ šepol Vinco.

„Nebude? Akože nebude?“

„No... nebude. Pán farár nám nakoniec privolil, keď chceme deti krstíť vo vašom kostole. On súhlasiel, že nás zosobáší. No zároveň chcel, aby som prestúpil na vašu vieru. Rozumieš? Ja, evanjelik, mám byť zrazu katolíkom. Až potom nás oddá, až potom nám pokrstí deti, až potom si ľahko odviezť ako svoju ženu.“

Na krku mu navreli hrubočizné žily. Hanka nevedela, či od hnevu, alebo hanby, že nič nevybavil, či sa nebodaj cítil byť dotknutý farárovou podmienkou, aby sa vzdal svojej viery. Nespúšťala z neho oči. Ani jej by nebolo jedno prestúpiť na inú faru. Od malička sú obaja vedení k Bohu spôsobom, aký je vlastný každej rodine. Iné zvyklosti, iná bohoslužba, iné všetko. Srdce jej búšilo pod blúzkou tak silno, až sa látka hýbala v jeho rytme. Toto má byť koniec? Nie! Hádam nájdú iné riešenie. V okolí sú aj ďalší farári, treba za nimi zájsť, pekne poprosiť, v mene lásky... v mene ich dvoch.

„Moji rodičia... Oni by tuším zomreli, keby som sa stal katolíkom... A keď som im o nás povedal... Aj o tom, že idem na faru po listinu, že moje deti budú vychované v katolíckej viere... Tak oni... Ty tomu budeš rozumieť... Mám ľahko radosť a ťiel by som na kraj sveta, len aby si bola moja zákonné manželka... Moji rodičia nechcú katolíčku za nevestu,“ dokončil, keď sa mu prestali prevalovať slová na jazyku, a keď už nevedel vydržať Hankin nástojčivý pohľad.

„Svadba nebude,“ opakovala Hanka. V prvej chvíli akoby vôbec nechápalá význam povedaného. Dívala sa neprítomne kamsi do diaľky a pozrela na Vinca, až keď jej znova a znova zopakoval, že svadba nebude, nebude, nikdy! Vetrík sa okolo nich naháňal, rozvlnil Hankinu sukňu a zaliezol jej do vlasov. Uvoľnené kučierky jej zakryli čelo a zosunuli sa cez oči až k bradie. Vinco chcel natiahnuť ruku a odhrnúť ich, aby jej videl do očí. Chcel jej povedať, že on za to nemôže, alebo že viac nezmôže, že je slaboch, že sú veci, ktoré sú silnejšie než ich láska. Nevedel sa ani pohnúť a mlčal sťa nemý. Hanbil sa a hneval sám na seba. Cítil sa ako zbabelec, čo sa nevie pobit za svoje šťastie. Nedokázal sa vzoprieť ani otcovi, ani materi. „Čo som to za chlapa? Nikdy som nikoho tak veľmi nelúbil ako Hanku. Nech sa radšej pod zem prepadnem, než aby si o mne myslala, že som strachopud,“ preklínal v duchu sám seba. Vlastný hnev ho tak opantál, že si možno neuvedomil, ako veľmi ublížil tej, ktorú mal najradšej. Že jeho sľuby uleteli s padajúcimi kvietkami jabloní a už nevie ponúknuť nič, čo by pre Hanku malo nejakú cenu. Pretože stratila to najdôležitejšie. Istotu, vieru, dôveru v milého, ktorý ju zradil.

Hanke sa prúdom liali slzy z očí, nestachať ich zotierať z tváre. Takisto nechcela plakať pred Vincom, tak sa mu otočila chrbtom. Uvedomila si, že včerajší krásny večer sa už nikdy nezopakuje. Túžba sa zmenila na nekonečný žiaľ. A láska? Kto vie, kam sa v takejto chvíli schováva? Ramená sa jej triasli v tichom plači, tak sa schúlila do trávy a objala si rukami kolená. Vinco nad ňou bezradne stál. Ešte nezažil chvíľu, keď bol takto vydaný napospas osudu. Vždy vedel, ako priložiť ruky k dielu. Teraz však nedokázal utišiť žalostný dievčenský plač. Najmä, ak on bol jeho príčinou. Pozeral na Hanku, a keď sa aj jeho oči utápali v slzách, rýchlo sa otočil a vykročil k najbližším domom dediny. Prsty na rukách zatímal v päste a sluboval, že Hanku neopustí, ona je tá, s ktorou môže žiť a mať deti. Len ona. Žiadna iná! Musí presvedčiť všetkých, čo sú proti. Ešte nevie ako na ženský plač, ale vie ako na rodičov...

Vtedy už Hanka plakala nahlas: „Boh ma potrestal! Lebo som bola taká šťastná, chcela som viac, ako som mohla dostať. Tušila som, že sa to nesmie. Je hriechom byť šťastný? Je hriechom niekoho milovať viac ako samého seba? Je zlé tešíť sa na svadobný sprievod, na čele ktorého kráčam ja, celá v bielom? A či je Vincov Boh lepší ako môj, keď ma nechcú? Kto mi povie? Kto? Nikomu som neublížila. Nič zlého som nespravila. Chceli sme, aby všetko bolo podľa poriadku. Podľa zákonov. Ľudských aj cirkevných. No dá sa to? Iný kostol, iné mravy? Iné vyznanie, iná láska? Iné poriadky?“

Klačala na kolenách, dlaňami sa operala o zem a kričala svoje otázky vode. Sadla si na päty, trhala sýtozelenú orosenú trávu, hádzala ju do riečky a uvedomila si medzi dvomi vzlykmi, že Vinco sa jej predsa len akosi rýchlo vzdal. Ten Vinco, ktorý mal byť jej oporou v dobrom aj v zlom. Silný muž, čo ju ochráni a čo sa jej zastane vždy a všade, pred všetkými. Kde je teraz? Kam utiekol? Nechal ju opustenú, neštastnú, so zlomeným srdcom a šiel domov. On šiel k rodičom. Hej, im dal prednosť. Doma nemusí riešiť problémy. Doma sa o všetko postarajú rodičia. Znovu ju premohol plač a každý kúsoček tela ju bolel. Jej sny plávali dolu Torysou. Vzdaľovali sa a ona chcela za nimi skočiť a chytiť ich.

Došla domov neskoro. Tma ležala na Rozhanovciach, dedina si ticho odfukovala a kde tu za oknami domov žmurkali svietielka. Skôr než vstúpila do kuchyne, znova si pretrela líca dlaňami a spodničkou utrela posledné slzičky, čo sa jej vykotúlali na rozpálené líca. Snažila sa tváriť, že sa nič nestalo, že bola len vonku ako zvyčajne, s kamarátkami. Prišla domov sice neskôr, než to bolo zvykom, no bolo jej to jedno. Až na ňu otec nakričí, aspoň nebude musieť vysvetľovať, prečo tak srdcervúco plače. Jej plány však nevyšli. Otec sa jej príchodu potešíl a bodro ju privítal.

„Hanka, konečne si tu! Máme pre teba novinu.“

„Čo, čo sa deje?“

„Budeš sa vydávať!“ veselil sa otec. „Mám pre teba ženícha. Sám som ti

ho vybral. Pracovitý, pekný a bohatý. Katolík! Mladý od Adamovcov. Janko. Vieš, ten, čo býva v tom šumnom dome pri Cibuľovej vrbe. Zajtra ho dovediem.“ Skončil otec. Hanka sa nezmohla na slovo. Vklízla do izbietky a nádejala sa, že sa ráno prebudí do včerajška a večer pôjde na tancovačku a dnešok je iba zlým snom a ráno sa začne nový deň, s novými zážitkami a určite sa stretne s Vincom, privinie sa k nemu a dovolí, aby sa jeho ruky dotýkali jej tela tak, ako to mali obaja radi.

Nič také sa však nestalo. Svitlo ráno a celý predchádzajúci deň sa stal, ona ho pretrpela, prežialila, ostal v jej duši ako spomienka na zlom v ceste za šťastím. V zrkadle zazrela opuchnuté, červené oči a tmavé kruhy pod nimi. Telo ju ešte bolelo, vedľ všetku silu nechala večer pri Toryse, no spánok ju trochu prebral k životu. Zaumienila si, že sa Vinca nevzdá, že bude bojať a že sa proti svojej vôli nevydá. So spurným výrazom v tvári vošla do kuchyne. Hned začula otcové príkazy: „Hanča, dnes príde Janko, tak nech to tu všetko vyzerá! Pozametaj, prestri obrus. Aj o seba sa postaraj. Zdáš sa mi nejaká bledá. Joj, aby som nezabudol, ešte som bol za starými, dohodnút nejaké veci. Chceli, aby si po svadbe išla k nim. No to tak! Potrebujem tu pomocnú ruku, nie som predsa hlúpy, aby som jeden párikovných rúk pustil, no nie? Tam je dosť peňazí na pomocníkov. Rýchlo sme sa dohodli.“

„Otec, ja sa nevydám za Janka! Ja mám rada iného.“

„Ako to, že sa nevydáš? Vybral som ti muža a ty mu budeš ženou!“

„Nebudem! Nechcem sa vydáť za človeka, ktorého neľubím!“ Hanka založila ruky v bok a bojovne sa postavila pred otca.

„A toto čo má byť? Čo ty vieš o láske? Mladá si, nerozumieš tomu! Ja viem dobre, čo je najlepšie pre moje dieťa. A keď vravíš, že sa vydáš, tak sa vydáš! Dosť bolo rečí!“

„Nechcem sa vydávať, nechcem!“ nedala sa mladá a škaredo zazerala. A aj by si nohou dupla, no až taká odvážna nebola.

„Všetko som už dohodol! Svadba bude. Do mesiaca!“

„Ja nechcem...!“ zakvínila Hanka.

Otec, však nebol zvyknutý na takýto vzdor a rýchlo v řom vzkypel hnev. Schmatol prvý, čo mu prišlo pod ruku. Starou čižmou ju tlíkol, kde mu prišlo. Takáto neposlušnosť nemôže zostať nepotrestaná. Hanka sa len prikrčila a rukami si chránila tvár. Nakoniec ju včerajšia zrada, otcová neoblomnosť a bitka celkom zlomili. Už ani neplakala, neprosila, nekričala, keď otec zlostne hodil čižmu na zem.

Vydala sa tak, ako otec povedal. Za Janka. Obaja s boľavými srdcami, no poslušne splnili želania svojich rodičov. Svadba bola do mesiaca. No Hanka a Janko žili spolu dobre, najskôr si na seba zvykli, potom sa i líbili. Presne ako predpovedal jej otec. Vinco však na Hanku nevedel zabudnúť,

nikdy ju neprestal ľúbiť, nikdy si neodpustil, že nebojoval o ňu viac, že ju niekam neunesol, vyčítal si, že sa príliš rýchlo vzdal jej lásky. Do konca svojho života ostal sám. Nikdy sa neoženil.

Poviedka z rusínskeho prostredia, je aj v knihe

VODENIE UĽJANY

Miesto: Kojšov, okres Gelnica

Čas: povest nemá presnú časovú identifikáciu

Autor: Slavomír Szabó

Bolo to tak ako každý rok. Presne päťdesiat dní po Veľkej noci sa zástup Kojšovčanov zhromaždil v kostole, aby si vypočul kázeň. Slová, že v tento čas zosnal spasiteľ Ducha svätého na svojich apoštолов. Vraj Tomáš, ten jediný akoby neveril, že Ježiš dokázal vstať z mŕtvych, až kým mu nepoložil ruku do rany. Neveriaci Tomáš sa však dotkol skutočného živého tela Božieho syna, a ten po tom, čo zosnal na všetkých najvyšie osvetenie, vystúpil na nebesá.

Kňaz sa vrúcne prihováral a jeho slová presiakli dušami Kojšovčanov, napíšali ich nemým úžasom a nútili zamyslieť sa, akí sú sami nedokonalí, ako lipnú na pozemských statkoch, ktoré ich tak vzdáľujú od nebeského kráľovstva. Hlbka a sila kázne ich odvádzali od vnímania vonkajšieho sveta. Všetci, čo sa ponorili do rozjímania, zabudli na to, že je krásny deň plný slnka a vtáčieho spevu. Aj Terka. Dievča na vydaj s hlbokými čiernymi očami a vrkočom hrubým ako konopné lano. Klakala na kostolnú dlažbu, prežehnávala sa, priam visela na kňazových perách a pákrat si hlboko pozvychla. V tej chvíli sa cítila akási malá, bezmocná ako dieta, ktoré túži po rodičovskej láske a objatí. Nevedela si predstaviť väčšiu radosť a slast, ako sa plne oddať modlitbe a precítiť tak blízkosť k Bohu. Až potom, keď bohoslužba skončila a cez otvorené dvere preniklo do chrámu viac svetla, precitla. Nie celkom, čosi v nej ešte z tých pocitov ostalo; určite nemálo, pretože i keď bola vždy viac než výrečná, teraz von kráčala mŕkvou, v tichosti a len akosi podvedome vnímala, čo sa deje navôkol.

„Večer bude tancovačka, však to už vieš. Ale nevieš, že prídu hrať cigáni, odniekial, hádam od Margecian a ja sa už tak teším, od rána myslím len na to. Vasiľ by sa už mohol konečne vykoktať. Kdekomu skoro rok rozpráva, ako sa mu páčim, ale mne to ešte nepovedal. Ktovia, možno dnes. Mohol by už, nie?“ spustila na ňu Mária, len čo vyšli pred kostol a slabý vietor im ovanul tváre.

„Och, čože? Vlastne, ty si tu? Prepáč, nevidela som ta. Že čo s Vasiľom?“ zazrela Terka na kamarátku, akoby ju prekvapilo, že tam vôbec je.

„Nebudem tu teraz rozprávať, mama na mňa pozerajú,“ prehodila Mária už opatrnejšie a pozrela dozadu cez chrbát. Potom sa však naklonila viac k Terke, až jej, idúc vedno v zástupe, takmer šepkala. „Vieš, Vasiľ je celkom pekný, silný a poriadny. A ani toľko nepije ako ostatní. Len je hanblivý ako jalovica pred býkom. Ale on by mal byť ten býk, nie?“ zasmiala sa odrazu.

„To ti také napadlo v kostole?“

„No nie! Ja som skoro na nič iné nemyslela už od soboty! Vedľ kdekomu, naposledy tomu štúplemu Ondrejovi hovoril, ako sa mu páčim, ale keď ma vidí, len pozera do zeme, alebo kdesi hore po vtákoch. Ale dnes na tancovačke sa mi nevyhne. Mal by sa na to pripraviť, že keď nebude dosť rýchly, budú ma zvŕtať iní. Preto tam chcem prísť skoro a postávať nejako blízko, aby až začnú vyhľadať, nech po mňa príde. Tak som rozmyšľala, že ty si moja dobrá kamarátku, či by si tam nestála so mnou, nech to nevyzerá, že sa mu natŕcam. Tak to bude nenápadné, nie?“

„O tom si rozmyšľala na kázni?“ opäť neveriacky vylepšila oči Terka.

„No, ved vieš. Kedy sa stane mojim frajerom, keď nie teraz.“

Terka mlíkvo pokrútila hlavou, potom zastala.

„No čo, čo sa robí? Sa ti niečo nezdá? Čo som také...“ zháčila sa Mária, až jej nabehlá žila na obnaženom krku, ale Terka ukázala rukou kamsi neurčito pred seba.

„Takže? Čo? Čo je tam?“

„Myslím,“ začala Terka neisto, „že ktosi potrebuje našu pomoc.“

„Akú pomoc? Čo za pomoc? Kam ukazuješ?“

Terka neodpovedala. Zástup ľudí sa už rozchádzal pred kostolom, slnko hrialo, priam páliло, ale ona z toho nevnímala nič. Nemyslela na Máriiu prosbu, len sa rozbehla kamsi bokom a Mária za ňou. Videla, že čosi nie je v poriadku, Terku takúto nepoznávala.

Nebežali dlho. Vlastne len pári krokov za kostol, kde inak nebolo nikoho, a tam obe prekvapene zastali. Na zemi ležalo dieťa. Ul'jana, sirota, čo jej sotva minul tretí rok, bola natiahnutá v tráve a nehýbala sa. Vyzeralo to, akoby bola mŕtva a jej telíčko už vydané na milosť.

„Bože, dieťa!“ pobehla k nej Terka, len čo ju zbadala. „Dievčatko, Ul'janka, vstávaj,“ dvíhalo jej hlávku, dúfajúc, že ešte žije.

Žila. Naštastie. Otvorila svoje veľké oči, pod ktorými sa na lícach černela rozmazaná špina zo zaschnutých sĺz. Bola to úlava, ohromná úlava, ktorá razom dopadla na obe dievčence, až si vydýchli.

„Ako si sa tu... Ul'janka, čo sa stalo?“ sklonila sa k nej i Mária, teraz už nemysliac na Vasiľa ani tancovačku.

Malé dievčatko sa akosi neisto rozhliaľalo vôkol seba, akoby ich nespoznávalo a mlčalo. Aspoň v prvej chvíli, potom ako precitla zo spánku, sa nevedela spamätať. Slnko jej svietilo priamo do očí, tieň chrámu dopadal tesne vedľa a bolo cítiť, že je nesvoja. Obďaleč, na ceste pred kostolom ešte prechádzali poslední návštevníci bohoslužby, ktorí čosi vykrikovali o večer-

nej slávnosti, lenže ona akoby prišla z druhého sveta.

„Spala si, moja? Alebo ťa niečo bolí? Prečo si tu ležala, vedľ hovor, Uljanka,“ prihovárali sa Terka i Mária, keď dievčatko konečne zazívalo. Bol to prejav, gesto známe každému, že takto zíva len ten, kto si zdriemol, alebo sa vyspal do ružova.

„Nechcela som,“ zašepkala Uljana.

„Čo si nechcela. Hovor, moja,“ hladila ju Terka po vlasoch.

„Nechcela som rušíť v kostole, keď už farár začal. Krstná tam išla, vravila, že mám ešte natrhať trávu zajačikom a príst.“

„A čo? Prišla si neskoro, tak si radšej ostala tu?“

Uljana nemo prikývla a dievčatá sa konečne usmiali.

„Vidím, plakala si. Prečo tie slzičky?“ pohladila ju i Mária.

„Hrala som sa so zajačikmi, prišla som neskoro. Nechcela som...“

Dievčatko, čo ako biedne, v tej chvíli už vyzeralo skôr smiešne. Ked sa v detskej hlávke rozhodovalo, či bežať do kostola, alebo sa pomaznať so zvieratkami, urobilo, čo mu bolo práve milšie. Nik by sa naň nemohol hnevať, čokolvek mu vyčítat. Najmä jej, Uljanke, nie. Čo prežila, po tom nikto netúžil. Nakoniec, jej mamu i otca poznali Terka s Máriou dobre, vedľ boli takmer susedmi. Boli. Lenže Uljanina mama sa nedožila, aby si vychutnala pocit, keď priloží svoje diela k prsiám, aby mu dala napíti. Nepocítila jeho dotyk pier, nehu, keď jej zaspí v náručí, ba ani mu nepozrela do jeho neviných očí. Zomrela počas pôrodu. Ešte chvíľu predtým hrabala na lúke seno, keď pocítila, že diela sa v jej brušku hýbe, stahuje ju a čoskoro bude rodit. Ponáhľala sa domov tak rýchlo, ako to len bolo možné. Druhé ženy bežali po pôrodnú babicu, nech príde a urobí, čo treba. Otca vtedy nikde nebolo, kopal v bani. Keď sa vrátil večer domov, našiel Uljanku, svoju dcéru. Radosť nad otcovstvom však zlomil žiaľ. Žena už bola nebohá. Vraj skúšali všetko, čo sa len dá, ale nepomohlo nič. Krv sa z nej rinula, stekala na postel, na podlahu, neprestávala. Nakoniec vydýchla, ani si nestačila privinúť dieľa.

Ďalšie dni neboli o nič lepšie. Akoby zlý duch, čary, alebo možno len hlúpa náhoda, ktové čo to bolo, ale rovno o dva dni sa v bani začal sypat kameň. Uljankin otec, skôr než stihol pochovať svoju ženu, ostal pod zemou, čo naň padla v štôlni. Vyhrabali ho, až keď bolo poňom. Uljanka ostala sirotou, naštastie, už pokrstenou. Tak si krstná matka splnila svoju povinnosť a prijala ju za svoju. Za svoju, k svojim piatim deťom, okolo ktorých sa beztak mala čo obracať. Prepychom netrpeli, naopak. Prežívali, ako sa dalo.

„Ty si ju ako videla? Vlastne, nemohla si vidieť za kostol. Ako si vedela, že je tu?“ obrátila sa Mária na Terku, čo si opäť privinula Uljanku.

„Ja neviem. Nevidela som. Bol to taký pocit. Nielen pocit, bola som si istá...“

„Istá čím?“

„Naozaj neviem. Len som naraz vedela, že tu mám bežať a pomôct.“

„Mala si vnuknutie?“ spýtala sa Mária opatrne a Terka neisto prikývla.

„Azda. Naozaj neviem. Ale asi by sme niečo mohli...“ pustila Terka Ul'janku, posadila ju do trávy a odviedla Máriu bokom. Čosi jej hovorila potichu a čakala, čo jej odpovie. Dohodli sa, len Mária mala ešte jeden nápad. Že nielen jednu Ul'janku, ale aj druhú, s oboma to urobia. Bolo to tak, že v Kojšove boli práve dve siroty, skoro rovnaké staré, ba i rovnakého mena. Zvláštna náhoda, život pripraví všeličo. Terka súhlasila a dohodli sa, že Mária odvedie Ul'janku domov, potom sa stretnú a obehnú všetky kamarátky v dedine. Sirotám trochu pomôžu, aspoň ako vedia. Tak sa i stalo.

Popoludňajšie slnko ešte stále nestrácalo na sile, keď sa uprostred dediny stretlo zo dvadsať dievok. Terka so sebou priniesla i detské šatôčky ušité z ľanového plátna. Ostali po nej a súrodencoch, celé biele.

„Biela je farba nevinnosti,“ hovorila, keď ich ukazovala svojim kamarátkam, a potom sa vybrali do rodín, čo prijali siroty. Po Ul'janku a po Ul'janku. Obe malé dievčatká obliekli do týchto šatičiek a dali im plátenné vrecko. Vraj, že na výslužku.

„A kam s nimi pôjdeme najskôr?“ spýtala sa Mária, zatiaľ čo sa všetky dievky tešili, aké sú tie sirôtky pekné.

„K mlynárovi. On má, môže dať, nebude mu chýbať. Istotne dá,“ rozhodla Terka a zástup sa pohol.

Dedina odrazu ozila spevom. Spevom z hrdiel mladých dievčat, ktoré kráčali v dvojrade a na jeho začiatku cupitali dve malé dievčatká, Ul'janky. Akoby piesne naplnili okolie, rozozvučali srdcia. Odrážali sa od šindľových striech dreveníc, rozliehali sa z ulíc do dvorov, preliezli škárami dverí do všetkých izieb, kuchyň a stajní, preleteli k horám, aby sa v ozvene vrátili späť. Ľudia vykukovali z okien, nerozumeli, čo sa tu deje, ale usmievali sa. Krojaný a spievajúci zástup mladých dievok nenechal chladným nikoho. Takto došli až k mlynu. Tu ešte akoby viac pridali, spievali naplno, ktorá prvý, ktorá druhý hlas, ladilo to krásne, potešilo.

Z domu pri mlyne vyšiel postarší muž, bradatý mlynár v čiernom klobúku, ktorý sa beztak miestami belel od múky.

„Páčia sa vám kojšovské sirôtky? Isto páčia, komu by sa nepáčili takéto krásne a nevinné deti! Chceli by ste, aby vás navštívili? Aby ich detské očká zažiarili vo vašom dome? Chceli by ste ich potešiť a vykonáť dobrý skutok? Tak nech k vám idú na návštevu. Ale pamäťajte na sirôtky a s prázdnym vreckom ich nenechajte odísť! Privítajte ich vo svojom príbytku, ale...“ slávnostne prednášala Terka, potom zmíkla, akoby hľadala správne slová. Nakoniec našla dosť odvahy a povedala nahlas, priamo: „Kto chce Ul'janku mať, musí dukát dať!“

Mlynár ostal zaskočený. Nečakal to. Pohľad na skupinu mladých dievčat, čo naň tak neúprosne pozerali i dve siroty v bielych šatôčkach, ho však dojal.

„Dám im, dám. Pustite deti ku mne a na prázdro neodídu!“

Ul'janky nechápali, čo sa po nich chce, až kým ich Terka neodviedla pred dvere a potom vošli samé za mlynárom dnu.

Opäť sa začalo spievať. Hlasy zahlaholili na celé okolie a mlynár už v dome podával sirôtkam kysnuté koláče. Nakoniec vhodil zopár minci do plátenného vrecka a vyviedol ich opäť von. Tam spievajúce dievčatá, ked' to uvideli, zavýskali od radosti, vzali Ul'janku zasa k sebe a pozreli na Terku. Kam teraz?

„Ku pŕle! Ideme ku pŕle,“ ukázala Terka smer a zástup sa znova pohol. Kráčali spoločne a rovnako ako u mlynára, aj tu dostali výslužku. Takto pokračovali dalej, od domu do domu, z dolného konca Kojšova na horný, a potom po druhej strane ulice naspäť. Všade spievali, veršovali a ukazovali sirôtky „Kto chce Ul'janku mať, musí dukát dať!“ – žiadali podarúnok a od nikadia neodišli naprázdno.

Až po niekoľkých hodinách, ked' i vrecko s mincami dosť oťaželo, sa vybrali spoločne ku krčme. Veď sa aj pomaly stmievalo a mala začať tancovačka. Chlapci postávali na ulici, už počuli, čo si vymysleli dievčatá. „Rusín Rusínovi pomôže,“ vraveli spoločne, ba nebolo v Kojšove človeka, ktorému by sa to nepáčilo.

„Aha, čo máme, čo sme vyslúžili!“ usmiala sa Terka a ukázala vrecko s peniazmi, len čo došli ku mládencom. Mala dobrý pocit, hrejivý, túžila sa pochváliť.

„Daj i nám!“ zakričal odrazu Ondrej, štúply mladík, čo stál nablízku a vytrhol jej ho z rúk. Rehlil sa ako pomatený, istotne toľke peniaze ešte nedržal v rukách.

Terku akoby niekto ovalil mechom. Pokrčila čelo, stiahla obočie a zlostne zakričala, ako dovtedy hádam nikdy: „Sirotám berieš? Sirotám?!“ To naozaj nečakala. Chcela mu vrecko vytrhnúť späť, ale on ho rýchlo hodil Vasiľovi.

„Vasil, vráť nám tie peniaze,“ ozvala sa zrazu Mária a pozrela mu priamo do očí. Vasiľ, ako mal vo zvyku, uhol pohľadom, nepozeral ani na mládencov, nech mu nebodaj neukážu, aby hodil vrecko dalej. Chcel inak.

„No, ked' je to pre siroty. My sme mysleli, že dačo máte, ale že ste to spolu vyslúžili. Že je to pre všetkých, aj na oslavu. Chceli by sme, že by ste trochu dali na pálenku,“ okúňal sa, váhal, čo robiť, lebo mládenci už boli určite dohodnutí.

„Vrátiš mi to?“ zopakovala Mária.

„Len tak ho pustiť z ruky?“ váhal nadalej.

„Nie, len tak nie,“ zasmiala sa Mária, prikročila k nemu a dala mu bozk. A zatiaľ čo Vasil slastne privrel oči, naraz nebol schopný žiadneho odporu, Mária zobraza vrecko peňazí späť.

Smiali sa všetci. Mládenci, dievčatá, aj cigáni, čo práve prišli na rebriáku.

„Spolu sme vyslúžili, spolu ich užijeme,“ ozvala sa naraz Terka a natiahlala ruku. Vzala Márii plátenné vrecko a peniaze vysypala na zem. Mince sa zaleskli v prachu cesty, ozaj toho nebolo málo; ba viac, než sa nádejali. Čupla si k nim a rozdelila ich na tri kôpky. Neboli rovnaké, jedna malá, druhá väčšia a tretia najväčšia.

„Toto je pre chlapcov na pálenku, nech je nám s nimi veselo,“ odsunula malú kôpku bokom. „Toto pre cerkev, nech je na kostol, aby bol pekný. A tieto,“ ukázala na najväčšiu kôpku, „pre naše Uljanku a na múku. Zajtra ju kúpime, napečieme šíšky a všetkých pohostíme. Ale najviac z tejto kôpky si odnesú sirôtky, nech im pomôžeme...“

V ten večer bola v Kojšove zábava ako už dlho nie. Cigáni hrali, až sa im struny pod prstami žeraveli. Spievalo sa, tancovalo, aj Vasiľ sa už konečne osmelil a privinul si Máriu. Len Terka sa občas zamyslela. Ako to vlastne bolo? Ako mohla po kázni vedieť, že za kostolom spí na zemi dieta? Ako dostala ten nápad, čo jej odrazu vhupol do hlavy ako hotová vec? Nech to bolo hocijako, hrialo ju okolo srdca. Aj za tie sirôtky, aj za ich krstných rodičov, čo neveriacky krútili hlavami, keď ich doniesla k nim domov a pridala peniaze, čo tak veľmi potrebovali.

Vodenie Uljanky, ako to neskôr nazvali, sa konalo i o rok. Ba i o dva, tri, päťdesiat, sto rokov. Aj dnes, a to bez ohľadu na to, či v Kojšove sú, alebo nie sú sirôtky, kráčajú krojované ženy s dvoma detmi v bielych šatách od domu do domu a pripomínajú si, ako to bolo kedysi. Stal sa z toho zvyk, typický obrad v obci Kojšov, ktorý patrí k sviatku Rusadle. Či Turíce, ak chcete, lebo všade tento sviatok môžu volať inak...

Povest z maďarského prostredia, je aj v knihe

ZÁZRAK KRÁĽA LADISLAVA

Miesto: Drienovec; okres Košice-okolie

Cas: niekedy medzi 1077 – 1095

Autor: Slavomír Szabó

Koloman by sa najradšej nevidel. Či inak, Koloman by sa radšej videl niekde inde. Kdekoľvek. Hoci na roli, tahajúc pluh ako dáky vôl, či v lese vláčiac kladu ako kôň, alebo ukrytý pod hrubou vrstvou blata v chlieve medzi sviňami. Kdekoľvek inde, len nie tu! Sedel v tieni pod lieskou na okraji planiny a pozeral na svoje dlane. Mal v nich nasypané zrná raže, pekné vyzreté, len si ich vložiť do úst a rozžút. Svoj prídel jedla si vybral práve teraz, v toto jasné poludnie, aby zahnal hlad. Bolo by to pekné, priam nádherné drvíť

medzi zubami zrno a vychutnávať ho ako sa len dá, lenže jazyk sa mu lepil na podnebie už tretí deň, aj pery akoby nebolo možné od seba odtrhnúť. Jesť sa nedalo, chýbala mu voda. Nielen jemu, ale azda dvom tisícom mŕkvych vojakov, ktorí sa nádejali, že teraz Kumáni nemajú ani zdania, kde sa skrývajú a nikto nezaútočí.

Koloman, prostý voják kráľa Ladislava, bojoval nechcel. Aspoň nie teraz, keď sa mu pred očami zahmlevalo od smädu. Kráľ Ladislav! Vraj stelesnenie všetkých rytierskych cností a bohabojný hrdina, čo rozšíril a stanovil presné hranice Uhorska! A nechá svoje vojsko zgegnúť od smädu! Všetkých! Nielen vojakov ako Koloman, ale aj šľachticov, z ktorých niektorí už žuli listy zo stromov, že azda v nich nájdú trochu vlahy. Potom sa váľali po zemi v kŕčoch, sám to videl na vlastné oči. Kdežе, na tejto planine už obschýna aj tráva, niet tu žiadneho potoka. Ani kone sa už nehýbu, stоя akoby boli z kameňa a jeden po druhom sa ukladajú na zem. A tam pri nich... Koloman spozornel. Tam medzi dvoma kořmi sedí na zemi Imrich a usmieva sa. Imrich, mladý chlapec, čo sa musel pustiť matkinej sukne, aby sa dostať do vojska, teraz ako jediný roztahuje ústa do úsmevu a pozera na zem. Určite má vodu!

Koloman bez rozmyšľania vstal a ako vystrelený šíp k nemu prebehol. Mladý muž narýchlo prehodil kus kože cez voľačo uložené na zemi.

„Mám ťa!“ zasipel Koloman a bol by ho aj schytíl pod krk, ale zrno by sa mu vysypalo z rúk. Rýchlo ako len vedel, ich strčil do kapsy, čo mu visela po boku a rozopál dlane. Teraz sa už dalo, pravicou zdrapil Imricha za vlasy a v očiach sa mu zrkadlila nádej.

„Máš vodu?“

„Čo?“

„Vodu máš?“ zopakoval Koloman, ale nie nahlas, aby ho voľakto nezačul.

„Nie, a ty?“ prekvapil Imrich naivnou otázkou.

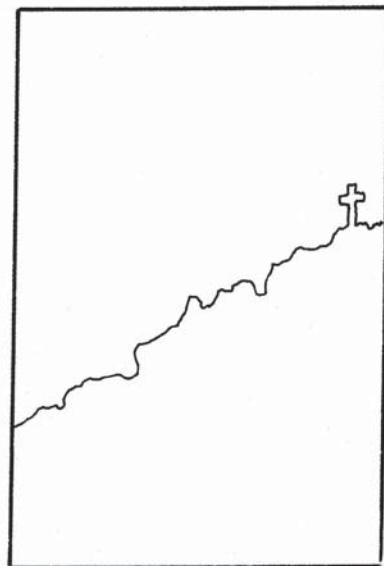
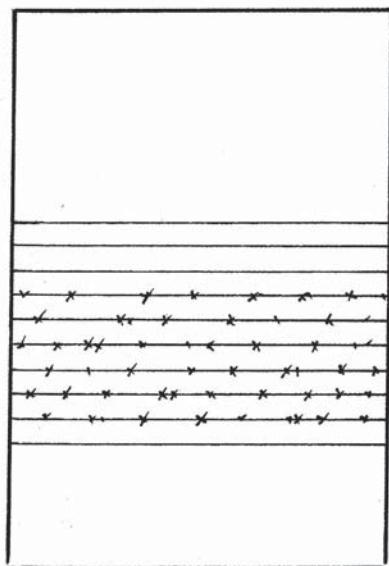
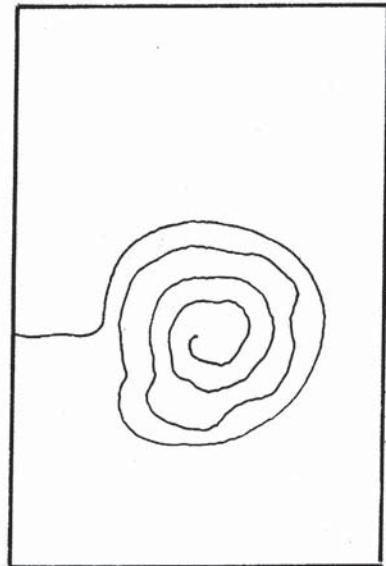
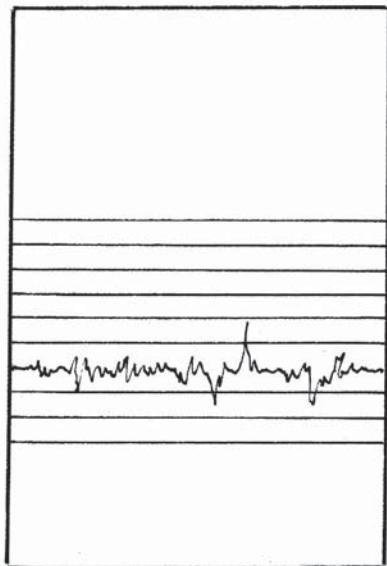
„Nehovor! Videl som, ako sa usmievaš. Čo tam skrývaš?“ ukázal Koloman na kožu.

Imrich náhle zbledol a chcel by aj dačo povedať, ale zasekol sa skôr, ako našiel správne slová.

„Ukáž!“ natiahol Koloman ľavicu za kožou, druhou rukou stále držiac Imricha za vlasy. Kožu prudko zodvihol, nevnímajúc mladého vojaka, ako sa mu v tom pokúša zabrániť a vypleštil oči. Na zemi ležala kumánska šabla. Čepeľ zahnutá, takú nepožíva žiadten Uhor. Zajagala sa v prudkom slnku, až Koloman prižmúril oči.

„Našiel som ju. Predvčerom po bitke. Preto som ju zataľ neodovzdal,“ chvel sa Imrichov hlas, tušiac, že teraz je úplne v Kolomanovej milosti či nemilosti.

„Ty nevieš, kde je tvoje miesto? Čím si bol, než ťa vzal so sebou pán do vojska? Sluha! Nevoľník, čo sa bez pánovho súhlasu nemôže ani oženiť! A teraz si zatajil šablu? Ak by ti ju našli v mieri, obesili by ťa! Načo je podda-

nému šabľa? A teraz? Aspoň by ťa zbičovali, nech neprídu o vojaka. Ak pán nerozhodne inak, ak ti sám nedá povolenie nosiť takú zbraň, tak nám stačí palica, rozumieš?"

Imrich, trasúc sa možno od strachu, možno od vysilenia, len prikyvoval hlavou.

„Ved' hej, máš pravdu. Ale, keby som si ju nechal len na jeden jediný zápas? Ved' čo ak bude ako naposledy? Poslali nás na bojisko dorazit ranených Kumánov. Naraz sa jeden postavil a rovno na mňa s touto šabľou. Tak, tak som ho zabil, aj to, lebo už krvácal z boku. Ale mohol aj on mňa. Aspoň na jeden deň, keď sa pôjdeme biť, si tak môct vyskúšať šabľu!"

Koloman nechápavo pozeral na vystrašeného mladíka. Vedel, že má i niečo pravdy, ale nemohol sa postaviť na jeho stranu.

„Hej, asi som zaváhal," pokračoval Imrich. „Ale teraz to predsa nemôžem odovzdať. Hned by chceli vedieť, odkedy ju mám, a potom?"

Koloman pustil mládencove vlasy a sám opäť zakryl zbraň, aby ju nikto nevidel.

„O čom snívaš? Myslíš, že si ju po vojne vezmeš domov? Načo by ti bola? Aby si ukázal mame, čo si získal? Predať ju nepredáš, iba riskuješ! Bez vody beztak zgegneme!"

„Vraj išiel samotný kráľ aj s najvernejšími. Že niekam dole, tam je dedina Somogy. Kde je dedina, tam je i voda!" triasol sa ďalej Imrichovi hlas, ešte stále sa cítil vylakaný.

„Ty si myslíš, že ti samotný kráľ išiel hľadať vodu? Tebe? Kašle na teba! Keď ju aj nájde, napije sa on aj jeho koň a my tu môžeme pomrieť!" rozohnil sa Koloman, Imrichova chlapčenská prostota ho rozčuľovala.

Po tvári mu stiekla kvapka potu, slaná, dobre to cítil, keď mu zastala na hornej pere. Hned na ňu priložil konček jazyka, ale bolo to ako nič. Čože tam kvapka? Vzduch stál, žeravil sa pod slnečným kotúčom, ba pri pokojnom po-hľade bolo možné vidieť, ako sa od teploty chveje nad zemou. Koloman cítil, ako sa ho zmocňuje zúrivosť. Zúrivosť, ku ktorej ho privádzala bezmocnosť, pretože odísť hľadať prameň po vlastných by znamenalo rozsudok smrti. Ak by ho nechytili Kumáni, tak Uhri, a naložili by s ním, že by sa modlil, aby zomrel čo najskôr. Príkaz bol jasný. Vyčkať na okraji planiny!

Obaja muži si hľadeli priamo do tvári, akoby čakali, čo urobí ten druhý.

„Niekto tu pochybuje o slovách kráľa?" ozval sa odrazu ktosi, až s Kolomanom i Imrichom heglo. Rýchlo pozreli v tú stranu. Spoza koňa vyšiel muž, do pol pása nahý i bosý, tažko bolo podľa oblečenia určiť jeho stav.

„Si vari niečo počul?!" odsekol mu Koloman, v tom smäde kašal na všetko.

„Kráľ išiel pozrieť krajinu. Určite, vždy to tak robí. Vráti sa a povie, kadiaľ udriet na neveriacich!"

Imrich mlčal. Očkom blúdil po koži, skúšal odhadnúť, nakolko môže neznámy vedieť, že tam niečo skrýva. Odkedy ich počúva? Vie to?

Zato Koloman, plný zmätku, v ktorom by sa raz najradšej rozplakal ako

dieťa a inokedy podrezával krky, aby si vybil zlost, sa postavil k neznámemu čelom: „Kto by mal teraz zaútočiť? My? Vari nevidíš, ako tu všetci ležia pod stromami? Akoby sme už boli porazení. To by bol zázrak, aby sme sa vrhli na nepriateľa, keď sami zdochýname!“

„Zázrak je, že ťa ešte nedal pán palicovať! Kvákaš ako hlúpa žena. A aj žena je pritom tvor Boží. Ale možno to povedať o tebe, keď sa tak rúhaš? Nemáš vieru?“ vykročil oproti nemu neznámy a Koloman o krok cívol.

„Všetky ženy sveta by som teraz vymenil za vedro vody! Dajte mi napiť a uvidíte, ako bojujem. Ale teraz?“

„A ty?“ pozrel neznámy na mladého Imricha.

„Ako povie kráľ, tak vykonám!“

Zdalo sa, že sa neznámy upokojil, ba dokonca si sadol na zem a pokynul, aby tak urobili aj oni.

„Asi som sa rúhal. Klial som, že hlúpe ženy, a pritom kráľ, ešte keď bol kniežaťom, riskoval kvôli jednej žene vlastný život. Tak prečo by neriskoval teraz, aby mohol napojiť svoje vojsko?“

Koloman sa neznámemu zadíval do očí a zvažoval, čo povedal. Kto je vlastne tento muž? Nevoľník, čo mal len s palicou kráčať s vojskom a niesť poživeň svojho pána, to asi neboli. Ten by tak neblahorečil kráľovi a skôr by sa tešil, keby kráľ zavelil na ústup a poslal ich domov. Ale ak to bol zemepán, nebodaj šľachtic, určite by si s nimi takto nesadol na zem a nedal sa do reči. Pozrel na ruky onoho muža a videl, že nie sú zvyknuté na tvrdú drinu. Teraz naozaj zneistiel. Zato Imrich, možno dúfajúc, že odvedie pozornosť od ukrytej šable, sa rozhovoril: „Tak je, ako si povedal. Aj ja som počul, že Kumán uniesol biskupovu dcéru.“

„To boli Pečenehovia, nie Kumáni. Ale pohan ako pohan. A čo si ešte počul?“ pokynul mu neznámy bradou.

„Že ten pohan niesol ženu na koni a kráľ, vlastne vtedy ešte knieža, cválal za nimi. Dobehol ich a o chvíľu už boli všetci na zemi. Rúbali sa, a keď Jeho jasnosť chcela pohana zabít, žena sa mu postavila do cesty.“

„Dobre si počul. Hej, ženy sú už také, že pre zmyselnú lásku budú chrániť aj neveriacich! Ale zbytočne. Dostal, čo zasluhoval. Najskôr sekerou do nohy a potom tak, že sa mu hlava rozkotúľala na dve strany!“

Imrich neustále prikyoval, akoby od jeho mienky záviselo, čo si bude o tom neznámy myslieť ďalej, ale Kolomana vzdor neopúštal: „Že je pohan ako pohan? A Vazul? Dedo nášho kráľa? Ved aj on bol pohan! Preto ho dal kráľ Štefan oslepiť a vyhnáť z krajiny, aby po ňom nesadol na trón, keď nemal vlastných potomkov!“

„Svätyň Štefan! Či nevieš, že náš pán dal kráľa Štefana vyhlásiť za svätého? Tak ho tak nazývaj! I keď svätyň Štefan oslebil jeho deda, čo nechcel prijať Krista! Náš kráľ je ochranca viery, nie pomstiteľ! Zvážil a uznal, že oslepenie azda bolo to jediné, čo sa dalo urobiť, aby sme nepadli zasa do pohanských bludov. Preto tak urobil, uznal Štefanovu svätosť a nie chut' vlastnej pomsty!“

Z vôle kráľa Ladislava vznikli arcibiskupstvá v Ostrihome o Kalocsi! On vydal zákonník, podľa ktorého sa musí svätiť nedeľa a navštevovať kázne, aby sa šírilo Božie slovo! On je ochranca našej viery!" zdvihol neznámy varovne prst a teraz si už bol Koloman na istom. Toto nie je žiadnen nevoľník! Skoro nahý, teraz len ako vojak, čo si je istý, že tu ho nikto nepozná, preto sa dal s nimi do reči. Ale to gesto, ten varovne zdvihnutý ukazovák na pravici, to vídavať najmä u pánov, keď hrozia. I tak ho neprešla zlost, bol však rád, že je aspoň s kým hovoríť, nemyslieť na smäď.

„Kto nepríde v nedeľu na kázeň, má byť palicovaný," cekol Koloman.

„Správne. Každý si môže vybrať, či chce počúvať slovo Božie, alebo sa radšej nechať dobiť.“

„Ale či to neboli pohanské povstania, čo priviedli Vazulov rod opäť k moci? Vari Ladislav nevdačí za svoju korunu a žezlo len pohanom? No čo tak na mňa pozeráš? Ja nehovorím proti kráľovi, ja len rozmyšľam o ňom, aby som nemusel myslieť na to, že som smädný!“ zakričal naraz Koloman z plného hrdla, až ho to samotného prekvapilo. Už sa neovládal. Pred očami sa mu valila červená hmla, zúrivost, možno aj túžba po tom, aby sa stalo čokoľvek, čo ukončí toto nekonečné čakanie.

Tvár neznámeho sa náhle zmenila. Stiahol čierne obočie, až sa mu oči zúžili do tenkých čiarok a zhlboka nasal nosom horúci vzduch.

„Neznaboh! Povedz mi meno pána, ktorého sprevádzaš vo vojsku!“ vykrikol polonahý chlap a postavil sa. Ruka mu nevdojak sklísila k boku, akoby tam mal mať meč a azda až teraz si uvedomil, že tam nič nie je. V tej chvíli si ho Koloman vedel celkom dobre predstaviť v krúžkovanej kovovej košeli a s bronzovou prilbicou na hlave. Hej, isto je to pán, čo len z rozmaru, aby sa neznížil rozhovorom s vlastnými sluhami, sa dal do reči s nimi.

Neznámy sa pozeral vôkol seba, čosi hľadal očami. Na zemi bola hodená Kolomanova kožená vesta proti šípom, a tiež koža, pod ktorou sa ukrývala kumánska šabla. Akoby naschvál natiahol ruku po koži, ale tu sa pred neho, čo by nikto nečakal, postavil Imrich.

„Pane, prosím ponížene, odpustite tomu mužovi. Je to Koloman, verný sluha a ak pochybil, nech to odčiní tak, že pobije čo najviac pohanov, nech ide len s palicou a štítom v prvom šíku, kam padá najviac nepriateľových šípov, ale škoda teraz zbavit vojska vojaka. Prosím ponížene...“

Ruka neznámeho ostala visieť vo vzduchu, zdalo sa, že ho Imrichova prosba zasiahla.

„Nech mi zmizne z očí!“ riekol krátko, úsečne, hlasom čo neznesie odpor.

„Bež!“ vykrikol Imrich na Kolomana a ten sa skutočne rozbehol. Von z tieňa lesa na širokú planinu, tam, kde sa teraz neradno ukazovať. Cítil, že je to beh o život. Nebol si na istom, či si to neznámy nerozmyslí a nepustí sa za ním. Tak utekal. Rýchlo, srdce mu tŕklo divoko, akoby malo vyskočiť z hrude. Aj v slucháčoch mu dunelo a dych náhle dochádzal. Jeho smädom morené telo

bolo slabé, natoľko slabé, že slabla i mysel. Pred očami sa mu náhle začali vynárať rôzne obrazy. Rozsklabené tváre Kumánov, ako ich vídaval v boji. Zdalo sa mu, že počuje aj svišťanie dažďa nepriateľských šípov, čo prebodnú stehno či krk z jednej strany na druhú. V duchu videl rozsekane telá, mužov váľajúcich sa po zemi plnej krvi, ako umierajú v nevýslovných bolestiach. Mal pocit, že počuje rúbanie sekerou. Ten známy zvuk, kedy tažké ostrie dopadne presne medzi oči, aby vykonalo svoje dielo čo najdokonalejšie. A tiež erdžanie koní. Zvierat, ktorým z bokov trčia šípy, alebo padajú na zem zrazené dlhými kopiami. Vreskot, bolest a krv. To, v čom žil už celé mesiace, ho prenasledovalo, či sa vynáralo v predstavách – ale to z milosti. Áno, z milosti, aby zahnalo myšlienky na to, čo teraz potreboval najviac. Aby vlastnou silou prekrylo neznesiteľnú túžbu po vode.

Otvorenými ústami lapal po dychu, kroky sa skracovali a naraz padol tvárou k zemi. Túžil, aby stratil vedomie a nemusel vnímať skutočnosť. Vidiny sa striedali s obrazom rozhorúčenej hliny s vysychajúcou trávou. Oči sa mu naplnili prachom a slzami. Teraz zomriet by bolo dobré. Presne takto mysel a už by sa mu pod viečka aj vtisla tma, ale naraz zadunela zem. Kone! A nie jeden, dva, ale aspoň pol stovky koní! Ozval sa pud sebazáchovy a všetko sa odrazu zmenilo. Koloman sa pritlačil o zem, ako to len šlo. Po planine, čo sa nakláňala v miernom svahu, predsa len vybehol trochu vyššie, tu by ho zbadať nemuseli. Vedľ dupot kopýt sa ozval o niečo nižšie.

Opäť zdvihol hlavu a zaostril zrak. Naozaj z lesa vycválali jazdci. Uhri. Vydýchol si, ale stále sa radšej ani nepohol. Isto samá šľachta. V krúžkovaných košeliach a s prilbicami na hlavách, väčšine nechýbala po boku dlhá kopija. Odrazu zastali, akoby na niekoho čakali. Koloman sa nemýlil. Z lesa vyšli ďalší jazdci a medzi nimi jeden, ktorému z ramien visel dlhý, pestrý plášť. Kráľ! Koloman zatajil dych. Nie, nesmú ho tu nájsť. Isto by si mysleli, že chcel utiecť od vojska, nemal by čas ani silu nič vysvetľovať. Len ležal, sledujúc pánov.

Vojaci, tak ako rýchlo pricválali, teraz celkom zastali. Iba niekoľko z nich prešlo ďalej planinou skontrolovať, či je všetko v poriadku. Chvíľa, kým sa vrátili, sa zdala nekonečne dlhá. Kolomanovi sa opäť tlačili pred zrak blúznivé obrazy, ale zasa precitol. To keď zbadal, že kráľ zosadol z koňa a kráčal planinou. Kráľ Ladislav, sám a bez sprievodu, a to smerom k nemu. Ešte bol dostaľ ďaleko. Ešte by sa dalo postaviť a utekať. Lenže tí na koňoch by dobehli ihned. Šťastie, že ho doposiaľ nezbadali. Lenže čo ďalej?

Ďalej sa nekonalo nič. Kráľ naštastie, zastal na lúke. Zdvihol hlavu a pozeral na bezoblačné nebo so zničujúcim slnkom. Ani sa nepohol, iba zrakom blúdil po modrej oblohe. Koloman mu videl do tváre. Zdalo sa mu, že je až nezvyčajne pokojná. Nezvyčajne aspoň k tomu, v akom položení sa nachádzali. Kráľ odrazu vytiahol z pošvy meč a zabodol ho do zeme. Tak, ako sa špička čepele prezala pôdou a rukoväť ostala hore, mal meč tvar kríža. Ladislav sňal prilbicu a poklakol. Ruky vzopäť a so zrakom stále upreným na nebo sa začal modliť. Jeho pery sa jemne pohybovali, oči, hoc vystavené

žeravému jasu, nezatváral. Sledovať ho v tejto chvíli bolo ozaj nezvyčajné. Ba viac než nezvyčajné, lebo Koloman cítil, že sa čosi deje. Nevedel čo, nedokázal by to vyjadriť, ale pocit, čo ho napíral, hovoril jasnou rečou i keď bez slov. V čase, keď muži odpadávali a oddávali sa beznádeji, keď myšlienky na smrť boli hostom, čo neopúštal myseľ, kráľ klačal na kolenách s tvárou jasnou ako pokojná jazerná hladina. S oddanostou bez známok akýchkoľvek pochyb viedol svoj rozhovor s Bohom ako dieľa s otcom, čo verí každému jeho slovu. Čo verí v jeho silu, ochranu a nemá žiadnych pochyb, že vždy dostane to najlepšie, čo je v jeho silách.

Kráľ sa takmer ani nehýbal. Telo ako socha, ale myseľ, ak by bolo možno do nej nahliadnuť, odkryla by tajomstvá neznáme človeku, čo sa zmiešala v ustavičných pochybách. Ešte chvíľu takto zotrval, potom sa prežehnal a postavil. Opäť si vyložil prilbicu na hlavu a zo zeme vytiahol meč. Už sa aj zdalo, že sa vráti späť k svojej družine, ale odrazu sa zohol. Natiahol ruku, dotkol sa ňou zeme a opäť padol na kolená.

„Voda!“ zvolal kráľ Ladislav a jeho hlas sa preválil nad planinou ako pozehnanie.

„Voda!“ zvolal druhýkrát a na dôvažok zdvihol ruku, z ktorej sa mu medzi prsty cícerkom liala na zem.

Šlachtici, páni odetí v ligotavom kove, sa odrazu rozbehli ku kráľovi. Aj Koloman sa postavil, neveriac vlastným ušiam. Z dolnej časti planiny sa začalo zbehávať celé vojsko, chýr sa šíril rýchlosťou myšlienky.

„Voda!“ kričal aj Koloman, bežiac rovno ku kráľovi.

„Zázrak!“ zvolal ktorýsi zo šlachticov, pretože pramienok, ktorý vystrekol z miesta, kde Ladislav zabodol meč, sa náhle zväčšoval a začal vynikať dole planinou ako vodná stužka, potôčik, až nabral silu potoka.

„Zázrak!“ kričali a uverili aj ostatní.

V ten večer vojsko opäť vyrazilo. Vedené kráľom Ladislavom hnaľo Kumánov a uštedrilo im ďalšiu z rán, pod ktorými sa museli stiahnuť až na Gemer. Medzi pešiakmi bojovali i Koloman a Imrich. Obaja vojaci kráľa, čo vykonal zázrak. Jeden z mnohých zázrakov, pretože neskôr po smrti bol Ladislav vyhlásený za svätého. A Prameň svätého Ladislava, to miesto púti veriacich, vyviera na Drienovskej planine dodnes...

Poznámka autora: V poviedke sa spomína dedina Somogy. Ide o historický názov obce Drienovec. Z historického hľadiska je však polemické, či už v uvedenom čase existovala. Nakoniec... ide o legendu.

HEDVÁBNÁ KULIČKA

PAVEL CMÍRAL

I. Hedvábná kulička

(přichází Elena, čte a sedá si)

Elena: Môjtybože, to je ale veľká, hrozná opovážlivost!

Keby sa to dozvedel pán riaditeľ Veselý alebo to moje zlatko Cyril, Cyrko Holuby, pán kúpeľný inšpektor! Keby sa čo len slovkom dopočul, že som sa odvážila prekľznuť cez jeho královstvo do vašej izby a položila vám na vankuš – môjtybože, žena a chlapovi na posteľný vankúš! – tento list, Cyrko, by sa isto iste nahneval a kázeň by ma neminula. Už ho počujem ako mi dohovára... Ty prešibaná, všetkými mastiami mazaná čarodejnica – nerob mi z kúpeľov operetu!

Ale vysokovážený pán Mrštík, pán Alois –

(přichází Alois, stojí, poslouchá Elenu)

Elena: - to, čo vám písem, to, čo som vám napísat musela, nie je veru list pre operetu. Ide mi totiž o život.

A len vy, sám, sa môžete stať mojím tajným spojencom. Len vy, jediný! Na kolenách vás prosím, odpovedzte mi, že túto úlohu prijímate. Zadovážte si, prosím, papier – hodvábny – predávajú ho v Hložekovom kníhkupectve, ten sa dá veľmi ľahko, poľahučky zvinúť do guľôčky. Potom guľôčku položte pod zobák labuti v Janovom dome. Dajte ju tej nádhernej labuti, ktorá – keď schádzate z Chaloupky k tomu bledoružovému drahokamu, kde mám tú čest pracovať – vás pozdravuje sama prvá!

Čakám!

Ani netušíte, s akou nedočkovosťou a búšením srdca čakám! Elena

(Alois si sedá a čte)

Alois: Neznámá paní – či slečno – Eleno! Tož nevím, co mám napsať ženě, která v dusném letním odpoledni jako motýl prolétne nám apartmá a křídlem napíše na květinový polštář tak podivnou zprávu. Jen jsem ji dočetl, běžel jsem těch pár kroků z Chaloupky do Janova domu a mezi hosty se prolétaje, ptal jsem se očima a pak i přímo po vás, která je v nebezpečí.

Paní Eleno, žádnou Elenu v Janově domě neznají a dospěl jsem tedy k názoru, že chcete být utajena. Tož nevím, jakým spojencem budu! Jde

vám o život, píšete, a já, sám sebou pasován na rytíře dona Quijota, chci se vrhnout do boje a bránit vás – jenže jak už to u Quijota chodí, nevím, kdo je mým nepřítelem a nerad bych se vrhal proti větrným mlýnům, abych zachraňoval život své paní, jejíž tvář neznám – na to nehledě, že tu v Luhačovicích o žádném větrném mlýnu nevím!

Prozradte víc, má neznámá a vděčen budu, povíte-li mi, proč právě já jsem tím jediným, kdo vás může zachránit!

Hedvábnou kuličku bude od sedmé hodiny večerní vámi vyvolená labuť hlídat.

Alois Mrštík.

Elena: Přsem v náhlivosti, a ak by sa niektoré písmenko rozmazalo, nehnevajte sa, to mi z čela – ustaraného a ľadového – stiekla kvapka potu. V uhličitom kúpeli sa teda mám čo naotáčať, a že by sme tu trpeli suchom, to sa teda tiež nedá povedať!

Pán Alois, nechcem pred vami vyzeráť smiešne, vy teraz azda čakáte, že vám idem vypísať hrôzostrašný príbeh o žiarlivom mužovi, ktorý ma chce na smrť ubodať pre neveru, alebo nebodaj spustím rozprávočku o zubatom netopierovi z Karpát, ktorý chce prehryznuť moje biele hrdlo!

Skutočnosť je však ešte horšia, ďaleko horšia! Strašná!

Môjtybožé, babizne sa už ozývajú, či ešte upratujem. Musím do práčovne, kopiská uterákov sa mi tu pletú pod nohami – v noci vám všetko dopíšem: Neopúšťajte ma!

Alois: Zvědavý elegán, pan inspektor Holuby, se pobaveně ptal, kam ještě jdu. Chtěl jsem udělat vtip a říct, že za sličnou Slovenkou, abych mého přítele Slováka hezky popíchl – ale pak jsem se lekl, že bych ho mohl přivést na stopu.

Dozvěděl jsem se z vašeho dopisu tak málo! Tož o půlnoci si přijdu pro celou pravdu!

Elena: Teda tá celá pravda, pravda pravdúca je, pán Mrštík, tá pravda, čo je zavinutá do hodvábnej gulôčky. Je to taká moja pravda, pravdička – azda smiešna? Maličká? Vážne, ide mi o život, a preto som vám musela napísat.

Aj ked ani to nie je celkom presné!

Íde totiž o pána architekta Dušana Samuela Jurkoviča – on je tým mojím životom. Pred dvoma rokmi ste ho vy osobne odporúčali pánovi doktorovi Veselému, aby mu urobil z Luhačovic, vy sám najlepšie viete akých škaredých! raj na zemi. Československý raj, písali všade, a možno aj raj všeslovanský!

A Samko začal takýto raj budovať – a tu zrazu, z ničoho nič, ho chcú práve v polovici cesty zavrátiť a povedať mu – ber sa! Ťahaj! Odíd! Už ťa tu netreba. Viete o tom? Musíte to vedieť, ved vy osobne ste sa v Brne za neho prihovárali...

Alois: Je pôl páté ráno a probouzí se horký den a já, se vší upřímnosťí, kladu si otázku – ale ne, ne, ne!, kladu vám otázku – vy snad Samka Jurkoviče milujete? – Jdu se napít Vincentky, která mi moc nechutná, a až půjdu zpátky, podívám se labuti pod zobák – tož pravdu! Milujete ho?

Elena: Tlačíte ma k múru. Dobiedzate, pán Mrštík... Ale dobre robíte! Času máme skutočne málo! Áno, mám ho rada, ale nie pre jeho štíhle mladé údy, nie pre jeho uhrančivý pohľad a pery zomknuté tajomstvom – i keď snáď i pre toto všetko, ved som len žena! – ale ja ho ľubím najmä pre jeho VIDINY. Nesmejte sa mi!

Tuctoví chlapí žijú a majú pred očami iba flašku pálenky, druhí nič, iba tmu a ráno ďalší svetlý deň a iní len slečinky, mladé mäská – obuvník možno novú čižmu, ktorú ušije a vy iste, ba určite, vidíte múdre slová a vety, čo napíšete.

Ale Samko, ten vidí jediným pohľadom DOM ZO VŠETKÝCH ŠTYROCH STRÁN! Nie je to zázrak?! Vidí všetky jeho poschodia i okná a v dome všetky dvere, maľované i s kľučkami, vidí aj modré dlaždičky na podlahe, aj svietiacie lustre na stropoch a každý je iný... Vidí masívne stoly z dubového dreva a stoličky, na akých ešte nikto nikdy nesedel! A v prázdnych kútoch izieb sa mu objavia – vázy – kalichy, rozvité kvety trblietajúce sa na vetrom ohýbajúcich sa stonkách – a na stene ďalej –

Alois: Tož třeba pavoučka!

Elena: Hej, pavúčika - pre šťastie! A keď vás do tej vidiny zavedie, roztvorí okná dokorán a akoby zo sna hovorí: A teraz sa pozrieme zo štyroch strán na celé mesto! Tam bude stáť kúrsalón, a tu nová kolonáda -

Alois: - a na kopcích pro oteklé nohy nás, šmajdavých dědků, postavíme letohrádky, ve kterých po výšlapu sotva dechu popadneme - (směje se)

Elena: Prepáčte, neviem, možno to příšem veľmi kostrbato, nezrozumiteľne...

Ved ja som iba taká nevzdelaná, ba hlúpa žena od Trenčína, ktorú pred ôsmimi rokmi nahovoril ten snívajúci kúzelník Samko, aby som s ním a s ďalšími putovala do Prahy, kde vo výstavnej dedine vybudoval parádny čičmiansky dom, aby vraj všetci Česi videli, čo my Slováci z Uhorska dokážeme! Viete, koľko mal vtedy rokov? Dvadsaťsedem, bol štramák v tom čiernom klobúku, bol šéfovi z firmy zo Vsetína ako pravá ruka – pricestoval s fotografickým aparátom, vyfotografoval Čičmany a potom namaľoval dom, kúpil kroje a napísal našim úradom, že slovenský dom bude na výstave pekný, ale bez živej slovače, veruže, pustý –

A keď sa mu úradníci vysmiali, že chce Slovákov ako opice v klietkach vystavovať, naverboval si nás z Detvy a z Trenčianskej stolice.

Veselá čeliadka muzikantov, žien a dievčat šli sme s ním z Uhorska cez hranice a keď nás na moste pri púchovskej stanici pristavil slúžny, nahovoril mu, že nás vedie na akési práce na Moravu. Prepustil nás – ale o hodinu na to sa strhol zhon, lietali telegramy, čoho sa to len ten nešťastník slúžny dopustil. Naháňali nás, to je pravda, ale my už sme boli za hranicou a potom v Prahe – oj, môjtybož!

Na živom ohni sme na tej výstave varili a Ďuro Melik pískal na fujare a gajdoš Šufajanda gajdoval a tuho drepčil pred pospolitosťou divoký odzemok, že aj si čižmy zodral. Holý palec mu z čižmičky vykukol...

A Samko, ten stál na pavlači, čo vrch zdobila a smial sa do popuku (zachádzal sa od smiechu). A ráno mi povedal: Tu sa zrazili dve planéty, moja čičmianska duša s mojou dušou pražskou, ale pretože som ich včas a pocitivo drevenými trámami začapoval a pevne uviazal, Boh ich už nerozdelil – ved Slováci a Česi k sebe patríme, jeden k druhému ako dve jablčka na jednej haluzi. Nech sa teda tento namaľovaný čičmiansky zrubový dom, podobný si – i keď trošku inak – stavajú na Valašsku! – stane sa erbom tohto nášho pokrvného bratstva. A potom odišiel – a ja som ho už nevidela.

Zostala som v Čechách, a keď písali, že na Pustevnách postavil dva zázračné domy, išla som tam a upratovala v útulni MAMĚNKA – a keď písali, že bude stavať Luhačovice, kľakla som si pred ukrižované božie telo a pošepla som mu. Nebo vie, čo robí a robí to dobre. Tak. Ak niekto stavia domy, do ktorých bez ostychu a voľne vkročí Detvan, Valach, či krajčírka z Prahy, sú to dobré domy. Sú stavané na naše miery – veď ich zdobia naše sny...

Alois: Sny...! Sny – ornamenty, skládané z jemelu, bedrníku, jabůčku - !
--- a tož to vám ze srdce věřím, že vám jde o život.

Po Samkově boku jste si ho vystavěla, sroubila a vyzdobila srdíčky, lístečky a větévkami a kraječkami špičatých šindelů – a vaše srdce se rozhlíží po světě, jehož středobodem je ten váš nadšený junák, rozhlíží se okénkem ve štíte, tím vizírem ve tvaru monstrance či-

Elena: - kríža

Alois: Amen.

Elena: Túto papierovú guľôčku, ktorú som vám zanechala pod zobákom labute, si opatrne rozvíňte a dobre prečítajte. Správna rada kúpeľov, tí mudranci, čo sú slepí a vidia len svoje plné pančuchy, kešene a bruchá, otiera si jazyk o pána riaditeľa Veselého, že za pol druhého roka, čo tu Jurkovič stavia, minulo sa príliš veľa a že páni akcionári nie sú veru zvedaví na cifrovane, vyrezávané štíty, ale na pekne tučné dividendy!

Rozhodli sa, že škrtnú, zastrú pánovi architektovi jeho vidiny – a keď tý

rozumnejší zdvihli hlavy a hlasys, že by to bol zločin a hriech, uznesli sa, že sa Jurkoviča zbavia inakšie.

Alois: Jak?

Elena: Vypíše sa súťaž – tak rozhodli! Súťaž na Kursalón a kúpeľné námestie i kolonádu – a aj napriek tomu, že Samka prizvali do súťaže, viem dobre, že to nie je nič iné iba nastražená pasca, ako sa ho prefíkane zbavit. Súťažia traja – a len jeden vyhráva. A Jurkovič to nebude, to mi môžete veriť.

Alois: Abych pravdu řekl, něco málo se v Brně říkalo...

Elena: Něco málo se říkalo? Hej, niečo málo – a práve v Brne! Asi sa hovorilo veľmi málo, keďže ste sem nedopravili celé vojsko a nerozstrieľali tú slávnu správnu radu na franforce! Luhačovice ste predsa dali môjmu Samkovi k 31. narodeninám vy, Brňáci! Čítala som to! A ten váš Klub přátele umění mu zamotal hlavu a pán Veselý ho priviedol sem, do zasľúbenej zeme – to ste nevedeli, že ak mu ukážete škaredé, napoly zbořené kúpele, v krásnom údolí medzi lesmi, že je to to isté, ako by ste dalo chlapcovi dreveného koníka s krídlami a povedali mu: Chod, leť!? Chlapčisko sa bez váhania, bez okolkov vyhupne do sedla a letí – urobil tak i on, len si nevšimol, že ten koník má na šíji pevné ramenné opraty a páni zo správnej rady ho môžu nimi veľmi ľahko zhodiť z oblohy na zem, do prachu!

Alois: Tož my v Brně jsme to mysleli dobré – Franta Veselý přišel s nápadem na vybudování „slovanského salónu“ – českého a slovanského centra společenského života. A když objevil pro nás Luhačovice, my jsme pro něj našli Jurkoviče. Nedomysleli jsme, že můžeme narazit na měšťáky, kteří zakládali akciovou společnost z mnohem prozaičtějších důvodů – ted' prý křičí Udělejme z Luhačovic kopii velkých konvenčních lázní, kde osobitost místa nemá!

Elena: Nedomyšlali ste! Nedomysleli –

Alois: Sedím na posteli, kterou navrhl váš Samko a stydím se, že neumím odpovědět. Lidstvo si vymyslelo blázinky umělce, ale také správná a dozorčí rady. A peníze. A aby nebyla nuda, tož mezi těmi umělci jsou umělcové dobří a špatní a geniální a průměrní a moderní a ti, co šilhají – z nedostatku invence, a třeba i z lenosti – a po těch před nimi. Kopírují bez smyslu a nevěří mladému Kotěrovi a Adolfu Loosovi, když říkají, že krásné je jen to, co je účelné! Důvodem pro nové hnuty musí být tvoření prostoru a konstrukce – a ne jejich tvar a forma ozdob! Když jsme našli pro našeho Františka

Veselého Dušana Jurkoviče, věděli jsme přesně, že přivádíme člověka, který požadavkům nové doby zatraceně dobře rozumí! Jeho vidiny, milá Eleno, nepřinesly labutě na bílém oblaku – jeho študování ve Vídni a praxe ve Vsetíně mu je formovaly. Zamiloval si lidové stavitele, tož od nich jasnou koncepci účelného domu bere a vyváženě k ní zdobení si vypůjčuje – a proč ne. Když ví, jak dobře formují dřevo, kterým nic nenapodobují, u nich dřevo dřevem zůstává! A že žijeme secesí, i tou se nechá inspirovat. A že má Janův dům v patře hrázdení, a villa Jestřábí, kterou právě dostavěl, je vlastně villou s hallou a hallovým schodištěm, za to můžou jeho „Angličani“, které tak uznává a jejichž „cottages“, rodinné domy s hallami, ho pro svůj geometrizmus tak okouzlily. Nikdo jiný se pro Luhačovice nehodil víc než on!

Evropské stavitelství, dnešní, moderní, objevilo tradice uměleckého řemesla – a to, že sedím v domě, který k obrazu svému přestavěl Jurkovič a sedím na posteli, kterou navrhl Jurkovič, je důkazem, že Jurkovič pochopil poslání současné architektury – řešit prostor pro člověka celistvě a moderně a zároveň ho těšit jeho barevnou, vzrušující krásou!

Ale co to všechno platno, když rok 1903, který nám dal Bůh právě psát, hostí na zemi i akcionáře, čekající, co jim ze stovek hostů lázní Luhačovic koncem roku kápne! Bojím se, že vám nepomohu a že váš don Quijote jen s nostalgií projede kolem Janova domu a mlýnu, který Samko přestavěl na Vodoléčebný ústav a poslechne si Strausse muzikantů, sedících v Samkově dřevěném pavilonu, v té muchomůrce na hřmotné noze...

Elena: Múdro píšete, pán spisovateľ. Dvakrát čítam váš list, aj trikrát, ale môjtybožé, ja musím teraz konat! Nechcem sa s clivotou v srdci prechádzať po kúpeľoch, po tom rozostavanom a nedostavanom raji! Keby bol Boh po troch dňoch stvorenia sveta iba prikyvoval svojej správnej rade – čo by zostało z jeho raja? Kdežby sme boli? Nebolo by ani Adama! Ani jeho rebra by nebolo, z ktorého sme my, Evy, stvorené! Ani lásky by nebolo – a raj by stratil zmysel!

Alois: Když jsme u té lásky – víte vy, že se Samko právě žení?
(ticho)

Dívám se pod labutí zobák a kdyby to šlo, nadzvednu i křídlo- neodpovíte mi?

Elena: Budem k vám úprimná. Myslela som si ja, ešte ani stará ani mladá, na mládenca Samka...

Niekedy neprekáža koľko dní rozdeľuje duše a telá... Pred troma rokmi staval pre pána továrnika Bartelmusa villu v Rezku, tam kdesi nad Novým Mestom nad Metují, v Čechách –

Alois: Tak, tak, dobře začínáte - -

Elena: (zasníva sa) Je to veľmi pekná vila –

Alois: Tak – a dokazuje, co jsem vám včera psal – účel! Účel na prvém místě! Jako u Angličanů Baillieho-Scotta nebo Mackintoshe se začína halou, ústredným prostorom, „bílou jizbou“, jakou znáte ze slovenských stavieň a kolem se účelně kladou ďalšie miestnosti – a pak se to všecko krášlí a podľa individuálneho vkusu tvůrce ozdobuje, aby forma byla jedinečnou!

Elena: (ticho, akoby ho ani nevnímala)

Išla som sa do Nového Mesta poprechádzať... pozrieť. Vždy som vedela, kde Samko je. Som striga prefíkaná, ktorá dokáže čítať aj z potočnej vody. Ved voda je živá – a je hned po Bohu.

Alois: (usmíje se) Pro Luhačovice vhodný nápis na plakát reklamní.

Elena: V tej krásnej vile stretol tridsaťročný Samko dcéru pána továrnika. Dnes sa zosobášia. A čoskoro budú mať troch synov.

A onedlho dom v Brne a neskôr ešte aj v Bratislave. Už teraz Samko vidí tie domy, a to do posledného kútika. A každý kút niečo stojí – peňazí bude treba, hodne peňazí –

Alois: Smím se zeptat – žárlíte?

Elena: Akoby som mohla? Rozprávala som sa s ním len raz v živote, len jedinký raz v živote sme sa dívali z očí do očí. Vtedy na výstave, ked sa zrazili tie dve planéty, česká so slovenskou. Potom už nikdy viac. Nevie, že som tu, že tu pracujem.

Alois: (tiše) Proč si musíme jen psát – a nesejdeme se?

II. Vražda

Elena: (pevne až trochu tvrdo) Mám plán. A nikto nesmie vedieť, že my dvaja sa poznáme. Ak by nás tu vídalí pospolu, neuverili by alibi, o ktoré sa mi, pán Alois, postaráte. Rozumiete?

Alois: Ne. A lekl jsem se.

Elena: Ak by som svoj plán musela dokončiť, poviem, že som vás v ten osudný deň videla z kabinky v Slnečných kúpeľoch. Je to možné, poviete vy, bol som tam a táto žena niekolokrát vyšla z kabinky – a nie sama. Vyšla s dôstojníkom, ktorý mal červené perly. Samozrejme. Od bozkov.

Alois: Eleno, mám pocit, že jsem se zbláznil. Čtu vás dopis v dusném

odpoledni, mouchy narážejí na trámový strom a líbezná Chaloupka, kterou mne Samko tak potěsil, je mi najednou těsná a tmavne chladem.

Existujete? Nestřílí si ze mě můj kamarád, nonšalantní pan inspektor lázní Holuby? Eleno! A nejste snad přímo Jurkovičem? „Pán Alois, postaráte sa mi o alibi!!“ Kdo mi to pře, že chystá zločin, při němž mám být nápomocen?!

Elena: (Spieva si, notuje na vymyslenú melódiu)

Jánošíci, hôrni chlapci, kde ste?

Jánošíci, hôrni chlapci vymreli...

Na horách už negazdújú,

stratili sa v meste-

Za chudákov – neborákov bijú sa len v posteli!

(rozosmeje sa)

Ja osobne vám píšem, celkom sama – áno, chystám veľký zločin! Hej ja, zlá bosorka Elena – a nie som ani Cyril, ani pán direktor Veselý, ani Dušan Samo- Jurkovič! A tento list, ktorý pre vás ukrývam v dusnom upachtenom podvečere pod zobák bielej labuti, po prečítaní znova zviňte do guľôčky a prehltnite ho. Je v ňom plán strašnej vraždy.

Alois: Bože můj.

Elena: Lepšieho spojenca, ako ste vy, som si len veľmi tažko hľadala. Vykonáme vraždu spoločne, pre dobro Dušanka, ktorého máte aj vy zo srdca rád – a čo sa zločinu týka, viem, nie ste žiadnym nováčikom. Cyrko Holuby, ten milovník divadla a tiež aj prvotriedny herec mi rozprával, ako v roku 1894 videl v Prahe v Národnom divadle vašu a pánovu bratovu Maryšu. –Čo hovoríte? (smieje se) Ste tak daleko – nepočujem!

Alois: Kéž bych byl i teď na divadelných prknech a tohle všechno se mi zdálo! Franto Veselý, byl jsi doktorem u tyjátru! Cyrilku, jsi náruživým komediantem! Přiznejte se, že jste si přivezli z Brna krásnou herečku, která nezkaží žádnou legraci – a teď se v restauraci pod Jurkovičovým přístřeškem tlemíte a chechtáte, jak vám skáče na špek ten potrhlý dramatik a pisálek Mrštík. Lojza potróblé!

Elena: Prosím! Prosím, prosím! Čítajte pozorne!

Akciová spoločnosť vyzvala do súťaže aj Rudolfa Kříženeckého a Karla Huga Kepku. Olinka z riaditeľstva mi prezradila, že ten Kříženecký – a bohzná prečo! – poslal plány, ktoré by si aj slabozraký ľahko poplietol s Jurkovičovými. Ako by ich jedna a tá istá ruka nakreslila. Páni by sa iste pobavili ako šikovne vie kopírovať. –Ale ten Kepka, ten je ozaj nebezpečný. –Je?

Alois: Tož – jak se to vezme, nebezpečný. Staromilec je to a může se

někomu z jury nelíbit – jenže je i profesorem na brněnské technice a bude-li porota ponejvíce brněnská, může mu to k úspěchu pomoci. Páni architekti, co se kolem Architektonického obzoru motají, mají dlouhé prsty – a Kepka k nim patří.

Elena: (jasne konštatuje) To som chcela počut. Tak teda.

Karel Hugo Kepka je tu v kúpeľoch. Pricestoval predvčerom a priviezol aj prvé plány, Dohodol si kúpeľné procedúry v Jánovom dome. Počula som ho, ako hovoril doktorom... Kto je vlastne ten pán Jurkovič? Na Pustevnách i tu v Luhačoviciach nám predvádzal obyčajnú znôšku odkopírovaných, opajcovaných slováckych a anglických stavieb, presne ako ich uvádzajú tuctové vokabuláre.

Je to len obyčajný vidiecky samorast, veľmi, veľmi prostoduchý! Ved on ani neprojektuje, on len tažkopádne zápasí a nasilu rodí.

Pochopte, pochvalu si zaslúžia len jeho drevené trámy, ktoré sú v sebe tak pevne zaklinené. Keby sa jeden druhého silou mocou nedržali, verte mi, isto iste by vám tie jeho pútové búdy ako domčeky z kariet capli rovno na hlavy!

Alois: To řekl?

Elena: A ešte viac! Urážka za urážkou. Samoľúbo potápal Jurkoviča, pretože vedel, že sa to všetko roznesie.

(pevne)

Teraz ale utopím ja jeho. Maryša otrávila Vávru čiernou kávou. Ja uspím Kepku v zlatej vani. Áno, v uhličitom kúpeli.

Alois: (zděší se) Eleno!

Já vás zapřísahám, že udělám všechno pro to, aby Dušan konkurs vyhrál! Smetu se stolu všechny námitky ohledně peněz a vysměji se hlopému názoru, že Luhačovicím není třeba pouze jednoho jediného architekta. Luhačovice bez Jurkoviče a Jurkoviče bez Luhačovic si ani nelze představit!

Elena: Ohovárajú, že farby na Janovom dome sú krikľavé! Že vraj kričia! A že dym z elektrárenského komína hostí dusí.

Alois: Ach bože! Křik barev! To nevidí, že ty barvy křičí ve dvojhlase s barvami lesa a oblohy a kytek?!

Když lázně, tož lázně a ne české zátiší, pánové. Ne úzký obzor Lhoty!

Elena: Utekajte a povedzte im to! Tisíckrát by ste to museli opakovat, pretože reči sa trúisia a chlieb sa je, a práve oni, ktorí tak často hubami

mlátia prázdnu slamu, už dávno prestali veriť v slová – dnes sa povie jedno, zajtra niečo celkom iné, ved' načo že by sa mali brať všetky slová vážne!

(Rozhodne)

U nás doma sa všetky hádky a bitky či o zeme, či o ženy rozhodovali nožom alebo sekrou.

Povedzte, prečo nezabit chlapa, ktorý toho vášho dourážal a obral o tie – najväčšie sny?! O raj, ktorý si sám stvoril a to svojimi vlastnými rukami?

Alois: Milá Elenko, žijeme v civilizované zemi v civilizované době.

Elena: Vážený a milý Lojzík! A čo mohla urobiť nešťastná Maryša, keď ju Vávra tak strašne bolel? Tá vaša hra o ukradnutom živote nie je azda z civilizovanej zeme a doby:

III. Bič na usazeninu

Elena: Zbohom, pán Mrštík.

Nepotrebujem už vaše alibi.

Je presne pol jedenástej, stojím nad prázdnou zlatou vaňou – a márne čakám. – Už tridsať minút sa mal v nej kurýrovať Jurkovičov úhlavný sok.

Neprišiel.

Alois: Nemohu jinak, paní Eleno, ale musím se přiznat.

Věděl jsem, že profesor Kepka na ohlášenou hodinu do Janova domu na uhličitou koupel nepřijde.

Ve čtyři hodiny ráno jsem mu pomáhal do kočáru, který ho odvezl na Vlárskou dráhu do Újezdce.

Doufám, že ve zdraví odjel domů, do Brna. Poněkud více společensky unaven měl být kočím nasazen do vlaku.

Elena: Nerozumiem vám. Čo sa vlastne stalo?

Alois: Celý večer jsem prochodil po pokoji.

Lojzo, Lojzíku, vem rozum do hrsti! Nevíš, kdo ta ženská je. Nevíš, čeho je schopna. Slepě zbožňuje svůj idol – a je-li on v nebezpečí, bude schopná čehokoli.

A pak jsem se, cestou zpátky kolem křesla, brodě se drobky z oplatek, okřikoval Lojzku, ona není blázen, to ty, ty ses pomátl. V těch dopisech myslela všecko jen obrazně!

A když jsem nekonečně dlouho rázoval, zvítězil ve mně – mírumilovný zbabělec. Utíkal jsem do Ředitelského domu, našel Kepku a pod záminkou, že bych – jako novinář – rád viděl jeho návrhy, vytáhl jsem ho do 1. lázeň-

ské restaurace, kterou tak vzorně a hygienicky vede nájemce pan Vepřek.

A objednal jsem džbánek první – a druhý – a třetí a při něm mi c. a k. profesor – ač jistě nechtěl! – důvěrně sdělil, že se samotnou soutěž má se to všeljak a od začátku o ní pochybuje!

A tož to je dobrá správa, poplácal jsem ho po rameni, o tom mi něco povězte! A považte! Kepka se přiznal, že když správní rada vybírala porotce, „nádražák“ Fanta – abyste rozuměla, ten Josef Fanta, co onehdy vyhrál soutěž na pražské hlavní nádraží – řadě vzkázal, že nechápe, proč vypisují konkurs, když mají svého Jurkoviče. Lepšího, že sotva najdou!

Čtete dobře! Lepšího – že – sotva – najdou!

A ještě víc prozradil. Mimo Fanty do poroty pozvali brněnské pány profesoři Bertla a Dvořáka, kteří by Kepku jistě prosazovali – ale nám dali do ruky trumf! Jana Kotěru! A to je, prosím žák slavného Vídeňáka Otty Wagnera! A to už je nějaká marka! I kdyby ti prozluklí konzervativci jako orlice klovali a bojovali, Kotěrův hlas bude mít sakra váhu! A kdyby ten mladý architekt- génius pro ně nic neznamená, nemohou mu vzít, že je členem kuratoria galerie umění pro království české – a víte vedle koho? Vedle Hlávky, Kramáře, Myslbeka a Hynaise!

Kotěru jsem Kepkovi snad stokrát otloukal o hlavu – váží si Jurkoviče, važte si ho taky, a znova a znova! – jako bych čertovi hostii pod jazyk cpal!

Prskal a ošíval se – a pili jsme čtvrtý džbánek a pátý a roztáhli jsme jeho plány. Nabídl jsem Luhačovicím velkolepost Karlových Varů, vykřikoval na hospodu a prstem vypichoval detaily imperiálního neobarokního Cursalonu. Toto jsem nabídl- ale oni nevědí, co chtějí, pane!

A já si dal v tu chvíli dohromady jedna a jedna.

Plagiátora Kříženeckého nepotřebují, to už by mohl rovnou stavět originál Jurkovič- a nabubřelý neoriginální Kepka se pánum ze správní rady přece jenom trochu zajídá! A ví Bůh, že i Kepka by jím šrajtofle parádně provětral-

Po sedmém džbánku jsem najednou vstal – popadl Kepku i s jeho plány

A s utkvělou myšlenkou, že on nám, drahá paní Eleno, za smrtelný hřích nestojí..! – nacpal jsem ho do kočáru a zaplatil kočímu, aby jo odvezl- Jeho kufr jsem dal ráno poslat za ním – i když personál divně kroutil hlavou, co já mám s jeho proprietami společného. Lhal jsem, že snad sám císař náhle pána architekta k přestavbě Schönbrunnu povola! – (směje se)

(zvážně) Nikdy jsem vás neviděl, Eleno!

Hedvábný papír snese všechno. Mohla jste mi lhát. Mohlo jít o žert. Mohla jste všechno myslet vážně.

Já nevím, co byste dnes dopoledne udělala.

Jsem vaším spojencem – a nejsem.

A nevím, jestli jsem Dušanovi pomohl nebo ne.

Neproklínejte mě – ale klidně se mi vysmějte.

Jsem plně ve vašich rukách.

A ještě k něčemu se přiznám. Chtěl jsem poprosit pana Vepříka, aby ráno poslal do Janova domu pikolíka se vzkazem, že tu zlatou vanu, kterou si objednal pan Kepka a která zůstane prázdná, tu že si vezmu místo něj já. Chtěl jsem vás vidět – a bylo mi to jedno, že budu před vámi z masky vysvlečen – já, Mrštík Alois. Poněkud zchátralý poeta, jehož perutě povisly věkem víc než středním. –

Nenašel jsem k tomu odvahu.

Elena: Horiacu zápalku, ktorá už už padá na slamenú strechu, ste, pane, nesfúkli. Len ste ju v letu pribrzdili! Viem, že raz dopadne a všetko spáli. A je celkom jedno, či jej oheň rozfúka Kepka alebo niekto iný – správna rada alebo závistlivý staviteľ, ktorému ide iba o kšeft. Básnici ako vy sa nechávajú prirýchlo unášať svojimi predstavami. A čo je v skutočnosti šedé, to sa im vo výroch ich výmyslov premieňa na anjelsku bielobu alebo diabol-skú čerň. Nič medzi tým.

Môjtybože, vy ste predsa museli vedieť, že by som ho neutopila. Ja som ho chcela, celkom bezbranného, uväzneného v zlatej vani iba prekliat. Aj so všetkými jeho plánmi.

Bola by som nahlas syčala hrozné osudné kliatby, aby sa tak vyľakal. Že by všetkým, všetkým tým, ktorí sa derú do Luhačovic na Samkovo miesto, musel povedať Pri pramene Amandka leží skrútená jedovatá zmija a toho, kto Jurkovičovi do cesty kameň položí, toho smrteľným jedom uštipne! – Chcem, aby všetci vedeli, že môj Samko je nedotknuteľný! Že ho ako zbojníka – junošíka ochraňuje všetkých mojich sedem mocí. Potom bude mať pokoj a čas na to, aby sa jeho vidiny stali živými skutkami.

Majte sa. Zbohom.

Dnes večer odchádzam. –

Ale pod zobák Samkovej labuti sa ešte raz, naposledy pozriem, to vám sľubujem ...

Alois: Nesmíte odjed. Nesmíte! Tož dobře, ano, jen jsem hořící sirku v letu zastavil a je mi jasné, že správní rada bude dál na Veselého a Jurkoviče útočit, že rozchazuje peníze a vím, že konkurenti se budou dál snažit urvat něco z Dušanových zakázků tady v lázních.

Ale ještě jsme tu my, jeho přátelé! Novináři! Musíme deset, dvacet, padesát let křičet po českém světě, že Slovák Jurkovič s duší slovenskou i českou je darem pro tohle božské šťavnaté údolíčko říčky Štávnice. Musíme psát a burcovat tak dlouho, dokud Samko lázně nedostaví k obrazu svému a našemu!

Povede se nám to, uvidíte! Mám plnou hlavu slov a příměrů a skládají se už teď ve fejetony – už v posledním čísle Zlaté Prahy jsem naznačil, že básní dřeva Jurkovič strojí z Luhačovic pohádku! Už Janův dům dojímá

svou jednoduchostí a nehledanou noblesou! A jeho originelní, skleněné schodiště ve formě rohové věže pohádkově svítí a záblesky elektrického světla, a bohatá ornamentika novými a novými podrobnostmi svádí k sobě oko den co den!

Ne Jurkovič potřebuje Luhačovice – ale Luhačovice potřebují Jurkoviče! Jméno rozhodnutí! Způsob, jakým architektonická stránka Luhačovic bude řešena, nespustíme už z očí!

Tož tak budeme psát – a vy, sladká zmije, budete hlídat, aby naše obrany a burcování každý dobře četl – a nic mezi řádky nehledal!

Elena: Odpusťte mi prosím, ale novinami podkurujeme každé ráno u nás v práčovni.

Ja viem, že som asi pomätená, bláznivá a celkom posadnutá tým cudzím mužom. A preto sa mi zdá, že každá pomoc je pre neho primalá.

Trápim sa, že neviem vymyslieť spôsob ako pomôcť dosiahnuť človeku to, čo si z hĺbky duše želá.

Toľko som sa už napočúvala o tom, že človek je slobodný. A že jeho sloboda, to sú aj sväté povinnosti, ktoré má voči iným a ktoré on s radostou a bez výhrad napĺňa. Krásne sa to počúva – ale to všetko sú len prázdné slová.

Sme neslobodní, ak nemôžeme slobodne, bez výhrad napĺňať to, čo chceme ľuďom skutočne odovzdať! Samko sa rozhodol slobodne a tu v Luhačoviciach aj našiel povinnosť, ktorú má voči zemi, spolu moravskej, spolu slovenskej, k zemi, ktorú tak veľmi, veľmi ľubí. A tí, čo sú z vlastnej vôle ľudmi neslobodnými, mu zabránia jeho povinnosť splniť. Pália jeho sny a obracajú ich na popol. A tým ho – zabíjajú.

Spojenec môj zlatý, vraždu sme nespáchali – ale ani sme jej nezabránilí.

Odchádzam na Svätý Hostýn. Samko pre toto miesto nakreslil Krížovú cestu a všetky jej kaplnky sú také radostné ako Chaloupka, v ktorej vy bývate.

Dosiaľ ich nestihol vystavať. Nestoja ani kaplnky, ani zvonica, nestojí ničového nič z tých plánov, čo si pre Hostýn vysníval.

Viem však, kde raz, ak Boh dá, kaplnky stáť budú. Budú žiariť v bielom snehu pred čiernym lesom ako večné svetielka, ako božie znamenia pre nás.

Tam sa budem chodiť modlievať, aby mu tento rok, v ktorom Samkovi blednú vidiny JEHO kúpeľov a vidiny prestavaného Hostýna sa mu zjavujú zatial len ako ružový závej na nebi, aby mu tento rok neublížil. Aby nezavrdlo jeho otvorené srdce.

Milujem tohoto „cudzieho muža“, pán Mrštík. A prajem si, nech prežije nelásku tých, ktorí ho odháňajú od dverí, do ktorých by tak rád vstúpil.

(ticho, Elena se otáčí k Aloisovi zády)

IV. Epilog

Alois: Milý bratře Viléme!

Včera jsem přijel do Luhačovic a mé obavy se potvrdily. Vše tu rozvráceno- František Veselý a náš milý Jurkovič jsou v nemilosti. Tak to vypadá, že Dušan bude muset odejít a Františkovi omezí pravomoce – a nedovolí mu i všem nadšeně a s nadhledem rozhodovat.

Přijel jsem kolem šesté večerní a v dusném soumraku, pln roztrpčení, kráčel jsem kolem skvostného Janova – a co Janova! Jurkovičova domu!, tak by se mu mělo říkat – a tu věř nevěř! Pod zobákem labutě u vchodových dveří ležela hedvábná kulička,

Zvedl jsem jí, rozbalil – a poslyš, co bylo na papírku napsáno:

Pane Jurkoviči, ať se vám všechno povede. Ať vás Bůh ochrání a vy nám Luhačovice dostavíte. Držím vám palce, vaše oddaná obdivovatelka E.K.

Užaslý sbalil jsem papírek znova do kuličky, položil do labutí schránky – a místo do Chaloupky, kde bydlím, zašel jsem s kufry a převlečníkem přes ruku na víno k Vepřkovi do I. lázeňské.

Tož a znáš mě, po třetí sklence pustil jsem si fantazii na špacír a nesměj se! Do půlnoci jsem měl napsán romantický příběh o neznámé E.K. – o neznámé Eleně a mně, hostu lázeňském!

V poště ti příběh přikládám a neztrať ho – lecos jsem v něm Eleně nasliboval a to my, bratři a mušketýři moravští, Mrštíci rodem, měli bychom z úcty k Dušanovi splnit!

Do „Moravské Orlice“ napíšu tři fejetony a ty popros Kotěru, ať rychle zasáhne a třeba ve svých „Volných směrech“ Dušana podpoří! V tom smyslu, jak prý onehda řekl – přejme správě lázní, aby měla sílu odmítnout všechny neschopné ruce i sem se vtírající a poskytla Jurkovičovi možnost dokončit dílo zdárнě počaté.

Ruku ti tiskne tvůj bratr Alois.

Post scriptum. Dnes přijede do lázní Janáček!

Bydlet bude v Ředitelském domě – a já mám chuť napsat pro něj pář veršů, aby je – co by hymnu Luhačovic – zhudebnil. Text mám dávno v hlavě – doktor Hertod napsal roku 1669 spis o moravských léčivých pramenech – i luhačovských! – a nazval jej „Tartaro Mastix Moraviae“.

Moravský bič na usazeninu!

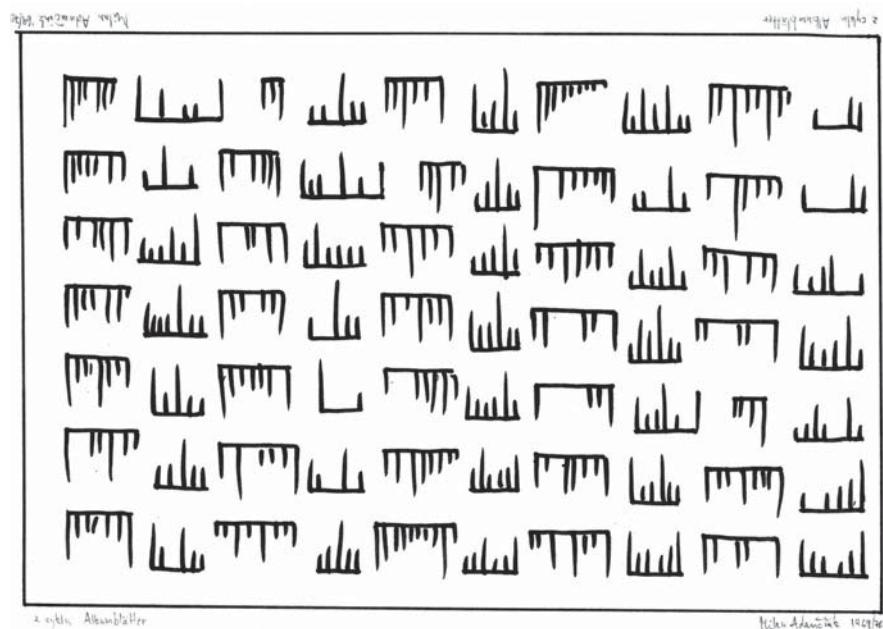
Jak příhodné!

„Nuž budme, Moravané poctiví, muži činu –
a bičem na usazeninu,

která nejen tělo, ale mozky špiní.

Vyplavme ji rozumnými činy!

Velikou trpělivost s naší dobou ti přeje bratr starší... o dvě léta moudřejší!

2. vell. Akkadealer

Tafel Achtzehn 18494

ORIGINÁLNA SÚŤAŽ PRE DNEŠNÝCH GOETHOV

VLADIMÍR SKALSKÝ

Súťaž s názvom „Príležitosť pre textárov“ pripravil Slovensko-český klub so speváčkou, prvou víťazkou slovenskej SuperStar, Katarínou Koščovou. Prešovská rodáčka sa v rozpore s očakávaniami vydala cestou hodnotnejšej, menej kommerčnej tvorby a teraz chcela pomôcť aj pri hľadaní novej generácie textárov. Ponúkla svoju melódiu, ktorá bola prezentovaná na Internete i prostredníctvom médií. Do súťaže prišlo 53 textov, ktoré posúdila odborná porota v zložení: Pavel Cmíral, Ľubomír Feldek, Katarína Koščová, Jiří Suchý, Vladimír Skalský, Jiří Žáček. A tu sú výsledky

1. Silvia Kaščáková
2. Katka Malíková
3. Mário Polonyi

Text Silvie Kaščákovej Katka naspievala a bude vydaný na jej novom CD *Nebotrasenie*. Texty druhého a tretieho miesta budú uverejnené v knihe básní, ktorá bude súčasťou CD. To je samozrejme tá najväčšia odmena, nie však jediná, víťazi získajú aj ďalšie ceny. Vznikol tak projekt, ktorý sa úspešne pokúsil pomôcť rozšíriť záujem o textovanie piesní a následne vari aj o poéziu. Lebo raz darmo, už Ľubo Feldek povedal, že Goethe by dnes písal piesňové texty - to je masová poézia tejto doby.

XXX

1.

Náš svet býva siedmou reprízou
a skúša sa tváriť - Som kráľom salónov!

Hudba a bridž, kaviár, básne, tma na zjedenie,
klavír to hrá, všetko je krásne a nasvietené.

Len dáme v čiernom chýba práve jedno sústo,
vo flaší náhle príde vínu príliš úzko...

2.

Náš svet krúti výhry v ruletách
a skúša sa tváriť - Som váš a nemám strach!

Hudba a bridž, kaviár, básne, tma na zjedenie,
klavír to hrá, všetko je krásne a nasvietené.

Len dáme v čiernom chýba práve jedno sústo,
vo flaší náhle príde vínu príliš úzko...

ALEBO:

1.

Môj deň býva siedmou reprízou
a skúša sa tváriť - Som kráľom salónov!

2.

Môj deň krúti výhry v ruletách
a skúša sa tváriť - Som pravý, nemaj strach!

Hudba a gin, kaviár, básne, tma na zjedenie,
klavír to hrá, všetko je krásne a naladené. /a nahodené/

BLÚĎ TU SO MNOU

Lampa vdýchla svetlo polnočné,
som náhlivá, rýchla, dnes bežme spoločne...

Odtrhni list a niečo napíš, kým čítať mám chut',
na prvý hvízd ku tebe padám, tak chyť ma, tak bud...

... tu so mnou, buď tu so mnou, so mnou, buď tu so mnou...
... tu so mnou teplou skromnou, so mnou, buď tu so mnou.

Polnoc vášne ráno vzala si,
(vždy) keď odchádza, zažne, svetlom ma zahasí...

Odtrhni kvet a v jeho vôni ma kúp a ma top,
na prvé vpred! ku tebe padám, tak chyť ma, tak rob...

... to so mnou, buď tu so mnou, so mnou, buď tu so mnou...
... tu so mnou teplou skromnou, so mnou, buď tu so mnou.

Odtrhni list a niečo napíš, kým čítať mám chut',
na prvý hvízd ku tebe padám, tak chyť ma, tak bud...

... tu so mnou, buď tu so mnou, so mnou, buď tu so mnou...

Odtrhni kvet a v jeho vôni ma kúp a ma top,
na prvé vpred! ku tebe padám, tak chyť ma, tak rob...

... to so mnou, buď tu so mnou, so mnou, buď tu so mnou...
... tu so mnou teplou skromnou, so mnou, blúď tu so mnou.

KATKA MALÍKOVÁ

PRVÁ KÁVA

Kým spíš, nájdem úkryt v mliečnych hmlách,
osladím šálky, kým zívam hmmm a aaaaach.

Vyladím deň, nech sa páči, aj susedom z hniezd,
nečakám viac, len sa skúsim, tak s osudom zviezt.

(Psssst!)

Tam kdesi v tichu rána, čerstvá láska drieme.
A čo sa o nej vraví, vedia, viete, vieme.

V prítmí stíchlí túžby z biednych dní,
vysadím smútok, snáď bude posledný.

Objednám sen k čiernej káve, je na ceste k nám,
uverím aj slovám z medu, že nie to mam.

(Psssst!)

Tam kdesi v tichu rána, čerstvá láska drieme.
A čo sa o nej vraví, vedia, viete, vieme.

XXX

Zvláštní nápad
létat nad zemí

Vznášet se v dálce
nádherné zdá se mi

REF.
Strach měla bych mít
na křídlech času
a z bezvědomí

Mě probudí líp
zvuk tvého hlasu
já lhát neumím

A teď se lásce vzdávám
ráda ráda ráda

Beru i dávám. Mám tě
ráda ráda ráda

Zvláštní nápad
cíím se prokletá

Perutě z papíru
na těch se nelétá

REF.

BAVÍ MA BYŤ

lúbim chvíle, keď náhle stratím dych
keď príde to samo a náhoda spraví strih
baví ma byť tou, ktorá smiechom deraví svet
nestrácam nič, mám tú moc vrátiť všetko späť

*ak skončím na dne, proti prúdu k hviezdam plávam
ak stýkrát padnem, stýkrát s novou silou vstávam*

lúbim chvíle, keď nájdem včerajšok
ked stále je zajtra, no zdám sa byť terajšou
baví ma byť tou, ktorá hriechom spasí svet
v búrke sa skryť a voňať daždom, tichom zniť

*ak skončím na dne, proti prúdu k hviezdam plávam
ak stýkrát padnem, stýkrát s novou silou vstávam*

baví ma byť tou, ktorá smiechom deraví svet
nestrácam nič, mám tú moc vrátiť všetko späť

ak skončím na dne, proti prúdu k hviezdam plávam

baví ma byť tou, ktorá hriechom spasí svet
v búrke sa skryť a voňať daždom, tichom zniť

*ak skončím na dne, proti prúdu k hviezdam plávam
ak stýkrát padnem, stýkrát s novou silou vstávam*

JEN KLID

blázním, chvátám, jak bomba tiká čas
přesto jsem pátá a tiší mě tvůj hlas
holka, jen klid, i Bůh má dnes volno, nač ten spěch?
zkus prostě žít, trable nech stranou, šetři dech

*vždyť žijem jednou, pouze jednou, jednou, jednou
a táhne se to lépe ve dvou, ve dvou, ve dvou*

tak nás dva hlídám, dřív než se rozední
touhu tvou snídám k večeřím poledním
už vím, co je klid, Bůh se stejně fláká čertvíkde
chci s tebou být, ať sedmé nebe nám nevystydne

*vždyť žijem jednou, pouze jednou, jednou, jednou
a táhne se to lépe ve dvou, ve dvou, ve dvou*

holka, jen klid, i Bůh má dnes volno, nač ten spěch?
zkus prostě žít, trable nech stranou, šetři dech

vždyť žijem jednou, pouze jednou, jednou, jednou

už vím, co je klid, Bůh se stejně fláká čertvíkde
chci s tebou být, ať sedmé nebe nám nevystydne

*vždyť žijem jednou, pouze jednou, jednou, jednou
vím, táhne se to lépe ve dvou, ve dvou... s tebou*

SLADKÝ SLANÝ HORKÝ (SWING)

Kráčam blúdim vláčim prázdný rám
Noc vstáva a – svieža – má viac síl než ja mám

Je rozsvietená
Ja v nej zhasnutá a vyprázdená
Dajte mi drink
Svetielko duši keď vlastné nemá

Život je stále iný: sladký slaný horký
A s tebou tiež je taký: sladký slaný horký

Kráčam blúdim vláčim prázdný rám
Noc vstáva a – svieža – má viac síl než ja mám

Je rozsvietená
Ja v nej zhasnutá a vyprázdená
Dajte mi drink
Svetielko duši keď vlastné nemá

Život je stále iný: sladký slaný horký
A s tebou tiež je taký: sladký slaný horký

Hudba

Je rozsvietená
Ja v nej zhasnutá a vyprázdená
Dajte mi drink
Svetielko duši keď vlastné nemá

Život je stále iný: sladký slaný horký

Je rozsvietená
Ja v nej zhasnutá a vyprázdená
Dajte mi drink
Svetielko duši keď vlastné nemá

Život je stále iný: sladký slaný horký
A s tebou tiež je taký: sladký slaný horký

kritika

DEZERTÉR

ZBEHNUTIE Z UHORSKÉHO VOJSKA POČAS PRVEJ SVETOVEJ VOJNY
NIELEN AKO LITERÁRNY FENOMÉN

FILIP PACALAJ

Jedným z najvýznamnejších zlomových bodov v historickom príbehu stredoeurópskych národov bola prvá svetová vojna. Niektoré sa v tom čase emaciopovali a vytrhli z područia iných, iné po rozpade Rakúsko-Uhorskej monarchie stratili vedúcu úlohu v regióne. Na pozadí tohto veľkého historického príbehu môžeme sledovať dva základné osobné príbehy.

Prvý z nich je príbehom revolucionára, ktorý sa zapojil do odboja proti starej vlasti s víziou vlasti novej, človeka nasadzujúceho svoj život pre určitú vec. Hrdinom druhého príbehu je muž lojalny a zodpovedný, ktorý dokáže prijať a zohrať pridelenú úlohu.

PRVÝ PRÍBEH

Súčasťou prvého príbehu sú medzi inými aj traja slovenskí spisovatelia a zároveň hrdinovia svojich autobiografických práz. Jozef Gregor Tajovský (1874–1940) so svojimi Rozprávkami z Ruska (1920), Janko Jesenský (1874–1945) v knihe Cestou k slobode (1933) a Mikuláš Gacek (1895–1971) v Sibírskych zápisoch (1936).

Rozprávky z Ruska sú zbierkou krátkych práz, poviedok, črt, úryvkov z prednášok a zápisov z plavby z Vladivostoku domov do Československa cez Japonsko a Ameriku. Niektoré z nich vyšli krátko po začiatku vojny v Uhorsku, viaceré boli počas Tajovského legionárčenia vydané v Amerike a distribuované medzi slovenskými vojakmi, iné mali premiéru až v súbornom vydaní.

Jesenský, Tajovského rovesník a v tom čase už rovnako etablovaný spisovateľ, si počas vojny píše denník, ktorý po vojne spracúva do podoby cestopisu a vydáva pod názvom Cestou k slobode.

Gacek, ktorý sa neskôr zapíše do dejín ako prekladateľ z ruštiny a kultúrny ataše prvej Slovenskej republiky, je od predchádzajúcich spisovateľov o dve generácie mladší, na vojnu odchádza ako stredoškolák, dopisuje si so svojou prvou ruskou platonickou láskou, viedie si denník, pôsobí ako zapisovateľ na schôdzkach slovenských dôstojníkov.

Všetci traja budujú jeden príbeh, na počiatku ktorého stojí obžaloba vlasti a obžaloba nezmyselnej vojny. Obhajcovia v príbehu nemajú miesto, a preto je len prirodzené, že rozsudok prichádza hned a hned sa aj vykonáva. Je ním to staré „non serviam“, odmietnutie služby, zbehnutie z vojska,

vzdanie sa nepriateľovi. Nasleduje zajatie, ktoré je len krokom na vzostupnej ceste k slobode, a služba formujúcej sa novej vlasti v jej zahraničnom vojsku. Klúčovú úlohu v tomto príbehu zohráva práve moment prechodu z jednej strany frontu na druhú – dezercia.

DEZERCIA

Literárny vedec Peter Zajac na pomenovanie situácie slovenského spisovateľa po roku 1989 používa batesonovský termín „double bind“.¹ Ide o dvojitú slučku okolo človeka stojaceho na rozhraní medzi dvoma historickými epochami, keď je nutné vybrať si medzi dvoma navzájom si protirečiacimi modelmi správania. Na jednej strane stoja hodnoty, ktoré boli roky pokladané za správne, na druhej je vízia nového usporiadania sveta, ktorá má však ešte daleko od uskutočnenia.

Podobný rozpor dvoch možností reagovania vo vyhranených situáciách nájdeme v románe *Moby Dick* (1851). Jeho autor Herman Melville tu ústami dôstojníka Stubbá dáva radu veľrybárskemu učňovi Pipovi: „Základným heslom veľrybárstva je Drž sa člna, ale vyskytujú sa prípady, keď je lepšie riadiť sa heslom Vyskoč z člna“ (Melville 1987: 378). Stubb po neúspešnom pokuse vysvetliť, na základe čoho možno v konkrétnej situácii rozoznať, ktorý prípad práve nastal, končí svoju reč slovami: „Zapamätaj si to a už nikdy nevyskoč!“ (tamže: 378).

Dezercia je zbehnutie z vojska, zrada, vlastizrada, velezrada, porušenie zákona, porušenie vojenskej prísahy skrátka odsúdeniahodný čin. Dezertér je zradca, vlastizradca, vierolomník a zaslúží si opovrhnutie a trest. Ale čo ak práve začalo platiť pravidlo „Vyskoč z člna“?

Keď sa zrádza vlast, je namiestne položiť si otázku, aká vlast sa to zrádza a kvôli čomu sa zrádza. V prvej svetovej vojne sa zrádzala dožívajúca Rakúsko-Uhorská monarchia. To je dnešný pohľad. Zo súdobého pohľadu išlo o štát, ktorý mohol ešte nejaké to storocie fungovať. Navyše to bol štát zabúdajúci na práva svojich menšíň, ktoré mu túto nepriazeň oplácali svoju neloyalitu. V prvej dekáde dvadsiateho storočia zarezovali v slovenských stoličiach Uhorska také udalosti ako strieľanie do davu veriacich pri vysviacaní kostola v Černovej či fiasko pri hlasovaní o používaní slovenčiny ako vyučovacieho jazyka.² Pokusy o zmiernenie silných madarizačných tendencií zlyhávali. Nečudo teda, že vojaci z horného Uhorska neprechovávali prehnanú úctu k ideálom, za ktoré mali položiť svoj život.

¹ „Situácia, ktorú označil Gregory Bateson ako double bind, spočíva v tom, že človek alebo zvieratá musí naraz reagoovať na dva typy signálov rozdielnych logických úrovni (alebo systémov)“ (ZAJAC 1995: 179).

² „Ked v čiste slovenskej župe Liptovskej slovenskí členovia stoličného výboru navrhovali, aby im podľa platného zákona umožnené bolo používanie ich materciny, vtedy sa uplatnenie tohto prirodeného a i v zákone zabezpečeného práva slovenského zdalo ešte i tak vynikajúcomu členovi slovenskej národnej spoločnosti, akým bol už v tých dobách Andrej Hlinka, tak utopistické a nereálne, že sa ždržal hlasovania s výslovou poznámkou „nem szávazom“ (nehlasujem)“ (z prednášky Ivana Dérera, ktorú cituje Peter Macho 2001: 321).

Tajovský aj Jesenský sú odvedení a odchádzajú na front ako zrelí štyridsiatnici, poznačení istou životnou skúsenosťou vo svojej nehodnej vlasti. Obaja začínajú príbeh jej obvinením, zdôvodnením svojho neskoršieho úteku.

Jozef Gregor Tajovský, známy už pred vojnou ako spisovateľ – ruralista, vníma vojnu predovšetkým ako sociálne zlo. Jeho výber z textov začína črtou zo slovenskej dediny, konkrétnie prácou na poli, pri ktorej chýba každá pomocná ruka. Jej hrdina, starký, si povzdychnie: „Keby bol nás Ondrík nažive, ten by nás ratoval“ (Tajovský 1956: 17). Hned nasleduje náboženský motív, keď v črte „Na vojnu“ zobrazuje odvedených slovenských mužov ako „Jeden sa modlí, druhý píše list, tretí chodbou hvízda si ,Hej slováci‘“ (tamže: 19). Rozprávač vyslovuje nádej, že toto je azda počiatok novej nábožnosti, lepšej, než je používanie božieho mena vo vojnovej propagande („v jednej ruke meč a v druhej kríž“, tamže: 19). Na náboženskú strunu Tajovský zahrá ešte zopárkrát. Madarov zobrazuje výhradne ako klajú a rúhajú sa, Slovákov spravidla pri modlitbe alebo inej bohumilej činnosti. To len logicky vyúsťuje do zvolania: „Sú to muky pre statočného Slováka: mlčať, pretvarovať sa priateľom Madarov, keď ich duša nenávidí ako hriech“ (tamže: 57).

Hoci sa medzi Tajovského Rozprávkami z Ruska nachádzajú aj hodnotné texty („Hlucháň“, „Kuchár Jurek“), umelecky najnepresvedčivejšou je patetická agitka „Janko Vrábel“. Hrdina dostáva patróny a premýšľa: „Však mi ich nadelili... Blázni! Myslia si, že ja na nich i len jeden vystrelím...“ (tamže: 20). Chce sa priamo protiť svojim nadriadeným, ale na radu strýca („Tu máš smrť istú a tam môžeš sa dostať do zajatia“, tamže: 20) sa rozhoduje pre dezerciu. Nasleduje prísaha, ktorú sa nechystá vyplniť: „Janko pristúpil a ústami ‚prisahal‘ [sic] a v srdci zapieral, prosiac Boha odpustiť mu...“ (tamže: 20). Janko sa nakoniec „dostal do túženého zajatia“ (tamže 1956: 21). Podobne sa do túženého zajatia dostáva aj autor, ktorému sa útek vydaril až na desiaty pokus (cf. Mikulová 2005: 141).

Jankovi Jesenskému vyšiel hneď prvý útek. Podobne ako Tajovský, aj on cíti potrebu zdôvodniť ho pred čitateľom svojej knihy. Namiesto úvodu ponúka epizódu zo začiatku svojej advokátskej kariéry v Bánovciach. Spojili sa tam malomestské pomery s maďarónstvom a proti perspektívneemu konkurentovi sa sprisahali všetci miestni advokáti, pričom mu prischla prezývka „panslav“. Ako sám píše, „Služnovské a vojenské úrady ma viedli v evidencii politicky nespolahlivých“ (Jesenský 1946: 10). S hrôzami vojny sa stretáva ešte pred odchodom na front, keď slúži v armádnej nemocnici, kde vidí umierať chorých a ranených vojakov. Sociálny aspekt však nie je v jeho diele prvoradý. Odpór k vojne zobrazuje pomocou symbolu, sentimentality vojakov. Na cvičisku ľudia, ktorí ľudí zabíjali alebo budú zabíjať, ochraňovali život malého chrobáčika. Jesenský to komentuje takto: „Vlast a kráľ, myslím, že im boli dalekí, neviditeľní, neznámi. Chrobák so svojim

krátkym životom blízky, ako ich vlastné životy. Sentimentálnost? Dobre. Ale i tých protest proti nezmyselnej vojne" (tamže: 26). Pri odchode na front si opäť pomáha symbolom. Tentoraz je to hrudka, ktorú si vojací berú do vrecka ako symbol vlasti. „Hrudka zeme v našich vreckách sa obrátila na prach a ona sa pomaly presypávala cez plátno. Po čase nezostalo vo vreckách ani prachu“ (tamže: 29).

Po narukovaní do armády sa kvôli svojmu presvedčeniu veľmi skoro dostáva do väzenia a čaká na popravu. Namiesto toho sa dostáva na front, kde nečaká na smrť, ale prebieha na druhú stranu. Tu ho už smrť bezprostredne neohrozuje. Dostane sa mu blahoželania od ruského vojaka, ktorý ho zatýka: „Pre vás sa už vojna skončila, pôjdete do Ruska, ked aj na Sibír. V Rusku je dobre i na Sibíri“ (tamže: 32).

Jesenský svoje dojmy z Ruska vydáva pod názvom *Cestou k slobode*, čím má na mysli tak slobodu národa ako aj slobodu osobn[. Ani jedna z ciest nemá lineárny priebeh, zatiaľ čo o národnú slobodu sa bojuje za hranicami, k osobnej sa Jesenský dostáva takisto oklukou, cez ruské zajatie.

Najmladší člen odboja z nášho výberu je Mikuláš Gacek. Na front odchádza zo strednej školy a útek na rozdiel od starších kolegov od začiatku berie ako samozrejmosť, preto je jeho expozícia skrátená. Začína in medias res pri známej scéne zajímania, pričom ho mrzí, že neprebehla tak, ako si to predstavoval cestou vo vlaku. S „nepriateľskými“ dôstojníkmi si síce podali ruky, ale nepozdravil sa ako plánoval: „Na mnogaja blagaja leta!“ a „Už tu bola hora – naša záchrana – Rusko! Zajatie!“ (Gacek 1936: 9).

Všetci traja sa neskôr stretávajú v Československých légijach v Rusku. Prehodnocujú svoj vzťah k tejto zemi, ktorý si vytvorili na základe obdivu k jej literatúre. Odpór k vojne tu z nich čiastočne vyprchá, pretože nebojujú viac po boku nenávidených Maďarov a majú pred sebou víziu slobodnej vlasti.

DRUHÝ PRÍBEH

Oproti tom postavám hrdinského príbehu revolucionára, ktorý všetko vsádzá na neistú kartu, stojí príbeh obyčajného človeka, ktorý necíti potrebu meniť chod dejín. Jeho reprezentantom je Gacekov rovesník (obaja narodení v roku 1895), vojak Ondrej Murín. Pre tento príbeh je príznačné, že tu moment dezercie chýba.

Ondrej Murín v roku 1983 ako osemaosemesiac tročný učiteľ vo výslužbe posielala svoje tridsaťstránkové pamäti do Vojenského historického archívu. Z textu tušíme inšpiráciu jednake učebnicou dejepisu (začína od atentátu Gavrilla Principa v 1914), jednak vlastnými zápisenkami a spomienkami. Ako devätnásťročný študent učiteľského ústavu je odvedený do armády. Vo väčnejší bitke pri Grliciach sa dostáva do zajatia. Sibírske túžby po domove sa mu splnia v roku 1920, ked sa šťastne dostáva na Slovensko, kde doštuduje a až do dôchodku pôsobí ako učiteľ.

Na rozdiel od predchádzajúcich textov objavujeme v Murínových pamätiach vyhýbanie sa vyhľadávaniu národnostných témy. Neodchádza na front ako uvedomelý národniar, odpor k boju proti vyššie menovaným „bratom Rusom“ vníma iba zvonka. Spomína, ako videl na českých vagónoch nápis „Červený šátečku, kolem se toč, ideme na Rusi [sic!], nevíme proč“ (Murín 1983: 4), rozprávač príbehu však nezaujíma k tomuto heslu nijaký postoj, podáva ho ako holú objektívnu informáciu. Podobne (len s mierne negatívnym hodnotením) informuje svojho čitateľa aj o československých legiách. Ich vzdialené boje predstavujú prekážku pri ceste zajatcov smerom na západ.

Murín predstavuje sám seba ako lojalného občana, jeho lojalitu ale neznamená, že by bol menej aktívny než jeho uvedomelí spolubojovníci (uvedomujem si vratkosť tohto pomenovania). Ešte pred odchodom na front žiada o prevelenie do iného pluku (pričom je príznačné, že sa chce dostať z pluku s nemeckým velením do pluku so zrozumiteľnejšou madarčinou). Z boja nezuteká, zajmú ho ako raneného, v zajateckom tábore organizuje spevokol, so spolužajtcamí hrá divadlo pre miestnych sibírčanov, venuje sa športu. Ked sa počas občianskej vojny naskytne príležitosť, s niekoľkými spolužajtcamí zuteká z tábora, dostávajú sa do Leningradu, odkiaľ ich v roku 1920 Rakúsko-Uhorské veľvyslanectvo nasmeruje do Viedne, tu sa náš hrdina rozlúči so svojimi spolutrpiteli madarskej národnosti a pokračuje domov na Sliač.

V krátkosti zhrnuté, v Murínovom príbehu odchádza na front lojalny občan Rakúsko-Uhorska a vracia sa lojalny občan Československej republiky, ktorý videl Leningrad, „revolučnú pôdu, kde zaznel výstrel Aurory ako posiel“ (tamže: 25). V závere jeho pamäti si neodpustí poznámku, ktorá opäť znie ako citát z učebnice dejepisu: „Rakúsko-Uhorská monarchia, žalár národov, zmizla z dejín sveta. Vznikli mnohé samostatné štáty. Medzi nimi tažko vytúžená, vydobyť Československá republika. Splnilo sa proroctvo básnika: ‚Slováci ožili, pravda za stôl sadla‘“ (tamže: 27).

Nie je ľahké posúdiť Ondreja Murína ako historickú postavu. V každej časti svojej životnej cesty sa správal úplne korektnie. Ak sa naňho pozrieme z pohľadu monarchie, bol skvelý vojak, s pohľadu prvej republiky a iste aj samostatného Slovenska a povojnového Československa bol výborný učiteľ. V jeho texte však nájdeme určité nezrovnalosti, hlavne čo sa týka otázky národného povedomia a vzťahu k formujúcej sa republike. Ospravedlniť ho sťasti môže to, že na rozdiel od prvých troch autorov nebol spisovateľ. Navyše jeho text vzniká s najväčším odstupom, do veľkej miery čerpá zo spomienok, ktoré podľa Kunderu nie sú opakom zabúdania, ale jeho formou (Kundera 2004: 16).

Podčiarknuté a zhrnuté, máme tú česť so štyrmi historickými postavami, z ktorých si traja v situácii double bindu vybrali progresívnejšiu možnosť, a jednou, ktorá ostala pri overenom modeli správania. Ak sa vrátíme k obrazu z Melvilla, traja vyskočili z člnu, aby hľadali nový a jeden sa presne podľa Stubbovej rady držal člna, až kým sa tento nepotopil.

PRAMEÑE

- Gacek, Mikuláš. Sibírske zápisky. Martin: Matica slovenská, 1936
Jesenský, Janko. Cestou k slobode. Liptovský Sv. Mikuláš: Tranoscius, 1946
Melville, Herman. Biela veľryba. Bratislava: Tatran, 1987 [1851]
Murín, Ondrej. Spomienky účastníka prvej svetovej vojny. Vojenský historický archív Bratislava, spis SZ-X-404 [vložené 1983]
Tajovský, Jozef Gregor. „Rozprávky z Ruska“. In Tajovský, Jozef Gregor. Dielo V. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1956 [1920]

LITERATÚRA

- Kundera, Milan. Můj Janáček. Brno : Atlantis, 2004
Macho, Peter. „Štefánik ako mýtus a symbol v historickom vývoji“. Slovenský národopis 49, 2001, č. 3, s. 314 – 327
Mikulová, Marcela. Tajovského obrodenecká moderna. Bratislava : Kalligram, 2005
Panovová, Ema. „Sociálne motívy v slovenskej literatúre a ich ruské stimuly“. In Panovová, Ema. Stopäťdesať rokov slovensko-ruských literárnych vzťahov. Bratislava : Veda, 1994
Zajac, Peter. Sen o krajinе. Bratislava : Kalligram, 1995

TÉMA RODU A HLEDÁNÍ KOŘENŮ V SOUČASNÉ ČESKÉ PRÓZE

IVETA MINDEKOVÁ

Česká literatura se po roce 1989 ocitá na rozhraní daném nejen změnou politické situace, ale i souvisejícími proměnami poetiky literárního díla, jež se vlivem náhlé totální svobody obsahu i formy stává žánrovou, stylovou, tematickou mozaikou. Porevoluční literární „boom“ zahrnuje nejen překotné vydávání knih zamítutých totalitním režimem, ale i nebývalý rozkvět tzv. populární literatury a v neposlední řadě také rozrůstající se zástupy začínajících spisovatelů. Situace v české literatuře po roce 1989 se tak jeví jako do jisté míry chaotická. Prvořadým porevolučním úkolem literární kritiky a historie (ale i ambicí umělecké literatury) je snaha vyrovnat se s dezinterpretacemi, mýty a prázdnými místy způsobenými předchozím režimem, reflexe nově vycházejících děl a směřování současné literatury se po dlouhou dobu omezuje na časopisecké recenze a kritické studie (viz například HAMAN 2001). Zatímco česká literární produkce dosahuje v devadesátých letech jakéhosi kulminačního bodu, kompaktní pohled na současné literární trendy je právě touto rozmanitostí limitován. Do českého literárního (a kulturního) kontextu se po roce 1989 začíná výrazně promítat fenomén postmoderny zdůrazňující právě pluralitu a originalitu hledisek a staví českou literaturu na rozhraní – nejen na hranici století a tisíciletí či svobody a nesvobody tvorby, ale i na předěl mezi modernou a postmodernou, což příznačně ilustrují i názvy studií věnovaných literatuře po roce 1989 – Machalova *Literárního bludiště* (2001) či Novotného knihy *Mezi moderností a postmoderností* (2002). Obraz současné české literatury jako bludiště do značné míry koresponduje se soudobým uměleckým a filozofickým konstruktem postmoderny, je v něm obsažen nejen chaos hledání pravd a smyslu v současném světě, ale i mnohost cest k poznání. Texty akcentující téma rodu a hledání kořenů představují oblast průsečíku tradičních a postmoderních tvůrčích metod. Důraz na vztah s generacemi předků a existenciální tázání spojené s hledáním osobních kořenů, tematika paměti a oživování minulosti reprezentují hodnoty a ideje kolidující s postmoderní nedůvěrou k tradičním pravdám a hodnotám a s představou textu jako nezávazné asociační hry.

Česká literatura v „postmoderní situaci“

V českém kontextu funguje v posledních letech adjektivum „postmoderní“ do značné míry jako ekvivalent výrazu „současný“ (postmoderní doba, postmoderní literatura, postmoderní román) a bývá v tomto smyslu používáno i vydavateli a recenzenty pro označení v podstatě libovolného právě vycházejícího textu, což ještě více znesnadňuje už tak složité literárněteoretické vymezování pojmu. Uvažování o současné české literatuře proto vyžaduje v první řadě vyrovnaní se s termíny postmoderna a postmoderní literatura, jejichž užívání a mnohdy i nadužívání v literárněvědných studiích, kritických komentářích, ale i na záložkách knih je přímo úměrné množství definic těchto pojmu samotných. Na otázku „Co je postmodern?“ (LYOTARD 1993) existuje řada odpovědí oscilujících od úvah o stavu lidské společnosti na počátku 21. století, přes snahy o formální vymezení rysů postmoderity jako umělecké epochy až k pokusům stanovit základní předpoklady pro určení postmoderního textu. Šíře tohoto spektra pak vede ke vnímání postmoderity jako „vágně mnohoznačného pojmu“ (PECHAR 1999: 549).

Postmoderní relativismus a polysémie však kromě absolutní svobody tvůrčího gesta skrývá i nebezpečí, které Aleš Haman pojmenovává jako „ztíženou možnost dorozumění“, z literárního hlediska zvláště potenciální překážku v komunikaci na ose autor–čtenář (HAMAN 2001: 6). Převládající životní zkušeností současného člověka, vystaveného působení nejrůznějších ideologií a zároveň přemáhaného globalizačními tlaky a univerzální masovou kulturou, je pocit chaotičnosti a absurdity světa, prázdnosti bytí a z něj vyplývající nemožnost ztotožnění se světem, pocity osamělosti a vykořenění. Fenomén protestu proti absurditě světa zahrnuje postmoderní dekonstrukci tradičních idejí a hodnot (literárních forem), ale podmiňuje i následující proces hledání východisek a útočišť, tedy pokus o rekonstrukci či novou interpretaci tradice.

Nejcharakterističtějším projevem situace postmoderní společnosti je (podle často citovaných vyjádření Jean-François Lyotarda) nedůvěra k velkým pravdám, velkým příběhům, hrdinům a hodnotám (LYOTARD 1993). S tímto východiskem operuje řada teoretických konceptů ohlašujících v literatuře nástup malých příběhů a jazykových her. Postmoderní text je dialogem vedeným s literární minulostí, tradicí, stává se znakovým odrazem reality. Úhel pohledu vypravěče se přesouvá od nitra subjektu do nadosobní roviny, k pojedí textu jako intelektuální hry, které umožňuje začít chápát literární dílo jako „dění smyslu“ mezi autorem a textem a textem a čtenářem: „Text, do něhož byly zapojeny akt tvorby a akt četby a drama semiózy, přestal být vnímán jako ‚kámen‘, ‚skála‘, ‚tkanina‘ a začal být vnímán spíše jako ‚voda‘, ‚plynutí‘, jako ‚tkář‘ a ‚tkaní [...]‘“ (HODROVÁ 2003: 543). Jiří Trávníček upozorňuje na postmoderní obrat od obsahu k formě, od zkoumání možností vědomí a bytí vůbec (éra moderny) ke zkoumá-

ní možností vyprávění jako takového (TRÁVNÍČEK 2003). V návaznosti na Rolanda Barthesa Trávníček píše, že „podle všech postmodernistických a poststrukturalistických teorií by měl být autor mrtev; personální *kdo* je nahrazeno za textové *co*, postup, způsob psaní [...]“ (TAMTĚŽ: 35).

Promítání „postmoderní situace“ společnosti do oblasti literatury a definování textových strategií postmoderní prózy se systematicky věnuje teoretik tzv. nitranské školy Tibor Žilka. Jeho teoretické práce volíme jako výchozí zdroj pro vymezení charakteristických znaků postmoderního textu. Představa postmoderního textu jako palimpsestu navazuje na Bachtinovu teorii literárního dialogu a zahrnuje dvě hlavní tendenze postmoderní prózy: intertextualitu a fragmentárnost. Intertextová komunikace, „intertextualita jako přijetí faktu, že všechno už bylo někde řečeno a že se nacházíme lapeni do neviditelné sémantické sítě slov, citátů a diskurzů [...]“ (Trávníček 2003: 37), a fragmentárnost, roztříštěnost, mozaikovitost uměleckého textu odráží neustálý dialog s literárním kontextem a zároveň směřování k dekonstrukci, rozpadu tradičního příběhu, epického vyprávění. „Pokial v modernizme fragment bol časťou celku, v postmodernizme sa celok vytvára z fragmentov.“ (ŽILKA 1989: 22)

Typickým projevem zmíněných trendů je mísení, proměna a parodie dosavadních žánrů a stylů. Tibor Žilka stejně jako například Stanislav Hubík (*Postmoderní kultura*, 1991) řadí mezi příznačné výrazové prvky postmoderních textů citaci, parodii, perzifláž, plagiát, travestii.

Labyrinty a průsečníky české literatury po roce 1989

Literárněhistorická reflexe literatury po roce 1989 staví ve většině případů na vzájemném ovlivňování dvou literárních proudů koexistujících i v předchozím období – moderny a postmoderny (viz například NOVOTNÝ 2002, TRÁVNÍČEK 2003, HAMAN 2001). Rozhraní mezi dvěma panujícími literárními směry se zostřuje v souvislosti s vědomím konce století (a tisíciletí) předurčeného k bilancování a značícího v dějinách literatury většinou přelomové období, kdy pod vlivem startu nové periody lidských dějin nastupují i nové životní a kulturní (a tedy i literární) trendy. Dualita moderny a postmoderny se odráží ve všech studiích interpretujících literární dění po roce 1989 – Aleš Haman už v roce 1995 stanovuje jako dvě tendenze prozaické tvorby linii „autentizační“ a výrazněji se vymezující linii „fantaskní, v níž se vyprávěcí subjekt dává unášet svobodnou hrou představivosti k tvorbě „nepravděpodobných fikcí“ (HAMAN 2003: 57). U zrodu obou proudů lze předpokládat porevoluční opojení svobodou autorského vyjádření, fascinaci náhle objevenou možností vymanit literaturu ze služebného postavení, do něhož byla zatlačena v komunistickém režimu, ale v podstatě už dlouho před ním, kdy fungovala jako průmětna obrozenecckých ideálů, byla určena k obhajobě národní identity nebo limitována normami uměleckých manifestů.

V tvorbě autorů první linie zaměřené na autentičnost, demystifikaci skutečnosti, plné využití možnosti konečně nazývat věci pravými jmény se uplatnily tradiční žánry dokumentární povahy s výrazným třínutím k autobiografičnosti, memoárovosti, kronikářskému zachycení osobních i kolektivních dějin, objevují se tedy paměti, deníky, román jako rodová či rodinná kronika. Tento trend je po roce 1989 samozřejmě determinován prvním oficiálním vydáním mnoha próz publikovaných v samizdatu či exilu, z nichž mnohé mají podobu svědectví o době, režimu a každodenní existenci člověka v něm (*Události Jana Hanče*, 1991; *Divišova Teorie spolehlivosti*, 1994; *Paměti Václava Černého*, 1992, 1994; *Celý život Jana Zábrany*, 1992, 1993; či *Vaculíkův Český snář*, 1995). Žánr rodové kroniky reprezentují prózy Josefa Jedličky (*Krev není voda*, 1991), Jiřího Marka (*Lásky mých předků*, 1995), rodinnou historii reflekтуje i Vaculíkův román *Jak se dělá chlapec* (1993) či Vieweghova *Báječná léta pod psa* (1992).

Totální rezignace na „funkčnost“ literatury, nezávazná hra se styly, žánry i jazykové experimentátorství pak charakterizují linii děl s tendencí „k „zničení“ příběhu a jeho nahrazení mozaikou „skládačkou“ souvisící s postmoderní skepsí vůči dějinné (a dějové) kontinuitě“ (HAMAN 2001: 14). V rámci tohoto prozaického směru můžeme mluvit o početném a velmi různorodém okruhu děl založených na imaginaci a vytváření fantazijních světů, na žánrovém či jazykovém experimentátorství. Oproti proudu „autentizačnímu“ se sklonem respektovat tradiční narrativ stojí tedy linie „imaginativní“, založená na formálních a jazykových experimentech. Neomezená fabulační a asociativní hra vyjadřuje individuální autorské vnímání světa, které v mnoha případech generuje texty na hranici srozumitelnosti. Důraz na originalitu tvůrčí metody (a fiktivní reality) tak sice napomáhá autorské sebereflexi, zobrazení nejniternějšího „já“, ale znesnadňuje čtenáři průnik do fiktivního světa, nutí jej k vlastní interpretaci díla, „spoluvytváření“ světa textu. Multižánrovost postmodernních textů vede paradoxně až k otázkám o smysluplnosti jejich žánrové klasifikace. S oživováním klasických či zapomenutých literárních žánrů (gotický román) či využíváním žánrů „populární literatury“ (detektivka, horor, pornografie) je spojena transformace a parodie. Integrace několika žánrů do jednoho prozaického celku a rezignace na tradiční příběhovou linii se často odráží i v kompozici a podporuje vnímání textu jako souboru fragmentů, nespojitych částí. Zdůrazněna je intertextová komunikace, metatextovost, výrazná je například inspirace francouzským novým románem či latinskoamerickým magickým realismem, text se však stává neustále přepisovaným palimpsestem, v němž probleskují odkazy na literární vývoj od starověku až po současnost, objevují se nejen citace či aluze na pretexty, ale i variace zavedených motivů či topoi. Snaha o ozvláštnění jazyka prozaické výpovědi směřuje

mitspiel
für vier spieler

milan adamčík
[darmstadt 1974]

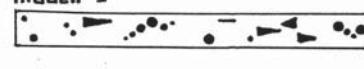
modell 1

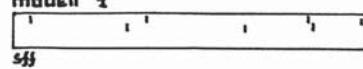
modell 2

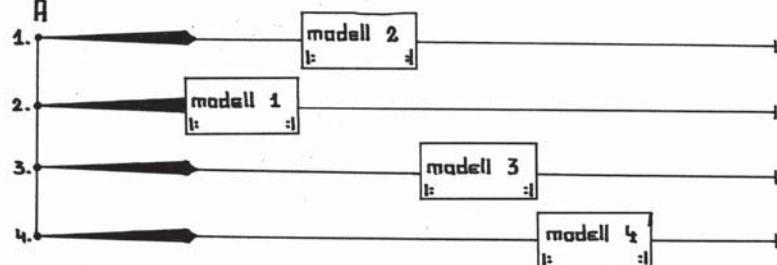
modell 3

modell 4

A

je v mnoha případech k prolínání prózy s poezíí, k aplikaci poetických prostředků a básnického jazyka na prozaický text – k lyrizaci, využití symboliky. Vnitřní perspektiva vypravěče, výrazně směřujícího k analýze sebe sama a vlastního způsobu psaní a jeho možností, odkazuje literární postavy do pozice objektů sloužících k zobrazení absurdních mechanismů vyprávěného světa. Význam románového prostoru (města) a častou tematizaci jeho magických a mytických atributů v současné próze dokumentují teoretické práce Daniely Hodrové.

Spektrum textů vykazujících popsané prvky je v literatuře po roce 1989 velmi široké. V této době se ke slovu dostávají prózy dopsané už za minulého režimu. Po samizdatovém vydání vychází oficiálně *Medvědí román* (1990) autora programově se hlásícího k poetice postmoderny, Jiřího Kratochvíla, který svou tvůrčí metodu popisuje v knize *Vyznání příběhovosti* (2000) a neodklání se od ní ani v další tvorbě (*Uprostřed nocí zpěv*, 1992; *Avion*, 1995). Pojetí textu jako tříště fragmentů či živé rostoucí tkáně je typické pro romány literární teoretičky Daniely Hodrové (*Trýznivé město*, 1999; *Perunův den*, 1994; *Ztracené děti*, 1997). K této linii „fantaskně (de)mystifikující tvorby dnešních padesátníků“ můžeme společně s Alešem Hamanem přiřadit i romány Vladimíra Macury a prózy Michala Ajvaze (HAMAN 2001: 130).

Při reflexi tvorby mladších autorů v průběhu devadesátých let využívá Lubomír Machala dvou protichůdných přístupů k textu (a přeneseně i ke světu), první je charakteristický sklonem k parodizaci, druhý k poetizaci (Machala 2001). Jako první tendenci příznačnou pro tvorbu mladých autorů Machala uvádí užití prvků populární literatury ve spojení s klasickými žánry, nahlíženými s ironickým nebo až parodickým odstupem. Jan Jandourek, Petr Ulrych, Miloš Urban, Roman Ludva (ale i Marian Palla či Michal Ajvaz) s oblibou obohacují své prózy postupy detektivního románu či hororu – vzpomeňme Ludvovu *Ženu sedmi klíčů* (1997) či *Jezdce pod slunečníkem* (1999), Jandourkovy romány *Škvár* (1999), *Mord* (2000), *Vražda je krásná* (2004), Urbanův „gotický román“ *Sedmikostelí* (1999), *Stín katedrály* (2003) nebo *Santiniho jazyk* (2005) či prózu *Spratek a krásná Danuše* (1996) Petra Motýla. Opačný „trend“ v současné próze Lubomír Machala charakterizuje jako tendenci k lyrizaci výpovědi, autoři podle něj sázejí „na obrazné kvality, na jazykové pokusnictví, na vazby mezi slovem a atmosférou místa, náladou chvíle“ (Machala 2001: 176). Této charakteristice odpovídají například prózy Petra Hrbáče (*Kalhotový pahýl*, 1997; *Jeden den stárnutí*, 2000), Václava Kahudy (*Houština*, 1999), zčásti i experimentální texty Jana Vraka (*Obyčejné věci*, 1998; *Osm hlav*, 2000; *Potom*, 2003).

Prozaická linie postmodernního experimentu se zdá být po roce 1989 určujícím trendem české literatury, nejnovější literární vývoj však dokazuje pomalé vyčerpávání této tendence, která se může lehce proměnit

v programové gesto a hrozí v současné české próze přerušt až v jakou-si „postmoderní manýru“ autorů neustále opakujících ověřené postupy čtenářsky úspěšných či kritikou oceněných pravotin. Miloš Urban po úspěchu románů *Sedmikostelí* a *Hastrman* vykročil cestou stále méně přesvědčivých variací v románech *Stín katedrály* a *Santiniho jazyk*, stejně jako Jan Jandourek, Roman Ludva, ale i Michal Ajvaz či Jiří Kratochvil. V okamžiku, kdy textový, jazykový či žánrový experiment neustálým opakováním dávno ztratil punc originality a příslušná hravost postmoderního textu se vyčerpává v uměle konstruovaných ornamentech, autoři logicky přecházejí k opačnému pólu a snaží se přes nános postmoderních gest vrátit „k pramenům“. Zdá se, že se zvolna odkládají od zobrazování bezvýchodnosti „postmoderní situace“, od pasivní rezistence vůči absurditě reálného světa či útěků do světu fiktivních a směřují k hledání východisek z „postmoderní pasti“. Tematizaci rodové historie, nápadně často využívanou v české literatuře po roce 1989, můžeme chápat jako jednu z cest umožňujících návrat od formálního experimentu k příběhu. Hledání osobních kořenů a rodových vazeb jako by odráželo základní lidskou potřebu „někam patřit“, nebyť jen loutkou ve vleku černobílé grotesky přítomnosti. Tváří v tvář nemožnosti konsensu se soudobou „univerzální“ společností hledat svá „místa s pamětí“, proti velkým příběhům dějin postavit osobní historii.

Evokace rodových vazeb v české próze po roce 1989

„cestup do noci a do minulosti musí být vždy také cestupem k předkům, na nichž nás fascinuje a zneklidňuje podoba s námi“ (HODROVÁ 1999: 420)

Zmíněná linie prózy s tendencí k autobiografičnosti, autentičnosti tedy (možná překvapivě) nekončí v první polovině devadesátých let a nezahrnuje pouze starší generaci autorů, román jako (rodová) kronika se objevuje i nadále také v tvorbě mladších autorů, v druhé polovině devadesátých let a po roce 2000 prochází transformací ovlivněnou střetáváním s postmoderním způsobem psaní. Vychází například Drašnarova sága *O revolucích, tajných společnostech a genetickém kódu* (*1948; 1996), *Obyčejné věci Jana Vraka* (*1967; 1998), *Hováda, česky hováda* Petra Vacka (*1949; 2002), román Pavla Brycze *Patriarchátu dávno zašlá sláva* (*1968; 2003) či rodinná kronika Jana Nováka *Děda* (*1953; 2007). Podobu mezigeneračního dialogu má i próza Emila Hakla *O rodičích a dětech* (*1958; 2002). Tendence k autentičnosti a autobiografičnosti vyprávění spojuje texty celé řady autorů blízkých datem narození a debutujících po roce 1989, stejně jako tematizace problematických rodinných vztahů či zvýznamňování románového prostoru (města). Marta Ljubková upozorňuje na identické rysy hlavních hrdinů

práz Pavla Brycze, Jiřího Hájíčka, Emila Hakla, Jaroslava Rudiše a zálibu těchto autorů ve vyprávění v hrabalovském stylu hospodských historek (LJUBKOVÁ 2006).

K tématům spojeným s nedávnou historií českého národa přistupují autori mladší generace jakoby s jistou ostýchavostí, klíčové okamžiky dějin jsou většinou zobrazovány jako neurčité mlhavé pozadí individuálních osudů a jejich fatální vliv na lidské životy prezentován řetězem groteskních příhod románových postav (*Potom Jana Vraka, Patriarchátu dávno zašlá sláva Pavla Brycze, O revolucích, tajných společnostech a genetickém kódru Jiřího Drašnara*). Záznam minulosti v lidské paměti může fungovat jako útočiště před realitou a na druhé straně jako jakási sýpka božích mlýnů uchovávající hříchy minulosti, tento rozdíl je naznačen v románech zobrazujících problematická období českých dějin, například normalizaci v *Selském baroku* Jiřího Hájíčka (2005) či poválečný odsun Němců v próze Radky Denemarkové *Peníze pro Hitlera* (2006). Jednou z možností uchopení problematických dějinných období je „pohled dětskýma očima“, který eliminuje morálně hodnotící aspekty a umožňuje vypravěči mnohdy humornou a čtenářsky vděčnou hru na nevědomost (*U útulku 5* Edgara Dutky, 2003; *Hrdý Budžes* Ireny Douskové, 1998; *Kráčel po nestejně napojatých lanech* Olgy Walló, 2007). Specifickým případem využití historického tématu jako nezávazného podkladu k fabulační hře jsou některé texty Jáchyma Topola (polemika s dějinami v románu *Kloktat dehet*, 2005).

„Rezignace na hledání pravdy, na sílu lidského poznání, na hodnocení a rozlišování dobra a zla, krásy a hnusu, vznešenosti a nízkosti [...] je sebevražedná, ponechává postmoderního člověka bez možnosti orientace“ (CHVATÍK 1996: 5). Citaci ze studie Květoslava Chvatíka „Postmoderna jako sebekritika moderny“ volíme jako výchozí pro úvahu o motivaci vedoucí u mnoha současných prozaiků k tematizaci rodových kořenů a vazby k rodině, generacím předků a (rodným) místům, která v dnešní pluralitní společnosti pomáhá jedinci analyzovat vlastní existenci a své místo ve společnosti a v dějinném proudu. Právě ztřízená možnost orientace ve světě a na druhé straně její bytostná potřeba, nespokojující se s konstatováním nekonečného množství možností a nezávaznou hrou s významy, mohou vysvětlovat stále výraznější tendenci k opouštění cesty vyhraněného postmodernismu v české próze.

U autorů dospívajících v době komunismu, kteří vstupují do literatury po roce 1989, je patrná a pochopitelná snaha zhodnotit vlastní existenci a společenskou situaci doby minulé. Oproti starším autorům aktivně se zapojujícím do protirežimních protestů se tak děje nikoli z důvodu „vydání pravdivého svědectví“ o době nesvobody, ale mnohdy na základě zkušenosti dítěte a optikou rodinných příběhů. Pevné zakotvení v osobní minulosti se zdá být předpokladem pro život v dnešní společnos-

ti, kde byly oficiální pravdy komunistické propagandy vystřídány tlaky (post)moderní společnosti, které Vladimír Novotný uvádí do souvislosti s „nesmírnou konjunkturou produkce tzv. masové kultury“ (NOVOTNÝ 2002: 36). Vnímání procesu „masmedializace“ pak podle Novotného zakládá v české literatuře dva přístupy k tomuto fenoménu, popsané v Ecových *Skeptických a těšitelích* (1964) – na jedné straně odmítání masové kultury, na druhé straně jejími principy a projevy. Právě nemožnost integrace do komercionalizované společnosti je jedním ze společných témat jednoho okruhu současných prozaických počinů.

Blízkost data narození, prožitek dětství a dospívání v komunistické éře a literární debut po roce 1989 spojuje skupinu prozaiků, v jejichž tvorbě je možno hledat styčné body a vymezit tak některé aspekty charakterizující širší okruh autorů současné české prózy. Texty Emila Hakla (*1958), Pavla Brycze (*1968), Jiřího Hájíčka (*1967), Jaroslava Rudiše (*1972) či Jana Balabána (*1961) spojuje sklon k autobiografičnosti a jisté mře autentičnosti vyprávění, směřování k sebereflexi, zvýznamnění role subjektu vyprávění. V případě Pavla Brycze, Emila Hakla či Jiřího Hájíčka můžeme mluvit až o typu autorského alter ega, k jehož základním charakteristikám patří deprese z nemožnosti sebeuplatnění a začlenění do společnosti, poloha „zneuznaného intelektuála“ neúceného v rámci přežití „prostituovat“ své (literární) schopnosti či člověka vědomě se vyčleňujícího z horečky „nové doby“, s ironickým nadhledem rezignujícího na honbu za penězi a postavením. Vzpomeňme na postavy reklamních textařů v *Intimní schránce Sabriny Black* (2002) Emila Hakla či v novele *Sloni mlčí* Pavla Brycze (2002), i hrdinové Jiřího Hájíčka – „hledači vltavínů“, „knihomolové ze sklepení archivů“, Rudišovi „sčítáči mraků“ a Balabánovi „outsideři“ (Foldyna 2004: 53) spadají do kategorie ne-li přímo vyděděnců společnosti, pak alespoň „osamělců z přesvědčení“.

Vypravěč utvářený osobní intencí je však zároveň schopen v duchu hrabalovské tradice dokumentovat situace lidské existence prostřednictvím tragikomických historek, reflektovat životní peripetie, rozpad vztahů, lidskou osamělost a rozpolcenost mezi rezignací a hledáním smyslu života. Spojitost nabízí i kompoziční rovina jednotlivých textů, všichni autoři tříhnou spíše k povídkové tvorbě a i jejich románová či novelistická díla mají podobu souboru navazujících povídek (*Patriarchátu dávno zašlá sláva* Pavla Brycze, *O rodičích a dětech* Emila Hakla). Nezastupitelnou roli hraje v mnoha prózách zmíněných autorů genius loci, spojení hrdinů s místy a jejich vzájemné zrcadlení, oziváni měst jako prostorů spjatých s lidskými příběhy, stačí si připomenout Bryczův „povahopis“ města (*Jsem město*), Rudišovo *Nebe pod Berlínem* či Balabánovu „Ostravu duše“, místo „bez paměti s kovovými monstry šachetních věží“ (KUBÍČEK 2004: 51).

Spojnicí podstatnou pro naše uvažování je tematizace rodinných vztahů a rodových kořenů (a vztahu k rodným místům), vymezování se vůči generaci otců a reflexe problematičnosti vztahu otce a syna. Rodová historie představuje přímou cestu do minulosti a možnost definovat sebe sama v návaznosti na generace předků, současně umožňuje odkrývat tajemství lidských osudů v běhu dějin a poskytuje tak klíč k vlastní interpretaci historie, obsahuje však také rozměr konfliktu odlišného způsobu života a myšlení generace otců a synů.

K ilustraci zmíněných tendencí nám poslouží podrobnější rozbor dvou prozaických počinů, které po roce 2000 vzbudily čtenářskou i kritickou pozornost – *Selskýho baroka* Jiřího Hájíčka jako prózy pohrávající si s postmoderním relativismem i tradičními hodnotami a rodové ságy Pavla Brycze *Patriarchátu dávno zašlá sláva* vybízející navíc k interpretaci v souvislosti s širším okruhem textů využívajících žánrový půdorys rodové kroniky.

Hájíčkovo *Selský baroko* na první pohled zcela zapadá do kontextu charakteristik postmodernního textu – využití detektivní zápletky s postavou „detektiva-archiváře“, který s pomocí krásné blondýny odhaluje souvislosti dávné udavačské aféry jedné jihočeské vsi, mozaikovitá kompozice příběhu, práce s vloženými texty (tomašická kronika, spis o tomašických zvonech). Pozvolna se odhalující tematika lidské paměti, rodové historie, „pokrevnenství“ a tajemství spojených s individuálními osudy vnáší do textu rozměr přesahující „povrchní dějovou osnovu, pod níž se skrývá [...] hlubinný vztah přítomnosti a minulosti“ (HAMAN 2005: 18).

Otevřenými okny protahoval čerstvý vzduch a vynášel ven zatuchlinu, plíseň a sto let starý smutek.

(Hájíček 2005: 100)

V moderním „bezproblémovém“ světě je pavučina lidských rodových vazeb popsána jako neoddělitelná součást osobnosti, podvědomá přináležitost k rodnému místu, od níž není možné se oprostit, stejně jako je nemožné zapomenout staré křivdy. Motiv vzpomínky jako mlhavé součásti skládačky minulosti prochází celým románem a spolu s ní motivy stáří, smrti a viny přecházející z generace na generaci. Opakující se slova a fráze („Nedonutili mě nenávidět.“; „Tatínek se na tebe moc zlobí.“ TAMTÉŽ) tvoří v textu významová ohniska, od nichž se odvíjejí úvahy o smyslu vyřičeného, o slovech ztrácejících obsah, o slovech jako nespolehlivých záznamech paměti.

„Na mezi najdete starej patník, v archivu slovo, o kterým už nikdo neví, co znamenalo. A něco nenajdete nikde. A nikdy...“

(tamtéž: 61)

Letní ospalá atmosféra jihočeských vesnic se v *Selským baroku* pojí s „vyvoláváním duchů“, bolestivým oživováním „staré nenávisti“. Akční spád genealogického pátrání hlavního hrdiny Pavla Straňanského se odrazí na pozadí detailních popisů připomínajících filmové záběry, kde lakonický a téměř dokumentární styl vyprávění občas přechází k lyricky imaginativnímu způsobu vyjádření typickému pro Hájíčkovy povídkové soubory.

Vyprávění se pohybuje v neustálém víru kontrastního zobrazení dvou prostorových dimenzí, vesnického prostředí s tradičními konotacemi místa uchovávání tradice, jistot, ale i stojaté neměnnosti hodnot a způsobu myšlení, a města jako místa svobody, a zároveň anonymity a chladu moderní civilizace. Venkovský „otevřený kraj“ je protipólem chladných domků uzavírajících lidské osudy a stará nepřátelství, z tmavého archivu uzamykajícího lidskou paměť vychází hlavní hrdina do oslepujícího slunce, letní louka je zobrazena v protikladu ke hřbitovu. Kontrast je obsažen i v samotné konfrontaci minulosti a přítomnosti, uplynulého času zakonzervovaného ve vzpomínkách, který zanechává svůj otisk v lidských osudech, je přítomný v každém jedinci jako memento nezrusitelného pouta s generacemi otců a dědů.

Hlavní hrdina románu se pohybuje někde uprostřed tohoto víru, na hranici mezi prostředím vesnice a města, na rozhraní mezi přítomností, v níž žije, a minulostí, jejíž tajemství odhaluje. Pavel Straňanský má svůj předobraz v předchozích Hájíčkových textech. Charakterizuje ho naivní idealismus a přepojatá morálnost, neschopnost zařadit se do vesnické komunity ani splynout s odcizeným městským prostředím, stylizace do role dobrovolného outsidera moderní společnosti a zneuznaného intelektuála, ale zároveň rozjímání nad životními pravdami a lidskými vztahy, polaritou dobra a zla, viny a trestu skrytou pod povrchem dálných událostí a podstatou vazeb poutajících moderního člověka k minulosti.

Aktualizace žánru rodové kroniky, ságy v české próze po roce 1989

Kronika rodu či rodová sága se v české literatuře objevuje v různých variantách od téměř klasické podoby přes vyhraněně experimentální postmoderní mozaiku k obnovené tradici. Podstatu přitažlivosti zobrazení rodové historie vystihuje Lubomír Machala – o románech oživujících žánr ságy či rodové kroniky příše: „V téchto prozaických dílech bývá návrat k rodovým kořenům (jejich hledání) motivován v prvé řadě snahou ověřit, upevnit osobní identitu a integritu, nezanedbatelný je rovněž žánrový potenciál umožňující postihnout cestu, vývoj společnosti k současným poměrům a v neposlední řadě tyto exkurzy do rodinné minulosti dovolují reflektovat základní otázky lidské existence, problémy partnerského a příbuzenského soužití“ (MACHALA: 2001: 112).

Paralelní zobrazení rodových a evropských dějin představuje román

Josefa Jedličky *Krev není voda*, který vychází z původního kronikářského záměru a postupně se stává rozsáhlou rodovou ságou, upomínající epickým rozmachem a archaizovaným stylem vyprávění na tradiční žánrové polohy. S tradicí souzna také zobrazení dvou maloměstských lokalit a jejich obyvatel jako reprezentantů určité společenské vrstvy a jejího hodnotového systému a promítání historie do rodinných příběhů, stejně jako chronologický postup vyprávění (narušený pouze popisy prázdninových pobytů hrdiny-vypravěče). Tradičnímu vnímání žánru odporuje pouze výrazná osobní motivace a bilanční charakter vyprávění, vypravěč románu si nečiní nárok na vševedoucnost, snaží se sice o autentické zachycení rodové historie, ale v případě „bílých míst“ v rodinném příběhu prarodičů se přiznává k fabulaci. Přesto je vybaven neobvyklým nadhledem a schopností hodnotit s odstupem a filozofickou reflexí jednání postav i důsledky dějinných událostí.

V rovině textového experimentu na základě žánru rodové kroniky se pohybují prózy *O revolucích, tajných společnostech a genetickém kódu* Jiřího Drašnara a *Obyčejné věci Jana Vraka*. I když oba texty staví na experimentu, výrazně je odlišuje *point of view* – vypravěcké hledisko příběhu – u Jiřího Drašnara převládá pozice reflektora či komentátora dění a vnitřní pohled a zainteresovanost vypravěče prozrazuje až závěrečná pasáž, v případě *Obyčejných věcí Jana Vraka* sice dochází ke střídání ich- a er-formy, ale vnitřní vypravěckou perspektivu naznačuje už hlavní hrdina a příležitostný vypravěč Jan Vrak (pseudonym autora). Oba texty však spojuje fragmentarnost kompozice, porušování chronologie příběhu a vkládání „textů do textu“ (u Jana Vraka celý poznámkový aparát). Obě prózy také charakterizuje napětí mezi fakty a fabulací, v *Obyčejných věcech* (i v jiných textech Jana Vraka) je obsažen kontrast historie či pravdy zachycené v dobových dokumentech a relativity těchto kategorií v lidském životě, text je koláží vzpomínek, snů, imaginace, subjektivizovaného vidění světa a (stylizovaných?) úryvků z městských kronik a odborných historických publikací. Stejně tak se v krátkých, složitě nazývaných kapitolách Drašnarovy prózy mísí rovina historických faktů s různými formami vizí, snů, vzpomínek a halucinací.

Žánrovým útvarem na pomezí tradice a postmoderney je román Pavla Brycze *Patriarchátu dávno zašlá sláva* složený z povídkově pointovaných kapitol rámovaných žánrem rodové ságy. Postmoderní inspiraci v textu prozrazuje některé aspekty kompoziční roviny (vložené texty) a tendence k originalitě výpovědi a významové hře (například s aluzivními jmény postav a míst). Komplex Bryczova románu však těží z tradice, postmoderní principy oživují, ale neovládají výsledný románový tvar. Román představuje syntézu tradičního vypravěcího postupu na půdorysu rodové ságy a využití tvůrčích metod typických pro postmoderní prózu, na jeho pozici „na rozhraní“ poukazuje Aleš Haman už

titulem své recenze: „(Post)moderní rodinná sága“ (HAMAN 2004: 20). Příběh mapuje osudy ukrajinského rodu Berezinků od doby první světové války po současnost, sleduje přesun jednoho z potomků do Čech a osudy několika generací rodu v severočeském kraji a život rodového patriarchy Jefima v ukrajinské vesnici Ozero až do okamžiku, kdy dojde k symbolickému vyvrcholení příběhu setkáním Jefima s benjamínkem rodu Vladimírem. Rodová vazba je v románu povýšena do roviny téměř archetypálního spojení, což je zvýrazněno i márquezovským motivem rodového prokletí, které si Theodor Berezinko odnáší do Čech z rodného Ozera, a ani pokus o změnu příjmení ho nezachrání před groteskním koloběhem rodových katastrof.

A tu jsem pochopil, že od pupeční šňůry minulosti se člověk nedostříhne bez kapky krve, [...]
(Brycz 2003: 21)

Obraz dějin v Bryczově románu tvoří pozadí pro lidské osudy, „velké“ dějinné události poháněné různými ideologiemi jsou promítány do lidských životů jako procesy fatálně a absurdně zasahující do života jedince (Effenbergův útěk na bruslích před domnělými bolševiky, Rolandovo bloudění kolem hraničního kamene a jazzband v komunistickém lágru Nikolaj), ale bez většího vlivu na (národní) kolektiv s jeho neomylným pudem k přežití v jakékoli době.

Pro postavy (a to nejen mužské) je charakteristické neustálé hledání (at ūž lepšího místa pro život či vlastní identity), těkání a zoufalé upínaní k jakékoli naději. Většina postav budí dojem, že jsou pouze figurkami podléhajícími proudu vypravěčské aktivity, pro hlubší pohled do nitra postavy nezbývá ve víru poeticky okomentovaných a často dramatických dějových situací volný prostor, „postavy vystupují spíše jako účastníci a hybatelé dění než jako komplexní charaktery“ (HAMAN 2004: 20). Výjimkou je v tomto směru Vladimír Berezinko. V okamžiku, kdy se hlavní postavou vyprávění stává Vladimír, proměňuje se i vypravěčské hledisko, do děje vstupuje Bryczův typický hrdina, „nemužný muž“, zneuznaný básník, reklamní textař z donucení. S objevením této postavy se zvyšuje míra autobiografičnosti a vypravěč ztrácí odstup od příběhu, což negativně poznamenává dosud plynulé rozvíjení děje.

Významné je tu i zobrazení románového prostoru, kontrast města a vesnice, šedého uzavřeného prostoru průmyslových center a otevřené ukrajinské stepi. Právě vzájemné zrcadlení postav a románového prostoru odráží v nekonečných obměnách motiv vykořenění a osamělosti. Hrdinové opouštějí svá rodná místa (Theodor utíká z „kanibalské vesnice“, Roland z „malého provinčního světa“), aby hledali jinde lepší budoucnost, ale škodolibá hra osudu (či tíha rodového prokletí) je vždy

zavede do „měsíční krajiny, místa kyselých dešťů, čpavkových vůní a smogu“ (BRYCZ 2003: 84). Všechny Bryczovy postavy určuje pocit nepatřičnosti vlastní existence, neschopnosti začlenit se do společnosti, splynout s okolním prostředím, která ústí v neustálé odchody či různé formy útěku před realitou (Rolandův pokus o odchod do Ameriky a následná opilecká anabáze, Vladimírkův únik z rodného města ke strýci do Drážďan, odchod z východního Německa do Freiheimu, porevoluční návrat do Prahy a beznadějná existence v „pevnosti If“ a nakonec cesta na Ukrajinu). „Kam vlastně patřit? ptá se Roland znova sám sebe a hledí na dědečka Jefima.“ (TAMTEŽ: 48)

Putování hrdinů za lepší budoucností má podobu jakési „iniciační cesty“, jediným „adeptem“, dosahujícím relativního úspěchu, je Vladimírek, který se vrací na místo rodových kořenů a setkává se s „patriarchou rodu“. Otevřený konec ponechává naději ve šťastný obrat rodového příběhu, v konečné nalezení smyslu a místa v životě prostřednictvím lásky Vladimíra a Yasiry.

Prázou potvrzující literární vývoj směrem k prostému vyprávění příběhu bez nutnosti tematizace a ozvláštňování samotného aktu vyprávění je román Jana Nováka *Děda*, většinou kritiků přivítaný jako „poutavý příběh vlastní rodiny formovaný [...] zlomovými obdobími soudobých českých dějin“ (FIALOVÁ 2007: 20). Výstavba Novákova románu jako „fabulačně-fotografického kompromisu“ (TRÁVNÍČEK 2007: 46), založeného z velké části na autentické osobní zkušenosti, však nebrání vypravěčské invenci (například ve jménech postav: děda betonové srdce, babička kobra královská, strýc pýcha rodiny). Tematizace kontroverzní minulosti, její vazba na přítomnost a potřeba jejího uchopení skrze autentický prožitek, věrohodnost psychologie i jednání postav je podkladem Novákova vyprávění.

Z uvedených skutečností vyplývá, že proti klasické rodové kronice dochází v české próze po roce 1989 k zesílení podílu osobní autorské motivace na výsledném tvaru, což souvisí s užitím ich-formy či střídáním ich- a er-formy, objevením autobiografického hrdiny anebo také prolínáním vnější a vnitřní perspektivy vypravěčského hlediska. Autentická zkušenost formuje román Josefa Jedličky a vrací se k ní i Jan Novák, u Pavla Brycze a Jana Vraka je autobiografičnost některých pasáží zřejmá, výjimkou je v tomto směru pouze Drašnarova sága, kde je vypravěč programově prezentován jako vševedoucí a povznesený nad svět postav. Potenciál rodové kroniky odrážet prostřednictvím rodinných příběhů chod dějin zůstává zachován, někde je jakoby vedlejším produktem zachycení rodové historie, produktem zrcadlení obecných jevů v individuálním příběhu (Jedlička, Novák), jinde je záměrně zdůrazněna absurdita a neuchopitelnost dějin a společenských proměn (Brycz, nejvíce znázorňuje Drašnar). Zachování tradiční lineární kompozice podporuje už

přirozená lineárnost rodové linie, která je v různé míře respektována ve všech textech, i v mozaikovitě komponovaných prózách Jiřího Drašnara a Jana Vraka je spojnicí dějů rodová historie. Podobně je narušována chronologie událostí, objevují se návraty v čase ve formě vzpomínky, podstatné je také prolínání „reality“ a snů (vizí, halucinací). Tradičním atributem rodové kroniky je i určující význam zobrazení románového prostoru, „kronikové lokality“ (Pospíšil 1986). V textech Josefa Jedličky, Pavla Brycze a Jana Nováka se objevuje příznačný kontrast mezi vesnicí (maloměstem), přírodou a (velko)městem, civilizací, i když ne vyhraněně v dimenzích vesnické idyly a městské zkaženosti. Podstatnou roli má prostor i v próze Jana Vraka (vesnice Náklo). Výrazným styčným bodem v poetice textů je tematizace osudovosti rodové vazby a z ní pramenící mytický rozměr textů (nabízí se inspirace Márquezovým prokletým rodem Buendíových). „Dědictví krve“ je výrazným motivem v Jedličkově románu, osudová vazba pojí i členy rodu Berezinků v Bryczově *Patriarchátu*, v próze Jana Vraka se objevuje neurčitý „zlý duch“ rodu, u Jiřího Drašnara zase „genetický kód“.

Závěrem

Téma rodu a hledání kořenů se v české próze po roce 1989 objevuje v nejrůznějších variacích. Setkáváme se s ním nejen v textech programově vyznávajících autenticitu a příběhovost či v dílech formovaných autobiografickou tendencí, ale i v prózách imaginativních a experimentálních. Pokusme se nyní pojmenovat podoby, v jakých se rodová historie objevuje v současné české próze.

Období dějinných zvratů a společenských proměn s sebou přináší potřebu tyto procesy generalizovat v literárním zpracování – rodová historie představuje jednu z možností zachycení dějinného a společenského vývoje prostřednictvím konkrétního lidského příběhu. V autorském přístupu k danému tématu se odráží řada faktorů formujících jednotlivé prozaické texty, od zvolené textové strategie, přes obecné konotace spojené s tématem, po individuální autorskou motivaci a úhel pohledu. Rodová historie tak může předznamenávat životní bilanci, hledání sebe sama a svého dědictví po předcích, postihnout minulost jako východisko pro pochopení přítomnosti (Josef Jedlička: *Krev není voda*). Na druhé straně v době gnozeologické skepse může být historie interpretována jako řetěz neuchopitelných procesů mimo dosah lidského chápání (Jiří Drašnar: *O revolučích, tajných společnostech a genetickém kódu*).

Deziluze spojená s vývojem společnosti však podněcuje i hledání možných záchytných bodů v chaosu „postmoderní doby“, zobrazení osamocenosti a vykořeněnosti současného člověka tak determinuje obrat k rodové historii jako garanci kořenů a obnovení archetypální vazby k lidem i místům (Pavel Brycz: *Patriarchátu dávno zašlá sláva*).

Evokace rodových vazeb v české próze po roce 1989 je spojena s oživením žánru rodové kroniky, ságy, který zákonitě podléhá proměně – objevuje v různých variantách od téměř klasické podoby přes vyhraněně experimentální postmoderní mozaiku k průsečíku postmoderní inspirace s obnovenou tradicí.

Pokud se pokusíme o charakteristiku převládajících tendencí v zobrazení rodové historie v české próze po roce 1989, můžeme konstatovat, že většinu analyzovaných textů spojuje výrazná osobní intence vypravěče a tendence k sebepoznávání a existenciálnímu tázání, sklon k autobiografičnosti, snaha o originalitu vyjádření (archaizace, poetizace jazyka) i důraz na zobrazení románového prostoru (mytizace). Můžeme také pozorovat postupné upouštění od textových experimentů (Jan Vrak, Jiří Drašnar) a návrat k příběhovosti, i když postmoderní inspirace přetrává – spíše však jako oživující prvek vypravěcké metody, nikoli jako formující faktor (Pavel Brycz, Jan Novák).

PRAMENY

- BRYCZ, Pavel. *Patriarchátu dávno zašlá sláva*. Brno–Most : Host–Hněvín, 2003.
 DRAŠNAR, Jiří. *O revolucích, tajných společnostech a genetickém kódu*. Brno : Atlantis, 1996.
 HAJÍČEK, Jiří. *Selský baroko*. Brno : Host, 2005.
 HAKL, Emil. *O rodičích a dětech*. Praha : Argo, 2002.
 HODROVÁ, Daniela. *Tříznivé město*. Praha : Hynek, 1999.
 JEDUČKOVÁ, Josef. *Krev není voda*. Praha : Československý spisovatel, 1991.
 NOVÁK, Jan. *Děda*. Praha : Jiří Krechler – bookman, 2007.
 VACEK, Petr. *Hováda, česky hováda*. Brno : Petrov, 2002.
 VRAK, Jan. *Obyčejné věci*. Olomouc : Votobia, 1998.
- LITERATURA
- BACHTIN, Michail Michailovič. *Román jako dialog*. Praha : Odeon, 1980.
 FIALOVÁ, Alena. „Zná hledá se hrdina.“ *Tvar* 18, 2007, č. 18, s. 20.
 FOLDYNA, Lukáš. „Zjevení podle Jana (Balabána).“ *Host* 20, 2004, č. 7, s. 52–53.
 HAMAN, Aleš. „Postmoderna v české próze 90. let a nedůvěra k příběhu.“ In Vladimír Novotný (ed.): *Postmodernismus v umění a literatuře*. Plzeň : Pro libris, 2003, s. 50–58.
 HAMAN, Aleš. „(Post)moderní rodinná sága.“ *Tvar* 15, 2004, č. 5, s. 20.
 HAMAN, Aleš. *Prozaické surfování*. Olomouc : Votobia, 2001.
 HAMAN, Aleš. „Zapřášení příběhy o rozkulacovaní.“ *Úvodové noviny* 18, 2005, č. 280 (1. 12.), s. 18.
 HODROVÁ, Daniela. „Text mezi texty.“ *Česká literatura* 51, 2003, č. 5, s. 537–545.
 HRTÁNEK, Petr. „Soumrak mužů v Bryczové podání.“ *Host* 20, 2004, č. 6, s. 43–46.
 HUBÍK, Stanislav. *Postmoderní kultura. Uvod do problematiky*. Olomouc : Votobia, 1991.
 CHVATÍK, Květoslav. „Postmoderna jako sebekritika moderny.“ *Tvar* 7, 1996, č. 7, s. 4–5.
 JANOUŠEK, Pavel. „Time-out aneb Zhracená tradice.“ *Tvar* 1, 1990, č. 43, s. 1, 4–5.
 KURÍČEK, Tomáš. „Ostrava uvnitř.“ *Host* 20, 2004, č. 7, s. 50–51.
 LJUBKOVÁ, Marta. „Státní cena in spe. O knihách Pavla Brycze.“ *Souvislosti* 16, 2005, č. 1, s. 33–38.
 LJUBKOVÁ, Marta. „Několik tendencí současné české prózy: Poznámky z četby.“ *Weles* 27/28, 2006, s. 136–140.
 LYOTARD, Jean-François. *O postmodernismu*. Praha : Filosofický ústav AV ČR, 1993.
 MACHALA, Lubomír. *Literární bludiště. Bilance polistopadové prózy*. Praha : Brána, 2001.
 NOVOTNÝ, Vladimír. *Mezi modernitou a postmodernitou. Uvahy o typologii české prózy z konce tisíciletí*. Praha : Cherm, 2002.
 PAPOUŠEK, Vladimír. „Konfrontace osobních dějin a velké historie v české literatuře 2. poloviny 20. století.“ *Tvar* 12, 2001, č. 11, s. 1, 4–5.
 PECHAR, Jiří. *Dvacáté století v zrcadle literatury*. Praha : Filosofia, 1999.
 POSPÍŠIL, Ivo. *Labyrinty kroniky. Pokus o teoretické vymezení žánru*. Brno : Blok, 1986.
 TRAVNÍČEK, Jiří. *Příběh je mrtvý? Schizmata a dilemata moderní prózy*. Brno : Host, 2003.
 TRAVNÍČEK, Jiří. „Tenhle příběh se stal a je o fidech, kteří opravdu žijí.“ *Host* 23, 2007, č. 8, s. 46.
 WELSCH, Wolfgang. *Postmoderna – pluralita jako etická a politická hodnota*. Praha : Koniasch Latin Press, 1993.
 ŽILKA, Tibor. „Modernismus a postmodernismus.“ *Tvar* 6, 1995, č. 1, s. 4–5.
 ŽILKA, Tibor. „Postmodernismus v próze.“ *Romboid* 24, 1989, č. 9, s. 18–24.
 ŽILKA, Tibor. *Text a posttext. Cestami poetiky a estetiky k postmoderme*. Nitra : Vysoká škola pedagogická, 1995.

PAMĚТЬ POZNAMENANÝCH – O DĚJINÁCH V ROMÁNECH LADISLAVA FUKSE

MAREK JAGIELSKI

Hovoříme-li o válce, hovoříme ve skutečnosti o vzpomínce na ni. Generace, které druhou světovou válku nepamatují a nejsou ani v kontaktu s pamětníky, ji považují za tragédií, jejíž příčiny, důsledky i průběh mají především politický charakter. A přece je to jen část pravdy: neexistovaly by vzpomínky na drama – nebýt onoho dramatu, neexistovaly by vzpomínky na bolest – nebýt oné bolesti. A právě v tomto bodě začíná problém dějin vnímaných z perspektivy jedince. Taková perspektiva je možná méně exaktní, ale nelze ji předem odsoudit jako méně pravdivou. Ladislav Fuks v románu *Obraz Martina Blaskowitze* (1980) ukazuje obě stránky dějin prostřednictvím vzpomínky na přátelství přetržené druhou světovou válkou. Ačkoli by se mohlo zdát, že rozdíl mezi válečnými událostmi přesahuje každého jednotlivého člověka, jsou právě ony dílem lidí. Můžeme si dovolit říct, že z druhé světové války nevyšel žádný člověk jako nevinný, a proto se problém viny těch, kteří přežili, netýká pouze Židů (koneckonců se o něm nehovořilo jen ve válečném kontextu), ale každého národa. Kdo má však právo nebo dokonce povinnost mluvit o vině v souvislosti s událostmi, jichž se sám nemusel účastnit? Kdo může připomínat zločincům to, čeho se dopustili, a obětem bezpráví, které na nich bylo páchané? Historická paměť je společným majetkem všech, každý člen národa dědí jeho dějiny, jeho viny, pocit vítězství i prohry. Můžeme tedy na sebe vzít cizí viny a přijmout tvrzení, že náš život se odehrává ve světě vrahů – a na všechny, kteří přežili, pohlížet jako na ty, kdo se provinili přežitím?¹

Problém těchto otázek nespočívá pouze v obtížnosti odpovědět, ale také v náročnosti diskuse, kterou chceme vést: nutné jsou úvahy etické i historické, nezbytné jsou pokusy o novou definici problému. Musíme však mít na paměti, že každá hodnotící definice je chybná, a pokud bychom dějiny chtěli uchopit z odstupu, jako by se nás osobně nedotýkaly, obelháváme sebe i ostatní. Jak upozorňuje Zbigniew Kuderowicz, na místo a blíže pravdě je spíše nejistota a prověrování či zpochybňování argumentů, jako doklad osobního angažmá v diskusi; nejde totiž o přesný popis historických udá-

¹ „A on nechápe můj fatální, neodpustitelný omyl, když dělám, jako kdyby svět nebyl světem vrahů, a chci se v něm pohodlně zabýdlet“ (KERTÉSZ 2006: 105).

lostí, ale spíše o to, ukázat je jako skutečnou lidskou tragédií, obraz bolesti, důsažný i pro jeho vnímatele. (KUDEROWICZ 2004: 47–53) Nejpřesvědčivější metodou takové diskuse je literatura.

Ladislav Fuks dokázal ve svém románu nejen předestřít čtenáři závažný problém, ale také na něj zapůsobit tak, aby románové situace a tragédií jako celek prožíval osobně. Na způsob uchopení problému měla vliv i autora-va historická situace: komunistickému režimu totiž nevyhovovaly nejisté odpovědi o tom, kdo je viník a kdo by si měl odpykat trest nebo jej být zproštěn. Mlčení či zakázaná symbolika v pozadí románu tak ukazují na jeho vlastní dobový rozměr.

Nutnost uniknout cenzuře motivovala umělce v obdobných podmín- kách komunistických zřízení k užití specifických nástrojů. Uvedme jako příklad sovětského režiséra Andreje Tarkovského, který skrze konstrukci prostorů filmovým obrazem skrytě poukazoval na přítomnost *sacrum* v zo- brazené realitě a dodával jí morální dimenzi: jak upozorňuje filmová kritika, projevují se tyto komplexní záměry často dílčím či implicitním způso- bem: teprve když si ve filmu *Andrej Rublev* povšimneme gesta umírajícího, který žehná svému vrahovi, nebo když v uspořádání prostoru postřehneme souvislost s metafyzickým rádem, teprve pak můžeme pochopit závažnost sdělení (ŠNÍTKO 2008: s.8-9). Obdobně subtilním způsobem ukazuje sakrální prostor Ladislav Fuks.

Sakrální prostor vymezuje v souladu s konceptem Mihalyho Sukosda pouze jako druh prostoru symbolického, který zdaleka ne vždy má přímou sou- vislost s náboženstvím (SUKOSD 1975: 174 ad.). Předměty s religiózními kono- tacemi, gesta, symboly, to všechno dostatečně dokazuje přítomnost *sacrum* – nejde tu tedy o přímou souvislost s chrámovým prostorem, spíše o uvedení znaků, které charakterizují tento prostor jako výjimečný. Závažnost existence *sacrum*, Boha nebo milované zemřelé osoby se ukazuje jako nezvykle důležitá v okamžiku zúčtování s minulostí. Každá přítomnost transcendence vede hrdinu ke krajním zkušenostem, nutí ho, aby hledal morálku jiným způsobem, ale především obohacuje rozhodnutí o další rozměr – vůči třetí osobě, která se dívá a participuje emocionálně. Nejde o pocit absolutna, které soudí dějiny, ale spíš o možnost, že bude přítomno, když budou soudit lidé. Nechci zde rozebírat vize dějin z hlediska křesťanského vidění světa, v němž přítomnost Boha ospravedlňuje současné utrpení budoucím spase- ním. A nechci ani vést polemiku s takovým viděním spravedlnosti. Mým cílem je soustředit se na okamžik soudu, na vynesení rozsudku nad dějinami a nad důležitostí, jakou může v tomto okamžiku mít přítomnost *sacrum*.

Chtěl bych poukázat na to, jak jsou sakrální prostory vystavěny v románu *Obraz Martina Blaskowitze* a upozornit, že takové prostory se objevují v přímé spojitosti s postavou svědka, jehož existence nese znamení *sacrum*. Poslední částí argumentace bude ukázat, jak morální rozhodnutí hrdinů ovlivňuje je- jich přítomnost v sakrálním prostoru.

Historické podmínky, v nichž Fuks usazuje příběh, mají zcela jistě důležitý vliv na průběh fabule. Historická situace není jen pozadím příběhu – ona jej spoluvtváří. Lze se ale ptát, zda můžeme u Fukse mluvit o pojmu sakrálního prostoru? V románu *Příběh kriminálního rady* (1971) je sakrální prostor spojen s jediným pohledem na kostel. Když protagonistu knihy doprovází na místo exekuce jeho vrah a otec v jedné osobě, říká mu, aby se díval na kostelní věž, a připomíná mu matku, která byla věřící. Je to pouze náznak sakrálního prostoru, možná má nahradit kněze chybějícího u exekuce. Samotný fakt zdůraznění vzdálené kostelní věže jako součásti krajiny na pozadí exekuce mi připadá velmi podstatný.

V románu *Spalovač mrtvol* (1967) se objevuje jediný chrám – chrám smrti. Dobrý člověk, to je podle názoru pana Kopfrkingla ten, který správně plní své povinnosti, třebaže jejich podstata spočívá v systematickém přetváření lidských těl na popel. Není to podle něj žádná úchylka, jen činnost podivného, ale slušného městana. Díky stupňované absurditě románové situace můžeme pochopit historickou absurditu. Svět, v němž falešně chápána morální povinnost zabíjí schopnost vnímat cizí křivdu, je světem bez sacram, který se soustředuje na bůžky, kolem nichž se lidé snaží vystavět morální hierarchii.

V *Příběhu kriminálního rady* je patrný jasný vliv historických podmínek na osudy hrdinů, zobrazované na pozadí blahobytu neznámého západního státu, tedy v kulisách pro literaturu sedmdesátých let netypických. Vikiho otec má kromě vily a auta také služebnictvo, jeho přátelé jezdí jaguárem. Autor velmi podrobně popisuje i jejich oblečení a dietní stravování. Jak to, že cenuře tento popis výjimečně bohatého života nevadil? Patrně proto, že kriminální příběh se odehrává v meziválečné době, v buržoazním státě, a ukazuje na škodlivost podmínek, v nichž se hrdinové, kteří nemusí řešit každodenní starosti, ale jen své vlastní ambice a morální střety, ocitají – zdá se totiž, že tento blahobyt právě je jednou z přičin tragédie. V jednoznačném kontrastu stojí Vikihu mládí a chlapecké touhy po velké cestě a dramatický konflikt mezi ním a otcem a zločin, jehož se oba dopouštějí. Půvabná dekorace je patrně použita právě proto, aby zločin ještě více vynikl.

Ve *Spalovači mrtvol* historické pozadí metaforicky zobrazuje biedermeierovská výzdoba interiérů spojená s chováním pana Kopfrkingla, který se snaží předstíranou delikátností a ohleduplností zakrýt nedostatek morálních hodnot.² Neustále opakované banální „pravdy“ o štěstí lidstva podle něj ospravedlňují každou křivdu, až se největší nespravedlnost, obecně považovaná za nutnost, začne jevit jako morální imperativ. Používá Goebbelsova tvrzení, že mnohokrát opakovaná lež se stává pravdou. Pan Kopfrkingl se chce jako dobrý člověk jevit jen sám pro sebe, pro své uspořkojení, takže při změně historických podmínek se mění také jeho vize dob-

² Piotr Ślusarczyk k tomu ve své studii o Fuksovi píše: „Trvalým rysem biedermeierovské kultury bylo připoutání ke zdánlivým hodnotám [...] Mravnost přestala být sférou, v níž se prokazuje svoboda jednotlivce, který cílevědomě činí mravní rozhodnutí, stala se katechismovou sbírkou zákazů a příkazů – nástrojem represe a zotročení“ (Ślusarczyk 2008: 152,153).

rého člověka, jehož chce hrát.³ Tato situace ukazuje plynulou proměnu od měšťanské vize dobroty a veřejného pořádku k obrazu člověka zformovaného fašismem, ke které došlo nejen v Kopfrkinglově myslí.

Mimořádně zajímavě Fuks využívá hru se sakrálním prostorem v románu *Obraz Martina Blaskowitze*. Pro hrdiny mají velký význam také dějiny Evropy, které jsou v nejhlubším smyslu slova také jejich vlastní historií. V nejvýznamnějším okamžiku příběhu vypravěč soudí člověka – pravděpodobněho spoluviníka smrti jeho přítele, který zemřel při bombardování Drážďan. A právě této scéně bych chtěl věnovat více pozornosti.

Fabule románu se odvíjí v čase vyprávění příběhu Martina Blaskowitze, ale do něj vstupuje i čas příběhu samého tedy čas války. Proto začnu analýzou místa, kde je Martinův příběh vyprávěn, tedy v pracovně vypravěče Michala. Popis této místnosti je utvářen postupným přidáváním dalších předmětů, které zaplňují prostor: symbolů činnosti, které se tam budou odehrávat. První zmínka o něm zní takto:

Pak jsem šel do podkoví chaty, kde jsem měl jakousi pracovničku, byl tam navíc i nízký kulatý stůl a pohodlná křesla, a přichystal jsem si pistoli.[...] Pohodil jsem ji na kulatý stůl, ale tak, aby byla vidět, až se mi to bude chodit.“

(Fuks 2004: 8)

Následující částí zařízení pokoje jsou obrazy:

V pracovně visely dva originály, tentokrát malířů známých a již slavných, které jsem na tuto neděli dovezl z Prahy.

Byl to obrázek Jana Zrzavého a zátiší německého secesního malíře, u nás téměř neznámého, Saschy Schneidera [...].

Pak tam visela další reprodukce, a to Žena na divanu.

(TAMTÉŽ: 10)

V pokoji se nachází ještě jeden, a to velmi důležitý obraz – obraz Martina Blaskowitze.

„A teď koukněte semhle“, vyzval jsem ho a zavedl k oknu, u něhož stál psací stůl s petrolejovou lampou.

Visel tam portrét asi šestnáctiletého hocha.

Byl to velice krásný portrét.

(TAMTÉŽ)

³Takový svět viděl a ukazoval markýz de Sade jako skutečný a současný. Svět, v němž se zavraždění Boha dělo vědomou negací dobra a zla, v němž člověka řídí jen potěšení z mechanicky opakovanych činností. De Sade ale nechtěl nahradit mrtvou teologii jiným systémem, chtěl pouze zůstat ve světě, kde se hodnoty měří měrou pádu, kdežto pan Kopfrkingl všemu dává jiná, romančičtější jména, dokonce si přeje být jmenován jako Roman namísto Karel, a oproti Sadoví svou obludnost nevnímá a nepohrdá sám sebou. Vraždí právě proto, že se považuje za spasitele lidstva.

Autor poukazuje také na umístění hrdiny v prostoru ateliéru:

„vyzval [jsem] ho, aby se se mnou vrátil nahoru do té mé malé podkrovní pracovny, v níž visel nad psacím stolem u okna chlapcův portrét. [...] Rozsvítil jsem petrolejovou lampu, která stála u okna na psacím stole, měla načervenalé stínidlo, a nabídlo mu kreslo u kulatého stolku. Tím se stalo, že měl před sebou na stěně tu nahou Ženu na diváně, zatímco Zrzavý a Schneider nebyli v jeho dohledu stejně jako obraz u okna, a protože já u stolku seděl přesně proti němu – čelem ke dverím – měl jsem tu dost kýchovitou bledou reprodukci Venuše za svými zády [...]“

(TAMTÉŽ: 13)

Nic dalšího se již o tomto pokoji nedovíme – je pouze zdůrazněno, že stůl a okno dělí přesně pět kroků. Hrdinové se v něm budou pohybovat dvěma odlišnými způsoby: za prvé budou vstávat a chodit po pokoji, druhý typ pohybu se bude dít jen skrze pohledy. Daniel Potocký se dívá hlavně na ženský akt, který má před sebou, Michal na obraz přítele. Pozoruhodné je však rozmístění obrazů: dva z nich jsou totiž mimo zorný úhel Potockého. Tvar, který kreslí hrdinův pohled, je uzavírá do ještě menšího prostoru, kde se nachází jenom Daniel a Michal a dva obrazy – možno tedy říct, že kvalitou, již má sugerovat umístění akce do podkroví, je intimita. Kulatý stůl stojí uprostřed pokoje, na jedné z bočních stěn se nachází okno, vedle něho visí portrét a stojí psací stůl. Na něm svítí červená petrolejka, která ani na chvíli nezhasne.

V tak jednoduchém prostoru má pro interpretaci každý předmět důležitý význam (SUKOSD 1975: 159). Červená petrolejka na psacím stole může být interpretována buď jako smuteční svíčka, zažehnutá před obrazem zesnulého, nebo jako věčné světlo v kostele. Povšimněme si také pohybu na vertikální ose – kvůli přísaze scházejí přátelé dolů z podkroví Koubkova domu na dvorek, když mají vykonat přísahu, vracejí se do podkroví Michalovy vily, tedy také směrem nahoru. Zatímco svědkem přísahy je obloha plná hvězd: „Kdybych tě ztratil, byl by to můj konec, [...] přísahám, Michale, tady pod nebem.“ (FUKS 2004: 57), moment jejího provedení osvětluje červená petrolejka – věčné světlo nebo svíčka. Zdá se tedy, že oba okamžiky akce jsou spojeny symbolickým prostorem. Lze již v tomto okamžiku hovořit o přítomnosti sakrálního prostoru?

Francouzský filozof Louis Lavelle popisuje víru jako akt dvou subjektů, které se jí účastní, – Boha a člověka. Člověk ve světě existuje díky času, to čas ho determinuje (srov. GADACZ 2007: 25–34). Jak to vyjádřil Krzysztof Michałski: „Člověk je neustálým minulým nedokonavým časem“ (MICHAŁSKI 2007: 7). Okamžik vzniku existence, okamžik pomíjivosti, ty jsou pro člověka nedostupné. Teprve sacram tuto hranici u Lavella přesahuje v aktu víry, u Fukse v okamžiku pozorování. Význam tohoto pozorování a svědkova po-

stoje má rozhodující roli pro význam celé scény. Michal mluví o posledním soudu, u něhož vrazi nebyli potrestáni, zatímco nevinní umírali. Nepokládá otázku, kde byl v tu chvíli Bůh, ptá se jen, kde byla spravedlnost. Místo této chybějící spravedlnosti chtěl Michal vykonat soud – *sacrum* jako by tu nebylo třeba, avšak jeho přítomnost se dá vycítit. Zde bychom měli zmínit Mircea Eliada, podle něhož je důležitým rysem sakrálního prostoru otevřenosť vůči transcendentci, možnost spojení sféry božské a pozemské (Eliade 2005: 86–113). V setkání Michala s historií jeho života, který překračuje přítelovu smrt, se *sacrum* stává svědkem lidského činění díky otevřenosťi prostoru, která umožňuje Martinovi přítomnost nejenom ve vzpomínkách Michala, také ale jako svědkovi a osobě. Teprve v posvátném prostoru jsme schopni spatřit hodnotu našich činů z perspektivy přesahující život jednotlivce. Díky výjimečnosti prostoru a situace jsme schopni uvědomit si naší vlastní morální sílu a hodnotu našich rozhodnutí – to, co děláme, je důležité vzhledem k věčnosti. Chovaní Michala, který chce vyřešit to, co je pro něj nejdůležitější, a také záměrné rozvržení prostoru, sugerují, že pokoj v podkoví splňuje výše uvedené podmínky. Objevuje se i opačný mechanismus: prostor, v němž mělo dojít k vraždě (zde rozvrácení hrdinovy psychiky), se stává sakrálním prostorem.

Skutečnost, že zločin je vždy odhalitelný, zdůrazňuje Fuks i v jiných románech: ve *Spalovači mrtvol* je svědkem vraždy kočka pana Kopfrkingla, vraždu syna tuší chlapcoví přátelé, když se ptají, kam ho vede. V románu *Pan Theodor Mundstock* je svědkem tragédie Židů celý český národ, reprezentovaný postavami sousedů pana Mundstocka, svědkem jeho vlastní tragédie pak jeho stín a také Šimon, syn jeho přátel. Jaká význam má tedy postava svědka?

Aleš Kovalčík v monografii *Tvář a maska* poukazuje na význam postavy upíra ve Fuksově tvorbě (KOVALČÍK 2006: 30–36). Projekcí strachu hrdiny *Variací na temnou strunu* (1966) Michala je podle něj postava, která se velmi podobá upírovi a současně i chlapcovu otci, který je pravděpodobně důvodem tohoto strachu. Chlapec je neustále pozorován postavami jen částečně reálnými, uhnízděnými zřejmě jen ve světě jeho fantazie, například žebrákem, kterého vidí na nádraží, nebo obrazem své babičky. Stejně tak Mon, stín pana Mundstocka, je nepochybně projekcí jeho vlastního strachu: „Upír má v něčem blízko k postavě Mona, stínu z románu *Pan Teodor Mundstock*. Oba se zjevují ve chvílích krize duševního stavu protagonistů a jsou jejich přeludy. Je v nich nakumulována jejich veškerá nejistota a strach. Jsou spojeni s atmosférou válečné, respektive předválečné doby“ (TAMTÉŽ: 36). Ve dvou případech jsou imaginární postavy svědky: strachu a úpadku pana Mundstocka a také hrůzy vnitřního Michalova světa. Také v *Portrétu Martina Blaskowitze* sledujeme dobu spojenou s válkou a strachem, ačkoli hrdinu tohoto románu od ostatních zcela jistě odlišuje alespoň zdánlivá psychická rovnováha. Celá situace soudu jako by měla původ ve velkém šoku, který

Michalovi způsobila zvěst o smrti jeho přítele, také závěrečný Martinův monolog svědčí o jeho skutečné přítomnosti v Michalově myslí.

Postava svědka je nejen znakem krize hrdinů. Je také důkazem paměti na zesnulého a vraždy, ukazuje na odpovědnost toho, který byl pozorován, vůči těm, kteří pozorovali. Emmanuel Lévinas tvrdí, že nejhorší, co se nám může přihodit, není být zabít, ale spíše zabít a nebýt za to potrestán (srov. GADACZ 2007: 121). Michal přemýšlel o vraždě, ale Potockým pohrdal natolik, že mu nestál za následující problémy s policií. Proto ho obvinil a odsoudil, ale před vykonáním rozsudku jej uchránil přítelův pohled, jeho „existence zvenčí“. Vzpomínka na příslušnu, a tím živá Martinova přítomnost, mu dávají šanci vraždu nespáchat a zůstat tak morálně čistým.

Jako v ostatních zmíněných románech je svědek svědkem zla. Nejde však o zlo, které se týká jen zlého úmyslu. Michal chce pomocí spravedlnosti. Celá tragédie není důsledkem nešťastné náhody nebo zlé vůle, přičinou je dějinné násilí, před nímž nelze uniknout. Historické události, zde velmi precizně popsané, nejsou jenom pozadím fabule. Dokládají převahu, jakou nad námi má historie, která nás nutí volit z vějíře zel. Přátelé se stali svědky zla, museli se ho také účastnit a teď má Michal rozsoudit, co bylo nutným kompromisem vůči fašistům a co už byla kolaborace. Vede ho láska, této pojemu se v románu objevuje hned několikrát. Sexuální orientace protagonisty, který je ve stejném věku, kdy Fuks objevil svou homoseksualitu, není nijak sugerována. Hovoří se jen o hlubokém a čistém přátelství. Osobní autorův vztah k hrdinovi vyplývá z použití jména Michal, které je druhým Fuksovým křestním jménem. Tento fakt bychom mohli bagatelizovat, kdybychom nevěděli o jeho hluboké vůni, kterou si uchoval až do smrti (KOVALČÍK 2006: 7–22).

Přechod od dějin národa k osobní historii odhaluje ještě jeden prostor, o němž je třeba se výslovně zmínit. Tímto prostorem, tentokrát v metaforeckém významu, je láska Martina Blaskowitze a Michala. Všechno, co pro sebe přátelé dělají a co si říkají, je pro ně důležité, a to až do konce života. Každou jednotlivost svého společného světa chrání před násilím historie tak dlouho, dokud je to možné:

Copak požadavky a povinnosti, s nimiž jsem se střetával jako Němec, nerozbouřily můj dosavadní chlapecký život a svět, neuvrhávaly mě do krizí a různých duševních tísní, strastí a bojů... neměl jsem bolestný strach z vašeho zavržení, nenesl jsem jako své neštěstí Hitlerovu mládež, která mě uchvátila a strhla jako bezmocnou mouchu před pavučinou, když na ni pustí vítr...

(Fuks 2004: 128)

Svým vstupem do hájot se Martin stává součástí velikého soukolí, jehož konečným cílem byla „likvidace“ nebo germanizace Čechů. Byl by tedy

spoluviníkem smrti anebo zotročení svého přítele, kdyby Hitler opravdu zvítězil. Za podobný čin Michal odsuzuje k smrti jiného člověka. Potocký mohl mít podle Michalova názoru špatné úmysly, ale copak by nezávislý pozorovatel zvnějšku nemohl říct o Martinovi totéž? V románu ho přece odsuzuje i Prokop, jeden z jeho přátel. Zachoval se tedy Michal jako Čech dobře, když nepřerušil veškeré svazky se svým potenciálním vrahem? Podle mého názoru z obsahu románu vyplývá něco jiného:

Nás oba vzkříšíš tím, co skutečně bylo mezi námi, ne zlem a pomstou, ale tím, co jedině přetrvala i smrt. Na to pamatuj, to si uschověj, to si chraň.
(TAMTÉŽ: 130)

Michal, který chtěl vinu za přítelovu smrt shodit na Daniela Potockého, v sobě nakonec nachází sílu nést ji sám. Vše nasvědčuje tomu, že uvnitř jejich historie je právě jejich přátelstvím oním posvátným prostorem, tím, co je opravdu cenné, co je třeba chránit před násilím, před mstou, neboť to je možná jediná dostupná spravedlnost. Můžeme se domnívat, že by k tomu nedošlo, nebyt živé Martinovi přítomnosti.

Ladislav Fuks umístil hrdiny svého příběhu do tragické historické situace, která se stala příčinou tragédie. Pokus vyřešit problém morální zodpovědnosti za zločin směřuje k soudu, který nemůže být spravedlivý. Avšak pozorovatel, zpřítomňovaný skrze prostor, umožňuje Michalovi pohlednout na své rozhodnutí, jako by mělo přetrvat věky: „co jedině přetrvala i smrt“ (TAMTÉŽ). Nejprve se objevuje sakrální prostor, teprve pak lze doufat, že se objeví i Martin. Z pohledu lásky dvou hrdinů se msta stává jen dalším zločinem, a jediná cesta, kterou se můžeme dát, je patrně ta nejobtížnější – cesta paměti. Michal je tak přinucen, aby vinu, jíž neměl být zatřzen, vzal na sebe a smířil se smrtí svého přítele jako s faktem.

Měli bychom tedy přestat hledat viníky a za vinné uznat jen neosobní dějiny nebo jednotlivé politiky? Pro takovou tezi nelze nalézt v románu argumenty. Spíše naopak jsou vedle bezmoci vůči dějinám ukázáni jednotliví lidé, kteří je spoluvtvářejí. Imre Kertész pře v *Člověku bez osudu* (1975) o pochodu smrti Židů, že „nešlo se, to my jsme šli“ (KERTÉSZ 2003: 263). Podobný pocit lze mít při četbě *Obrazu Martina Blaskowitze*. Právě rozhodnutí jednotlivých lidí tvoří dějiny, jejich odvaha nebo odevzdanost mají vliv na osudy států a národu, což velice dobře vědí jak Češi, tak Poláci. Najdeme-li omluvu pro každou naši vinu, ocitneme se mimo soud, ale také mimo dobro. Tím bychom se obrnili proti morálce jakožto kategorii čistě lidské. Rozhodneme-li se pro život, rozhodneme se i pro zodpovědnost a pamět.⁴ Ale pouze v případě, že se odřízneme od historického kontextu a pokusíme se na vše podívat z perspektivy hodnot, které v nás přetravají nejdéle, z perspektivy nevinnosti a strachu, můžeme dosáhnout spravedlnosti.

⁴ Leszek Kołakowski tak např. ukazuje, že „dokud žijeme dobrovolně[...], akceptujeme svět nabízený, tedy akceptujeme ho se všem, co v sobě zahrnuje“ (Kołakowski 2000: 140), na druhé straně piše o nutnosti ustanovení srovnávání svých činů s dobrém, které je věčné, nedovoluje věřit, že někdo „učinil dobré, jestliže jenom učinil v dané situaci nejlépe“ (tamtéž: 166).

Takto lze románovou situaci interpretovat jako ekfrázi – popis zničeného obrazu, z jehož pozadí byla vyříznuta postava chlapce.

Tuto interpretaci potvrzuje také fakt, že vypravěč dvakrát nazývá Martina Blaskowitze svým Dorianem Grayem. Věčně krásný obraz mladého chlapce, o němž Fuks i Wilde s takovou něhou, jako by byl namalovanou vzpomínkou. Nevinný a krásný Dorian Gray, který uvěřil v cynismus Lorda Harryeho, a Martin, jehož bratr bojoval za vítězství velkoněmecké říše a kterého by možná okolnosti přinutily bojovat za cizí ideály, oba zůstanou navždy krásní a navždy – mimo svět. Ale pozadí obrazu, poslední soud města, ta část historie leží na Michalových kolenou. Zničený portrét Doriana Graye byl svědectvím toho, jak daleko došel ve své krutosti. Zničený obraz Martina Blaskowitze je spíše svědectvím krutosti dějin.

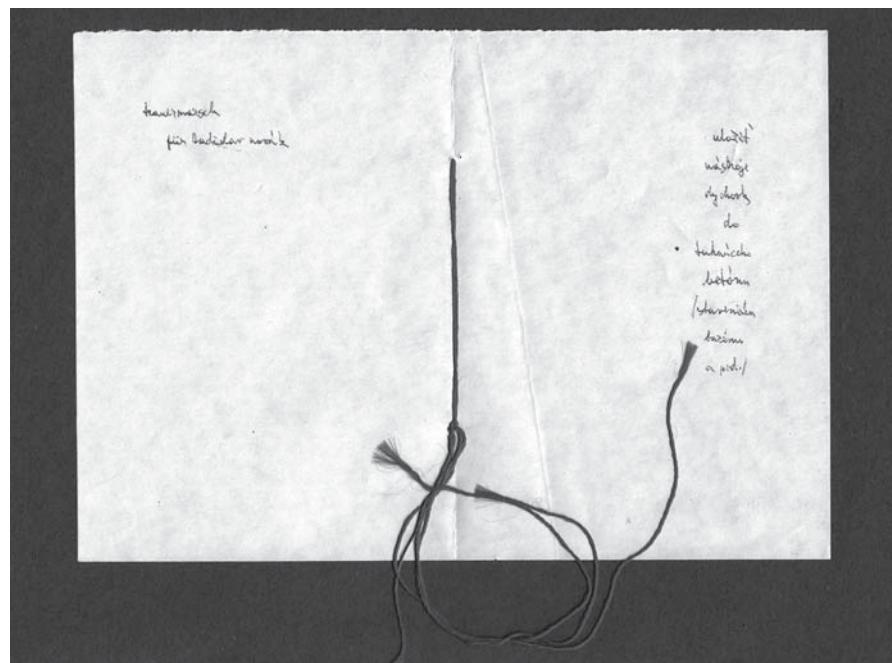
Poslední Michalovo rozhodnutí, tedy odložení výkonu rozsudku, nepřináší úlevu z potrestání viníka. Ukazuje mnohem obtížnější cestu: „Možnost proměny směrem ke spravedlnosti existuje v takové míře, v jaké mezi lidmi existuje šílenství lásky“ (WEIL 1985: 223). Pocit ztráty i pocit viny k těm, s nimiž soucítíme, se neztrácí. Michal může zůstat Martinovým přítelem jen tehdy, pokud tyto pocity ponese v sobě jako část vzpomínek na svého přítele.

PRAMENY

- CAMUS, Albert. *Pád*; přel. Miloslav Žilina. Praha : Garamond, 2006 [1956]
 FUKS, Ladislav. *Obraz Martina Blaskowitze*. Praha : Odeon, 2004 [1980]
 FUKS, Ladislav. *Spalovač mrtvol*. Praha : Československý spisovatel, 1967
 FUKS, Ladislav. *Příběh kriminalního rady*. Praha : Československý spisovatel, 1971
 FUKS, Ladislav. *Variace pro temnou strunu*. Praha : Československý spisovatel, 1966
 KERTÉSZ, Imre. *Líkvidace*; přel. Dana Galová. Praha : Academia, 2006 [2003]
 KERTÉSZ, Imre. *Člověk bez osudu*; přel. Kateřina Pošová; Praha : Académia, 2003 [1975]

LITERATURA

- ELIADE, Mircea. „Sacrum, mit, historia. Wybór esejów.“ In: Mencwel, Andrzej, *Antropologia kultury*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2005 [1995], s. 86–113.
 GĄDĄCZ, Tadeusz. *Filozofia Boga w XX wieku*. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2007.
 KOLAKOWSKI, Leszek. *Kultura i fetysze*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 2000 [1967].
 KUDEROWICZ, Zbigniew. *Nietzsche*. Warszawa: Wiedza Powszechna, 2004.
 GODEŁEWSKI, Grzegorz – MĘNCWEL, Andrzej. *Antropologia kultury*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2005 [1995].
 MICHALSKI, Krzysztof. *Plomień wieczności. Eseje o myślach Fryderyka Nietzscheego*. Kraków: Znak, 2007.
 ŚLUSARCZYK, Piotr. „Ladislava Fuksa diagnozy współczesności“. In: *Z polsko-czeskich zbliżeń literackich XX w.*, edd. Grzegorz P. Babiak, Joanna Królik, Warszawa: Wydziału Polonistycznego Uniwersytetu Warszawskiego, 2008, s. 147–167.
 ŚNIKO, Małgorzata. „Film Andrieja Tarkowskiego Andriej Rublow, jako współczesna opowieść o świętym.“ In: http://www.dk.uni.wroc.pl/texty/varia_10.pdf.
 SUKOSD, Mihály. *Wariacje na temat powieści*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy 1975 [1971].
 WEIL, Simone. *Myslí*; přel. Aleksandra Olędzka-Frybesowa. Warszawa: PAX, 1985.

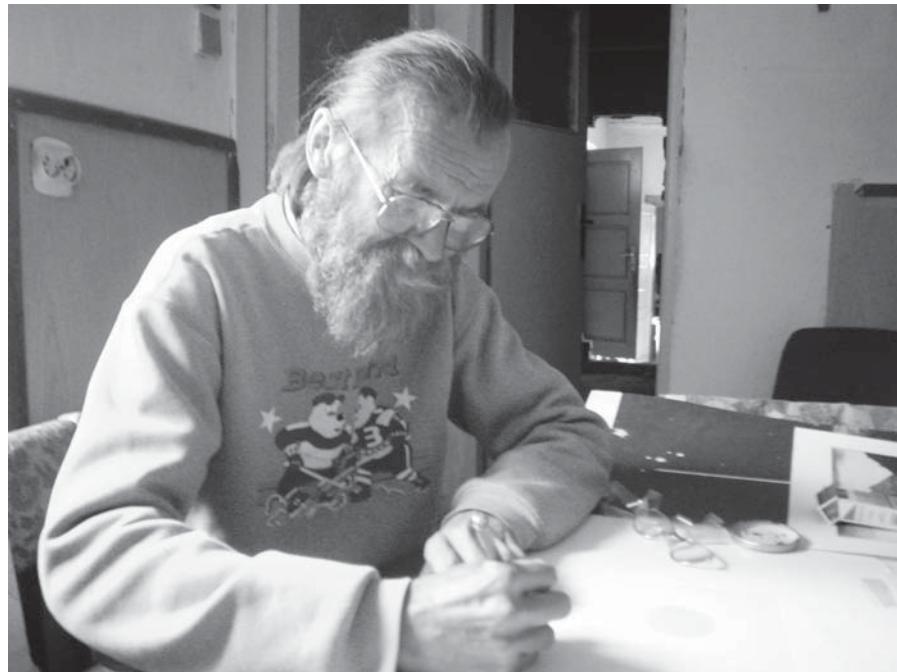
autori/ři

MILAN ADAMČIAK – AUTOR GRAFICKÝCH PARTITÚR

DUŠAN BROZMAN

Milan Adamčiak sa narodil v roku 1946 Ružomberku, žije v Podhorí pri Banskej Štiavnicki. Študoval hudobnú vedu na Filozofickej fakulte v Bratislave. V rámci slovenskej konceptuálnej tvorby sa dvojnásobne vymyká svojim kolegom: svojou orientáciou na hudbu a výtvarným dielom, ktoré už v polovici 60. rokov bolo veľmi vyhranené a závažné, podobne ako v tom čase dielo Mlynárčika, Filka alebo Kollera. Adamčiak je však takmer o generáciu mladší. Klúčovými sa preň stali diela Braquea a Kandinského, ktoré ho v rokoch 1964-65 priviedli k úvahám, že obraz môže slúžiť ako partitúra, podľa ktorej sa dá hrať. Od roku 1966 tvoril hudobné grafiky / grafické partitúry, ktoré aj hrával so svojím kvartetom. Ďalej Adamčiaka posunuli a potvrdzovali ho na vlastnej ceste partitúry Anestisa Logothetisa, aj znalosti tabuizovaného diela Johna Cagea. Adamčiak mal sieť kontaktov do celého sveta (Ben Vautier, Max Bense a ī.), s ktorými si dopisoval a konfrontoval sa s ich dielom i názormi. Pre jeho neutíchajúci hlad po poznanií zohral klúčovú úlohu česky kunsthistorik Jiří Valoch. Cez neho sa Adamčiak dostal aj do oblasti fonickej, vizuálnej a konkrétnej poézie. V roku 1967 začal spolupracovať s Alexom Mlynárčíkom. V 70. rokoch úzko spolupracoval aj s Róbertom Cyprichom, neskôr s Júliusom Kollerom. O intímnom prepojení jeho tvorby s prírodou a o jeho nočných výpravách do kopcov, a nakoniec aj o lyrickom základe Adamčiakovej tvorby, vypovedá jeho prirovnanie nielen grafík, ale aj Mliečnej dráhy k partitúre.

Adamčiak sa ako jeden z prvých začínať cielavedome venovať výskumu v rámci intermediálnych programov. Uprednostňoval vizuálnu experimentálnu poéziu, ktorú neskôr rozšíril na hudobné a poetické kreácie... ... Často vychádzal z ozvláštňovania bežných udalostí a zážitkov a s ich vedomým obohacovaním, ako napríklad v monoakciách Nočný chodec (Stratený chodec, Nákupy, Walking pieces atď) z rokov 1966-1967 postavených na individuálnych zážitkoch, či v akciách pre niekoľkých jedincov ako v Spievajúcich fontánach, založených na bezprostrednom komornom účinkovaní pod sprchou, ktoré vznikali od roku 1966, alebo vo verejnom, zriedkakedy pochopenom prezentovaní akcií ako Requiem, alebo Pocty Františkovi z Assisi z roku 1968... ... Predovšetkým od roku 1968 inklinoval k prírodnému prostrediu a realizoval v ňom niektoré akcie (napríklad

Vábenie), a zároveň sa začína rozsiahlejšie venovať hudobno-priestorovým projektom, pričom vo viacerých bolo cítiť výrazný vplyv Fluxu, predovšetkým Johna Cageho. Roku 1969 uskutočnil s Ladislavom Kupkovičom realizáciu Symfonickej básne od Gyorgya Ligetího pre 6 hráčov a 100 metronómov, s Jozefom Revallom akciu Duo pre dvoje huslí, kde každý hral na husliach svojho spoluhráča alebo Grafikon v Hodoníne, priestorovú akciu so 4 hudobníkmi a 4 magnetofónmi v 8 miestnostiach galérie, kde vytvoril v každej z nich odlišnú atmosféru. V rámci Vodnej hudby v krytej plavárni Bernolákovho internátu v Bratislave (hranie na hudobné nástroje pod vodou) formuloval Ensemble Comp. v texte skladačky nasledujúce slová: „Neznamená to však, že moderné, lepšie povedané nové umenie akého-kolvek druhu sa tým, že mu je súdené byť dynamickejším, stáva zároveň aj povrchným.“

Ivan Jančák, in katalóg „Šesťdesiate“, SNG 1995

Milan Adamčiak začína v polovici decenia inštrukciami na fluxový spôsob, neskôr, ako študent muzikológie sa venoval prevažne hudobnej grafike, vizuálnym partitúram a vizuálnej poézii. Popri Róbertovi Cyprichovi bol jediným predstaviteľom tohto typu tvorby na Slovensku. Ku koncu desaťročia vyskúšal v spomínaných žánroch nové polohy. Podivuhodnú tvárnosť dostávajú ľudové ornamenty, transponované do podoby typografických či

strojopisných básní ako Typoornamenti (1969). V inom druhu strojopisných básní M. Adamčiak reagoval na vtedajšiu situáciu obdobnými znakmi ako Koller, len v inom vizuálnom vydaní (Konštelácie, 1968). Jeho lineárne vizuálne partitúry sa stali symbolickým záznamom o ľudskej existencii. Obdobne jeho Invenciogram a Intenciogramy (1969 – 1970), záznamy fiktívnych až nezmyslených dejov, či vzťahov medzi abstraktnými pojмami – ako grafické záznamy príbehu funkcie, sú prvými počinmi tohto druhu na Slovensku.

Aurel Hrabušický, in katalog „Šesťdesiate“, SNG 1995

- Lubica Andrásiová** - slovenská spisovateľka, zberateľka povestí, členka literárnej spoločnosti Pravé orechové
- Eva Bačinská** - víťazka Literárnej súťaže Jána Kollára (3. miesto v kategórii C)
- Roman Beneš** – paraliterát
- Dušan Brozman** – slovensko-švajčiarsky výtvarný teoretik a kurátor žijúci v Prahe
- Pavel Cmíral** – český básnik, textár, prozaik a dramatik
- Anna Domaníková** - slovenská spisovateľka, zberatelka povestí, členka literárnej spoločnosti Pravé orechové
- Katarína Džunková** - víťazka Literárnej súťaže Jána Kollára (1. miesto v kategórii C)
- Róbert Furiel** - paraliterát
- Saša Gr.** – paraliterát
- Eva Hašková** - víťazka Literárnej súťaže Jána Kollára (2. miesto v kategórii B)
- Anna Holečková** - víťazka Literárnej súťaže Jána Kollára (2. miesto v kategórii C)
- Štěpánka Holová** - víťazka Literárnej súťaže Jána Kollára (2. miesto v kategórii A)
- Aurel Hrabušický** – slovenský výtvarný teoretik
- Jakub Hudák** - víťaz Literárnej súťaže Jána Kollára (1. miesto v kategórii B)
- Marek Jagielski** – študent literatúry na Uniwersytet Warszawski
- Ivan Jančár** – slovenský výtvarný teoretik, riaditeľ Galérie mesta Bratislavы
- Jan Jícha** – paraliterát
- Silvia Kaščáková** - víťazka súťaže Príležitosť pre textárov (1. miesto)
- Katka Knopp** – účastníčka súťaže Príležitosť pre textárov
- Kamil Kopecký** – český bohemista a slovakista, pedagóg Pedagogickej fakulty UP v Olomouci
- František Kostlán** - paraliterát
- Klára Krpatová** - víťazka Literárnej súťaže Jána Kollára (1. miesto v kategórii A)
- Martin Kučera** – český historik, prekladateľ, slovakista
- Juraj Kuniak** – účastník súťaže Príležitosť pre textárov, slovenský básnik, podpredseda Slovenského centra PEN
- Katka Malíková** - víťazka súťaže Príležitosť pre textárov (3. miesto)
- Dušan Malota** – paraliterát, slovenský spisovateľ žijúci v Prahe, tajomník Slovenského literárneho klubu v ČR
- Iveta Mindeková** – študentka FF Ostravskej univerzity
- Gaco Novomesský** – paraliterát z Nového Mesta (nad Váhom)
- Filip Pacalaj** – študent FF Univerzity Komenského v Bratislave
- Michael Pinkas** - víťaz Literárnej súťaže Jána Kollára (3. miesto v kategórii B)
- Mário Polonyi** - víťaz súťaže Príležitosť pre textárov (2. miesto)
- Vladimír Skalský** – slovenský novinár, básnik a esejista, žijúci v Prahe, predseda Svetového združenia Slovákov v zahraničí, editor Zrkadlenia-Zrcadlení
- Docent Smrallavý** – paraliterárny kritik a teoretik
- Slavomír Szabó** – slovenský spisovateľ a novinár, zberateľ povestí, predseda literárnej spoločnosti Pravé orechové
- Mathej Thomka** – paraliterát a inak prezident mädokýšsky a celoslovenský klubový
- Dušan Tillinger** - superintendent Evanjelickej cirkvi a. v. v ČR
- Martin Vérteši** - víťaz Literárnej súťaže Jána Kollára (3. miesto v kategórii A)
- Nada Vokušová** – pražská slovenská novinárka a fejtonistka, predsedníčka Slovensko-českého klubu a šéfredaktorka časopisu Slovenské dotyky
- Miroslava Vorobjevová** - účastníčka súťaže Príležitosť pre textárov
- Jarmila Wankeová** – slovenská novinárka a prekladateľka žijúca v Prahe

RATA, MAMA, RATA, TATA! PARAVEDA, VEDA PATA!

ERUPCIE NEODVODENÉHO MYSLENIA Z OBOCH BREHOV MORAVY

DUŠAN MALOTA,

NEODVODENÝ SLOVENSKÝ MYSLITEĽ Z PRAHY

Iste to poznáte, vážení čitatelia. Situáciu, keď niečo visí vo vzduchu a potom to spadne. Koncom roka k nej došlo. Šokujúce bolo, že na dvoch miestach súčasne, pričom vzdialenosť od seba stovky kilometrov. Vedecké vysvetlenie neexistuje. Ale stalo sa. Viselo to vo vzduchu v Prahe, viselo v Bratislave - a bum! Bez akejkoľvek predbežnej koordinácie sa v Prahe začala Prvá pražská medzinárodná paraliterárna konferencia presne vo chvíli, keď zhruba o tri týždne v Bratislave otvárali Patavedecký seminár. Čím si túto neuveriteľnú časovú zhadu vysvetliť? Naozaj neviem. Aj organizátori oboch podujatí ſou boli zaskočení, ale nakoniec sa spamäťali a dokázali o tomto pozoruhodnom jave súvislo porefereovať redakcii Zrkadlenia-Zrcadlení. O čo teda konkrétnie šlo.

V Prahe na Smíchove, kúsok od Anděla, v literárnej kaviarni Symbioza, známej ešte nedávno ako Obratník, sa koncom novembra zišli vedci na paraliterárnej konferencii s ústrednou téμou Poézia v jedle a jedlo v poézii. Iniciátorom konferencie, InGr. Sašovi Gr. z Ústavu paraliterárneho mlžení v Prahe (<http://www.mlha.batyskaf.net/>) a MäDr. Thomkovi z Inseminačnej paraliterárnej stanice Mädokýš (<http://www.medokys.szm.sk/>) v Martine, sa podarilo zozvať odborníkov zvučných mien a ešte zvučnejších názorov doslova zo všetkých kútov. V silnej medzinárodnej konkurencii, kde nechýbali ani vedci z exotickej Republiky Žižkov, netahali Slováci za kratší koniec. Ba naopak. Zišla sa ich tam polovica a koniec konferencie podľa toho aj vyzeral. Bol ovela viac než dôstojný.

Slovenská sekcia hned na začiatku vystúpila s takzvanou Bošáckou výzvou, ktorá by sa dala stručne zhrnúť do vety: Radšej vác zjest, jak menej vypit! Výzva bola jednomyselne podporená, spontánne sa k nej pridali všetci prítomní vedci. A nebol to jediný moment konferencie, keď najlepšie slovenské mozgy sústredili na seba pozornosť celého auditória. Mladá doktorka Viola Vyholená-Šípivá, autorka provokatívnej plnomentálnej genderovej štúdie Krivolaká pŕt je ku šťastiu, svojou krátkou faktickou poznámkou napríklad celkom rozhasila vedeckej verejnosti po prvý raz prezentovaný prístroj InGr. Sašu Gr. na materializovanie poézie a idealizovanie jedla (podrobnosti nižšie).

Referáty docenta Smrallavého, InGr. Sašu Gr., docenta Gaca Novomesského, HaBr. Jíchu, JuC. Furiela, potomka Molvánov, či interného fernetistu a burtonauta KsDr. Kostlána sú len drobnými ukážkami veľkého myšlienkového kvasu, ktorého svedkom bola smíchovská Symbioza. MäDr. Mathej Thomka, bohužiaľ, doplatil na svoju prílišnú vedeckú zvedavosť. Ako dobrovoľný figurant nosič laptopu pri demonštrácii transmutačného materializátora poézie opakovane asistoval pri mozgovej poetickej rezonancii, následkom čoho si presilil citlivú časť spodného podvesku mozgového a do redakčnej uzávierky nebol schopný upamätať sa, kam uložil súbor so svojím skvelým referátom Slovenská poézia – jedlo – diéta Želáme MäDr. Thomkovi rýchle vystrábenie.

Špecifickom, tentoraz spoločným česko-slovenským, Prvej pražskej medzinárodnej paraliterárnej konferencie, boli spievané referáty KsDr. Kostlána, HaBr. Jíchu a docenta Gaca Novomesského, ktorého referát Melta – bazálny mok slovenského blues (s vysvetlivkami) sme vybrali ako ukážku tohto nového, veľmi úderného a živo diskutovaného vedeckého žánru.

Kvasilo to aj na Patavedeckom seminári s ústredným mottom Zavádzaním pojmov zavádzame myšenie v posluchárni bratislavského Patamatického ústavu. Neľahká téma, len čo je pravda! Taká už je však tradícia pataseminárov; vždy si pred seba nakladú obrovské kvantum skutočne neľahkých myšlienkových zámotkov. Len na ilustráciu niekoľko názvov doteraz odprednášaných referátov:

Kocka v tvere L. • Ako zbohatnúť? • Súčet uhlov Bermudského trojuholníka. • Poznámky k ontológii betónu. • Axiálny instatnón a pôvod nepravidelností v činnosti vodovodnej siete. • Čo s peniazmi? • Úvod do filozofickej kynológie. • Slovenské ľudové šifrovanie. • Turistická značka vyučujúca zaoblúdenie • Potrebujeme more? • O duševnom zdraví poézie • Ak robotník vykope jamu za hodinu, vykope ju 3600 robotníkov za sekundu? Atď, atď..., jeden referát náročnejší než druhý.

Referáty z posledného pataseminára bohužiaľ nemôžeme uviedieť skôr, než prejdú výstupnou národnou kontrolou Martinského patavedeckého ústavu krátkych spojení a dlhých pomílk. Profesorovi Ferkovi sa sice podarilo prialo z obloka svojej pracovne v bratislavskom Patamatickom ústave odoslať nescenzurované príspevky po svojej osobnej ústavnej holubici, lenže tú nad Ždársksymi vrchmi, žiaľ, roztrhal český jastrab. A tak len staršia štúdia Rýchlosť svetla a rýchlosť tmy nech je predbežnou pripomienkou nezastupiteľnosti patavedy v slovenskom neodvodenom myšení.

Čo dodať na záver k dvom najvýznamnejším paraliterárnym a patavedeckým udalostiam roka? Azda len toľko, že takých mozgov, aké sa koncom roka spontánne nahromadili v Prahe a Bratislave, je nám treba - povedané s Rortym, de Saussurom a ešte jedným vrátnikom z Výkupu rohov a kopýt v Bratislave na Laurinskej - ako soli!

NÁSTIN KVANTIFIKATIVNÍHO MODELU IMPLICITNÍ NUTRIČNÍ HODNOTY POEZIE

HABr. JAN JÍCHA,

DOCTOR DŘEVORUBIS CAUSA

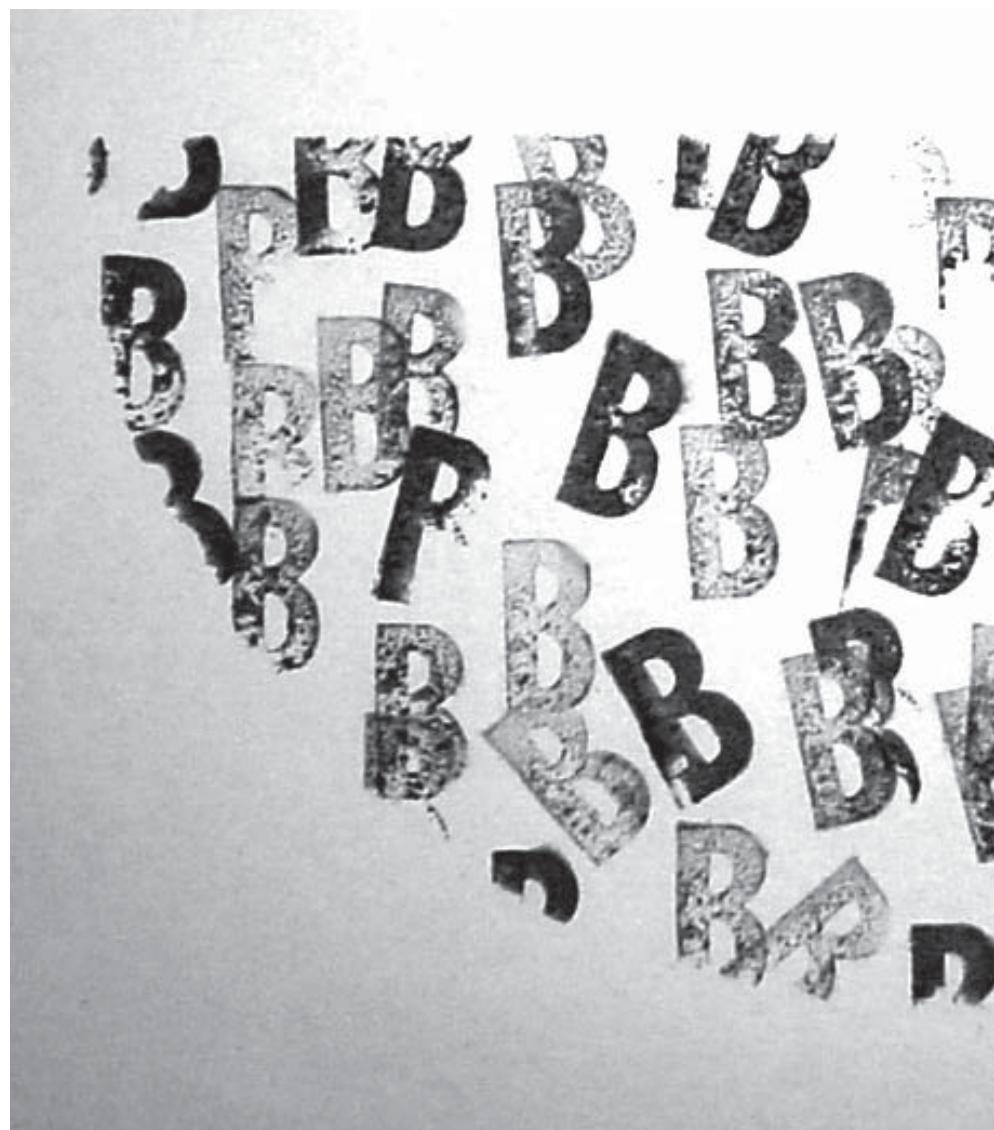
Proto opět a znova volám po dobré a zdravé stravě vědecké. T. G.. Masaryk¹

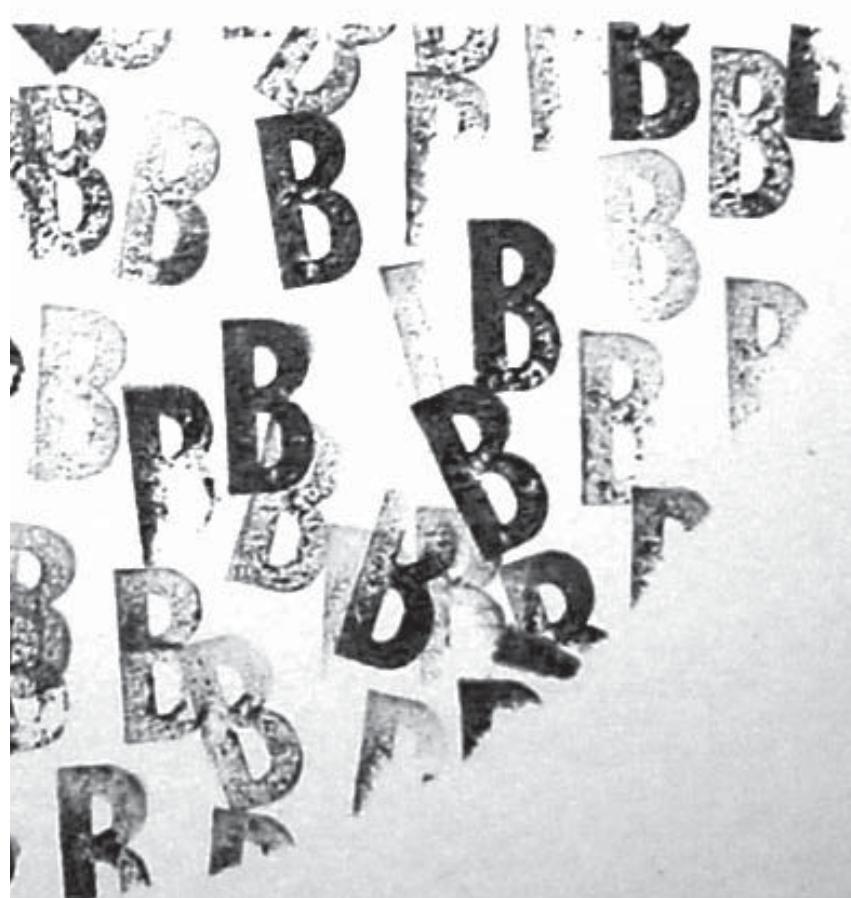
1. Poezie jako taková (dále jen poezie), a básně na prvním místě, vyzkazují dle mínění veřejnosti relativně malou nutriční hodnotu, zejména ve srovnání s jinými incipitory lidského metabolismu. Jako příklad uvedme jídlo, které je obecně považováno za výživnější a chutnější, respondenty se základním a nižším vzděláním pak i za zdravější než poezie (Hühner, Cockley, Kohoutková 2007). Účelem přítomné práce je poukázat na více či méně skryté výživové hodnoty poezie ve smyslu jejich potenciální popularizace.

2. V prvé řadě je nutno akcentovat irreciproční, resp. ireverzibilní vztah poezie-jídlo. Zatímco jídlo lze za určitých okolností nahradit konzumací poezie, funkci poezie jídlem suplovat nelze. Coward (1998) zastával názor, že výjimkou z tohoto pravidla je poezie o jídle, jež prý spíše než pocit nasycení vyvolává pocit hladu. Vzniklá diskuse se táhla celá léta, kdy se zjišťovalo, že některé básně o jídle skutečně do jisté míry mohou člověka nasytit, zatímco jiné nikoli; nakonec skupinu českých badatelů (Pisárek et al. 2008) napadlo podniknout substituční experiment. Všichni se dle svého zvyku odebrali do restauračního zařízení, avšak namísto obvyklé konzumace lihovin (Dubonet 1968, Morgan 1998, Becher 2007 etc.) si celý večer předčítali ovíněnou anakreontskou poezii, básně o absantu a v pozdní noci, kdy už se následkem nemírné konzumace této tvorby ocitli ve stavu snížené příčetnosti, s furiantským gestem zadeklamovali ještě Romanci o Karlu IV. Výsledek experimentu byl skličující. Všichni sice jako obvykle skončili pod stolem, ovšem v o poznání méně radostné náladě, a během dalších dnů si stěžovali na bolest hlavy, jež svou výdrží daleko přesahovala obvyklou kocovinu.

3. Začneme-li z opačného konce, zdá se naopak velmi přijatelná hypotéza, že poezie se nachází v dokonale recipročním vztahu s hladem. Praví Nezval v Edisonovi: *ty jsi poznal, co jsou potulky a hlad/ chtěl bych umřít jak ty také zdráv a mlád.* Čerstvý, výbojný poetismus se zde snoubí s vášní pro technické inovace a hlad je jen jedním z negativních motivů, které provázejí život vynálezce a dají se vydržet. O několik let později příše však tentýž autor Signál času, kde se dozvídáme, že *je mně líto těch kdož nenalezli bod/ na kterém už není ostrých protikladů/ který dává nový hlubší smysl*

¹ T. G. Masaryk: Naše nynější krize. Masarykův ústav AV ČR, Praha 2000. Str. 266

hladu. Vzhledem ke kontextu básně a doby není pochyb o tom, že Nezval měl oním bodem na mysli sovětské Rusko, jež skutečně od třicátých let dál učinilo z hladu permanentní a všudypřítomný sociální faktor, jemuž bylo nutno v zájmu sebezáchovy národa přisoudit hlubší smysl. Jednou z možností, jak transformovat energii hladu v pozitivní či přímo konstrukční hodnotu, bylo psát o něm básně.

3.1. Hlad, nedostatečná strava či alespoň nahrazování jídla pitím bylo vždy výsadou básnického cechu. Budíž nám Vítězslav Nezval ukázkou básnické geniality, jež se nespokojí s pouhým přesíváním známých pravd a recyklací faktů, které jsou ve všeobecném povědomí. Básníci druhého řádu psali o opojení z vína a o božské chuti domácího chleba, doufajíc takto alespoň implicitně nasytit davy vytrávených čtenářů. Nezval si však záhy všiml, že takováto jednostranná dieta nemůže vést k dobrému a dávno před vynálezem moderní dietologie i mnoho let před narozením Lenky Kořínkové (Kořínková 1956) upozorňoval na nutnost doplňovat poetickou stravu o nezbytné živiny, které se v ní nevyskytují. Již roku 1922 (Nezval 1922) píše v Podivuhodném kouzelníkovi: *Něco mne přesahuje/ a něco mi chybí/ Jezerní dámo co mně chybí?/ Z očí vám hledí ryby!* Jak prozíráv zvolání mladičkého básníka, jenž si byl vědom až nebezpečného příklonu populace k radostné poezii po první světové válce a jejího naprostě nedostatečného zásobení jódem. Namísto suchého a nepříliš obecně srozumitelného upozornění, že „folikuly vaří štítné žlázy nemohou vytvářen triiodthyronin, neboť vaří krví neproudí jód ani sám, natož tři pospolu“, napsal úderný verš, jehož následkem na Třeboňsku prudce stoupala poptávka po rybím tuku (Štíka, Sumcová 1923).

3.2. Ani geniální mozek Nezvalův nemohl však zabránit tomu, že se postupem doby stalo prakticky neproveditelným snem poskytnout všem občanům socialistického tábora veškeré nutné živiny nebo jakékoli jídlo vůbec. Tehdy přichází ke slovu budovatelská poezie oslavující práci za každé situace, tedy i s prázdným žaludkem. Vždyť již onen Podivuhodný kouzelník jasnozřivě předjímá budoucí nedostatek ryb (Jezerní dáma s rybami v očích se v následující pasáži proměnuje v komunistický manifest, který se básníkovi „strašně líbí“) a jen o trochu později socialistický nedostatek všeobecný. Ani tentokrát neváhá však učinit z nepříjemné skutečnosti pozitivní hodnotu: *jinak tě budou soudruzi hladem a žízní léčiti/ abys moh přešti den k práci jak ku přijímání/ hladov a žízniv vstoupiti.*

3.3. Při vší úctě k velkému básníku nelze však zamlčet, že v pozdější tvorbě je již jeho genialita spíše sporná, a jak se postupně snižuje kvalita jeho charakteru, klesá také nutriční hodnota jeho básní. Vždyť již na konci Podivuhodného kouzelníka čteme dokonalé pohrdnutí zdravými rybami a příklon k typicky socialistické dietě založené na tuku, jež vede k celkovému otupění, ba přímo k lenosti: *A zůstal jsem stát nad svou prací/ jak strojník nad kotlem v němž stoupá vařící olej.*

4. Co k tomu dodat? Obecný závěr netroufáme si z takto namátkové studie učinit. Nesporné ale je, že poezie stejně jako cokoli jiného má jistou nutriční hodnotu, jak na to poukázaly již např. Chobotničky z druhého patra (Chobotničky z druhého patra 1978), jejichž metoda jednorázového čtení za simultánní likvidace čteného poukazovala k potenciální výživové hodnotě socialistických tiskovin. Je dobré, že i současná doba přeje konzumaci literatury tímto způsobem a národní knihovna má dostat právě tvar chobotnice. Bude jen záslužné, pokud se z tohoto kulturního svatostánku stane cosi na způsob literárního fastfoodu, v němž veškerá hojně půjčovaná literatura bude brzy zcela snědená a zbude opět jen poezie, již budou konzumenti ochutnávat po malých soustech a střízlivě promýšlet, zda jim v tomto pokrmu něco nechybí.

PÁRÁTKO - FALICKÝ SYMBOL PARALITERATURY ANEB HORIZONTÁLNÍ ŽIVOT A SMRT NADSAMCE A. J.

DOCENT SMRALLAVÝ,

NEZÁVISLÝ PRAŽSKÝ NADSLOVAKISTA A BÁTHORY SLOVENSKEJ KRITIKY

Názov svojho referátu som dnes kvôli zjednodušeniu predniesol v češtine, chcel by som vás však upozorniť, vážené kolegyne a kolegovia vedci, že celý referát odznie v paračeštine. Vopred dakujem za plné porozumenie.

V alimentačno-literárnom reťazci *klobása-básnik-horčica-chren-báseň-plusmínus rožok nám niečo* - cítíme to všetci - chýba. Nemám teraz na myсли posledné ~~hovnivko~~ ohnivko toho reťazca - odpad zbavený nutričnej hodnoty. Chýba nám tam prvak, ktorý zdanivo s téhou našej konferencie Poézia v jedle a jedlo v poézii nesúvisí, totiž párátko, po slovensky špáradlo.

Nástroj, ktorým sa banálny konzument po jedle bezmyšlienkovito rýpe v zuboch, je pre intenzívne zažívajúceho básnika, vedľa inšpiratívnej stopky digestívu, aj niečo ako literárny krompáč. I básnik sa rýpe, ale okrem uviaznutých zvyškov klobásy doluje spomedzi stoličiek a hryzákov ešte niečo navyše, takpovediac pridanú hodnotu - poéziu. Priznajme si s hanbou, že na špáradlo a jeho kruciálne miesto v alimentačno-paraliterárnom reťazci dnes často a trestuhodne zabúdame. Vo svojom rehabilitačnom vedeckom príspevku sa preto chceme sústrediť na výsledky posledných výskumov paraliterárnohistorického rozmeru tohto špicatého fenoménu.

Ked veľký Nadsamec svetovej paraliteratúry a patafyziky Alfréd Jarry umieral vo svojom parížskom podnájme, a to v hornej časti horizontálne

rozdelenej miniatúrnej izby, vyštveral sa za ním na tú nedôstojnú palandu po rebríku jeho lakový bytný a položil mu otázku: „Aké je tvoje posledné slovo, Jarry? Zaplatíš?“ Vo svojej prízemnej obmedzenosti očakával, že začuje kýžené: „Áno.“ Aké však bolo jeho prekvapenie, keď sa zhora, spod zafajčeného plafóna, ozvalo Jarryho legendárne posledné slovo: „Párátko!“, po slovensky špáradlo, po ktorom Jarry vzápätí zlomyseľne umrel. Lakový bytný od prekvapenia spadol z rebríka doslova ako - nebojme sa metafory, tej Tlstej Berty slovenskej paraliteratúry - ako ohromená hnilá hruška.

Nechajme však bytného ležať - opäť obrazne povedané - na zapluvanej dlážke paraliterárnej histórie a obráťme pozornosť k umierajúcemu Jarrymu, praoctovi paraliteratúry a patafyziky, a jeho šokujúcemu poslednému slovu. Lebo slovo špáradlo, po česky párátko, le cure-dent v origináli, zaburácalo pod nešvárnym plafónom toho horizontálneho podnájmu - a následne i v paraliterárnohistorickej vede - ešte viac než Jarryho oblúbené dopravné výstrely z revolvera, ktorými za jazdy na velocipéde po parížskych bulvároch ukazoval pri odbočovaní smer.

Špáradlo! Čo ním chcel Jarry povedať? Čo zo svojho diela chcel špáradlom vypichnúť? A prečo práve ním? Takéto otázky sme si, my vedci, kládli po celé desaťročia a súhrn našich názorov je pestrý ako rez domácou tlačenkou (aby som neformálne, a pritom vtipne, však, pripomenul tému našej konferencie). Nebol by to ani francúzsky profesor Jean Baclajean, keby nedávno neprišiel so svojou ďalšou smelou - áno, freudistickou, ako inak - hypotézou o Jarryho špáradle. Prizrime sa bližšie, na čo ju, obrazne povedané, nastokol tentoraz. Baclajean vychádza z dvoch predpokladov:

Ten prvý, odbornou verejnostou prijímaný v podstate bez výhrad, je, že Jarry tesne predtým, než umrel, ešte žil. Takže mohol povedať čokoľvek. Teda aj: „Špáradlo!“ Okolo druhého predpokladu, totiž čo tým slovom mysel - ak vôbec -, sa však rozpútala doslova vedecká hara-vara, trma-vrma a v slovenských vedeckých kruhoch došlo dokonca až na kuapacu.

Profesor Baclajean sa domnieva, že v podnájme pod plafónom mal Jarry tak málo miesta, že vo chvíľach erotického fantazírovania svojím „francúzskym špáradlom“ doslova odieral zafúlaný plafón nad sebou. S typicky francúzskym šovinistickým preháňaním však z toho profesor Baclajean ďalej vyvodzuje viac než smelý predpoklad, že medzi horizontálnym Jarrym a plafónom muselo byť teda dobrého pol metra. Vyslovuje názor, že román Nadsamec sa zrejme mal pôvodne volať Francúzske Nadšpáradlo a že práve toto „špáradlo“ mal Jarry na mysli vo chvíli, keď vyslovil svoje posledné slovo, predstavujúc si, že ním v posledných prudkých prírazoch prelamuje malomeštiacky plafón dobovej literatúry smerom k jej vyššej forme - paraliteratúre.

Slovenská odborná vedecká verejnosc, názorovo inak veľmi diverzifikovaná, sa tentoraz ujednostajnila ako jeden muž na skalopevnom postoji, že

profesor Baclajean sa hlboko myli minimálne v tom pol metre od ležiaceho Jarryho k odretému plafónu, lebo neexistuje žiadny dôkaz, že by Jarry bol pôvodom Slovák.

Šovinistická reakcia profesora Baclajeana sa dala očakávať, a tak bude me už koncom tohto týždňa svedkami stretnutia dvoch najvýznamnejších národných vedcov, francúzskeho a slovenského, na neutrálnej švajčiarskej pôde, kde prebehnú vedecké porovnávacie premeriavania. O ich výsledkoch vás budem, vážené kolegyne a kolegovia, informovať na budúcej konferencii na tému Paraliteratúra z rozkoše a rozkoš z paraliteratúry.

Ďakujem vám za pozornosť a ospravedlňujem sa v predstihu, že záverečný slávnostný raut dnes bohužiaľ budem musieť vypustiť. O desiatej mi to letí do Curychu. Tam sa ku mne pridajú nosiči vody zo slovenského reprezentačného porovnávacieho tímu, aby som do soboty mohol tvrdo trénovať s najpresnejším, v Dubnici nad Váhom nakalibrovaným, čisto slovenským platinovým metrom, láskavo mi na toto vedecké zápolenie zapožičaným z vedeckoliterárneho depozitára Paramaticke slovenskej.

PARALITERÁRNÍ TRANSMUTAČNÍ TECHNIKA MATERIALIZACE POEZIE A IDEALIZACE JÍDLA

INGR. SAŠA GR.

z ÚSTAVU PARALITERÁRNÍHO MLŽENÍ V PRAZE

Coby paraliterární vědec jsem pochopitelně nemohl ve svém všeobsažném výzkumu minout téma jídlo a poezie. Výzkumu těchto dvou veličin a jejich vzájemných vztahů jsem dokonce zasvětil značnou část svého života, i když přiznávám, že převládajícím předmětem mých zkoumání byla poezie jídla. Konkrétně jsem se věnoval hledání poetických aspektů potravin, jako jsou jitřničky, ovarové koleno s křenem, tlačenka s cibulí, svíčková na smetaně aj. Bylo to mnohdy za cenu osobních obětí, neboť kvůli jídlu už mi nezbýval čas na sport, turistiku a podobně.

Výsledky této vedecké práce však byly rozsáhlé. Především, co se týče mé hmotnosti. Dospěl jsem ale k celkem jasněmu a prokazatelnému závěru, že dobrý básník musí být tlustý. Protože tyto mé poznatky jsou odborné veřejnosti již dostatečně známé, nebudu je zde dopodrobna obhajovat. Pro laikou veřejnost uvedu snad jen příklad básníka Jiřího Wolkera. Jeho protivnou „Poštovní schránku“ se musely nazpamět učit celé generace dětí. Z básně, která, vzhledem k básníkově nízké hmotnosti, postrádá kvalitní formu i obsah, je zřejmé, že autor musel během psaní šílhat hlady, jinak by se nedopustil verše „kvete modře“ víme-li, že všechny poštovní schránky v ČR jsou oranžové.

Básníkovo postupné ubývání na hmotnosti, které nakonec vedlo i k hospitalizacím jasné deklaruje báseň Pokora, kde si podvyživený básník na

pokraji sil stěžuje: „Stanu se menším a ještě menším, /až budu nejmenším na celém světě.“ Nedostatečný přísun jídla, mírně zkomplikovaný ještě tuberkulózou, nakonec vedl k halucinacím, kdy v básníkově okolí „ožívají“ věci a dokonce je považuje za mlčenlivé soudruhy. Nakonec tento stav vedl i ke skonu umělce ve věku pouhých 24 let.

Dnes víme, že jedině básníci s alespoň mírnou nadváhou, mají světu co říci. Lze tedy nově rozdělit současnou poezii jednoduše na tlustou a hubenou.

Další otázkou, která mě ovšem vždy zajímala bylo, jak zjistit kvalitu básně, nemáme-li k dispozici údaj o autorově hmotnosti. V tomto směru se mi podařilo vyvinout přelomovou transmutační technologii materializace poezie. Ideová vlákna tohoto objevu se odvíjela asi takto: Zatímco kvalitu jídla lze zjistit poměrně snadno – prostou ochutnávkou máme k dispozici celkem dostatečné množství informací, u poezie je hodnocení značně komplikovanější. Vývstanulo mi tedy na mysl převést báseň do podoby jídla a takto ji materializovat. Po dlouhých laboratorních experimentech se mi podařilo vytvořit přístroj, který dokáže nalézt přesný atribut jakékoli básně v oblasti potravin.

Takto zjištěné jídlo pak stačí v nejbližším obchodě zakoupit, případně uvařit a ochutnat. Díky mé metodě, nebude již nutné číst literární rozbory a polemiky, nebo, ještě hůře, bádat sám nad kvalitou určité poezie, nýbrž si člověk jednoduše zajde do restaurace, aby báseň ochutnal. A co je nejdůležitější, pokud by tento přístroj měli k dispozici již sami básníci, postačí, když místo sbírek poezie, které čte málokdo a obecně nejsou příliš oblíbeným žánrem, vydá básník kuchařku receptů vzniklých mou transmutační metodou materializace poezie. Je všeobecně známo, že kuchařky jdou na odbyt mnohem lépe, a není pochyb, že tak tato technika nebývale rozšíří zájem o poezii. Prototyp přístroje hodlám předvést právě ted a je to vůbec poprvé, kdy bude vědecké i laické veřejnosti umožněno vidět jej v činnosti.

(Následuje předvedení přístroje.)

Technická vsuvka: svedectvo očitého svedka MäDr. Thomku:

„Přístroj namontovaný na hlavy figurantov, recitujúcich básnické ukážky, a zapojený do laptopu, ukazoval v priamom prenose z mozgu snímané obrazy jedál, ako sa ony mihali recitátorom hlavou. Veľmi explicitne! Docent Smrallavý, nezávislý pražský nadšlovákista, však hned na mieste transmutačný materializátor InGr. Sašu Gr. odmietol ako, citujem: pre kritikov irelevantný a na paraliteratúru krátka. Zhodou okolností jeho pochybnosti potvrdila mladá asistentka docenta Gaca Novomesského, doktorka Viola Vyholená -Šípivá, keď vystúpila s faktickou poznámkou, citujem: „Kto vie, či by na svete bolo toľko básní, keby všetci ľudia dostali včas a kvalitne najest?“ Obrazovka transmutačného materializátora totiž ukázala, že po jej vystúpení v dosť krátkej sukni sa pokusným recitátorom (z radov prítomných vedcov!) v mozgu zobrazovali už len neslušné výjavy, a to dokonca aj pri

recitáciu Stachovej básne *Hlad*. Docent Smrallavý triumfoval. Mladá doktorka Vyholená-Šípivá to komentovala len jedným slovom, citujem: *Sviniari!* Neslušnými výjavmi zahľtenému materializátoru sa vzápäť prehriali kontaktné snímače a nakoniec úplne vyhorela transmutačná dióda. A to bol, bohužiaľ, koniec inak veľmi zaujímavej vedeckej prezentácie.“

Koniec technickej vsuvky.

Tolik k materializaci poezie. V souvislosti s tímto úspešným výzkumem se mi podařilo objevit několik vedlejších metod. Jednu z nich je podpora poetického zážitku pomocí potravin. Díky mnoha experimentům jsem si povšiml, že i čistě duchovní prožitek vyplývající z estetického vnímání poezie lze podpořit potravinami. Pro názornosť si to opět předvedeme.

Následuje experiment:

a) Ošklivá poezie (mimochedom hubeného) MäDr. Matheje Thomky, při které i za normálních okolností lidé vyluzují kyselé obličeje bude u pokusného objektu provázena konzumací dužiny citrónu. Výsledkem by mělo být znásobení kyselosti obličeje a prohloubení nepříjemného prožitku.

b) Krásné a dojemné verše InGr. Saši Gr. budou u pokusného objektu doprovázeny konzumací případně čicháním k syrové cibuli. Výsledkem by mělo být znásobení dojímavého účinku básně a zvýšení počtu slz cca o 70 –100%. Jestliže v oblasti materializace poezie a doprovodných metod, jak vidno, bylo dosaženo značných pokroků, v oblasti opačné to jest idealizaci jídla dosud stojíme teprve na prahu základního výzkumu. Prozatím se mi podařilo zidealizovat masové výrobky, a to formou básně:

Masové výrobky, ty jsou tak milé!
Vždycky mi připraví nádherné chvíle
Drůbeží tlačenka, vepřový prejt
bez nich už na světě nechtěl bych bejt
Také se radujte, ať Vám to mlaská
vždyť sulc i jelítko stvořila lásku
Pálivou klobásku doplní sýr
břicho mám nacpané a v duši mír

Děkuji za pozornost.

STUHNUTÉ KOLENO AKO ODKAZ BOŽSKÉHO CHRAPÚŇA

DOCENT GACO NOVOMESSKÝ,

PARALITERÁRNY HISTORIK A PARABÁSNIK

Prv než sa vo svojom vedeckom príspevku začнем venovať téme našej konferencie Poézia v jedle a jedlo v poézii, chcel by som sa zmieniť o jednom peknom výročí. Dovolte mi, vážené kolegyne vedkyne a kolegovia vedci, aby som pripomenal, že neuveriteľnou zhodou okolností sa schádzame na deň presne po 125. rokoch od chvíle, keď sa večer vrátil domov k mame Arthur Rimbaud, áno, ten božský chrapúň svetovej poézie, a povedal jej:

- Mama, ty ma už viac biť nebudeš!

Lebo mama, ako vieme, Arthur, už aj ako zrelého básnika, často a s chutou bývala. Po týchto svojich slovách Rimbaud zakúril v kozube, po česky: zatopil v krbu, a keď z polien vyšlahli nenásytné plamene, uvrhol do nich celý balík svojej prvej a jedinej za svojho života práve vydanej knižky Sezóna v pekle. Aby lepšie horelo, pobehal po celom dome, pozbieral rukopisy, čo tam našiel, a uvrhol ich do kozuba tiež. Všetko to zhorelo do tla, po česky do mrtē!

Po tomto samoautodafé Arthur Rimbaud - v tej chvíli iba dvadsaťročný! - už nikdy nenapísal žiadnu báseň. Ani riadok, ani slovo, ani písmenko! Na druhý deň ráno sa debutujúci agrafik vydal do Paríža a začal nový život - ako pouličný predavač šnúrok do topánok, po česky: tkaniček do bot. Na počest tejto udalosti mi dnes večer napadlo obuť si namiesto oblúbených starých zošlapaných adidasiek so suchým zipom pekné šnurovacie poltopánky. Zamyslel som sa však, došlo mi, aké prázdnne a falošné by to bolo gesto - a tak som si ich obul. (Techn. poznámka: kvôli názornosti prípadne vyložiť nohu v poltopánke na rečnícky pult).

Čo som chcel, vážené kolegyne vedkyne, kolegovia vedci, zmienkou o tomto významnom výročí povedať? Chcel som pripomenúť odkaz, ktorý Rimbaud svojím činom zanechal nielen básnikom, literátom, o paraliterátoch ani nehovoriac, ale aj nám, vedcom. Ten odkaz božského chrapúňa zníe:

Nepísat JE možné!

Dnes, keď sa ukazuje, že v tom odkaze je viac geniality než v celom Rimbaudovom básnickom diele, sa však akosi zabúda, že žiť podľa neho nebolo bezbolestné ani pre Arthura. Všetci vieme, že ako následok nepísania potom Rimbaudovi v Afrike medzi černochmi navždy stuhlo koleno. Kto skúsil nepísat, vie, čo to je za utrpenie, vie, o čom hovorím. Arthurovi od nepísania stuhlo koleno, inému však - to sa nikdy nedá presne odhadnúť

- môže od nepísania stuhnúť aj niečo celkom iné. Preto by som vás chcel z tohto miesta požiadať, vážené kolegyne vedkyne a kolegovia vedci, aby ste boli zhovievaví a chápaví, keď tu, na konferencii, narazíte či už na mňa docenta, či už na MäDr. Thomku, či už na InGr. Sašu Gr. , HaBr. Jíchu, burtonauta Kostlána alebo na niekoho iného celkom tuhého. Pomyслite si prosto: - pokúša sa, skrátka, nepísať. A povzbudte ho a držte mu palce (technická poznámka: podľa nálady publika prípadne pridať vedecký žart: „ale svoje palce, kolegyne a kolegovia!“)!

Ešte raz vám ďakujem za pochopenie.

BURTONAUT

KsDr. FRANTIŠEK KOSTLÁN,

INTERNÍ FERNETISTA VÝZKUMNÉHO ÚSTAVU DÁLNYCH PARAJAZYKŮ

Vážená učená společností, pane předsedo, dámy a pánové, bratia a sestry.

Dlouhodobě se zabývám výzkumem uhdskej literatúry, respektive úlohou uzenin a dalších vepřových produktů v próze a poezii této pro nás exotické země. Jak jistě většina z vás ví, Uhdsko leží na rozhraní Ruska, konkrétně B - několik teček - ské gubernie, a čínské provincie An-chuej. Uhdsko je nejmenším státem, který získal samostatnost po rozpadu Sovětského svazu v první půli 90. let minulého století. Vzrůst obliby uzenin a vůbec vepřového masa v Uhdsku té doby - a tudíž i otisk téhoto pochoutek v tamní moderní literatuře - se zatím nikomu nepodařilo vysledovat. Podle všech dostupných indicií to mají na svědomí - s prominutím - politici. V Uhdsku totiž panuje podivná směska režimů sovětského, čínského a demokratického. Zlé jazyky tvrdí, že jde o zbytky maďarského gulášového socialismu, který měl do Uhdska implikovat světoznámý politik Béla Prvák. Ten je potomkem uherského panovníka Bély III. a uhdské kněžny Kateřiny S-čchaj-ting. Béla III., ve dvanáctém století ovládl Chorvatsko a Dalmáciu a zavedl v těchto zemích coby národní jídlo perkelt. Uvedl tak tento oblíbený pokrm i do evropské literatury. Ale to už odbočuji od vepřového ke skotu.

Můj výzkum je ovšem natolik rozsáhlý, že na jeho alespoň rámcovou prezentaci bych potřeboval nejméně čtyři hodiny - a to bych ještě nemohl důkladněji probrat velmi zajímavé vedlejší aspekty, jakými jsou například špekáčky s cibulí a vinným octem v sonetech dvacátého století. Tedy krátce alespoň o díle význačného uhdského básníka Lao'z Tuchačevského. Příjmení Tuchačevskij přitom není zcela neznámé ani u nás, básníkův děd byl sovětským maršálem, který potlačil několik protibolševických povstání. Sám Lao'z říká, že jeho obliba vepřových produktů pramení z výroku, který tento jeho předek pronesl po rázné vojenské akci proti povstání v Kronštadu. „Rozsekal jsem je do tlačenky,“ sdělil prý tehdy vítězoslavně maršál Tuchačevskij. To je vcelku zajímavé sdělení, protože tlačenka je jinak uhdskou literatúrou pohrdána coby příliš západní směska šlapnice zuvarnaté.

Jak plyně z logiky věci, dílem Lao'z Tuchačevského se prolíná vepřová vůně všeho druhu, počínaje křehkými párečky v proslavených básníkových dvojverších, pokračuje ódami na vepřový vývar a konče jeho epigramy, v nichž vrchol korunuje škvarkové sádlo či uherský salám, aby symbol politické spřízněnosti obou zemí. Nezapomenutelný je například první verš Tuchačevského sonetu s názvem Ruce od krve: „Jedna velká rána, krev, maso, střeva - prostě jitrnice...“

Přátelé, je tu však jeden opravdu velký problém. A tím je uhdština. Ani týmu Centra východních studií Západočeské univerzity se dosud nikdy nepodařilo výstižně přeložit žádný uhdský text, pouze jeho fragmenty, doplněné popisem smyslu řečeného či psaného. Považte, prosím, že ani rozhovor, který s tímto umělcem vedla slavná česká literátka Květa Blačná, se nepodařilo převést do češtiny a tudíž ani otisknout. Odborníkům se podařilo přesvědčivě přeložit jen jednu z Tuchačevského odpovědí. Slova: „Houzňák globišpek bartikoplatfor humkr,“ přivedli takto: „Z hlediska globálního aspektu je to bazírování na platformě humánního kompromisu.“ Nikomu se však už, bohužel, nepovedlo, přeložit tento český překlad do češtiny.

Uhdština je náročnou směsicí čínštiny, ruštiny a maďarštiny, ba má právě základy v pradávné akkadštině - i my se tudíž musíme spokojit s originálem a následným výkladem. Lao'z se při recitaci obvykle doprovází na lidový hudební nástroj uhdy, který nezní nepodobně náruku týraného dítěte. Nesehnali jsem však ani uhdys, ani objekt vhodný k napodobení jejich zvuku. Jeho nejslavnější báseň Chrochty prozdičkoulejtoš, zazněla na dvacátém - několik teček - pátem uhdáckém festivalu písni a sonetů. Tedy alespoň její část. Po chvíli jej totiž puritánští uhdroz vyřešili, jak sám Lao'z vtipně podotkl. Proslavený rebel v této básni za účelem pobouření úmyslně spojil dva aspekty: politický a vepřovo-erotický:

Chrochty, chrochty
Zmelese bembalasa
Dofrasa unkertoun
Prozdich pálabný iháhá
Spěško šlapnica zuvarnatá
Chváseň zbrounila paproš
Ulejtoš gulaš buřtonaut (chrochty)
Nurmoasen orčesný uhdaj
Poňuchal rotovák zblačný
Chrochty chrochty
Zmelese bembalsa
Žrouzňán klovákem rváúúúú

Jak sami slyšíte, nejde vysloveně o pornografickou fresku. Motiv vepřových striptýz párků, který uhdany tolik pobouřil, nepoužil Lao'z úcelově, nýbrž v hlubším kontextu. Básník v této pro světovou literaturu převratné básni na erotickém základu pitvá politickou nevyspělost pomýlené městác-

ké uhdy. Tolik tedy kratičká ukázka z bohaté uhdskej literatúry, úzce spojené s jelity, selečím kvíkom, umaštenými rty a najlepšími soneto-bužtami na svetu.

Dovolte, abych se s vámi rozloučil tradičním uhdským zvoláním: „Zurpalí, urpalí, mlice blice rounulí, uhda fynké lice blice!“.

RÝCHLOSTЬ SVETLA A RÝCHLOSTЬ TMY

PROFESOR ROMAN BENEŠ,

PROFESOR ANDREJ FERKO SPOLOČNOU RUKOU

Abstrakt

V tomto príspevku analyzujeme vybrané predsudky o rýchlosťi svetla a rýchlosťi tmy. Konkrétnie, nie je pravda, že „Kým svetlo preletí za sekundu 300 tisíc kilometrov, tak tma ani meter“. Rýchlosť svetla možno totiž ľuboľne znížovať, kým rýchlosť prenosu informácie a rýchlosť tmy možno ľuboľne zvyšovať. Vedľajším výsledkom našich experimentov je aj vyvrátenie predstavy, že informovanosť, respektíve prenos informácie, súvisí so svetlom. V skutočnosti prenos informácie súvisí s tmou. Dôsledkom tohto poznania je, že tieto poznatky vrhajú svetlo na neplatnosť metaforických spojení ako svetlo poznania.

Úvod

Na Patavedeckom seminári sa občas objaví tma. Dokážeme to krátkym experimentom. (Zhasnúť svetlo.) V tomto experimente sa nám nepodarilo dosiahnuť takzvanú čistú tmu, ale na pracovnej predstavu o tme na seminári by to hľadom mohlo postačiť. (Zažiť svetlo.) RNDr. Eduard Haluška, napríklad už v roku 1975 v prednáške o teórii priestorov wahu: l zúplnil teóriu elementárnych častíc objavom tmónov. Ide o časticu, ktoré analogicky prenášajú tmu - ako fotóny svetlo. Vyšlo mu, že tmóny sú ľahšie ako vzduch, a preto sa sústredujú aj v dennom čase v jaskyniach, krtkých dierach a podobne. Tmón je časticou opačnou k fotónu, takže keď sa stretnú, nastáva anihilácia, konkrétnie v mieste ich stretnutia zmizne na krátkej čas delta té aj svetlo aj tma.

Tma sa objavuje aj na iných miestach. V Divadle Ypsilon vysielali svojho času nasledujúci oznam - Upozorňujeme vodičov, že vo večerných hodinách sa na niektorých miestach vozovky bude tvoriť tma. A skutočne, viačerí autori spozorovali, že váha tmónov kolíše v závislosti od nočného času a hustoty oblačnosti. V noci sú tmóny zo zatial nie dostatočne objasnených príčin ľahšie a stúpajú podľa hodnôt týchto dvoch parametrov z jaskýň a krtkých dier až do veľkých výšok.

Tieto pozorovania trmy sú veľmi zriedkavé, lebo štatisticky neexistujú. Tma podľa všetkého je veľmi zriedkavý fenomén, ktorý principiálne nemožno pozorovať nikde vo vesmíre - s výnimkou jaskýň a krtích dier. Pomer objemu jaskýň a krtích dier k objemu vesmíru sa blíži k nule a s elektrifikáciou jaskýň sa táto blíživosť k nule ešte zrýchluje.

Spomenuli sme aj čistú tmu. Problematika čistoty trmy je mimo rámca nášho príspevku a zaraďujeme ju na konci príspevku do zoznamu otvorených problémov. Celkový objem trmy jednak klesá a jednak rastie. O klesaní sme hovorili v súvislosti s edisonizáciou ľudskej civilizácie, no treba si uvedomiť, že v protismere pôsobí výroba obalov a pingpongových loptičiek. V týchto obaloch a vo vnútrach pingpongových loptičiek sa objem a kvalita trmy nedajú dosť dobre merať, no na druhej strane ide evidentne o nenulové hodnoty.

Náš príspevok sa člení do nasledujúcich častí:

Vznik trmy podľa Halušku

Pretože v pozorovateľnej časti vesmíru sa vznik trmy (rozumej tmónov) nepodarilo uspokojivo pozorovať, umiestnil E. Haluška na vtedajšej úrovni poznania (1975) miesto vzniku tmónov do nepozorovateľnej časti vesmíru. Toto logicky konzistentné riešenie má však svoje za a proti. Objasní to nasledujúci kontrapríklad. V počítačovej grafike možno experimentálne vytvoriť model časti priestoru a vygenerovať lúč trmy. Nemusíme to robiť, lebo si to môžeme ľahšie predstaviť. Ide ale o kontrapríklad, ktorý vyvracia Haluškovo tvrdenie, že tmóny vznikajú v nekonečne a energiu im dodávajú rovnobežky. V nekonečne musí byť dosť husto, lebo sa tam pretínajú všetky rovnobežky. Podľa Haluškovej teórie tam nielen k sebe priskočia, ale sa aj trú. A práve trením sa rovnobežiek o seba sa získava podľa Halušku energia pre tmóny. Ak je toto pravda, ostáva vysvetliť, respektívne vytmať, ako sa tmóny v priebehu evolúcie dostali z nekonečna do jaskýň a krtích dier.

Ponecháme teraz bokom, prečo dve zdanlivo opačné slovesá vysvetliť a vytmať znamenajú to isté.

Tma po zhasnutí Edisonovej žiarovky je vývojovo pomerne mladá tma. Už pred žiarovkou mnohí autori pozorovali trmu neznámeho pôvodu, ktorej vznik sa pokúšal vytmať Haluška. Zdá sa aj, že kvalita a kvantita trmy v priebehu stáročí po vzniku písma dosť kolísali, napr. v českej histórii sa jeden úsek explicitne označuje ako doba temna. Dnes sme na tom lepšie, lebo Edisonovské zariadenia ako žiarovky či počítače výrobu trmy veľmi demokratizovali. Stačí ich za vhodných okolností vypnúť, čiže zapnúť generovanie trmy. Výroba trmy vypínaním edisonovských zariadení patrí v súčasnej civilizácii k najpopulárnejším aktivitám obyvateľstva. Dalo by sa dokonca povedať, že je to móda.

Výhodou edisonovskej trmy je vysoká spoľahlivosť generovania tmónov. Žiarovka a počítač sú z tohto hľadiska pravdepodobne prvé dokonale bezporuchové zariadenia, ktoré sa ľudstvu podarilo vyrobiť. Tým by sa dali aj,

hm, vysvetliť gigantické série týchto populárnych výrobkov. Počet vyrobených žiaroviek a počítačov čiže generátorov edisonovskej tmy nemá v dejinách ľudstva konkurenciu.

Haluškova teória má však ale aj jednu elegantnú výhodu, ktorú iné teórie zatiaľ neprekonali. Haluškova teória totiž spája tmu s rovnobežkami, čo by objasňovalo, prečo je tma iba na Zemi. Pokiaľ vieme, inde vo vesmíre rovnobežky zatiaľ neobjavili, a preto má Zem, vďaka ľudskej civilizácii a euklidovskej geometrii neodškripitelné prvenstvo a tým aj historický nárok si tmu, obrazne povedané, patentovať. Možno bude ale potrebná aj dohoda s krtnmi, ktorých slepota je v tomto tiež dosť silný argument.

Ako vidno, doterajšie teoretické výskumy poskytujú iba čiastočné vysvetlenia a pre budúce generácie ostáva jednou z hlavných výziev jednotná teória tmy.

Čierne diery

Stalo sa takpovediac povinným cvičením spomenúť čierne diery. Spomíname ich preto aj my, no v ďalšom ich nebudem potrebovať.

Rýchlosť svetla

V tomto odstavci presvedčivo vyvrátíme dva predsudky. Prvým predsudkom je, že rýchlosť svetla je najrýchlejšia. Druhým predsudkom je, že ju nemožno prekonať. Vo vákuu namerali, že svetlo preletí čosi vyše 300 tisíc kilometrov za sekundu. Okrem vákua sa však rýchlosť svetla znižuje prekážkami dvoch druhov. Jednak rýchlosť lúča svetla veľmi poklesne na každom netransparentnom povrchu, takže namiesto lomu a odrazu ostane iba odraz. Druhak samotný odraz svetlo spomaľuje a nekonečným počtom odrazov možno rýchlosť lúča svetla nekonečne spomaľovať. Tým rýchlosť svetla postupne klesá pod rýchlosť zvuku ba aj pod iné rýchlosťi, napríklad veľmi nízku rýchlosť, ktorú v Divadle J. D. Cimrmanna charakterizovali ako rýchlosť duševných pochodov tibetského poddôstojníka v zálohe.

Teraz uvedieme (kde je) dôkaz existencie rýchlosťi, ktorá prekonáva rýchlosť svetla. Možno ho nájsť v Caprovej knihe Tao fyziky [Ca91]. Tým sme uviedli, kde je dôkaz, ktorý vyvracia aj prvý z dvoch predsudkov.

Rýchlosť tmy

Horeuvedený dôkaz z Caprovej knihy potrebujeme kvôli ďalšiemu výkladu nielen uviesť. Vezmíme teda dve netransparentné vrecúška a sto bežných hlinených guličiek v nejakej nepodstatnej krabici a vstúpme do experimentálneho fyzikálneho priestoru, v ktorom žije Schroedingerova mačka. Ide o úplne tmavú miestnosť, v ktorej si Erwin Schroedinger potreboval situovať kvantovú mačku z jemu známych dôvodov a kvôli niečomu inému. My teraz potrebujeme hlavne tú tmu, aj keď k tej mačke sa ešte vrátime. Potme vysypeme z tej nepodstatnej krabice náhodný počet guličiek do jedného vrecúška a zvyšok do druhého. Aby to bolo úplne jednoznačné, musíme mať v tej tme pri tej mačke aj zvukosne zapchaté uši, aby sme nemohli ani len sluchovo odhadnúť, kolko guličiek sa presypalo. S obidvoma

vrecúškami náročky manipulujeme tak, aby sme sa ani hmatom nedotkli ani jednej guľôčky cez vizuálne netransparentné ale hmatovo môžbyť transparentné vrecúška. Vedení prísnou vedeckou disciplínou, nepoužijeme na odhad počtu guliek ani chuť a čuch.

Teraz pošleme jedno z vrecúšok na vzdialenosť viac ako jedného svetelného roka. Ako to konkrétnie spravíme, ponecháme do iného príspevku. Keď je ale vrecúško s neznámym počtom gúľ ostro ďalej ako jeden svetlený rok, spočítame gule vo vrecúšku, ktoré nám ostalo. A odčítaním tohto čísla od stovky sa dozvieme informáciu o počte gúľ vo vzdialosti viac ako svetelný rok, a to rýchlejšie ako za rok, pokiaľ nenecháme ten rozdiel spočítať onomu tibetskému poddôstojníkovi v zálohe.

Tým sme spolu s Fritjofom Caprom dokázali, že rýchlosť prenosu informácie môžeme ľubovoľne zvyšovať.

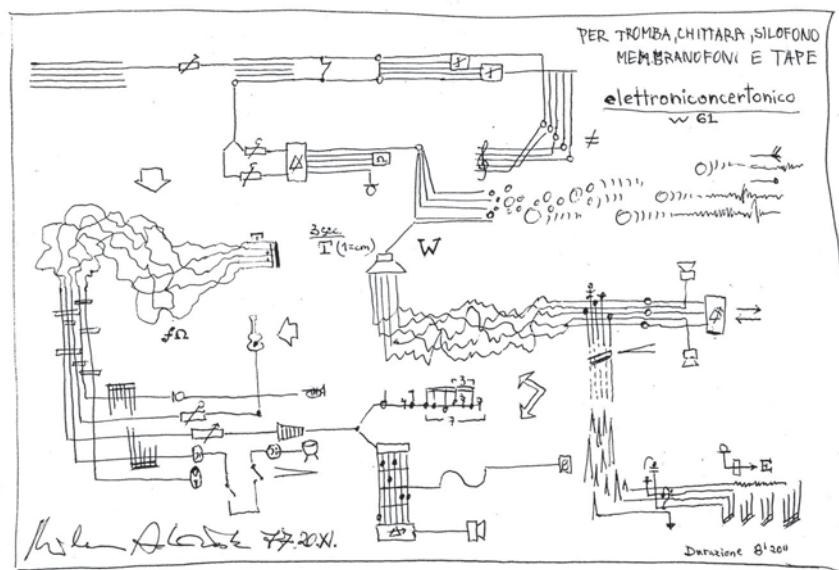
Ako ale zmerať rýchlosť tmy? Jednoducho.

Vezmíme skoro nekonečne dlhú a rovnú hadicu, do ktorej budeme z oboch strán svietiť asi sedem mesiacov. Sedem mesiacov použijeme ekonomicky aj ako zdroje svetla aj ako časomieru. Nech dĺžka tejto netransparentnej hadice sa rovná vzdialnosti, cez ktorú sme spočítali onen počet gulôčok. A teraz v rovnakom čase zapcháme podstavy tohto dlhého valca. Svetlo vovnútri zmizne prakticky okamžite, všade náhle vzniknú tmóny. Čo sme tým dosiahli? Dosiahli sme rýchlosť tmy porovnatelnú s rýchlosťou prenosu informácie, čiže prakticky aj rýchlosť tmy môžeme takto neohraničene zvyšovať. Analogicky vyznie aj použitie merania rýchlosťi tmy použitím Fizeauovej metódy merania rýchlosťi svetla pomocou ozubeného kolieska (s. 14-15 in [Pi03]). Pritom prezident Francúzskej akadémie vied Armand Hippolyte Louis Fizeau (1819-1896), podľa ktorého sa dnes pravdepodobne nazýva celá fizeauika, ešte svetu fakt dosť nadržal, vyšlo mu pre rýchlosť svetla vo vzduchu dokonca $313\ 270\ \text{km/s}$ podľa c. d. (*ibid*). Toto sa prosím pekne, oficiálne učia všetci maturanti! Jeho fizeauikálne svetlo teda predstihlo vo vzduchu svetlo vo vákuu - podobne ako pred časom česko-slovenský socialistický reprezentant v šprinte na 400 metrov výrazne trhol amerického kapitalistického šprintéra, a to dokonca na osemstovke.

Pokiaľ niekomu prekáža, že sme doteraz nepoužili kvantovú fyziku, môžeme to poľahky napravit. Uvažujme takzvané entanglované čästice. Mohli by sme entanglovať aj dve kvantové mačky či dokonca kvantovú mačku s kvantovým kocúrom, no v tejto chvíli nám postačí párik čästíc. Ich vlastnosti sa párovo dopĺňajú ako počet guliek vo vreciach a takisto môžeme na diaľku prenášať aj kvantovú informáciu, a to rýchlosťou tmy.

Nie je teda pravda, že kým svetlo preletí veľa, tak tma ani meter. Tmóny sú proste podstatne rýchlejšie ako fotóny. Aj v histórii napokon vidíme, že osvetlenstvo trvalo kratúčko, kým doba temna ho hravo prekonala.

„Svetlo je pri pohľade krásne, pretože, ako hovorí svätý Ambrož, svetlo je vo svojej podstate také, že vdačí za svoj pôvab pohľadu. Šíri sa okrem

toho bez poškvrny, lebo sa nepoškvrňuje, hoci prechádza cez čokolvek nečisté. Letí priamo, bez zakrivenia prejde najväčšiu vzdialenosť bez mrzutého meškania.“ [Ba00]

Ako je to teda s nepoškvrneným svetlom poznania?

Ako je to teda so svetlom poznania?

V budmerickom kaštieli boli na jar 2003 dve vedecké konferencie. Po skončení druhej organizátori ďakovali organizátorom tej prvej - za tmu. Za kvalitné zatmenenie veľkých okien v konferenčnej sále. Áno, tam kde sa končia veda a pseudoveda, tam začína pataveda. A čo si nevedia úprimne vysvetliť vedci a pseudovedci, to musí odhaliť pataveda. Tak kvôli čomu sa v skutočnosti schádzajú vedecké a iné konferencie? Oficiálne kvôli svetu poznania, no v skutočnosti ide týmto skupinám ľudí o pravý opak - aby spolu spoločensky akceptovateľným spôsobom pobudli potme. Pretože už vieme, ako tma podporuje prenos informácie, netreba toto viac rozoberať.

Netreba to síce ďalej rozoberať, no trocha to ešte rozoberieme. Dôležitým druhom prenosu informácie je prenos genetickej informácie. Aj tu môžeme len podľa premnohých hojne publikovaných pozorovaní skonštatovať, že konvergencia konektivity takpovediac vstupnovýstupných zariadení na prenos genetickej informácie sa zrýchľuje približne so štvorcom počtu tmónov na jednotku objemu spálne.

Last but not least, samotný prezident Francúzskej akadémie vied Armand Hippolyte Louis Fizeau (1819-1896) a Erwin Schrödinger (1887-1961) nepredarmo potrebovali na zvýšenie svojho poznania o nadsvetelnej rýchlosťi svetla, respektívne polomŕtvej kvantovej mačke, práve tmu (sic!). No comments.

Zoznam otvorených problémov a budúci výskum

Do zoznamu otvorených problémov patrí čistota tmy. Tento paradoxný pojem spája čistotu, pozorovateľnú iba za svetla, s tmou, pozorovateľnou iba potme. Mohutnosť tohto problému je taká veľká, že do zoznamu otvorených problémov sa nám už nezmestí nič iné.

Budúci výskum bude skúmať otvorené problémy z nášho zoznamu. Na logický dôsledok Haluškovej teórie upozornil prof. RNDr. Vladimír Bužek, DrSc. z Fyzikálneho ústavu SAV v nepublikovanej práci [Bu03]. Podľa tohto textu sa dá odstrániť horespomenutá záhada, ako sa dostali prededisonovské tmóny z nekonečna na Zem, do jaskyň a krtích dier. Prof. Bužek postrehol, že odpoved je už v samotnej Haluškovej teórii, a to implicitne. Táto implicitná odpoved explicitne znie, že Zem je v nekonečne.

PRAMEŇE (CHRONOLOGICKY: HA-CA-PI-BA-BU)

- [Ha75] HALUŠKA, E. 1975. Teória priestorov wahu:l. Patavedecký seminár. Text vyšiel aj v nevydanom čísle vestníka Pegasík.
- [Ca91] CAPRA, F. 1991. Tao fyziky. 256 s. Prvé slovenské vydanie. Anglický originál New York: Bantam Books 1984. ISBN 80-85662-00-0. Bratislava: Gedenia 1991.
- [Pi98] PISUT, J. et al. 1998. Fyzika pre 4. ročník gymnázíí. 327 s. Piate vydanie. ISBN 80-08-02871-8. Bratislava: SPN 1998.
- [Ba00] BACIGÁLOVÁ, I. 2000. Legenda o svätej Lucii. P. 16 a p. 21. In: Historická revue 10/2000. Vol. XI. ISSN 1335-6550. Bratislava: Fornax Slovacia 2000.
- [Bu03] BUŽEK, V. 2003. Personal communication. Bratislava: Klub slovenských spisovateľov 2003. ISBN=ISSN.

MELTA - BAZÁLNY MOK SLOVENSKÉHO BLUES

219

GACO NOVOMESSKÝ,

SPIEVAJÚCI DOCENT

(SPIEVANÝ REFERÁT S VYSVETLIVKAMI)

Okrem toho, že som docent, som aj básnik a rád a pravdivo spievam. Neplette si ma, prosím, s tým podvodníkom, čo si hovoril básnik Novomeský Laco, pričom bol zo Senice. Novomeský, a zo Senice!!! Bez komentára! Pravý básnik Novomeský (Gaco) som ja, lebo som z Nového Mesta nad Váhom.

Dnes vám zaspievam pravdivý referát o slovenskom melta blues. Tento vedecký termín počujete zrejme po prvý raz. Pritom melta je bazálnym mokom slovenského blues, tak ako pivo je, povedané s kolegom Boreckým, bazálnym humorálnym mokom celej českej smejúcej sa spoločnosti - a nikto z vás sa za to, ako vidí, nehanbí, ba naopak - alebo vodka zase bazálnym mokom ruskej tragédie a chandry. Slováci akoby sa za svoju skromnú čiernu meltu hanbili. Aj v prísloví, ktorým si pracovne pomenovali rôzne druhy nápojov: „Víno - skáč, pálenka- spáč, pivo (s prepáčením, citujem) - sráč“, sa Slováci s pocitom hanby čiernej melte vyhli. Lebo, pravda: melta - pláč. Po slovensky plač. Blues.

Americkí černosi majú delta blues a sú na to pyšní. Ich dedovia a pradedovia, ako dnes všetci vieme, kedysi vláčili tie ľahké balíky s bavlnenými tričkami v delte Mississippi, po kolená vo vode plnej krokodílov a inej hávode, a spievali si pri tom na druhú dobu, že Ó, Lord, kedy bude dobre?! Ich potomkovia sú dnes na to hrdí, lebo im už dobre je. Čakali - a dočkali sa.

Slováci pýjavali meltu, tú lžikávu chudobných a ponížených, čiernu a horkú, namletú a napraženú zo všelijakej zeliny a semienok a kôry a niekedy ako keby aj zo starých onucí, ale najmä z čakankového koreňa, na litre. Zaliali čakanku, po česky - nečakane - čekanku, až sčernala a zhorkla v tej melte, a celé desaťročia až stáročia nad ţou čakali a čakali a čakali a ustavične sa pýtali: Kedyže už doriti bude dobre?! Ale vždy im bolo zhora Lordom odpovedané: Dobre už bolo! A je to tak dodnes.

Nečudo teda, že sa k melte, bazálnemu moku slovenského blues, hlásia, na rozdiel od amerických černochov z delty, s určitými rozpátkmi. Myslím si, že práve tu, dnes, na konferencii venovanej jedlu v poézii a poézii v jedle, o kvasených a destilovaných nápojoch radšej nehovoriac, je načasie tieto rozpáky striať a spustiť slovenské melta blues tak, ako ono rezonuje v srdciach Slovákov na celom svete, Ameriku nevynímajúc:

PARALITERATÚRA AKO POST SCRIPTUM

MELTA BLUES

(hovadské)

Prilož uhlia do šporhelta, zohrej svini pomyje
 Uvarí sa čierna melta, zaspievam ti jak mi je
 Ó, blues hrám vtedy (kedy?) keď sa cítim hovadsky zle!

Idú na nás ťažké časy, učíme sa od piky
 Ako holou riťou hasiť rozpálené uhlíky
 Ó, blues hrám vtedy, keď sa cítim hovadsky zle!

Ja vám poviem namojveru, človeka to otrávi
 Ked má z koláča dieru a z rečí dieru do hlavy
 Ó, blues, hrám vtedy, keď sa cítim hovadsky zle!

Vo vzduchu je cítiť lyzol, niekto búcha na vráta
 otvorím, no prízrak zmizol - rohožka je osratá
 Ó, blues hrám vtedy, keď sa cítim hovadsky zle!

Dopila sa čierna melta, svine žerú pomyje
 Odídeme od šporhelta, teraz už vieš, jak mi je
 Ó, blues hraj vtedy, keď sa cítis hovadsky zle!

DVADSAŤ DEKA TRESKY A TRI ROŽKY?**JUC RÓBERT FURIEL,**

POSLEDNÝ PREŽIVŠÍ POTOMOK MOLVÁNOV

Vážení účastníci, veľactená paraliterárna vedecká obec,
 staré molvánske príslovie vrvá, že dobre navarené jedlo je ako dobre
 prednesená báseň. S týmto výrokom by sa dalo súhlasit, až na to, že po zle
 prednesenej básni človeku nehrdzí vážnejšia ujma na zdraví. Starý slovan-
 ský národ Molvánov mal obecne veľa dobrých, trefných a hlbokých prísloví
 a porekadiel, žiaľ, väčšmi sa venoval pitiu než poézií, a preto sa nám viac
 prísloví s touto tematikou nezachovalo.

Na úvod by som rád podotkol, že nie som ani kuchár, ani poet, som
 konzument v tom najpravejšom slova zmysle a z pohľadu konzumentského
 som sa rozhodol pozrieť sa na oblasť poézie, konkrétnie na poetov samot-
 ných a ich životosprávu a trochu i na kulinárske vplyvy na poéziu. Poet

ako subkategória bohéma je bytosť, väčšinou ľudská, ktorá trávi dni a noci flámovaním a hľadaním múzy. To, že nezriedka múzu hľadá na dne pohára či pohárika, je vec obecne známa a nie je potreba ju širšie rozvádzat. K tomuto len toľko, že ani táto charakteristika nie je úplne obecná, chvalabohu. Ako príklad nám môže poslúžiť tu prítomný slovutný MäDr. Mathej Thomka. On sa do kategórie bohémskeho poeta vtesná horko-ťažko, múzu hľadá skôr medzi slečnami ako medzi fľaškami, čo mu však slúži ku cti.

Berúc do úvahy skôr povedané, môžeme dôjsť k celkom logickému záveru, že poet je tiež osoba, ktorá všetky svoje peniaze dokáže rozhádzať na flámy, a teda na bežný chod a prevádzku vlastného života mu tak veľa neostáva. Teda, pokial nie je vydržiavaný niekým bohatým, čo sa stáva zriedka. Z toho plynie, a tu sa dostávame bližšie k téme tejto konferencie, že poet je osoba chudá. Pre našich českých účastníkov, hubená. Áno, aj tu máme výnimku, kto pozná Janka Cígera z Mäďokýša, určite mi dá za pravdu.

Je tento stav žiaduci? Majú poeti vyzerať ako kríženci askétov a alkoholikov? Dovolím si tvrdiť, vážené publikum, že vôbec nie. Poet, kŕmiaci duše nás, obyčajných smrteľníkov, by mal predovšetkým sám pôsobiť dojmom človeka dobre živeného, zdravého, ružolíceho a nie červenonosého. Mal by mať pravidelnú stravu, pravidelný spánok a ideálne i pravidelnú stolicu. Na túto biologickú pravidelnosť nadviaže pravidelnosť pracovná a v konečnom dôsledku budeme mať od našich poetov pravidelné prísuny kvalitnej poézie.

Čo by mal teda poet konzumovať? Čím by mal kŕmiť svoje telo, aby bol duch dostatočne a kvalitne živený? Tu si musíme položiť otázku, na aký druh poézie sa poet zameriava. Pokial vo vašej poézii prevládajú prírodné témy, veľa lesov, luhov, lúk a hájov, odporúčam voliť zeleninové jedlá, či vegetariánsku, ba až vegánsku stravu. Čím viac zelenej, tým lepšie (tým nemám na mysli istý produkt spoločnosti Božkov). Pokial je vaša tvorba zameraná väšnivejším smerom, obohatte svoj jedálniček o hovädzie mäso, červené víno, verše budú štvavnatejšie. Pridajte čili, pokial chcete byť extra štiplavý – vhodné pre satiru. Čokoláda, ženšeň, ustrix? Poézia červenej knižnice. Knedlíky, pečené bravčové, držková polievka? Ťažoba, chmúry, zmar obohatia vašu tvorbu. Nielen obsah ale i forma jedla a stolovanie obecne ovplyvňuje tvorbu. Napríklad taký fastfood alebo rýchlo skonzumovaná bageta. Odhliadnuc od amerických, respektívne francúzskych vplyvov takéhoto jedla, poet bude mať tendenciu písat útvary kratšie, menšie, ba až haiku. Na druhej strane jedlá o mnohých chodoch podporujú tvorbu eposov, pásiem a rozsiahlych foriem obecne. Stolovanie v kruhu rodiny vnáša do tvorby tradicionalistické hodnoty, časté presuny po krajinе zas svetobežnícke prvky. Dvadsať deka tresky a tri rožky? Pozor, aby vaša tvorba nebola príliš angažovaná. Fillet mignon a sufflé au chochat? Bon, monsieur, môžete ašpirovať na slávu francúzskych klasíkov.

Záverom by som rád ešte raz vyzdvihol dôležitosť pravidelného príjmu potravy pre zdravý rozvoj básnikov a básnického stavu obecne. Iba tak bu-

deme mať solírdny základ pre poéziu, ktorá bude ľahká, chutná a stráviteľná pre široké masy.

Technická vsuvka: MäDr. Mathej Thomka napokon predsa len – hoci naozaj na poslednú chvíľu - našiel svoj zapatošený vedecký referát, ktorý s radostou pripájame:

SLOVENSKÁ POÉZIA – JEDLO – DIETĀ

FENOMÉN HLAĐU – VPLYVY BÁSNIKOV NA ZDRAVÉ GASTRONOMICKE NÁVYKY SLOVENSKÝCH DETÍ

MÄDR. MATHEJ THOMKA,

PREZIDENT INSEMINAČNEJ PARALITERÁRNEJ STANICE MÄDOKÝŠ

Drahí priatelia, musím sa priznať, že sa v tejto slovuhutnej spoločnosti cítim pokialsi neisto. Predpona para sa skôr hodí k výparom a Hmle (MLZE), niečomu pominuteľnému, prchavému.

Náš Mädokýš je skôr čistý, osviežujúci prameň, z ktorého sa občas parí, preto ma, omylom, musím skromne podotknúť, paraliterárna odborná verejnosť radí medzi odborníkov v paraliterárnych vedách. Napriek tomu, ale možno práve preto, bude mať môj príspevok charakter skôr sociálno-literárny.

Prejdem priamo k veci. Slováci, na rozdiel od ostatných okolitých národov, napríklad občanov USA, boli národ asketický. Ale že v tomto výchovnom trende predstavovala slovenská literárna obec, ktorá bola vždy na Slovensku nositeľkou myšlienok, jednu z hlavných úloh, sa mi takto s odstupom času zdá fenomenálne, ba z hľadiska výživy až obdivuhodné.

Musel som v svojom výskume eliminovať poéziu štúrovcov, ktorá si zakladá na stravovacích návykoch s dôrazom na hlad. V ich prípade ide totiž o módny výstrelok tej doby. Preto vo svojom odbornom traktáte používam až poéziu 20. storočia.

Zároveň som však zistil, že slovenskí básnici 20. storočia sa nesnažia odklonit z vytýčeného smeru, podľa ktorého sa má uberať výživa dieťaťa.

Príklady:

Fraňo Kráľ – Matke - ... Sedmoro nás bolo, sedem hladných hrdiel...

Pavol Országh-Hviezdoslav - Zuzanka Hraškovie - ... Zuzanka Hraškulča: púpavka, žubrienka./ Ubije mater ju: zaplače, postenká, / v kútik sa utúliač, metla kde, u dverí; / zodvihne z úchytku / posúcha úlomček upadlý materi: / zúbky naň vycerí... / Zabudne na bitku...

Pavel Bunčák – Pred rodným domom - ... Je skoro noc, a nikto neprichádza, / ani otec, ani mať / s rozkazom: / Deti, večerat...

Z odkazu prvorepublikových velikánov vyplýva, že zdravé je len to dieta, ktoré je asketické a vyrastá v chudobe... Situácia v slovenskej poézii sa neme-

ní ani v povojnových rokoch.

Gastronomicky orientovaní poeti nadväzujú na medzivojnových velikánov. Objavujú sa v literatúre pojmy ako objedza či jedza /hojné jedlo/, ale neujmú sa v aktívnej slovnej zásobe. Skôr sa to podarí slovu strova /vo význame biedna/.

V otázkach výživy dieťaťa sa básnici tej doby pridržajú dvoch trendov. Napríklad Smrek či Lukáč sa témam dieťa a jedlo vyhýbajú, hovoria o nich samostatne akoby tieto dve témy k sebe nepatrili, a tým pokračujú len v na-stolenom trende.

Druhý prúd poukazuje na nie práve kalorické podmienky slovenskej výživy.

Štefan Žáry – Návšteva - ... útulná, čistá kuchyňa / zas dýcha na mňa známym pachom, / vôňa kávy a palinia, / údeným kolenom a suchým hra-chom...

... S drevenou lyžkou, kastróлом / som zase šťastný, prostoduchý, / kým vôkol lampy nad stolom / krúžia a šantia včasné muchy...

(Na ukážke vidieť, že ak sa dieťa chcelo najest, muselo skoro vstať, aby mu jedlo nezjedol otec, pes či muchy... Údené koleno je takmer mystifikácia...)

V spojitosti s novými výskumami sa objavuje snaha zamiešať netradičné mišpulancie do básní s detským hrdinom.

Andrej Plávka - Ako chlapec - ... Ako chlapec čerešničky kmášem / ne-zrelé sú...

Vojtech Mihálik - Boháčka – Na hrušky som dostal chuť. / Zas ťa jazyk páli? / Dovoľ mi pári odtrhnúť. / Mamka zakázali... / ... Aj tak sú len plané. / Nie sú plané. / Ako vieš? / Viem, ved chodím na ne.

Síce je deťom ponúkané ovocie, ale bud kradnuté alebo nezrelé alebo nedajbože halucinogénne.

V okamihu uvoľnenia spoločenskej slobody vzniká báseň Jozefa Mihalkoviča – V pohybe. Pôsobí objavne až prelomovo a zároveň zhrňuje myšlienky všetkých svojich predchodcov - „Chlapče, budeš chudý, keď neješ!“ obidvaja naši / chlapci / jedia jablko...

Miroslav Válek, Ján Ondruš, Štefan Stražay či Vojto Kondrót sú považovaní za nositeľov nových smerov a preto v ich tvorbe sa objavujú aj nové gastronomickej pochúťky, dieťa vďaka nim môže rásť a rozvíjať svoje chuťové kanáliky. Ale nie všetci autori to majú sami chutovo ujasnené, mnohé je pre nich neznáme, nepreskúmané.

Miroslav Válek – Domov sú ruky, na ktorých smieš plakať - ... a o 7 strán ďalej som už tušil / že to, čím tak vonia, bude škorica / trocha pomiešaná s kôprom.

Štefan Strážay – Povinnosti – Modrástá žilka pulzuje / na chlapcovom hrdle, / keď stažka prehľita, ako z povinnosti,... / ... Chlapec pokukuje / na jahodové mäso, / nachystané na obed, surové...

Ján Ondruš napríklad v básni Cestou k starej mame na zabíjačku dáva

dietátu privoňať k zabíjačke, ale len cez kľúčovú dierku...

A v niektorých básňach je hlad ako základný faktor pre zdravý telesný rozvoj úplne potláčaný pomocou inovatívnych metód – Vojtech Kondrót – Výstup na Nálepkovú chatu – Jedli sme / najchutnejšiu fazuľovú polievku (z konzervy) na svete...

Ale nie všetci moderní básnici sú schopní pokračovať novátorsky. Vracajú k téme hlad. Ivan Štrpka – Plytčina, v celej básni tento pocit utvrdzuje až finalizuje. Má ho! Ako brok. Hlboko v hlave. / Hlad. Ten istý, ktorý / ako nový šum vody klíči... // ... A v tej chvíli / vlastne ani nevie, / ako ho nasýtiť.

Tak isto, ba takmer dokonalejšie, ho spôsobuje Ján Stacho v celej svojej básni Hlad atd., kde priam tepe oslavné verše na túto prázdnnotu v detskom tele.

Aj napriek tomuto všetkému vyrástla generácia mladých slovenských autorov, ktorí stravovanie mladých nemystifikujú, ale velebia a hlad riešia svojským moderným spôsobom.

Pavol Garan – O čom snívam pri zvážaní dreva – Mám zásluhy a hlad a za hrst brusníc...

Andrej Šeliga – Trojuholníková babka - ... Na zemiakovom poli / zbierame do kýblikov prvú úrodu oškvarkov...

Záverom odporúčam po dobrých skúsenostiah s aplikovaním slovenskej poézie o detskom stravovaní v Číne (Veľký skok vpred) či Ugande a Somaľsku, zaviesť verejné čítanie týchto básní vo všetkých stravovacích jednotkách KFC a McDonald's.

Napríklad Milan Rúfus – Hlad v Ázii – ... Chleba! / Šestročné diéta, / tisíc rokov staré / sa drobným prstom prehrabáva / a hľadá, hľadá v smetisku...

Tolko z mojej strany.